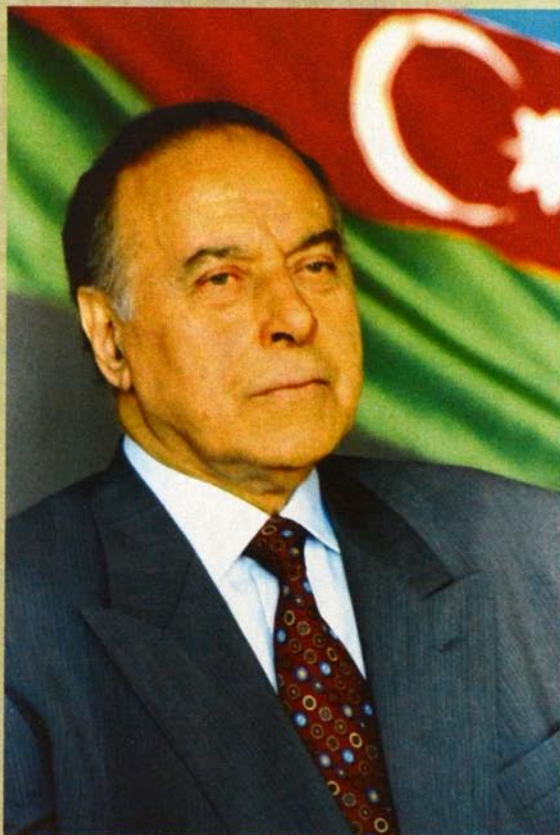

**ÜMUMMİLLİ LİDER H.Ə.ƏLİYEVİN ANADAN
OLMASININ 94 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ
ÜMUMİ PEDAQOGİKA KAFEDRASININ**

**“TƏHSİL, TƏHSİLİN TƏŞKİLİ VƏ İDARƏ
EDİLMƏSİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ:
REALLIQLAR, PERSPEKTİVLƏR” MÖVZUSUNDA
elmi-praktik konfransın**

MATERİALLARI

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİ**

**ÜMUMMİLLİ LİDER H.Ə.ƏLİYEVİN ANADAN
OLMASININ 94 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ
ÜMUMİ PEDAQOGİKA KAFEDRASININ**

**“TƏHSİL, TƏHSİLİN TƏŞKİLİ VƏ İDARƏ
EDİLMƏSİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ:
REALLIQLAR, PERSPEKTİVLƏR” MÖVZUSUNDA**
elmi-praktik konfransın

MATERİALLARI

**Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

BAKİ - 2017

107434

Elmi redaktor: *prof. İ.N.İsayev*
ADPU-nun Ümumi pedaqogika
kafedrasının müdiri

Redaksiya heyəti: *prof. R.L.Hüseynzadə,*
dos.M.B.Həsənov, dos. H.A.Cəfərov,
dos. M.H.Nəzərov, dos. K.R.Quliyeva,
dos.S.A.Orucova, dos.S.M.Qurbanova,
dos.Ş.M.Azadəliyeva, dos.E.R.Hüseynova,
dos.Ə.İ.İsmayılxanova, b/m.K.R.Quliyeva

Kompyuter yığıcı və dizayn: *Nuridə Qasımova*
Ümumi pedaqogika
kafedrasının əməkdaşı

Qeyd: Materiallarda aşkaralana biləcək qüsurlara görə
məsuliyyəti müəlliflər və elmi rəhbərlər daşıyır.

PEDAQOGİKA NƏZƏRİYYƏSİ VƏ TARİXİ İXTİSASI

Mehdi Hüseyn estetik tərbiyə haqqında

Qocayeva Gülarə Məhəmməd qızı

ADPU-nun Ümumi pedaqogika
kafedrasının baş müəllimi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Estetika dedikdə, varlığın insan tərəfindən bədii surətdə qavranılmasının ümumi qanunauyğunluqlarına dair bir elm başa düşülür.

Estetik tərbiyə isə pedaqoji məfhumdur. O yeni nəsli gözəllik aləminə yaxınlaşdırır, insanın mənəvi aləmini zənginləşdirir. Onda təbiət, cəmiyyət gözəlliklərini bütün təzahür formalarında aydın surətdə dərk etmək, düzgün başa düşmək, sevmək və qiymətləndirmək qabiliyyəti tərbiyə edir, nəcib, nikbin sifətlərin formalaşmasına kömək edir.

Estetik tərbiyə cəmiyyətin mənəvi həyatının bütün zənginliyini, yüksək ümumbəşəri humanizmi özündə təcəssüm etdirən, mədəniyyətin yaradılmasının çox mühüm tərkib hissəsidir. Yüksək estetik və bədii zövq tərbiyə edilmədən gözəllik qanunlarına əsasən gözəllik yaratmaq mümkün deyildir. Yalnız ədəbiyyat və incəsənət deyil, insanı əhatə edən hər şey yüksək estetik zövqün tələbinə cavab verməlidir.

Məhz estetik hissənin inkişafı estetik zövq səviyyəsində yüksələ bilər.

“Yazıçının və bədii əsərin taleyini çox zaman sənətdə bədii zövq adlanan bir cəhət həll edir. Bəzən bu zövqün yoxluğu nəticəsində, böyük fikir, böyük ideyalar gözəl ifadə edilmədiyindən, oxucu sənətkarın yazdığı sətirlərə biganə qalır. Əsərdə heç bir təsir gücü hiss olunmur, yaxud da əsəri yaradan müəllif oxucuya bu gücü hiss etdirə bilmir.

Bədii zövq... sənətkar bu zövqü tərbiyə edib insanların fikrinə, şüuruna istiqamət verə bilmədiyi vaxt sənətkar adlana bilərmi? Əlbəttə yox!...”

Bu sözlər Xalq yazıçısı M.Hüseynə məxsusdur.

Məlumdur ki, M.Hüseyn həm də güclü tənqidçi idi. O, öz dövrünün sənətkarlarından tələb edirdi ki, onlar özlərində yüksək zövq tərbiyə etsinlər. Əks təqdirdə, qəhrəmanların taleyini izləyən sadə ürəkli oxucu, kitabın son sətirlərini oxuyub qurtardıqda özü də hiss etmədən, daxilən zəngin olmalı ikən, əksinə nə isə bir narazılıq duyur, müəlliflə üz-üzə gəlib onunla mübahisəyə girişmək istəyir, oxuduğu səhifələrdən nə üçünsə doymadığını söyləmək ehtiyacı duyur.

M.Hüseynə görə hər bir yazar insanın qəlbini duya da bilər, onun ürək çırpıntılarını aydın eşidə də bilər, ancaq bütün bunları sənətin qadir dilində eyni qüvvətlə oxucuya aşılaya bilməz. Bu o deməkdir ki, həyatı və insanları öyrənmək azdır. Öyrənilənləri bədii şüurdan keçirməli və başqalarına da eyni dərəcədə təsir göstərmək üçün bədii ifadə üsulları tapılmalıdır. Yalnız qəhrəmanı öyrənmək və sevmək kafi deyildir. Hadisə və insanları təsvir etmək üçün ən dərin nöqtələrə nüfuz edə bilən sənətkar sözü, sənətkar fırçası, sənətkar zövqü lazımdır.

M.Hüseyn bədii zövq tələbini hər dövr üçün dəyişməz bir qanun hesab edirdi. Deyirdi ki, sən öz fırça ilə çirkin bir lövhə çəkə bilərsən, bu haqqı səndən heç kim ala bilməz. Amma tamaşaçı bu lövhədə mənə və həqiqət axtarıb tapa bilməsə və öz narazılığını söyləsə, o vaxt ondan incimə, çünki günah səninkən inkişaf etməmiş zövqündədir. Yüksək zövqlü sənətkar isə belə çirkin lövhələri rəsm edərkən də, tamaşaçıda incə duyğular, nəcib hisslər oyadır. Çünki, fırça sahibi tamaşa edənin şüurunda, istər-istəməz, öz böyük ideallarına məhəbbət oyaşmış olur.

M.Hüseyn həmçinin yazıçının dilinin, üslubunun da gözəl olmasını vacib bilirdi və məsləhət görürdü ki, kiçik-

dən tutmuş böyüyə kimi, hər bir sənətkar öz bədii zövqünü zənginləşdirməli, bayağı sözlərlə bəzişməməli, yeni üslub və dil xüsusiyyətlərini yaratmaq sahəsində daha böyük cəsarət göstərməlidir. Həmçinin qeyd edirdi ki, biz elə yüksək, elə zərif və elə dərin əsərlər yaratmalıyıq ki, xalq da bu ədəbiyyata arxalandığı zaman sənətkarın gücünü tam mənası ilə hiss etsin. Sənət yalnız o zaman imtahandan qalib çıxa bilər ki, onu yaradanlar özləri bu dövrün insanlarından öyrənməklə bərabər, onların fikrinə və zövqünə istiqamət verə bilsinlər.

M.Hüseyn bədii ədəbiyyatın tərbiyəvi rolunu xüsusilə qiymətləndirirdi. Bədii ədəbiyyatı həqiqi bir tərbiyə silahına çevirmək və bu silahı düzgün işlətməyi bacarmağı, xalq müəlliminin müqəddəs borcu sayırdı. Klassik ədəbiyyatın gözəlliklərini duymağın o qədər də asan olmadığını qeyd edir, bunun üçün də müəllimin hər bir tələbənin bədii zövqünü tərbiyə etməsini vacib sayırdı. Zövq tərbiyəsinin insanlara çox lazım olduğunu, həm də klassik ədəbiyyatın öyrənilməsini bədii zövq tərbiyəsi üçün müqəddəs və mühüm bir vəzifə hesab edirdi.

Bədii zövq tərbiyəsinin ən əsas amillərindən biri də mütaliədir, deyirdi Mehdi Hüseyn. Belə ki, dərstdə təhlil edilən bədii parçalar bu və ya başqa sənətkar haqqında çox cüzi təsəvvür verir və oxucu yalnız yazıçının bəzi xüsusiyyətlərini görə bilər. Əgər məqsəd, sənətkar haqqında tam təsəvvür verməkdirsə, bunun üçün tələbədə ardıcıl mütaliə vərdişi olmalıdır.

Mehdi Hüseyn Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yanaşı, dünya ədəbiyyatının da öyrənilməsini, onların da özünə-məxsus gözəlliyini duymağı gənclərə tövsiyə edirdi. Bunun üçün də ən birinci vəzifənin rus dili olduğunu bildirirdi. Ümumiyyətlə isə mədəni xalqların dillərini öyrənməyin məqamı çatdığını xüsusi vurğulayırdı. Çünki mütaliə edən hər bir kəs alimlərin, filosofların, ədəblərin və şairlərin əsər-

lərini orijinalında oxuyurlar və bu əsərlərin bütün gözəlliklərini duyurlar.

Mehdi Hüseyn C.Cabbarlının əsərlərinin xalq müəlliminin əlində yeni və fədakar insanları böyüdü bəyabaşa çatdırmaq üçün ən kəsərli tərbiyə vasitələrindən biri olduğunu bildirirdi. Məhz o dövrün qəhrəmanlarının nəcib xasiyyətləri və onlardakı məqsəd aydınlığı hər zaman gənclərə örnək ola bilər. Bu əsərləri təbliğ edib və onları gənclərə sevdirməyi isə müəllimlərin apardığı tərbiyə işinin ayrılmaz bir hissəsi hesab edirdi.

M.Hüseyn öz dövrünün yazıçılarından Mir Cəlalın əsərlərindəki sadə və sınavi adamların qəlbində vətən məhəbbətinin nə dərəcədə dərin kök saldığını özünəməxsus bir tərzdə oxucuya açıb göstərməsini xüsusi vurğulayırdı. Bu cəhətdən onun "Bir gəncin manifesti" əsərindəki ideya dərinliyi və məzmun gözəlliyi ilə yanaşı müəllif dilinin gözəlliyini də açıb göstərirdi. Bu dildəki ifadəliliyi, həyəcan və emosionallığı Mir Cəlalın ən ciddi nailiyyətlərindən biri sayırdı.

Biz nəinki dil gözəlliyi tələbini irəli sürməliyik, eyni zamanda hər bir ədibin özünəməxsus fərdi üsluba, müəllif dilinə və yazı ədasına malik olmağa çalışmasını tələb etməliyik: hər bir ədibin o birindən fərqi yalnız onun tip yaratmağında, kompozisiya qurmağında, təsvir xüsusiyyətlərində, lirik ricətlərində və s. deyil, həm də onun dilində olmalıdır. Bir sözlə, hər bir müəllifin dili aydın və gözəl olmalıdır, çünki ədibin dili ədibin varlığı deməkdir, - deyirdi M.Hüseyn. Həmçinin qeyd edirdi ki, həqiqi bədii əsər yaratmaq üçün zövq tərbiyəsi, estetik hissin inkişafı son dərəcə zəruridir.

M.Hüseyn özü də çox zövqlü insan olub. Deyilənə görə o yeyib-içməkdə, geyinməkdə son dərəcə təmiz, necə deyirlər sözün əsl mənasında aristokrat idi...

Ədəbiyyat

1. M.Hüseyn. Əsərləri 10 cildə, IX cild. B., "Yazıçı", 1979.
2. M.Hüseyn. Əsərləri 10 cildə, X cild. B., "Yazıçı", 1979.
3. M.Hüseyn. "Ədəbiyyat və həyat". B., "Yazıçı", 1989.

Təhsilin inkişafında sinergetik yanaşmanın həyata keçirilməsi imkanları

Günay Müslüm qızı Nəzərova
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: prof. İ.N.İsayev

XXI əsr – şəxsiyyətin formalaşmasında intellekt, yaradıcılıq, fərdiyyətçilik, tolerantlıq əsri kimi dəyərləndirilir. Yaradıcı təfəkkürün inkişafı, həmrəylik, müstəqillik cəmiyyətin demokratikləşdirilməsindən, şəxsiyyətin inkişafından və onun vətəndaş kimi formalaşma səviyyəsindən asılıdır. Bu baxımdan sosial-siyasi və iqtisadi həyatda baş verən dəyişikliklər şəxsiyyətdən yeni keyfiyyətlər tələb edir. Hal-hazırda şəxsiyyətin tələb olunan keyfiyyətləri arasında təşəbbüskarlığı, davamlı vətəndaşlıq mövqeyini, müasir şəraitdə adaptasiya etmək bacarığı, əsas sosial rolları yerinə yetirməyə hazır olmağı və s. qeyd etmək olar.

Cəmiyyətin modernləşdirilməsi konsepsiyasında şəxsiyyətinin formalaşdırılması insanların sosial özünüdərinin amillərindən biri kimi nəzərdən keçirilir. İnsanların özünüdərinin prosesinin aktiv xarakter daşdığını nəzərə alaraq, şəxsiyyətin formalaşdırılması cəmiyyət üçün müvafiq şəraitin yaradılmasından asılıdır. Bununla əlaqədar, gəncləri müstəqil həyata hazırlaşdırın və Azərbaycan vətəndaşı, vətənpərvər şəxsiyyətin formalaşması və inkişafı üçün iqtisadi cəhətdən şərait yaradan müəssisələrin rolu əhəmiyyətli şəkildə artır.

Müasir dövrdə ölkəmizdə demokratik cəmiyyət quruluşu prosesində şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı, insan problemi, onun vəziyyəti və gələcəyi, şəxsiyyət kimi onun inkişafı və fərdi taleyi, ətraf mühitə onun fəal və getdikcə güclənən təsiri bu gün bəşəriyyətin həyatı əsasları ilə bağlı ictimai problemlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Hər bir ölkənin uğurlu gələcəyi həmin ölkədə təhsilin səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Təcrübə göstərir ki, təbii sərvətlərin bolluğu dövlətin inkişafının əsas göstəricisi deyil, başlıcası, bu sərvətlərin cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi olan insan kapitalına çevrilməsini təmin etməkdir. Bu, hazırkı mərhələdə təhsil sisteminin ən zəruri vəzifəsidir. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində əsas yük müəllimin üzərinə düşür.

Bu məqsədlə, ali məktəb qarşısında xarici mühitin dəyiş-kənliklərinə uyğunlaşa bilən, məqsədli axtarış, qərarların qəbulu və özünütəşkil qabiliyyətinə malik olan peşəkar müəllim hazırlanması durur.

Sinergetik yanaşma mövqeyindən təhsilin təşkilinin əsasında belə təsirlər sisteminin seçimini müəllim hazırlığı və onun daxili xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirmək olardı. Sinergetika qeyri-taraz sistemin açıq ərazilərə birbaşa təsiri metodunu rədd edir, amma mürəkkəb sistemin rezonans təsirinin düzgün təşkili təhsil sistemi üçün olduqca səmərəlidir. Düzgün xarici təsir sistemin öz inkişaf yollarına "təkan verir", bu da təhsil prosesində əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxara bilər. Bu, V.Q.Rındakın fikrincə, təhsilin keyfiyyəti onun idarəsinin bütövlüyünə, "xarici və daxili təsirlərlə deyil, sistemin dünyada mənəviyyatı inkişaf etdirən daxili əks imkanlar, mənəvi integrativ və estetik meyarlar yaratmaqla" baxmağa imkan verir. [3,s.43]

Təhsil sistemi sinergetik paradıqmalar kontekstində şəxsiyyətin inkişafında qeyri-xətti xarakterli inkişaf ilə bağlı yeni məzmun əldə etməlidir.

Təhsil bununla bağlıdır ki, o, obyektin olduğunu qəbul etmək iqtidarındadır, məlumatı saxlamaq və emal etmək bu sistemin daxilində nəinki köhnə əlaqələri qoruyub saxlamağa, həm də yenidən formalaşdırmaq üçün kömək etməyə qadirdir.

Elmi - nəzəri və praktiki problemlərin təşkili təhsil sisteminə ictimai icazəli idrak modellərinin müəyyən çərçivəsində həyata keçirilir. Belə modellərdə təhsilin məqsədi üçün şəraitin yaradılması sistemin qarşılıqlı razılaşdırılmış elementlərindən biridir, bu onların fəaliyyətini və ümumilikdə, bütün sistemin mövcudluğunu təmin etmiş olardı. Təhsil sistemi çoxsaylı ziddiyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsini nümayiş etdirir. Bir tərəfdən, bu, sərt strukturlaşdırılmış sistem, digər tərəfdən isə çoxsaylı cəhdlər nəticəsində təhsil islahatlarının həyata keçirilməsidir. Bu ziddiyyətlərin toqquşması disbalansa (xaosa) gətirib çıxara bilər. Hazırda kaos nəzəriyyəsində bəzi ideyaların tətbiqi cəhdləri təhsil sisteminin təşkilinə gətirir. Xaos nəzəriyyəsi inkişafın yeni perspektivlərini nəzərdən keçirərək, həm də kaos üçün yeni imkanlar açır. Sinergetikaya əsasən, dünyada həmişə bu və ya digər şəkildə nizama salınmış müəyyən strukturlar var. Mütləq struktursuzluq və mütləq qarışıqlıq yoxdur. Məşhur elmi modelin təsvirinin strukturu və nizama salınmış forması var [2,s.11].

Sinergetik baxımdan, istənilən struktur (mənəvi, şəxsi və s.) xaosdan yaranır. Ona görə də neqativ halları prinsipcə aradan qaldırmaq mümkün deyil, həm də məqsədəuyğun deyil. Müəllimin vəzifəsi dinamik kaos üçün strukturun elementlərinin aradan qaldırılmasından ibarət deyildir, dağıdıcı mərhələnin inkişafının sürətləndirilməsi onun müsbət çevrilməsi və bu fazanın inkişafına, onun davamlı

olmasına səmərəli kömək etməkdir. Fikrimizcə, istənilən təhsil sistemində qeyri-sabitlik mövcuddur, lakin bu qərarlılıq, dəyişkən hallar onun mənfi xarakteristikası deyil. Dövrələrin dəyişkənliyi ilə dövrlərin sabitliyi növbə ilə olurlar, bununla da onların rəngarəngliyi təmin olunur. Bu elementlərin hesabına təhsil sistemi öz dinamikasını və inkişafını təmin edir.

Ədəbiyyat

1. Qurbanov F. Elmə sinergetik yanaşma. Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 2005, 364s
2. Nəzərov M., Quliyev N. Pedaqoji fəaliyyətin təşkili prosesində sistemli-sinergetik yanaşmanın əsas cəhətləri. //Sivilizasiya jurnalı. BAU. Bakı 2015, № 5 s.11-16
3. Рындал В. Г. Синергетический подход к образованию. Теоретико-методологический аспект // Педагогическая мысль и образование XXI века: Россия-Германия.- Оренбург, 2000.- С. 40-51.
4. Стеклова И. Синергетика в науке и образовании. - // Вестник высшей школы. - 2002. - №6. - С.22-24.

Müəllimin professional - pedaqoji fəaliyyətinin əsasları

Nəzərova Günay Müslüm qızı
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistrı

Elmi rəhbər: prof. İ.N.İsayev

Pedaqoji ixtisasın tələb etdiyi mühüm tələbatlardan biri də onun nümayəndələrinin dəqiq sosial və professional mövqeyidir. Məhz burada müəllim özünü pedaqoji fəaliyyətin subyekti kimi ifadə edir. Müəllimin mövqeyi—onun aktivliyinin mənbəyi olan pedaqoji reallığın və pedaqoji fəaliyyətin dünyaya intellektual, emosional-dəyərlər münasibətini ifadə edən sistemdir. Bu bir tərəfdən cəmiyyətin ona

diktə etdiyi tələbat, digər tərəfdən aktivliyin şəxsi, daxili mənbələri olan —müəllimin məqsəd və motivləri, maraqları, onun dəyərlər oriyentasiyası, dünyagörüşü, ideallarıdır. Müəllimin mövqeyində onun şəxsiyyəti, sosial oriyentasiyasının xarakteri, vətəndaş davranışı növləri və fəaliyyəti nəzərə çarpır. Müəllimin sosial mövqeyi bir çox hallarda həm də onun professional mövqeyini təyin edir. Müəllimin professional mövqeyinin seçimi zamanı ona bir çox faktorlar təsir edir. Lakin onların içərisində professional dayanıqlıqlar, şəxsiyyətin fərdi xüsusiyyətləri, temperament və xarakter ən həlledicidir. Müəllimin professional mövqeyini bərabərhüquqlu şəkildə bir tərəfdən, psixoloji, psixofizioloji və fiziki hazırlığı, digər tərəfdən isə elmi-nəzəri və praktiki kompetentliyi professionalizmin əsası kimi nəzərə çatdırmaq olar. Pedaqoji təhsilin məqsədinin əksi kimi professional hazırlığın məzmununu müəllimin professional fəaliyyətinin və şəxsiyyətinin invariant, ideallaşdırılmış parametrlərini əks etdirən professionalizmə akkumulyasiya edir. İndiki dövrdə müəllimin professionalizminin qurulmasında zəngin təcrübə əldə olunmuşdur ki, bu da müəllimin professional tələbatında bir-biri ilə bağlı olan və tamamlayan üç əsas kompleks birləşdirir: ümumvətəndaş keyfiyyətləri; müəllim ixtisasının spesifikasiyasını təyin edən keyfiyyətlər; fənn üzrə xüsusi bilik, bacarıq və qabiliyyətlər. Mühüm pedaqoji bacarıqlara didaktik, konstruktiv, perseptiv, ekspressiv, kommunikativ və təşkilati bacarıqlar aid edilir. Müəllim şəxsiyyətinin psixoloji strukturuna mütləq ümumvətəndaş keyfiyyətlər, mənavi-psixoloji, fərdi-psixoloji xüsusiyyətlər, praktik bilik və bacarıqlar: ümumpedaqoji (informasiyalı, mobil, inkişafetdirici, oriyentasiyalı), ümumməmklı (konstruktiv, təşkilati, tədqiqi), kommunikativ (müxtəlif yaş kateqoriyalarına aid insanlarla münasibət), özünütəhsil (sistemləşdirmə, biliklərin ümumləşdirilməsi və

onların pedaqoji məsələlərin həllində və yeni informasiyanın qəbulunda tətbiqi) aid edilir.

Ailədə əxlaq tərbiyəsinin təşkilində bəşəri dəyərlərdən istifadə məsələləri

Qasımlı Bahar Fəzli qızı

ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistr

Elmi rəhbər: Dos.M.B.Həsənov

İnsanın böyüyüb boyabaşa çatdığı ailənin onun tərbiyəsində, əxlaqlı insan kimi yetişməsində rolu əvəzsizdir. Ailənin elə ən əsas funksiyası da gələcək üçün öz məsuliyyətini dərk edən, əxlaqi dəyərləri mənimsəyən insan yetişdirməkdir.

Ailədə əxlaqi dəyərlərin düzgün təbliğ olunmasında ən mükəmməl din olan İslam dininin dəyərlərindən istifadə etməklə yüksək nəticə əldə etmək olar. İslam dinində ailədə əxlaqi dəyərlər dini dəyərlərlə birlikdə qarşılıqlı əlaqədə öyrədilir. Ona görə də əxlaq anlayışının dinimizdə yeri çox böyükdür. Bura əxlaqi dəyərlərə, normalara da böyük yer verilir.

Əxlaq haqqında çoxlu hədislər var. Məsələn: "İnsanlara gözəl əxlaqla davranın". Başqa bir hədisdə isə ailədə atanın bu işdə böyük rolu olduğu göstərilir: "Heç bir ata övladına gözəl əxlaq və tərbiyədən daha dəyərli bir hədiyyə verməmişdir". Buradan görünür ki, dinimizdə ailədə əxlaqi dəyərlərin öyrədilməsinə, əxlaqlı və tərbiyəli nəsillərin yetişdirilməsinə böyük yer verilir.

Biz ailədə əxlaqi dəyərlərin öyrədilməsində Peyğəmbərimizin (s.ə.s.) əxlaqını örnək götürməliyik. Peyğəmbərimiz (s.ə.s.) insanların ən əxlaqlısı idi. Onun (s.ə.s.) əxlaqi Quran əxlaqi idi. Əslində Qurani-Kərim də bizə məhz bu ilahi əxlaqi bəyan edir.

Peyğəmbər Əfəndimiz (s.ə.s.) əxlaqsızlığın, iffətsizləyin son həddə çatdığı bir cəmiyyətdə yaşamasına baxmayaraq, bütün həyatı boyu heç vaxt ədəb və həya dairəsindən xaricə çıxmadı. O (s.ə.s.), əxlaqi paklığın xülasəsi kimi "Mustafa" olaraq yaradıldı. Əxlaq tərbiyəsinin məzmununa ümumbəşəri dəyərlərlə yanaşı cəmiyyətdə mövcud olan birgə yaşayış qaydaları, yeni sosial və məişət münasibətləri də daxildir. Əxlaq tərbiyəsinin məzmununa vətənpərvərlik, dostluq və yoldaşlıq, qarşılıqlı yardım, beynəlmiləçilik, fəaliyyətə şüurlu münasibət, intizam, məsuliyyət, düzlük, doğruluq, sadəlik təvazökarlıq insanlara humanist münasibət, onu əhatə edən mühitə – təbiətə qayğılı münasibət və s. daxildir.

Qərbsayağı multikulturalizmin bu mərhələsini bir vaxtlar Sovetlər İttifaqında formalaşdırılmağa çalışılan beynəlmiləçilik ideologiyası ilə müqayisə edirlər. Məlumdur ki, Sovetlər İttifaqında dövlət siyasəti milli mədəniyyət və ideologiyanın məhv edilməsinə yönəlmişdi. Süni yaradılmış xalqların qardaşlığı meyarına xidmət, dini, tarixi, mədəni ənənələrdən imtina və əvəzində vahid sovet cəmiyyəti və vətəndaşı yaradılması siyasəti özünü doğrultmadı. Universal dəyərlər sistemi milli-mədəni mentaliteti nəzərə almadan formalaşdırılmağa çalışılırdı. Vahid mədəni məkanın yaradılması üçün isə ilk növbədə tolerant münasibət zəruridir. Bu mənada beynəlmiləçilik və Qərbsayağı multikulturalizmin arasında müəyyən oxşarlıqların olduğu görünür. Beynəlmiləçilik ideologiyası özünü doğrultmadı, fərqli mədəniyyətləri öz mədəni dəyərlərinə təhlükə hesab edən multikulturalizmin "Avropa" modeli isə böhran yaşayır.

Qərbin multikultural dəyərlərinin formalaşmasında böhrandan sonrakı dövr üçün yeni tendensiya müşahidə olunur.

Valideynlər, uşağın şəxsiyyətin formalaşdığı 3-4 yaşdan etibarən uşağın davranış və inkişafını yaxından

izləməli və uşağın əxlaqi anlayışları anlamağa başladığı 7-8 yaşdan etibarən də əxlaqi dəyərləri ona öyrətməyə başlamalıdır. Valideynlərin öz övladına vaxtında vermədiyi əxlaqi tərbiyə ona nə məktəbdə və nə də cəmiyyətdə öyrədiləcək.

1. Valideynlər uşağa yaxşı bir nümunə olmalıdırlar.

Davamlı yalan danışan, küfr edən, uşaqlarının yanında insanların zəifliklərini və eyiblərini açıqlayan valideynlərin uşaqlarının da bu davranışları sərgiləmələri təbii bir haldır. Bu səbəbdən ata və analar öz əziz övladlarının yanında çıxış edərkən, danışarkən diqqətli olmalıdırlar. Əgər istəyiriksə cəmiyyətə gözəl əxlaqi xüsusiyyətlərə sahib övlad təqdim edəcək, onda gərək gözəl sözlər danışaq.

2. Sevgiyə arxalanan bir tərbiyə metodu olmalıdır.

Uşağınıza dəyər verib sevginizi hiss etdirməyiniz onun sizə qucaq açmasına səbəb olacaq. O da sizi sevəcək və sizə məhəbbət göstərəcək. Verdiyinizi əmirləri sevərək yerinə yetirəcək. Yox əgər öz övladınıza əxlaqi dəyərləri qəzəb və kin ilə öyrətməyə və ya deməyə çalışsanız onda övladınız nəinki sizə qulaq asacaq, bəlkə sizdən intiqam almağa da çalışacaq.

3. Əxlaqi dəyərlər «qadağa zənciri» kimi təqdim edilməməlidir.

Çünki bu cür yanaşma tərzii, uşağın əxlaqi dəyərlərə qarşı sərt reaksiya verməsinə səbəb olacaq. Valideynlər, məqbul və məntiqli izahlarla əxlaqi dəyərlərin lazımlılığını və bu dəyərlərə yiyələnməyin gündəlik həyatdakı əhəmiyyətini uşağa başa salmalıdırlar. Ümumiyyətlə təlim və tərbiyə məsələlərində zor tətbiq etmək düzgün metod deyil. Bu cür tərbiyə tərzii uşağın formalaşmasındakı mənfi təsirini həyatın bütün sahələrində özünü əks etdirir.

4. Ana və ata birlikdə hərəkət etməlidirlər. Atanın səhv tərbiyə metoduna ana düzəliş verməlidir. Və həmçinin ananın yanlış tərbiyə tərzinə ata düzəliş verməlidir.

Birlikdə övladın tərbiyəsində çalışmalıdırlar. Ata və ana tərbiyədə fərqli mövqeydən çıxış etməməlidirlər. Çünki, bu uşaqda çaşqınlıq yaradacaq.

5. Uşaqlar üçün yaxşı dostlar seçilməlidir. Pis dost və ya mühit, uşağın əxlaqi inkişafının önündəki ən böyük maneələrdən biridir. Çünki ailənin uşağa qazandırmaya çalışdığı müsbət davranışlar pis yoldaşlarının təsiriylə aradan gedir. Ona görə də övladlarınız kimlərlə dostluq etməsinə xüsusi diqqət yetirin.

6. Uşağı öz başına buraxmayın.

Uşaqların yanlış davranışlarını böyüdüb təlaşlanmaq səhv bir addım olsa da, səhvlərini ciddi qəbul etməmək də bir o qədər səhv addımdır. Uşağın etdiyi səhvlər düzəldilməzsə və xəbərdarlıq edilməzsə uşaq bunun normal bir davranış olduğunu düşünəcək və bu səhv addımları təkrarlamağa başlayacaq. Bu addımları nəinki evdə ailəsinə qarşı edəcək, hətta cəmiyyətdə dostlarına böyüklərə qarşı da edəcək.

7. Uşağınızı kütləvi informasiya vasitələrinin xüsusilə internetin zərərlərinə qarşı qorumahsınız. İndiki vaxtda bir xəstəlik halına gələn «internet» və «televiziya əsarəti» də uşaqları əxlaqi bir çöküşə sürüməkdədir. Xüsusilə teleseriallarda uşaqlara nümunə olaraq təqdim edilən şəxslərin səviyyəsiz hərəkətləri, açıqsaçıq geyimi uşaqların şəxsiyyət kimi inkişafını mənfi təsir göstərməkdir. Bu cəhətdən övladınız bu vasitələrdən istifadəsini həmişə kontrol altında saxlayın.

Ədəbiyyat:

1. A. Abbasov. Milli əxlaq və ailə etikası. Bakı, 2008. 371 s
2. Əkbərov Nazim. Ailə və cəmiyyətdə əxlaq və davranış qaydaları. Bakı, 2009. 78 s.
3. Yusif Talibov. Gənclərin mənəvi tərbiyə problemləri. Ünsiyyət, 1998. 120 s

4. Ə.Nuriyev. Ailə, təhsil və milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlər. Palitra, 2009.8 s.

5. Axundov Soltansəlim Həsən oğlu. Ailədə uşaqların əxlaq tərbiyəsi. Bakı, 1991. 94 s.

6. Fətəliyev Xəlil Qənimət oğlu. Ailədə milli tərbiyə. Bakı, 1996. 187 s

Sinergetika- təhsilin modernləşmə metodologiyası kimi

Qasımova Vüsalə Məsim qızı
ADPU-nun Pedaqogikanın
nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası
üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.M.H.Nəzərov

Bəşəriyyət özünün təkrarolunmaz inkişaf yolunda təhsillə addımlamışdır. İnsanların həyatı, formalaşması üçün onun imkanlarından istifadə etmiş, özünün gələcək perspektivlərini onun nailiyyətləri üzərində qurmuşdur. İnsanlar zaman-zaman onların xidmətində olan təhsil barəsində düşünmüş, onun ən müasir tələblər səviyyəsində, yeni-mütərəqqi prinsiplər əsasında daha da irəliləməsinə səy göstərmişlər. Ona görə də təhsil cəmiyyətin avanqard qüvvəsi, potensial imkan kimi onu həmişə qabaqlamaqla daha faydalı bir cəmiyyət hadisəsi, ictimai sistem kimi daha qabarıq görünmüşdür. Bundan əlavə, o həm də topladığı tarixi təcrübəsi ilə daha zəngin olmuş, onu müasirlik ruhunda kökləməklə yeni düşünmə tərzinin prizmasından cəmiyyətə təqdim etmişdir. Tarixiliklə müasirliyin qovşağında yeni təhsilin möhtəşəmliyi ucalmışdır.

Bu gün mövcud təhsilin modernləşdirilməsi məsələsi daha kəskin əhəmiyyət daşıyır. Ümumilikdə təhsil sisteminin yeniləşməsi vasitəsi kimi çıxış edən tədqiqatçılarımız müxtəlif metodoloji yanaşmalar təklif edirlər. Müasir

şəraitdə dinamik inkişaf edən dünyanın qloballaşma və sistemli dünya birliyinin cəmiyyətin və təbiətin antropogen xarakterli müxtəlif problemlərinin həllinə, geniş, mürəkkəb problemlərin təhlilinə hazır olan şəxsiyyətin formalaşdırılmasında təhsilin istiqamətləndirilməsi başlıca meyar olmalıdır.

Bu günkü reallıqlarda mövcud sistemin inkişafı üçün təhsilin gələcək strategiyasını keyfiyyətə müəyyən edən yeni yanaşmaya ehtiyac olduğu sübut edilir. Siviliza-siyanın tərəqqisində cəmiyyətdə Bəşər mədəniyyətinin sistemli təhlili texnologiyası qarşısında prioritetliyi formalaşır. Qlobal ekoloji və mənəvi problemlərin alternativini olmadan, yer ehtiyatlarının məhdudluğu, təbiətin və cəmiyyətin ekoloji böhran təhlükəsi, iflas və təkamül edən şeylərin prinsipial perspektivsizliyini sırf texnokratik üsullarla həll etmək cəhdləri bəşəriyyətin "qüdrət"indən asılıdır. Lakin digər tərəfdən, onun şəxsiyyətinin formalaşmasına səbəb olan istehlak meyli insanın, cəmiyyətin, problematik iqtisadi mərkəzləşmə şəraitində özünün mədəni uyğunluğu kimi çıxış edən sivilizasiyanın davamlı inkişafının zəruri şərti ilə təbii olaraq bağlı olur.

Klassik pedaqogikanın idealları bu problemləri həll etmək iqtidarında deyil. Sürətlə dəyişən dünyada normalara uyğun qurulmuş, normal fəaliyyət göstərən təhsil determinizmi bu problem qarşısında aciz deyildi. Təhsilin müasirləşdirilməsinə yeni metodoloji yanaşma psixoloji, didaktik, kulturoloji və dünyagörüşü təhsil problemlərini əhatə edən mənəvi, sosial və təbii dünyanın mürəkkəbləşdirilməsinin nəticəsində yaranmış problemlərin həllində olan sinergetika əsas amil kimi çıxış edə bilər.

Özünü təşkil nəzəriyyəsi modelinin əsasını modernləşmə təhsil konsepsiyası, təhsilin proqnostik və strateji funksiyaları yerinə yetirən, onun məzmununun və strukturunun yeniləşdirilməsinin əsas prinsiplərini müəyyən edən meto-

dologiya təşkil edə bilər. Modernləşdirmə üsulu bir tədqiqat aləti kimi insanın təbiət və cəmiyyətin inkişaf qanunauyğunluqlarını dərk etməsi prosesində, ətraf aləmin praktiki dəyişdirilməsi yollarının axtarılmasında mühüm yer tutur. Yeni elmi biliklər alınması üsullarının, o cümlədən, modernləşdirmənin tətbiqi istənilən elmi istiqamətin inkişafı üçün zəruri şərtlərdəndir.

Modernləşdirmə üsulu və vasitələri həm yeni faktların izahında, həm ayrı-ayrı elmi istiqamətlərin ümumi cəhətlərini, həm də onların məzmun spesifikasiyasını nəzərə almaya imkan verdiyindən, bu üsulun köməyi ilə elmin mühüm sahəsini-müasir elmi biliklərin sintezi məsələsini həll etmək mümkün olmuşdur. Mahiyyət etibararı ilə modelləşdirmə anlayışı elmi idrakla eyniləşdirilir, obyekt dərk etmək-onu modernləşdirmək kimi qəbul edilir.

Sinergetika təhsil konsepsiyası ideyalarının təşəkkülünə şərait yaradan prioritet kimi insan dünyaya münasibətində öz yerini müəyyən edən sistemdə yerləşir:

Xolistik ideya- təbiətin və dünyanın şəxsiyyət ilə birliyi qəbul edilir, insana bütöv sosio-təbii sistem kimi baxılır;

Ekoloji ideya - sosio-təbii sistemdə tarazlığın saxlanması təklif edir ki, bu da insan, cəmiyyət və təbiətin mövcudluğu üçün başlıca şərtidir;

Noosfer ideya- idrak və biosferin qarşılıqlı üzvi bağlılığını əks etdirir; "Burada ağılın şəxsiyyət, cəmiyyət və təbiət arasında harmoniyasını saxlamaqla, sosial ekoloji inkişafın formalaşdırılması və optimal idarəsi üçün öz təzahürləri istənilən səviyyədə istifadə oluna bilər";[2]

Tolerantlıq ideyası - sosial münasibətlərdə və ictimai sistemi olaraq, fərdlərdə dözümlülük qurulmasını təklif edir;

Dinamik özünü təşkil ideyası hamı qarşılıqlı açıq sistemdə dünyanı təmsil edir və onun özünü təşkil üçün özünü cəmiyyətin fundamental təbiət qanunları ilə idarə edir;

Valeoloji ideya- insanın təbiətin ekoloji təhlükəsizliyi ilə təhlükəsiz həyat fəaliyyəti arasında birbaşa əlaqə;

Akmeoloji ideya - İnsanın mənəvi aləminin mövqeyi ilə davamlı inkişafı probleminə yanaşma: Təmiz qəlb – davamlı sülhün təminatçısıdır.[1]

Sinergetik təhsil konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün mövcud təhsilin keyfiyyətə yeni səviyyədə olması tələb olunur. Bu, xüsusi fənlərin tətbiqi və təlim-tərbiyə prosesində mövcud olan təhsil proqramları, onun dünyagörüşü, tərbiyəvi və gücləndirən funksiyaları və əsas müddəaları sinergetikada öz ideyalarının həyata keçirilməsi-nin əksini sinergetik yanaşmanın özünü təşkil nəzəriyyəsində tapır.

Sinergetik təhsilin məzmunca yeniləşdirilməsi və həyata keçirilməsi məhz təbiət elmlərinin vacib şərtlərindən biridir, çünki bu elmlərin fundamental bazası mərhələli olaraq sinergetik nəzəriyyəyə xidmət edir.

Sinergetik təhsil təhsilin fundamental bazası rolunun artırılmasına yönəlib ki, bu ideya bütövlüyü bizi əhatə edən canlı və cansız aləmdə baş verən dəyişikliklər nəzərə alınmaqla elmi paradigmalara və onun fənlərarası əlaqə mərhələsinə arxalanır.

Sinergetik təhsili fasiləsiz təhsildən müstəqil hissə kimi ayırmaq olmaz, tədris materiallarının məzmununu təbiət və humanitar fənlərin inteqrasiyası ilə aktualaşdıraraq sinergetik nəzəriyyə vasitəsi ilə reallaşdırmaq olar. Bu da müasir təhsilin üzvi hissəsidir.

Sinergetikada əldə edilmiş ideyalar və nəticələr materiyanın öz-özünə hərəkətindən ibarət fundamental prinsipin təbii-elmi təsdiqidir.

Sinergetika "xətti" təfəkkürdən elmin inkişafının yeni mərhələsinə müvafiq olan qeyri-xətti təfəkkürə keçməyə imkan verir. O, öyrəndiyi obyektlərin əksəriyyətini qeyri-xətti qanunlarla idarə edilən açıq, qeyri-taraz sistemlərə aid edir. Bu sistemlərin hər biri özünü təşkil qabiliyyətinə

malikdir, davranışları isə onların əvvəlki təkamül tarixi ilə müəyyənləşir.

Sinergetika muxtəlif elmlər arasında əsas prinsiplərin intensiv mubadiləsi üçün şərait yaratmışdır. Sinergetikanın inkişafı ilə əlaqədar fəlsəfinin və riyaziyyatın qarşılıqlı yaxınlaşması müşahidə olunur. Bu isə fəlsəfi və riyazi metodların inteqrasiya gücünü artırır. Sinergetika elmi biliyin təşkilinin elə səviyyələrini aşkar etməyə imkan verir ki, orada fəlsəfə inteqrasiyanın zəruri amillərindən biri kimi çıxış edir.

Beləliklə, sinergetik düşüncə təhsilin əsaslarının keyfiyyətini artırır və qeyri-xətti düşüncə tərzini formalaşdırır, şəxsiyyətin inkişafına və formalaşmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Абдыкаримов Б., Жанабаев З., Мукушев Б. Синергетическая концепция образования для устойчивого развития // Вестн. высш. шк. (Alma mater). – 2005. – № 11. – С. 56–57.
2. Урсул А. Д. Глобализация через устойчивое развитие // Безопасность Евразия. – 2004. – № 1. – С. 25–28.
3. Qurbanov F. Elmə sinergetik yanaşma. Bakı-2005, 364s.
4. Nəzərov M, Quliyev N. Pedaqoji fəaliyyətin təşkili prosesində sistemli-sinergetik yanaşmanın əsas cəhətləri // Sivilizasiya jurnalı. BAU. Bakı 2015 № 5 s.11-16
5. Nəzərov M. Pedaqoji fəaliyyətdə sinergetik yanaşmanın aktualığı haqqında // ABU – nun xəbərləri (Pedaqoji və Psixoloji elmlər seriyası) Bakı- ABU 2008, №4 s 40-45

Xülasə

Məqalədə müasir dövrdə təhsilə sinergetik yanaşma, sinergetik təhsil konsepsiyasının həyata keçirilməsi yollarından, özünütəşkil nəzəriyyəsi modelinin əsasını təşkil edən modernləşmə təhsil konsepsiyasından bəhs edilir.

İnklüziv kontingentli məktəblərdə fəaliyyət göstərən müəllimlərin peşəkar keyfiyyətləri

Səlimova Aidə Zərraf qızı

ADPU “Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi”
ixtisası üzrə II kurs magistr

Elmi rəhbər : dos. K.R.Quliyeva

Hər bir təhsil müəssisəsində təlim prosesi zamanı əsas öhdəlik müəllimlərin üzərinə düşür. Müəllimlərin həm peşə keyfiyyətləri, həm də şəxsi keyfiyyətləri bilavasitə onların təlim prosesi zamanı şagirdlərlə yanaşı, həmçinin onlara ötürükləri informasiyaya təsirini göstərir. Nəzərə alsaq ki, bu müəllimlər tipik şagirdlər olan məktəblərdə deyil, inklüziv kontingentli məktəblərdə çalışır, bu zaman müəllimlərin məsuliyyəti ikiqat artır. Çünki bu mövzuda şagirdlərə daha həssas yanaşmalı, onlara daha çox anlayış göstərməli, hər bir şagirdin fərdi xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, həm təlim zamanı, həm də şagirdlərlə ünsiyyət zamanı diqqətli olmalıdırlar. Şagirdlərdə kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması, onların cəmiyyətə adaptasiyası isə müəllimlərin peşə keyfiyyətlərinin hansı dərəcədə olmasının xəbərçisidir. Ümumiyyətlə, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların tipik həmyaşıdları ilə birgə təlim-tərbiyəsi üçün hazırlıq baxımından məktəb tərbiyə müəssisələrinin yenidən qurulması, tərbiyəçi kadrların təkmilləşdirilməsi və digər sahələrdə axtarımlar müasir dövrün tələblərindən biri hesab olunur. Təcrübə göstərir ki, inklüziv kontingentli məktəblərdə istər pedaqoji kollektivin üzvlüyü problemlər, istərsə də psixoloji-xidmət zamanı ortaya çıxan hər hansı çatışmazlıqlar, bilavasitə inklüziv təhsil alan şagirdlərə mənfi təsir göstərir. Buna görə, ilk növbədə həmin şagirdlər üçün nələrin lazımlı olduğunu araşdırmaq, bunlara uyğun profilaktik və lazımi tədbirlərin görülməyi mütləqdir. Çünki bu cür məktəblərdə fəaliyyət göstərən

müəllimlərin peşə keyfiyyətləri şəxsi keyfiyyətləri ilə balans təşkil etməli, yaxud onlar kifayət qədər anlayışlı və səbrli olmalıdır. Digər sözlə desək, bu şagirdlər üçün xüsusi şərait yaradılmalıdır.

Xüsusi şərait dedikdə isə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin pedaqoji-psixoloji, tibbi, sosial və digər xidmətləri alması üçün yaradılmış şərait başa düşülür. Xüsusi təhsilin əsas məqsədi sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə lazım olan bilik, bacarıq və vərdişlər aşılamaqla onların cəmiyyətə uyğunlaşmasını, həmçinin özünəxidmət vərdişlərinin yaradılmasını, əmək fəaliyyətinə və ailə həyatına hazırlanmasını təmin etməkdən ibarətdir. (5)

Xüsusilə qeyd etmək yerinə düşərdi ki, inklüziv kontingentli məktəblərdə şagirdlərdə yaradıcılıq, təşkilatçılıq, təşəbbüskarlıq, icraçılıq kimi keyfiyyətlərin təşəkkülünə və formalaşmasına xidmət etməyən, sevinc, şadlıq, maraq, intellektual və emosional reaksiya doğurmayan, təxəyyülü və fantaziyanı inkişaf etdirməyən tədbirlərə yol verilməməlidir. Təcrübəli müəllimlər şagirdlərin iştirakı ilə tədbirlərin mövzusunu və xarakterini dəqiqləşdirdikdən sonra icra vaxtını və yerini müəyyənləşdirirlər. (4) Daha sonra plan tərtib olunur, şagirdlər arasında vəzifə bölgüsü aparılır, məsul icraçılar, köməkçilər müəyyənləşdirilib təlimatlandırılır, tədbirin təşkili başa çatandan sonra nəticələr təhlil edilir, uğurlu və kəsirli cəhətlər ümumiləşdirilir, müvafiq təkliflər hazırlanır. Həmin təkliflər növbəti tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi prosesində nəzərə alınır və lazımı düzəlişlər aparılır. Bu təkliflər zamanı isə, şagirdlərin inklüziv sistemdə təhsil alması əsas götürülür.

Xüsusi şəraitdə təhsil alan şagirdlərlə dərslər zamanı müəllimin mövqeyi - "bələdçi" (fasilitator), "aparıcı" (istiqamət verən) mövqeyidir. Müəllim sistemli, ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə şagirdlərlə əməkdaşlıq edir: problemlə vəziyyəti təşkil edir, tədqiqat məqsədlərinin qoyuluşunda

şagirdlərə istiqamət verir, bunların həllində metodik kömək göstərir, biliklərin əldə edilməsi və mənimsənilməsi yollarını öyrədir. Müəllimin vəzifəsi əsas etibarilə - öyrənməyi öyrətməkdir. Digər sözlə desək, müəllim təlim fəaliyyətinin əsas tərkib hissələrini mənimsəməkdə uşağa kömək edir, bununla yanaşı özü də biliklərin əldə edilməsinə və tətbiqinə dair zəruri əqli üsul və vasitələrə praktik cəhətdən yiyələnir.

Müəllimin şagirdlərə xeyirxah münasibəti, hörməti, onları olduğu kimi qəbul etməsi və daim dəstəkləmək meylli, bacarıqlarına inandığını göstərməsi şagirdlərdə belə bir inamı möhkəmləndirə bilər ki, qarşıya qoyulmuş problemin həllində onların istənilən cəhdi yaradıcı fikir kimi qiymətləndirilərək, ciddi və hörmətlə yanaşılacaqdır. (1, 125 s) Təlim prosesinin psixoloji mühitinin məhz bu şəkildə dəyişdirilməsi uğursuzluq qorxusunu, inamsızlıq hissini aradan götürə və şagirdlərin idrak fəallığını dərslər boyu lazımı səviyyədə saxlaya bilər. Şagirdə hörmətlə yanaşmaq, ona etibar etmək, onun cavablarını yaxşı və ya pis qiymətləndirməkdən imtina etmək onda həm özünə inam, həm də müəllimə hörmət və etibar hissini daha da artırır

Hər bir şagirdə qarşı fərdi və qayğı ilə yanaşmaq, onları təlim prosesinə cəlb etmək, dərslərə motivasiyasını adekvat dərəcəyə çatdırmaq inklüziv kontingentli məktəblərdə fəaliyyət göstərən müəllimlərin əsas peşəkar keyfiyyətlərinə aiddir.

Ədəbiyyat:

1. F.N.İbrahimov, R.L.Hüseynzadə "Pedaqogika", Bakı, "Mütərcim", 2012
2. N.Ulutağ Demir "Engelli çocukların eğitimi", Ankara, 2007
3. R.Cabbarov, K.Əliyeva "Pedaqoji psixologiya", Bakı, 2011, 243 səh

4. S.Qasimov, E.Kərimova, İ.Sultanova, F.Ağayeva
“İnklüziv təhsil”, Bakı, 2006.
5. S. Stubbs “*Inclusive Education - Where there are few resources*” published by the Atlas Alliance, Oslo, 2002.

Müəllim-tələbə münasibətlərinin humanistləşdirilməsi

Zahidova Aysən Ehsan qızı
*ADPU Pedaqogika nəzəriyyəsi və
tarixi ixtisası üzrə II kurs magistr*

Elmi rəhbər: dos. K.R.Quliyeva

İnsanın bir şəxsiyyət kimi inkişafı onun başqa insanlarla qarşılıqlı münasibətlərinin xarakteri ilə şərtlənir. L.S.Vıqotski bu mühüm cəhətə diqqəti cəlb etmiş və onu uşağın mədəni inkişafının ümumi genetik qanunu kimi təhlil etmişdir. L.S.Vıqotski yazırdı: “Uşağın mədəni inkişafında hər bir funksiya özünü iki dəfə, iki planda - əvvəlcə sosial, sonra psixoloji planda göstərir”. (1.s.164)

Pedaqoji ünsiyyətin öz xüsusiyyətləri var. Hər bir ali təhsil müəssisəsinin müəllimi tələbələr haqqında müəyyən təsəvvürə malik olmalıdır. Tələbələr bu cəhəti hələ universitetin ilk illərindən başa düşürlər. Buna görə də müəllimin sözüə əməl edir, özləri barəsində xoş təəssürat yaratmağa çalışırlar. Müəllimlər bu “bicliyi” çox vaxt başa düşür və bilavasitə onun iştirakçısı olurlar. Tələbəni “yaxşı” və ya “pis” tələbə kimi tanıyan müəllim onu pedaqoji kollektivdə tərifləməyə və ya əksinə, pisləməyə başlayır. Bu zaman kollektivdə tələbə haqqında ümumi rəy formalaşır. Müşahidələrə əsasən tələbə (şagird) barəsində pedaqoji kollektivdə müəyyən bir rəyin olması müəllimlərin ona münasibətinə təsir göstərir.

Pedaqogikada müəllimlərin hamı tərəfindən eyni dərəcədə qəbul edilən ümumi təsnifatı hələ işlənilməmişdir.

Aparılan tədqiqatlarda müxtəlif müəllim tipləri təsvir olunmuşdur. Müəllim - tələbə münasibətlərində müəllimin rəhbərlik üslubu mühüm rol oynayır. Bu baxımdan müəllimlər üç tipə - avtoritar, demokratik və liberal tiplərə ayrılır. Avtoritar müəllimlər tələbələrlə (şagirdlərlə) kəskin rəftar edir, onlara öz fikirlərini söyləməyə imkan vermir, tələblərinin qeydsiz - şərtsiz yerinə yetirilməsinə nəzarət edir. Demokratik müəllimlər tələbələri müstəqil olmağa həvəsləndirir, onlara həssaslıqla yanaşır, onların problemləri ilə maraqlanır, tələbələrin fikirlərinə, mövqeyinə hörmət edir, onları dinləməyə hər an hazırdır. Liberal müəllimlər öz vəzifələrini formal olaraq yerinə yetirir və tələbələrə laqeyd yanaşırlar.

Müəllim-tələbə münasibətlərində ünsiyyət üslubu da özünəməxsus əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrlə ünsiyyətdə həm verbal, həm də qeyri-verbal visual ünsiyyətin xüsusi rolu var.

Müəllim-tələbə münasibətləri ilə bağlı aparılan tədqiqatda müəllimin ünsiyyət üslubu ilə onun ünsiyyət fəallığı arasındakı asılılıq müəyyən edilmiş, ünsiyyət üslubundan asılı olaraq müəllimlər 3 tipə bölünmüşdür: *fəal, az fəal və çox fəal*. Fəal müəllim ünsiyyətin təşkilində təşəbbüskarlıq göstərir, tələbələrə (şagirdlərə) fərdi yanaşır. Az fəal müəllim ünsiyyətdə təşəbbüskarlıq göstərmir, onun qrupla ünsiyyətinin xarakterini tələbələr diktə edirlər. Çox fəal müəllim ünsiyyəti özünün stereotiplərinə görə qurmağa meyillidir. (2. s.241)

Ünsiyyət prosesində müəllim bir sıra vəzifələri və texnologiyə əməliyyatları yerinə yetirir: tələbənin ünsiyyət üçün “kəşf edilməsi”, tələbənin ünsiyyətdə iştirakı və ünsiyyət prosesində tələbənin yüksəldilməsi. Bu vəzifələrin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi müəllim-tələbə münasibətlərini humanist əsasda qurmağa imkan yaradır.

Göründüyü kimi, müəllim-tələbə münasibətlərinin in-

kişafi müxtəlif amillərlə şərtlənir. Burada müəllim və tələbələrin xarakteri, mövqeyi, rolu, motivləri, ünsiyyət üslubu və mədəniyyəti və s. mühüm rol oynayır. Bu amillər sırasında ünsiyyətin humanistləşdirilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müəllim-tələbə münasibətlərinin humanistləşdirilməsi müəllimin pedaqoji mədəniyyəti, ustalığı və məharəti ilə bağlı olub, bir çox tələblərdə ifadə olunur. Buraya tələbənin şəxsiyyətinə hörmət və tələbkərlilik; ona diqqətli və həssas münasibət, inam və etibar; ünsiyyət texnikasına yiyələnmək və onu düzgün tətbiq etmək; konkret insandan və vəziyyətdən asılı olaraq ünsiyyət tərzində çevik dəyişikliklər aparmaq; insanlara münasibətdə obyektivliyi qoruyub saxlamaq; tələbə ilə səmimi olmaq, onun sevincini və kədərini bölüşdürmək və s. İnsana humanist münasibət müəllimin ümumi mədəni səviyyəsini və pedaqoji ustalığını səciyyələndirən əsas keyfiyyətdir.

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə H. Tərbiyənin demografik problemləri.
2. İsmixanov M., Vəliyeva S. Sosial pedaqogika. Bakı-2013, 297 səh.
3. Qasımova L., Mahmudova R. Pedaqogika: ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı: BDU-nun nəşriyyatı, 2007
4. Paşayev Ə., Rüstəmov F. Pedaqogika. Bakı 2002.

Şəxsiyyətin inkişafında və formalaşmasında iqtisadi mədəniyyətin rolu

Nuriyeva Könül Mirabbas qızı

ADPUnun Pedaqogikanın

nəzəriyyəsi və tarixi

ixtisası üzrə II magistri

Elmi rəhbər: Dos. M.H.Nəzərov

Elmi-texniki inqilabın sürətlə genişlənməsi bir tərəfdən təhsilin və mədəniyyətin bütün sahələrinin intellektuallaşmasına, onun vasitəsilə insanın gündəlik fəaliyyətini

nin bütün tərəflərinin dərinləşməsinə, digər tərəfdən, milli-mənəvi sərvətlərin yaradılması, yayılması və istehlak edilməsi prosesinin sənayeləşməsinə doğru aparır. Bu prosesin bir-birinə təsiri insanın və mədəniyyətin nisbətində görkəmini dəyişən bir sıra yeni meyillərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Həmin meyillərdən birincisi elmi və texniki nailiyyətlərin təsiri altında insanın şəxsi keyfiyyətlərinin, onun maddi və mənəvi istehsalda yeri və rolunun dəyişdirilməsindən ibarətdir.

İkinci meyl, insani ünsiyyət vasitələri, həmçinin mədəni sərvətlərin yayılması vasitələri olan radio, televiziya, radar qurğuları, lazer vasitəsi, elmi-texniki inqilabın təsiri altında baş verən inqilabi dəyişiklikdən ibarətdir.

Üçüncü meyl, elmi və texniki yeniliklərin təsiri altında mədəniyyətin vahid inkişafının maddi və mənəvi tərəflərinin qarşılıqlı təsiri və inteqrasiyası prosesinin kəskin sürətdə güclənməsindən ibarətdir.

Elmi-texniki inqilab şəraitində milli-mənəvi dəyərlər mədəniyyətin sürətlə inkişaf edən komponenti olmaqla yanaşı, eyni zamanda insan tərəfindən dünyanın mənəvi - praktik mənimsənilməsinin, mədəni tərəqqisinin sürətləndirilməsinin güdrətli və mühüm amilinə çevrilir.

Ümumiyyətlə, mədəniyyətin inkişaf təcrübəsi göstərir ki, bəşəriyyətin mənəvi tərəqqisi yalnız həyatın demokratik əsaslarda dəyişdirilməsi yolu ilə mümkündür.

Mədəniyyətin mühüm tərkib hissələrindən biri olan iqtisadi mədəniyyət mədəniyyət iqtisadi elmdə və praktikaada əldə olunmuş nailiyyətlərin məcmusu olmaqla, ictimai-siyasi və iqtisadi münasibətlərin dəyişməsi prosesində cəmiyyət üzvlərinin iqtisadi fəallığının yüksəlməsində mühüm rol oynayır. İqtisadi mədəniyyətin nüvəsini şəxsiyyətin iqtisadi bilikləri və təcrübəsi əsasında formalaşan iqtisadi şüur təşkil edir.

Mədəniyyət bəşəriyyətin yaratmış olduğu maddi və mənəvi sərvətlərin məcmusundan ibarətdir.

İqtisadi mədəniyyət mədəniyyətin elə sahəsidir ki, bilavasitə insanların iqtisadi fəaliyyəti və davranışı ilə əlaqədar olub, iqtisadiyyatın güclənməsilə şərtlənir. İqtisadi mədəniyyət hər şeydən əvvəl insanların iqtisadi cəhətdən sosiallaşmasını nəzərdə tutur.

İqtisadi mədəniyyət və onun əsasında duran iqtisadi bilik, bacarıq və vərdislər qədim dövrdən bugünədək bəşəriyyətin əldə etdiyi iqtisadi ideya və təsəvvürlərə əsaslanmışdır. Məhz belə ideya və təsəvvürlər əsasında isə iqtisadi mədəniyyət davranışı normaları formalaşmışdır.

İqtisadi mədəniyyət insanların ətraf aləmdə baş verən iqtisadi hadisə və prosesləri dərk etmələrinin xüsusi formasıdır. Başqa sözlə, iqtisadi mədəniyyət insanların istehsalın qanunauyğunluqlarını, iqtisadi anlayışlar və onların arasındakı məntiqi əlaqə və asılılıqlar vasitəsilə özlərinin şüurlarında əks etdirmələri deməkdir. Sivilizasiyalı insan – iqtisadi mədəniyyəti inkişaf etmiş şəxsiyyətdir.

İqtisadi mədəniyyət iqtisadi fəaliyyət prosesində şəxsiyyətin iqtisadi əhəmiyyətli keyfiyyətləri və bu fəaliyyətin nəticəsində yaranan iqtisadi münasibətlər vasitəsilə realizə olunan iqtisadi biliklərin, bacarıqların, vərdislərin olmasını nəzərdə tutur. Şəxsiyyətin iqtisadi mədəniyyəti mənimsənmiş iqtisadi biliklər toplusunda, peşəkar ustalığında öz ifadəsini tapır. İqtisadi mədəniyyət özünün real inkişafı və fəaliyyət göstərməsi zamanı çoxcəhətli mürəkkəb dinamik sistem kimi canlanır və üç qarşılıqlı əlaqədə olan aşağıdakı amillər bir-birinə təsir göstərmiş olur: 1) mədəni prosesin tarixən müəyyən subyektinin fəaliyyəti (şəxsiyyət, kollektiv, sinif, bütövlükdə cəmiyyət); 2) müəyyən ictimai-iqtisadi formasiya sistemində həyata keçirilən və mənəvi sərvətlərin yaradılması, yayılması (yəni istehsal və istehlak olunması), istifadə olunmasına yönəldilmiş fəaliyyəti; 3)

əvvəllər yaradılmış maddi və mənəvi sərvətlərin insan və cəmiyyət tərəfindən yaradılması və mənimsənilməsi vasitəsi ilə təkrar istehsal prosesi. Bu amillər insanın sosial və mənəvi yüksəlişi üçün daha əlverişli formada cəmiyyətimizin iqtisadi mədəniyyət sisteminə təsir edir, özündə maddi və mənəvi sərvətlərin iqtisadi sisteminin statik deyil, dinamik yüksələn xətt üzrə inkişaf edən iqtisadi proses kimi vəziyyətini təcəssüm etdirir. Şəxsiyyətin iqtisadi mədəniyyətini təşkil edən xüsusiyyətlərdən biri yaradıcılıqdır. Yaradıcı düşünən insan iqtisadi bilikləri tez və dərinlən mənimsəyir. Digər tərəfdən, belə şəxsiyyət mürəkkəb iqtisadi vəziyyətlərdə operativ və effektiv şəkildə çıxış yolu tapır. Yaradıcılıq şəxsiyyətin iqtisadi mədəniyyətin mühüm komponentlərindən biri olub, istənilən sənətdə insanın əməyini müşayiət edir. İnsan nəinki sərvətləri yaradır, zənginləşdirir və istehlak edir, eyni zamanda bir şəxsiyyət kimi, iqtisadi mədəniyyətin mahiyyətini yaradıcılıqla həyata keçirən varlıq kimi özünü inkişaf etdirir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, “iqtisadi tərbiyə” anlayışının birmənalı şərh olmadığından belə bir təsəvvür formalaşa bilər ki, guya iqtisadi tərbiyənin öz xüsusi pred-meti yoxdur, o, öz-özünə baş verir. Bunun üçün isə şagirdləri hər hansı bir fəaliyyət növünə cəlb etmək kifayətdir. Buna görə də hesab edirik ki, iqtisadi tərbiyəni bütöv bir tərbiyə prosesinin aspektlərindən biri kimi nəzərdən keçirməyimiz məqsədə müvafiq olar. Bunun üçün daha geniş anlayış olan tərbiyə kateqoriyasını təhlil etmək tələb olunur. Biz təbiətin doğuluşundan insan aləmində mühüm vasitə kimi yaranan və öz inkişafını bu əsas üzərində nizamlı şəkildə apararaq, ibtidaidən aliyyə doğru yüksələrək, özünü bütün sahələrdə qaydaya salan, varisliyini qoruyaraq həmişə inkişafda olan təkrarlanan hərəkətə tərbiyə deyirik. Tərbiyənin sistemliyi konsepsiyasına və ümumi pedaqoji nəzəriyyəyə əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, iqtisadi tərbiyə tərbiyə sistemlərindən

biridir. Əgər nəzərə alsaq ki, sistemlər arasında biz bir tamlıqla üzləşmiş oluruq, onda sistemlərdə ən əsası onları yaradan hissə və komponentlərə xas olmayan, amma bütövlükdə sistemə xas olan integrativ keyfiyyətdir. Bu keyfiyyətin hesabına sistemin nisbi müstəqilliyi təmin olunur. Bu sistemin tamlığı ilə onun integrativ keyfiyyəti arasında dialektik qarşılıqlı əlaqələri izləmək olur: bir tərəfdən sistemin tam kimi qərarlaşması prosesində interaktiv keyfiyyət də formalaşır; digər tərəfdən interaktiv keyfiyyət bu tamin təminatı kimi çıxış edir. Belə integrasiya sistemində bütün digər hissələri özünə “çəkən”, çoxluğa tama çevrilmək imkanı verən həmin o vahid cazibə sahəsini yaradan komponentin hesabına mümkün olur(7). Sistemin komponentləri bir-biri ilə müxtəlif əlaqə və münasibətlərdədir və müəyyən bir vəhdət təşkil edir.

Xüsusi tərbiyə sistemləri intellektual, mənəvi, əmək, fiziki, ekoloji, iqtisadi, estetik və b. ümumən eyni struktura malikdir. Rus pedaqoqu K.D.Uşinski tərbiyənin sistemliyi məsələsinə toxunarkən yazırdı ki, “tərbiyə yalnız insanın ağılını inkişaf etdirmək və ona məlumat verməklə kifayətlənməməli, həm də əməyə şiddətli arzu oyatmalıdır. Bunsuz həyat dəyanətli və xoşbəxt ola bilməz” (4).

Bütöv bir tərbiyə prosesinin bütün tərəflərinin qarşılıqlı əlaqələrdə olmasının və bir-birinə nüfuz etməsinin nəticəsidir ki, iqtisadi tərbiyənin də tərbiyənin digər növləri ilə qanunauyğun və zəruri əlaqələri vardır.

İqtisadi təhsil və tərbiyənin məqsədi hər bir şagirdi bazar şəraitində yaşamağa və fəaliyyət göstərməyə hazırlamaqdır. Bu məqsəddə çatmaq üçün aşağıdakı məsələlər həll olunmalıdır:

- şəxsiyyətin dəyərlər sisteminin formalaşdırılması və yaradıcı fəallığının inkişaf etdirilməsi;

- humanist dünyagörüşlü və yüksək səviyyəli iqtisadi mədəniyyətə malik olan yaradıcı, sosial cəhətdən fəal şəxsiyyətin formalaşdırılması;

- şəxsiyyətdə iqtisadi əhəmiyyətli keyfiyyətlərin tərbiyələndirilməsi;

- əməyə və mülkiyyətə şüurlu münasibətin tərbiyələndirilməsi.

Biz iqtisadi tərbiyənin aşağıdakı ənənəvi funksiyalarını qeyd etmək istərdik: biliklərin artırılması funksiyası, inkişaf etdirici funksiya, formalaşdırıcı funksiya. Ümumi sistemin komponentlərindən biri olan iqtisadi tərbiyə şagirdlərin iqtisadi mədəniyyətinin təməlini hələ məktəb dövründə qoymağa imkan verir, çünki iqtisadi mədəniyyətin komponentləri şagirdlərin dünyagörüşünün və biliklər sisteminin formalaşmasının, mənəvi, estetik, iqtisadi, əmək, hüquqi tərbiyəsinin nəticəsidir. İqtisadi tərbiyənin əhəmiyyətini qeyd etməklə yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, təhsilini davam etdirmək və işə düzəlmək üçün məktəbin məzunu rəqabətə qabil olmalıdır. Deməli, bütün tərbiyə sistemini, məktəblilərin iqtisadi hazırlıq sistemini, onlarda müasir biliklərin, iqtisadi fəaliyyət təcrübəsinin, bacarıqlarının, iqtisadi hadisələrə marağının və iqtisadi biliklərin yeniləşdirməyə tələbinin olmasını nəzərdə tutan iqtisadi hazırlığını keyfiyyət baxımından yeniləşdirmək tələb olunur.

Beləliklə şəxsiyyətin iqtisadi mədəniyyəti – müasir iqtisadi biliklərlə, bilik və bacarıqlarla, təcrübə ilə əhatə olunan insandır, bu bacarıqları ona mövcud sosial-iqtisadi münasibətlərdə istiqamətlənməyə və qeyri-düzgün fəaliyyətdə səhvlərdən uzaqlaşmağa kömək edir.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikası Təhsil haqqında qanunu”. Bakı, 2009.

2. Azərbaycan Respublikası təhsil sahəsində islahat proqramı. /Azərbaycan Respublikası təhsil qanunvericiliyinin külliyyatı (Birinci nəşr). Bakı, ABU, 2001, s.12-88.

3. Ахмедов Г.М., Гасанов А.Б., Назаров М.Г. Управленческая педагогика и психология. Баку, 2007, 142 с.

4. Qasımlı Ş. Yenidənqurma və şəxsiyyətin inkişafı. Bakı, 1990, 110 s.

5. İqtisadi nəzəriyyə. T.İ.Vəliyev və Ş.S.Qafarovun ümumi redaktəsi ilə. Bakı, 2002.

6. Nəzərov M., Şərifov T. Mədəniyyət və şəxsiyyətin mənəvi aləmi. Bakı,2004,105 s.

7. Nəzərov M. "Məktəblilərin iqtisadi tərbiyəsi"(Dərs vəsaiti). Bakı, "Təhsil".2006, 132 s.

8. Nəzərov M, Babayeva A. Mədəniyyət və təhsilin ümumi əsasları. Bakı,2016, 208 s.

9. Nəzərov M, Şəxsiyyətin formalaşmasında iqtisadi təhsil və tərbiyənin rolu.//Pedaqoji Uniüersitet xəbərləri. Bakı-ADPU-2013 №3.s.445-448.

10. Nəzərov M, Babayeva A. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafında mədəniyyətin rolu Pedaqoji Universitet xəbərləri. Bakı-ADPU-2012 №3.s.301-305.

11. Rzayev M. Keçid dövrü və şəxsiyyət. Bakı, 2007,391 s.

Şəxsiyyətin inkişafında və formalaşmasında iqtisadi mədəniyyətin rolu

Xülasə

Məqalədə müasir dövrdə şəxsiyyətin inkişafında və formalaşmasında iqtisadi mədəniyyətinin forma, məzmunundan, insanın iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsindən və iqtisadi biliklərin şəxsiyyətin yeni keyfiyyətlər kəsb etməsindən bəhs edilir.

Şagird təşkilatının əmək tərbiyəsində cəzasızlıq mühitinin yaradılması

Dəmirova Günay Eyvaz qızı

*Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi
ixtisası üzrə II kurs magistr*

Elmi rəhbər: dos.M.Həsənov

Məktəbdə uşaq özfəaliyyətində əmək tərbiyəsi daxil olmaqla əlaqədə olan iki məqsədə xidmət edir: əxlaqi və praktik məqsəd. Əxlaqi məqsəd odur ki, əmək tərbiyəsi şagirdləri psixoloji cəhətdən əməyə hazırlayır, məktəblilər xalq naminə, vətən naminə işləməyə həmişə hazır olur, əməyə yaradıcı münasibət bəsləyir, əməksevər ruhda böyüyürlər, əxlaqi baxımdan əmək tərbiyəsinin konkret vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir: şagirdlərdə belə bir əqidə yaradılmışdır ki, hər bir şəxs cəmiyyət xeyrinə vicdanla işləməlidir, işləmədən ictimai sərvəti artırmaq mümkün deyildir. İşləmək hər bir insanın cəmiyyət qarşısındakı borcunu dərinədən dərk etməsi ilə bağlıdır, işləmək insanın qabiliyyətlərinin formalaşması, təkmilləşməsi baxımından da çox zəruridir, iş insanın cövhəridir, bir də hər bir adama onun işinə görə qiymət verilir və s.

Əməyə yaradıcı münasibət tərbiyəsi, yəni əmək tərbiyəsinin əxlaqi aspekti üzrə aparılan işlər şagirdlərdə belə bir inam yaratmalıdır ki, işləmək imkanı olan, işləyə bilən, lakin işləməyən və ya işləmək istəməyən şəxsdən əsl cəmiyyət adamı ola bilməz. Deməli, məktəbin yetişdirilməsi əməyə təkcə öz gəlir mənbəyi kimi baxmamalı, əməkdən həmişə təmənna gözləməməlidir. O ona görə işləməlidir ki, cəmiyyətin üzvüdür, vətəndaşıdır: ona görə işləməlidir ki, onun sağlam orqanizmi toplanılmış enerjini sərf etməyi tələb edir. O, işsiz dayana bilmir, darıxır, işləməyə adət etmişdir.

Dövlətimiz böyüməkdə olan nəslin təlim-tərbiyəsini, onların şən və gümrəh böyüməsini daim diqqət mərkəzində

saxlayır. Bu qayğı müxtəlif tipli uşaq düşərgələrinin içində də öz əksini tapmışdır. Respublikamızda belə düşərgələrin sayı ildən-ilə artır. Şəhər və rayonlarımızın səfali yerlərində Pirşağıda, Bilgahda, Mərdəkanda, Göygöldə, Qubada, Şabranda yeni-yeni yay istirahət düşərgələri təşkil edilir.

Təcrübə göstərir ki, payız yay aylarındakı zehni əməkdən sonra istirahətə böyük ehtiyacı olan şagirdlər istirahət düşərgələrində ictimai-faydalı əməklə çox həvəslə məşğul olurlar. K.D.Uşinski yazmışdır: "Əqli əməkdən sonrakı istirahət heç bir iş görməməkdən ibarət deyil, əksinə işi dəyişdirməkdən ibarətdir. Fiziki əmək əqli əməkdən sonra nəinki xoşa gələn, hətta faydalı istirahətdir".

Müxtəlif tipli uşaq düşərgələrində apardığımız təcrübə, müşahidə, şifahi sorğu, anket sorğusu bir daha sübut etdi ki, ictimai faydalı əmək şagirdlərin istirahətini mənalı edir, onların əməksevərlik ruhunda tərbiyə olunmalarına müxtəlif əmək vərdişlərinə əhəmiyyətli təsir göstərir. İctimai-faydalı əmək şagirdlərin öz əməyini pulsuz və təmənnəsiz olaraq cəmiyyətin xeyrinə sərf etməyə alışdır. Belə əmək, adətən kollektivdə keçirildiyi üçün uşaqlara kollektivdə, əlbir çalışmağı, başqasının əməyinə hörmət etməyi öyrədir.

Uşaq düşərgəsi məktəbin direktor işinin bir növ davamıdır, məktəbdə qazanılmış vərdişlər uşaq düşərgəsində inkişaf etdirilməlidir. Yəni ictimai-faydalı əmək şagirdlərdə mümkün əvvəllərdə qazanılmış vərdişlər üzərində qurulmalı və davam etdirilməlidir.

Düşərgədə uşaq həyatının təşkili pedaqoji işdir. Müşahidələr göstərir ki, bəzi düşərgə rəhbərlərinin, müəllim və tərbiyəçilərin uşaqlarla işləməyi yaxşı bilməmələri düşərgədə bəzi yarıtmaz vəziyyətin əmələ gəlməsinə səbəb olur, uşaqların istirahəti, ictimai-faydalı işləri və başqa tədbirləri düzgün təşkil olunmur. Həm şəhər tipli, həm də şəhərdənkənar düşərgələrdə apardığımız müşahidə və təc-

rübələr göstərir ki, şəhər tipli uşaq düşərgələrində şagirdlərin istirahətini müxtəlif tədbirlərlə o cümlədən ictimai-faydalı əməklə əlaqələndirilməsi bir o qədər çətinlik törətmir. Şəhərkənarı düşərgələrdə şagirdləri müxtəlif məktəblərdən gəldikləri üçün uşaq kollektivinin və bu kollektiv ictimai-faydalı əməyin təşkilinə bir neçə gün vaxt sərf edilməsi təbii haldır. Şəhər tipli düşərgədə istirahət edən uşaqlar isə bir-birini tanıyır və dəstələr bir sinfin uşaqlarından təşkil edilir. Odur ki, şəhər tipli düşərgələrdə şagirdlərin ictimai-faydalı əməyinin təşkili qismən asanlaşır. Lakin uşaqların ictimai-faydalı əməyinin təşkil etmək imkanları şəhərkənarı düşərgələrə nisbətən məhduddur. Ancaq bu uşaqları heç bir ictimai işlə məşğul etməklə də, onları əməkdən kənar saxlamağa da əsas vermir. Düşərgədə işlər 2 növ olur:

1. Düşərgədaxili işlər: bura düşərgə həyatının səliqəyə salınması, böyük yaşlı uşaqların kiçik yaşlı şagirdlərlə müxtəlif tədbirlər keçirmələri, düşərgə kitabxanasındakı köhnəlmiş kitabların cild tikməsi, düşərgə avadanlığının təmiri, yeməxanada və yataq otaqlarında növbətçilik və s. daxildir.

2. Düşərgədənkənar işlər: düşərgənin tipindən asılı olaraq oxşar və fərqli ola bilər. Bura bağçada yerləşdirilməsi mümkün olmayan uşaqların əyləndirilməsi qayğısına qalmaq, məktəbin təmirində iştirak etmək və s. daxildir.

Ədəbiyyat

1. B.Abdullayev- "Tələbələrin şəhərdənkənar pioner yay düşərgələrindəki pedaqoji praktikasına aid yaddaş". Bakı-1980.
2. M.Həsənov-"Yay pioner düşərgəsində işin təşkilinə dair". Bakı-1989.
3. Nurəddin Kazımov- "Məktəb pedaqogikası". Bakı-2011

Təhsilin modernləşdirilməsinin mahiyyəti

Zaxarova Gülnar Cəlil qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. S.M.Qurbanova

Təhsil xəzinədir, elm isə onun açarı.

(S.Ə.Şirvani)

Azərbaycan Respublikasının Təhsil haqqında Qanununun 1-ci maddəsində təhsil belə izah olunur: təhsil – sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi prosesi və onun nəticəsidir.

Müasir dövrdə təhsilin sürətlə inkişafı yeni perspektivlərə yol açmışdır. Təhsil qloballaşma dövründə yeni mahiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Bu da öz növbəsində, təhsilin modernləşdirilməsinə gətirib çıxarmışdır. Ümumilikdə tarixə nəzər salsaq, görürük ki, təhsilin modernləşdirilməsi istiqamətində bir sıra işlər görülmüşdür. İlk dəfə “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı” (1999-2003) və fasiləsiz təhsilə keçidlə (1988) əlaqədar olaraq təhsilin mahiyyəti dəyişikliyə uğramışdır. Amma bu gün təhsilin modernləşdirilməsinin mahiyyəti birmənalı qarşılanmır. Təhsilin modernləşdirilməsinin müsbət tərəfləri olduğu qədər, mənfi tərəfləri də vardır. Dünya təhsil sistemində inteqrasiya olunması, islahatlar nəticəsində modernləşdirilməyə nail olmaq və onun tətbiqinə başlanılması müsbət haldır. Ümumi təhsil pilləsində şagirdlərin dərslər materialları ilə həddən artıq yüklənməsi, pedaqoji kadrların lazımı səviyyədə kurikulumları tətbiq edə bilməməsi mənfi haldır.

İnkişaf edən cəmiyyətdə təhsilin modernləşdirilməsi başlıca məsələlərdən biridir. Hər bir dövlətin iqtisadiyyatı qədər, təhsili də güclü olmalıdır.

Müasir dövrdə təhsil gənclərin peşə oriyentasiyasında mühüm rol oynayır. Təhsil vasitəsilə bizim mədəni dünyagörüşümüzün səviyyəsi dəyişir, biliklərimiz genişlənir. Cəmiyyətin və ailədaxili münasibətlərin tənzimlənməsində təhsilin rolu əvəzsizdir.

Hazırda təhsilin modernləşdirilməsinin mahiyyətini təhsildə keyfiyyətin təmin olunması təşkil edir. Keyfiyyətin əldə olunması təkcə kəmiyyətcə özünü göstərmir, həm də təhsil sferasında hərtərəfli mütəxəssislərin öz ölkəsi üçün verdiyi töhfədə özünü göstərir.

Təhsilin modernləşdirilməsi istiqamətində aparılan bir sıra islahatlar təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsini əsas prioritet kimi qəbul etmişdir. Artıq təhsilin modernləşdirilməsinin mahiyyətini XXI əsrin əsas tələbi kimi, təhsil sahəsində səriştəli yanaşmanın tətbiqinin həyata keçirilməsini tələb edir.

Ailədə mənəvi dəyərlərin formalaşdırılması

Əmişova Bikə İsa qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə magistr

Elmi rəhbər: dos. E.R. Hüseynova

Gənc nəslin tərbiyəsi yaşadığı mühitlə, ünsiyyətdə olduğu insanlarla, təlim tərbiyə aldığı pedaqoji kollektiv, ən vacibi isə böyüyüb başa çatdığı ailəsi ilə bağlıdır. Bu bir həqiqətdir ki, tərbiyə işində əsas məsuliyyət, ağırlıq ailənin üzünə düşür. Yaxşı ailə tərbiyəsi görən gənclər də mənəvi cəhətdən sağlam, mədəni, səmimi və uzaqgörən olurlar. Ona görə də müasir gəncləri şüurlu, dərrakəsi dərin, dünyagörüşü geniş görmək istəyiriksə, ailə tərbiyəsi məsələsini ön plana çəkməli və bu məsələyə ciddi yanaşmalıyıq. Valideynlər tərbiyə işini elə məqsədyönlü qurmalıdırlar ki, övladlarının əxlaqi dəyərlərinə elə zərgər dəqiqliyi ilə fikir verməlidirlər ki, sonda onlara qazandıqları üçün peşmanlıq hissi

yaşamasınlar. Onlar öz övladlarını elmlı, mədəniyyətli, peşəkar olmaları üçün hələ kiçik yaş dövrlərindən hər bir hərəkətlərinə, nitqlərinə, davranışlarına, dostluq etdiyi adamların xarakterinə fikir verməlidirlər.

Milli dəyərlərimizin fundamentini ailə dəyərləri təşkil edir. Aydınır ki, hər bir Azərbaycanlının xüsusi önəm verdiyi amillərdən biri ailədir.

Tarixən ailə xalqımızın yüksək mənəvi dəyərlərinin qoruyucusu, genofondumuzun daşıyıcısı kimi milli inkişafımızda mühüm rol oynamışdır. Önəmlidir ki, bir sıra toplumlardan fərqli olaraq, Azərbaycan cəmiyyətində ailə institutu özünün sosial təminatını və milli-mənəvi missiyasını daha tam və dolğun şəkildə qoruyub saxlamaqdadır.

Azərbaycan psixologiyasında ailə faktoru digər xalqlarla nisbətdə daha dərin və uzun ömürlüdür. Yəni, ailə üzvləri böyüdükcə digər millətlərdən fərqli olaraq ailədən uzaqlaşmır, əksinə daim əlaqələrini genişləndirir, bir-birinə bağlılığını gücləndirir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da ailənin-valideynlərin və övladların hüquq və vəzifələri aydınlaşdırılmışdır. Konstitusiyanın 34-cü maddəsində göstərilir.

“1. Nigah və ailə dövlətin himayəsindədir. Analıq, atalıq, uşaqlıq qanunla mühafizə edilir. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə yardım göstərir.

2. Ər ilə arvadın hüquqları bərabərdir. Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur.

3. Valideynlərə hörmət etmək, onların qayğısına qalmaq uşaqların borcudur. 18 yaşına çatmış əmək qabiliyyətli uşaqlar əmək qabiliyyəti olmayan valideynlərini saxlamağa borcludurlar.”

Müstəqil Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət ailə siyasəti milli-mənəvi dəyərlərdən qaynaqlanır və bu bila-

vasitə onun təcəssümüdür. Biz ümumbəşəri dəyərləri bölüşürük, ancaq bizim üçün əsas dəyərlər Azərbaycanın milli dəyərləridir.

Bu baxımdan, əgər tarixə də nəzər salsaq görərik ki, xalqımızın yaşaması üçün öz mənliliyini, qururunu qoruması üçün ailə dəyərləri, milli dəyərlər əvəzolunmaz rol oynamışdır. Ölkəmizin inkişafı, müstəqilliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi üçün və milli dəyərlərin tam şəkildə bərqərar edilməsi üçün ailə dəyərləri daim yüksəklərdə olmalıdır.

Azərbaycan ailələrində uşaqların tərbiyəsində valideynə bağlılıq xüsusi önəm kəsb edir. Bu da nəticə etibarilə yanlış nəticələrin baş verməsinin qarşısını alır. Məlum həqiqətdir ki, Azərbaycan ailələrində olan xüsusiyyətlərin bir çoxu qərb ölkələrində yoxdur. Məsələn, Avropa dövlətlərində valideyni ahıl yaşında qocalar evinə qoymaq adi bir haldır. Baxanda bunun kökü həmin ölkələrin özünəməxsus ailə tərbiyəsindən qaynaqlanır. İş ondadır ki, Avropa dövlətlərində əksər hallarda uşaqların sərbəst böyüməsinə daha çox üstünlük verilir ki, bu da onların müəyyən zərərli vərdişlərə yiyələnməsinə birbaşa şərait yaradır. Bu da nəticə etibarilə cəmiyyətdə bir sıra sosial fəsadların baş verməsinə gətirib çıxarır. Bəzən bu sosial fəsadlar o qədər ağır fəsadlara gətirib çıxarır ki, onu sağaltmaq üçün illərlə vaxt lazım olur.

Bəzən valideynlər çox istəyir ki, öz övladını qayğı ilə əhatə etsin, daim diqqətdə saxlasın, hərəkətlərinə nəzarət etsin. Bu bir yandan yaxşı digər yandan pisdır. Yaxşıdır ona görə ki, bu, valideynin öz övladının təlim-tərbiyəsində ciddi nəzarət etməsinin göstəricisidir. Ancaq digər tərəfdən onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən bu nəzarət çox yuxarı həddə olur. Yəni valideyn çalışır ki, övladının hər işinə qarışsın. Bu da müəyyən xoşagəlməz halların baş verməsinə gətirib çıxarır.

Azərbaycan Respublikasının "Ailə məcəlləsi"nin 60-cı maddəsində göstərilir ki, valideynlik hüquqlarını həyata keçirərkən valideynlər uşaqların mənəvi inkişafına, fiziki və psixi sağlamlığına xələl yetirməməlidirlər. Uşaqların tərbiyəsində onların istismarına, təhqir edilməsinə, mənəviyyatının alçaldılmasına, qəddarlığa, kobudluğa, biganəliyə yol verilə bilməz. Valideynlik hüququnu həyata keçirərkən uşaqların hüquq və mənafələrinə ziyan vuran valideynlər qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar"(12)

Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasət, ailələrin rifahının yaxşılaşdırılmasına, sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə, uşaq və yeniyetmələrin həm fiziki, həm də mənəvi cəhətdən güclü nəsil kimi formalaşdırılmasına, ümumən milli genofondumuzun möhkəmlənməsinə xidmət edir. Ailənin hərtərəfli inkişafı üçün şəraitin yaradılmasına, onların müxtəlif problemlərinin həllinə xüsusi diqqət yetirilir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov A.N. Pedaqogika. Bakı; 2001
2. Abbasov.N Mədəniyyət siyasət və mənəvi dəyərlər. Bakı. 2009
3. Heydər Əliyev. Mədəni irsimizin keşiyində. Bakı. 2001 1,2-ci kitab
4. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi. Bakı. Qanun. 2008
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı. Qanun. 2009.

Təhsil prosesində İKT-dən istifadənin zəruriliyi

Musayeva Kövsər Qabil qızı

*Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi
ictisasi üzrə II kurs magistr*

Elmi rəhbər: dos. S.A.Orucova

Ali məktəbin tədris prosesində innovasiya layihələri istiqamətlərindən biri də təlimdə müasir informasiya texnologiyalarından və elektron təhsil resurslarından istifadədir. Müasir cəmiyyətin ali məktəb müəllimi ECDL (European Computer Driving Licence) tələbatını ödəməlidir. Yəni kompyuter savadlılığı günün tələbidir, kompyuter savadlılığı informasiya "xaosundan" çıxmağın ən önəmli köməkçisidir. Heç təsadüfi deyil ki, BMT-nin bütün üzv dövlətlərinin qəbul etdiyi üçüncü minilliyin səkkiz inkişaf məqsədindən biri kimi global tərəfdaşlığın inkişafı istiqamətində qəbul olunmuşdur ki, İKT-dən istifadə etmək imkanı yaradılmalıdır. Ölkəmizin ali təhsil müəssisələrində İKT-dən istifadənin tarixi çox gəncdir. Buna baxmayaraq bu sahədə müəyyən tədbirlər və addımlar atılır. Araşdırmalar göstərir ki, XX əsr tədris prosesi əsasən ənənəvi təlim bazasında qurulduğu üçün müəllim aparıcı informasiya mənbəyi idisə, XXI əsrdə vəziyyət fərqli olub. Hazırda müəllim informasiya mənbələri ilə tələbələr arasında vasitəçi funksiyasını yerinə yetirir. O, tələbəyə müxtəlif istiqamətli informasiya mənbələri ilə səmərəli iş metodlarını, informasiya əldə etmə yollarını öyrətməlidir. Bu isə təhsilin məzmun və texnologiyasını təkmilləşdirməyi tələb edir. Odur ki, ali məktəb müəllimləri informasiya və innovasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun iş sistemi qurmalıdırlar. Müasir dövrdə ali təhsil müəssisələrimizdə Avropa və dünya təhsil sistemində inteqrasiyada "2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı" həyata keçirilir. Bu proqramın qəbulundan öncə "Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz pedaqoji təhsil,

müəllim hazırlığının konsepsiya və startegiyası”, 2008-2015-ci illər üçün bu strategiyanın icrası ilə əlaqədar müvafiq tədbirlər planı hazırlanmışdır. Təhsilin inkişafında mühüm irəliləyişlərə nail olmuş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, informasiya kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan, yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirən və təhsiləlinin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan müasir, fəal–interaktiv təlim metodları daha yüksək nəticələr verir. Həmin məqsədlə davamlı olaraq mütərəqqi tədris səriştəsinin artırılması təhsil sahəsində mühüm yer tutur(41). Fənlərin tədrisi prosesində kursun xarakter və xüsusiyyətindən internet resurslarından bir neçə istiqamətdə istifadə edilə bilər: a) tələbələrin peşə hazırlığı probleminə daha şüurlu yanaşmasına kömək məqsədi ilə dərsləri canlı, maraqlı və düşündürücü etmək üçün; b) kursun proqram materiallarının səmərəli tədrisi üçün; c) kompyuterin nəzarətedici, öyrədici və yoxlayıcı funksiyalarından bəhrələnməklə tələbələrin yaradıcı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, onlarda peşə qabiliyyətləri formalaşdırmaq üçün.

Mütəxəssislərin fikrincə “İnternetin, kompyuter və proyektor aparatının məşğələlərdə yaratdığı effekti heç nə ilə müqayisə etmək mümkün deyildir. Dərs prosesinin əyanaləşdirilməsi üçün proqramının imkanları olduqca genişdir. Bu proqramın üstünlüklərini sadalamaq fikrindən uzağıq, amma təcrübəmizdən yaxşı bilirik ki, PowerPoint proqramı istənilən video və audio fraqmentləri, mətnləri, şəkilləri, animasiya məhsullarını auditoriyanın qarşısında qüsursuz şəkildə nümayiş etdirmək imkanlarına malikdir. Müəllim bu imkanları dəqiq şəkildə ölçüb biçməli və dövlətin müəllim hazırlığı ilə bağlı qarşıya qoyduğu vəzifələri layiqincə yerinə yetirməlidir”(40, 228).

Azərbaycan 2020 gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyasında da İKT–dən istifadənin labüdlüyü bir daha göstərilir. Sənədin məzmunundan görüldüyü kimi qarşıdakı

illərdə İKT infrastrukturu inkişaf etdiriləcək, əhaliyə müasir elektron xidmətlərin göstərilməsi imkanları genişləndiriləcək, kənd yaşayış məntəqələri də daxil olmaqla ölkə ərazisində geniş zolaqlı, ucuz və keyfiyyətli internetə çıxış təmin ediləcəkdir. Qarşıdakı illərdə İKT infrastrukturu inkişaf etdiriləcək... İKT üzrə kadr hazırlığı işi də təkmilləşdiriləcək (50; 23) tələbi də ali təhsil müəssisələrində İKT–dən istifadəni zərurətə çevirir.

Araşdırmalar göstərir ki, ali məktəb müəllimlərinin tədris prosesində informasiya kommunikasiya texnologiyalarının nailiyyətlərindən istifadə daha çox aşağıdakı zəruriyyətləri doğruldur.

1. Təlimin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması- İKT–dən yararlanmaq və yeni təlim üsullarından istifadə etməklə təlimin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və yüksəltmək mümkündür.

2. Təlimin fərdiləşdirilməsi - İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarından faydalanmaqla sadə, orta və çətin səviyyələrdə təhsil planları əldə etmək olar. Bu zaman hər bir tələbə öz elmi səviyyəsinə, idrak qabiliyyətinə uyğun şəkildə təlim prosesinə qoşula bilər.

3. Təlim prosesində şüurlu mənimsəməyə motivasiya yaratmaq- təlim prosesində İKT–dən istifadə etməklə mətn, qrafik təsvir, film, animasiya və s. rəngarəng imkanlardan istifadə etməklə tələbədə təhsilə maraqlı oymatmaq olar.

4. Fasiləsiz təhsil imkanı- bu sistemin xüsusi zamana və ya məkana ehtiyacı yoxdur. Çünki, tələbə ona uyğun olan məkən və zaman daxilində İKT–dən faydalana bilər.

5. Əməkdaşlıq imkanının yaradılması- bu həm müəllimlər, həm də tələbələr üçün yeni imkanlar açır. Bu imkanlardan istifadə etməklə tələbələr düzünə və tərsinə əlaqə yarada bilər və uzaq məsafədən müxtəlif mövzular üzrə bir birinin fikirlərindən yararlanmış olar.

Məhz buna görə dəli təhsil müəssiləri müəllimləri müntəzəm və hərtərəfli İKT-dən istifadə bacarıqlarına yiyələnmalı, iş şərtləri və üsullarını dəyişməlidirlər.

Ədəbiyyat

1. Ağayev Ə. Yeni təlim metod və texnologiyalarından istifadənin nəzəri və praktik məsələləri // ARTPI-nin "Elmi əsərləri", Bakı:2006
2. Mehrabov A., Abbasov Ə., Zeynalov Z., Həsənov R. Pedaqoji texnologiyalar, Bakı: mütərcim, 2006, səh 372
3. Zeynalov Z. Müəllim pedaqoji prosesin idarə edici və təşkilatçısıdır. // "Fizika, riyaziyyat, informatika tədrisi", Bakı №4, 2003
4. Mehrabov A. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri, Bakı: Mütərcim,2007,səh 447
5. Bədiyev S. Yeni təlim texnologiyaları dərslərdə, Şəki, 2006
6. İlyasov M. Müəllimin pedaqoji ustalığı, Bakı " Elm və təhsil", 2013, səh 216.

Pedaqoji fəaliyyətin təşkili prosesində sistemli-sinergetik yanaşmalar

Nəzərova Günay Müslüm qızı
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: prof. İ.N.İsayev

Müasir dünyada gedən inkişaf bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sistemi də fəal iştirak edir. Ölkəmizdə müasir təhsil sisteminin yaradılması dövlətimizin və cəmiyyətimizin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Bu ali vəzifəni yerinə yetirmək üçün isə yeni elmi-pedaqoji əsaslara yiyələnmiş mütəxəssis hazırlanmalıdır, çünki

məktəbin yeni prinsip və vəzifələrini həyata keçirmək üçün təkcə təhsil alanların tədris fəaliyyətinin məzmun və formalarını dəyişdirmək kifayət etmir. Həmçinin, müəllimin fəaliyyəti əsaslı şəkildə yenidən qurulmalı və mövcud olan ənənəvi yanaşmalara yenidən baxılmalıdır. XXI əsr sivilizasiyanın simasını radikal şəkildə dəyişdi. İctimai həyatın mürəkkəbləşməsi nəticəsində insanların informasiyaya olan tələbatı artmış, informasiya resurslarına malik olma cəmiyyətdə struktur dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. Buna görə də dünyanın bir çox alimləri öz əsərlərində qeyd edirlər ki, bu gün sosial şəraitə uyğun müasir texnologiyaları tətbiq etməyə qadir olan pedaqoqlara kəskin şəkildə tələbat var. Burada isə sinergetika (özünü-təşkil nəzəriyyəsi) amili daha çox diqqəti cəlb edir. Hal-hazırda qeyri-səlis prosesləri öyrənən təbii elmlər çərçivəsində sinergetika adlanan yeni elmi cərəyan yaranmışdır. XX əsrin II yarısında yaranmış bu elmi cərəyan bir çox elm-lərdə özünü təsdiqlədi. Sinergetikanın nailiyyətləri təhsil prosesinin modelləşdirilməsi üçün də geniş imkanlar açır.

Bu istiqamətin əsas vəzifəsi müxtəlif təbiətli: fiziki, bioloji, texniki, iqtisadi, sosial və s. sistemlərdə özünü-təşkil prosesləri əsasında duran ümumi qanunauyğunluqların və prinsiplərin dərk edilməsidir. Sinergetika özünü-təşkil altında tarazlıqdan uzaq vəziyyətdə olan mürəkkəb qeyri-xətti dinamik sistemlərdə makroskopik qaydaya salınmış zaman-məkan strukturlarının yaranması prosesidir. Bu proses bir daha sübut edir ki, xüsusi böhran nöqtələrinin (necə deyirlər bifurkasiya nöqtəsi) ətrafında sistemin davranışı qeyri-sabit olur. Axırını onu göstərir ki, bu nöqtələrdə sistem ən əhəmiyyətsiz təsirlərin altında, yaxud da fluktasiya (qərarlılıq, dəyişkən) sayəsində öz vəziyyətini köklü surətdə dəyişə bilər. Bu keçid çox vaxt xaosdan nizamın yaradılması kimi səciyyələndirilir. Sinergetika müxtəlif nizamların (qaydaların) qeyri-sabit iyerarxiyasını -

onların ardıcılığı ilə nəzərdən keçirir. Bu kontekstdə sinergetika qeyri-sabitlik (qeyri-dayanıqlılıq, qeyri-davamlılıq da demək olar), nizam parametrləri və tabeçilik prinsipi kimi anlayışların köməyi ilə daha geniş sistem siniflərini onların təkamülünün xaosdan nizama və əksinə ssenarilərini əhatə edir. Müasir dövrdə sinergetika öz əsas ideya və prinsiplərinin formalaşması dövrünü yaşayır. Lakin indinin özündə də məlum olur ki, sinergetika özünün keyfiyyətə yeni dünya mənzərəsini irəli sürür. Sinergetika çoxsaylı və müxtəlif yanaşmaları özünə daxil edir.

Pedaqoji sinergetika dedikdə, məzmunu pedaqoji sistemlərin özünütəşkilatlandırma nəzəriyyəsində, prinsiplərində əks olunmuş pedaqoji bilik sahəsi nəzərdə tutulur. Pedaqoji nöqteyi-nəzərdən özünütəşkilatlandırma nəzəriyyəsinin ayrı-ayrı aspektləri V.A.Arşinovun, V.Q.Budanovun, V.A.İqnatovanın, Y.N.Knyazevanın, L.İ.Novikovanın, O.N.Fyodrovanın, F.Qurbanovun, M.Nəzərovun və b. əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bu əsərlərdə "təhsil sinergetikası"nın əsasları qoyulmuş, təhsil fəaliyyətinin sinergetik qanunauyğunluqları təhlil edilmiş və əsaslandırılmışdır ki, sinergetik yanaşmaya görə tədris fəaliyyətində özünütəhsil, özünütəşkilatlandırma, özünüidarə üstünlük təşkil edir. Deməli, əsas məsələ əməkdaşlıq prosesində subyektin öz-özünü aşkarlaması və özünü təkmilləşdirməsi məqsədilə ona həvəsləndirici təhrikəci təsirlərin göstərilməsindədir. Lakin buna baxmayaraq, "pedaqoji sinergetika", "sinergetik yanaşma" anlayışları birmənalı qarşılanmır və hələ ki işlənmə mərhələsindədir. Bundan başqa, pedaqoji fəaliyyətdə sinergetik yanaşmanın köməyi ilə tələbə şəxsiyyətinin sistemli xassələrinin inkişaf etdirilməsi, yeniliklərə pedaqoqun həssaslığının artırılması, ona informasiyadan məqsədyönlü və sərbəst istifadə etmək imkanlarının verilməsi və s. kimi məsələlər də öz həllini gözləyir.

Müəllimin fəaliyyətində sinergetik yanaşmanın realizə edilməsi açıqlıq, özünütəşkilatlandırma, özünüinkişaf, təfəkkürün kreativliyi və qeyri-xəttiliyi, idarəetmə və özünüidarəetmə kimi amilləri nəzərə almaqla, təlimin forma və metodlarının məzmununun yeniləşdirilməsində özünü biruzə verir.

Tədqiqat materiallarından təhsil sisteminin idarə olunmasında da istifadə oluna bilər. Müasir təhsilimizin bir çox problemləri təhsil sistemlərinin idarə olunması üsullarına yenidən baxmağı tələb edir. Sinergetik yanaşmanın ümumi prinsiplərinə əsasən inkişaf xətlərini sadəcə qurmaq və ya hətta yenidən qurmaq yox, inisiyasiya etmək lazım gəlir. Ümumi sinergetik yanaşmalardan çıxış etməklə, birincisi, güc (inzibatçı) təsirlərini deyil, ayrı-ayrı təhsil sistemləri səviyyəsində təşəkkül tapan sosial tendensiyaların əhəmiyyəti, ikincisi, təhsil sistemində fəaliyyət göstərən insanların müxtəlif və rəngarəng maraqları kimi iki məqamı nəzərdə saxlamaq lazımdır. Axı bu rəngarəngliyin pozulması təhsil sisteminin təbii inkişaf yolunun deformasiyasına aparır. Dünyada gedən qeyri-xətti hadisələrin təhlili təhsilin ən mühüm məsələlərinin həllində əsas ola biləcək yeni prinsiplərin yaranmasına səbəb olur. Buna görə də təhsil sistemində yaranan qeyri-xətti məsələlərin həlli üçün müəllimlərin riyazi modelləşdirmə mədəniyyətini yüksəltmək tələb olunur.

Yekun olaraq qeyd etmək istərdim ki, pedaqogikada sinergetik ideyalar təbiət elmləri ilə cəmiyyət elmləri arasındakı sərhədlərin aradan qaldırılmasını və dünyanın universal mənzərəsinin qurulmasını təmin edən çox güclü amilə çevrilməkdədir. Bundan başqa, pedaqoji sinergetika həmçinin təhsilin humanitarlaşdırılmasında da çox təsirli vasitə ola bilər. Nəhayət, təhsilin inkişaf perspektivlərinin proqnozlaşdırılmasında da sinergetika çox faydalı amilə çevrilə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Qurbanov F. Elmə sinergetik yanaşma. Bakı-"Elm" nəşriyyatı, 2005, 364s.
2. Nəzərov M. Pedaqoji fəaliyyətə sinergetik yanaşmanın aktualığı haqqında//ABU-nun xəbərləri (Pedaqoji və psixoloji elmlər seriyası) Bakı. ABU-2008, №4, s.40-45.
3. Кривых С.В. Развивающее и развивающееся обучение. Синергетические аспекты образования.-Новокузнецк, 2000.-с.27.
4. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировоззрение: диалог с Пригожиным //Вопр. филос. 1992. №12. с.12.
5. Хакен Г. Синергетика.М,Мир, 1980
6. Шевелева С.С. Открытая модел образования (синергетический подход) –М., ИЧП. Издательство "Магистр", 1997.-с.47

Təhsildə keyfiyyətin idarə edilməsinin ümumi prinsipləri

Zaxarova Gülnar Cəlil qızı
ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistri
Elmi rəhbər: dos. S.M.Qurbanova

Qloballaşma dövründə təhsil sahəsində XXI əsrin tələblərinə cavab verən mütəxəssis hazırlığına geniş yer verilməsi diqqəti cəlb edir. Günü-gündən yeniləşən cəmiyyətdə bir sıra problemlər qarşıya çıxır. Bu gün təhsilin modernləşdirilməsinin tərkib hissəsi kimi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi bir problem kimi nəzərə çarpır. Təhsil sisteminin modernləşdirilməsi, innovasiyaların, kurikulumların həyata keçirilməsi, monitoring və qiymətləndirmənin aparılması keyfiyyətli təhsilin əldə olunmasının yeganə yoludur. Təhsil müəssisələrinin mün-

təzəm olaraq attestasiyasının həyata keçirilməsi təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas məqsədlərə, hansı standartlara nail olmasını müəyyənləşdirmək keyfiyyətin yüksəlməsinə aparır. Təhsil sisteminin mühüm hissəsini keyfiyyət anlayışı təşkil edir. Əgər modernləşdirilmə aparılarkən keyfiyyət əldə olunmursa, burada heç bir uğur izlənilə bilməz.

Təhsildə keyfiyyətin təmin olunması və daha da artırılması istiqamətində dünya təcrübəsindən istifadə olunmaqdadır. İnkişaf edən dünyada artıq keyfiyyətli təhsil ehtiyacı tələb kimi diqqət mərkəzindədir. Təhsildə inkişaf, tərəqqi dedikdə, önə doğru irəliləmək nəzərdə tutulur. Təhsildə aparılan hər bir islahat zamanı nəticənin diqqətə alınması zəruridir.

Təhsildə keyfiyyət nədir? Cəmiyyətin fəaliyyətinin bütün sahələrində olduğu kimi təhsildə şagird üçün keyfiyyət yüksək standartlara malik olmaqdır, fərqli, istisna xüsusiyyətdir, yüksək təfəkkür deməkdir. (1; 184).

Təhsildə keyfiyyət dedikdə, təbii ki, pedaqoji kadrın hansı səviyyədə hazırlanması nəzərdə tutulur. Kadr hazırlığında bir sıra prinsiplər nəzərə alınmaqla təhsildə keyfiyyət əldə etmək olar. Bu prinsipləri müəllif İ.H.Cəbrayilovun verdiyi bölgüyə istinad edərək belə sadalamaq olar: (2; 108).

1) Şəxsiyyətözlülük prinsipi: təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının məqsədi təhsilalanın peşə fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsidir.

2) Fundamentallıq prinsipi: müəllimin fənn üzrə pedaqoji-psixoloji və elmi hazırlığını nəzərdə tutur.

3) Universallıq prinsipi: peşəkarlıq, bacarıqlar burada əsas götürülür.

4) İntegrativlik prinsipi: fənlərarası əlaqənin vasitəsilə təhsildə keyfiyyətin əldə olunmasını nəzərdə tutur.

5) Varislik prinsipi: keyfiyyətin təmin olunması üçün zəruri şərtlərdən biridir.

6) Diversifikasiya prinsipi: təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasında fəaliyyət sahələrinin genişləndirilməsini əsas götürür.

7) Şəffaflıq prinsipi: təhsildə keyfiyyətin əldə olunması prosesi tam şəffaf şəkildə həyata keçirilir.

8) Fərdiləşdirilmə prinsipi: bu prinsip təhsil prosesinin subyektləri arasında münasibətlərin təmin olunmasını, təhsilənin fəallaşdırılması üçün fərdi yanaşmanı nəzərdə tutur.

9) Müasirlik prinsipi: təhsil prosesinin ən müasir standartlara uyğun qurulmasını əsas götürür.

“Təhsildə keyfiyyət” anlayışı təhsilin nəticələrinə uyğun müəyyən olunmuş standartlara müvafiq təhsil prosesinin indiki səviyyəsini nəzərdə tutur. Təhsil prosesində keyfiyyətin təmin olunması üçün təhsilənlərin bilik və bacarıqlara hansı səviyyədə yiyələnməsi əsas götürülür. Məhz təhsildə keyfiyyətin idarə olunması nəticəsində cəmiyyətdə şəxsiyyətin mövqeyi, statusu müəyyən olunur. Təhsil prosesinin modernləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının strateji sahəsidir. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunması, bu məqsədlə monitoring və qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi, islahatların aparılması nəticəsində təhsil sisteminin inkişafı və dünya təhsil sistemində cavab verməsi təhsilin strateji sahə olduğunu deməyə əsas verir.

Keyfiyyətli təhsil sisteminin qurulması təhsilin modernləşdirilməsi prosesini zəruri etmişdir. Qloballaşan cəmiyyətdə təhsilin keyfiyyəti cəmiyyətin inkişafının əsas göstəricisidir. Təhsil sisteminin keyfiyyətinin idarə olunması əsasən bir sıra faktorlardan asılıdır. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının təsirliliyi aşağıdakı amillərdən asılıdır:

- idarəolunan sistemin səmərəliliyinin əsas göstəricisi kimi “təhsilin keyfiyyəti” anlayışı haqqında məlumatların dəqiqliyi;

- təhsilin keyfiyyətinin səmərəli idarəolunma sisteminin idarə etmənin ümumi qanunlarına uyğunluğu

- təhsilin keyfiyyətinin səmərəli idarəolunma sisteminin tədris-təlim prosesinin qanun və qanunauyğunluqlarına müvafiqliyi (3; 214).

Təhsildə keyfiyyətin göstərilən normalara uyğun şəkildə idarə olunması təhsili idarə edənlərdən ustalıq və öz ustalığını artırmağı tələb edir. Təbii ki, təhsildə keyfiyyət təhsili idarəetmənin subyektlərinin keyfiyyət göstəriciləri vasitəsilə əldə olunur.

Təhsil sahəsinə öz təsirini göstərən inkişaf bu gün informasiyaların bolluğu şəraitində keyfiyyətə nail olmağa imkan verir. Lakin keyfiyyət əldə olunacaq deyə, ötəri yanaşılaraq hər əldə olunan informasiyanı tətbiq etmək olmaz. Burada əsas diqqəti inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sisteminin tətbiq olunması və ya dünya təcürübəsindən (Sinqapur, İngiltərə, Finlandiya və s.) istifadə olunması cəlb edir. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasına 1930-cu illərdə başlanılmışdır. Təhsilin keyfiyyətinin daim izlənməsi və onun hansı standartlara uyğun olması dövlətin qarşısında məqsəd kimi qoyulmuş və bu məqsəd birbaşa və ya dolayrı priyomlarla da olsa həyata keçirilmək üçün istiqamət almışdır.

Təhsildə keyfiyyətin idarə olunması ilə bağlı yeri-

nə yetirilmiş araşdırmalar göstərir ki, ümumtəhsil müəssisələrində səriştəli mütəxəssislərin hazırlanması haqqında kifayət qədər etibarlı informasiya almaq üçün təhsil müəssisəsində keyfiyyətin menecment sistemi müasir tələblər səviyyəsində qurulmalı və dünya təcrübəsi nəzərə alınmalıdır. Belə yanaşma həm də daha effektiv nəticələr almaq üçün tədris-təlim prosesində nəzərə alınmayan məqamların üzə çıxarılmasına və peşəkar fəaliyyətin məntiqinə daxil edilməsinə geniş imkanlar açır.(4;232)

Təhsil prosesində keyfiyyətin tam əldə olunması üçün yuxarıda göstərilən prinsiplərin kompleks şəkildə həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat :

1. İ.Əsədova, Ş.Qəribov, T.İsmayılova, M.Kazımov, F.Həsənoğlu. Təhsilin idarə edilməsinin aktual problemləri. Bakı-2016, 220 s.

2. İ.H.Cəbrayilov. Təhsilin modernləşdirilməsinin elmi-nəzəri problemləri. Bakı: "Mütərcim" -2015, 452 s.

3. A.O.Mehrabov. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı – "Mütərcim"- 2010, 510 s.

4. A.O.Mehrabov – Müasir təhsilin metodoloji problemləri. Bakı- "Mütərcim"-2012,250 s.

Məktəblilərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə edilməsi yolları (Humanitar fənlər üzrə)

Əhmədova Yeganə Əkrəm qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.Ə.İ.İsmayılova

Bu gün insan genetik olaraq, dünən ilə müqayisədə dəyişilməz bir varlıq olduğu halda, öyrənməsi, tərbiyə edilməsi ilə bağlı biliklər dəyişməkdədir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik yolu ilə irəlilədiyi, demokratik, hüquqi, sivil və açıq cəmiyyət qurduğu bir vaxtda milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, onun şagirdlərə aşılması aktualıq kəsb edir. Milli soykökə qayıdış, milli özünüdərk ailədə uşaqların tərbiyəsindən başlayaraq, məktəbəqədər müəssisələrdə, ibtidai siniflərdə və tam orta məktəblərdə davam etdirilməlidir.

Milli-mənəvi dəyərlər şagirdlərə bir neçə istiqamətdə aşılana bilər. Birincisi, milli-mənəvi dəyərlərdən orta məktəb şagirdlərinə öyrədilməsi vacib sayılan biliklərin həcmi və məzmununu müəyyənləşdirmək yolu ilə. Xüsusilə, humanitar fənlərin (ədəbiyyat, tarix) tədrisində bu məsələlərin yerini və məzmununu aydınlaşdıraraq. İkincisi, sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlər prosesində bu dəyərləri aşılamağın imkanlarını, yollarını, forma və metodlarını işləyib hazırlamaqla. Buna misal olaraq disputlarda, şeir müzakirəsində, rəsm sərgisində, milli bayramlarımızda, Qurtuluş, Soyqırım, Konstitusiyaya və Həmrəylik günlərində şagirdlərə aşılması vacib olan dəyərlərin qabardılması və qeyd edilən bütün tarixi hadisələrin mahiyyətinin izah edilməsi yolları ilə də məktəblilərdə milli-mənəvi hissləri formalaşdırmaq mümkündür.

Pedaqoji elmlər namizədləri Hümeyir Əhmədov və Pıralı Əliyev milli-mənəvi tərbiyənin tərkib hissələri kimi aşağıdakıları qeyd edirlər (1, 15):

1. Soykökümüzdə və adət-ənənələrimizə əsaslanan tərbiyə:
a) mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyəsi.
2. İslam dininin təsiri ilə yaranmış mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyəsi.
3. Ümumbəşəri dəyərlərin milli dəyərlərimizlə sintez halında yaranmış tərbiyəsi.

Tədris proqramlarına nəzər yetirdikdə milli-mənəvi dəyərlərin ən geniş şəkildə ictimai-humanitar fənlərdə əks olunduğunun şahidi oluruq. Belə ki, islamaqədərki milli-mənəvi dəyərlərimiz öz əksini əsasən etnopedaqoji materiallarda, atalar sözləri və məsəllərdə, tapmacalarda, zərb-məsəllərdə, nağıllarda, əfsanələrdə, dastanlarda və s. özünü qoruyub saxlamışdır. Ədəbiyyatın tədrisi prosesində bu materiallardan istifadə etməklə uşaqlarda milli-mənəvi dəyərlərə məhəbbət hissi formalaşdırmaq mümkündür.

Milli-mənəvi dəyərlər bu və ya digər şəkildə öz əksini digər fənlərin proqramlarında da tapmışdır. Xüsusilə, Azərbaycan tarixi proqramında (3) bu məsələyə xüsusi diqqət verildiyini görə bilərik. Xalqın dilinin yaranması, təşəkkülü, formalaşması, adət-ənənələrin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın, incəsənətin spesifikliyində milliliyin əksi və s. məsələlərin tədrisinə xüsusi tələblər verilmişdir. Dövlətçilik, vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, igidlik, döyüşkənlik, mənfur düşmənlərimizə qarşı birlikdə mübarizə aparmaq tarix proqramının əsas qayəsini təşkil edir. Misal olaraq qeyd edə bilərik ki, "Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün tarix proqramı"nın məqsədində yazılır: "Azərbaycan xalqının və digər xalqların dininə, dilinə, mədəniyyətinə, tarixi inkişafının müxtəlif məqamlarına maraq yaratmaq, öz ölkəmizin və bütün bəşəriyyətin mədəniyyətini qorumağa və yaşatmağa çalışmaq hissi aşılamaq" (3, 6)

Milli-mənəvi dəyərlərimizlə tanışlıq imkanları başqa proqram və dərs vəsaitlərində, o cümlədən təsviri sənət, musiqi, insan və cəmiyyət proqramlarında da az deyildir.

Yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı əlavə etmək istərdim ki, şagirdlərin tərbiyə məsələsi təkcə tədris proqramları ilə məhdudlaşmır. Məktəbin strukturunda tərbiyə işləri üzrə direktor müavini, sinif rəhbəri, psixoloq və uşaq birliyi rəhbəri deyilən xüsusi ştatlar vardır. Onların əsas vəzifəsi məktəbdə tərbiyə işini həyata keçirməkdir. "Ümumtəhsil, texniki-peşə məktəblərində və peşə liseylərində tərbiyə işləri üzrə direktor müavinlərinin əsas fəaliyyətləri haqqında təlimat"da göstərilir: - tərbiyə işləri üzrə müavinlər uşaq və gənclərin tərbiyə prosesinə bilavasitə rəhbərlik edir, fiziki, psixoloji sağlamlığının, istedad və qabiliyyətlərinin qayğısına qalır, onları vətəninə, xalqına, dövlətçiliyinə, tarixinə, qanunlarına, milli adət-ənənələrinə hörmət ruhunda inkişaf etmələrinə, ümumbəşəri dəyərlərə, insan hüquqlarına riayət olunmasına şərait yaradır" (2, 37).

Məktəbdə gənc nəsil elmi biliklərə yiyələnməklə yanaşı, həm də sinifdən xaric, məktəbdən kənar tədbirlər vasitəsilə də milli mənəvi dəyərlər ruhunda tərbiyələnilirlər. Məhz dərsdən başlanan, əsası qoyulan məsələlər sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlərdə dərinləşdirilir, sistemə salınır. Tərbiyə prosesini təlimsiz həyata keçirmək çətinlik yaradır. Buradan belə bir qənaətə gəlirik ki, təlim prosesinin imkanlarından istifadə edərək, şagirdləri vətənə, xalqa sədaqət, böyüyə hörmət, kiçiyə şəfqət, dözümlülük, əxlaqi kamillik, mənəvi zənginlik ruhunda tərbiyə edə bilərik.

Dəyişən dünyada sosial-tarixi baxımdan milli dəyərlərin qorunması və gənc nəsillə aşılınması problemi həmişə öz aktuallığı ilə seçilmişdir. Belə ki, hər bir ölkənin gələcək taleyi onun gənclərindən asılı olduğu üçün gənc nəslin yetişdirilməsində gələcəyə müvafiq tərbiyə sisteminin, təhsil formalarının seçilməsi vacibdir.

Ədəbiyyat:

1. Əhmədov H., Əliyev P. Gənclərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyəsi. Bakı, "Təhsil" nəşriyyatı, 2006.
2. 2000-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində tərbiyə işinin inkişaf proqramı. Bakı, 2001.
3. Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün tarix proqramı. Bakı, 2000.
4. Əliyev P.B., Quliyev S.M. və b. Ümumtəhsil məktəblərində tərbiyə işinin planlaşdırılması. Bakı, "Nurlan", 2002.

İnklüziv təhsil alan şagirdlərə psixoloji yardım

Səlimova Aidə Zərraf qızı
ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri
Elmi rəhbər : dos.K.R.Quliyeva

İnsan fəaliyyətinin elə bir sahəsi yoxdur ki, orada psixoloji biliklərin zəruriliyi duyulmasın. Mübaliğəsiz demək olar ki, hazırkı dövrdə bütün dünyada hər cür fəaliyyətin və insan münasibətlərinin səmərəliliyini psixoloji biliklərin tətbiqində görürlər. Ona görə də psixologiya insan haqqında əsas elmlərdən biri kimi insana xidməti ön plana çəkmişdir. İndiki dövrdə hər bir müvəffəqiyyəti və çətinliyi doğuran psixoloji mexanizmi açmağa cəhd göstərilir, bu sahədəki qanunauyğunluqlardan istifadəyə can atılır. Bəzən böyük bir müəssisədə ilk baxışda hər şey öz yerində, öz qaydasında olduğu halda, nəticə sevindirici olmur: əmək məhsuldarlığı aşağı düşür, qarşılıqlı münasibətlər pozulur, işçi axını başlanır. Bu kimi hallarda psixoloji işin aparılması, başqa sözlə psixoloqun işə qarışması lazım gəlir

və səmərəli nəticə verir. Deməli, həmin sahələrdə psixoloji xidmət həyata keçirilmiş olur. Məhz bu cür münasibət tərzindən "psixoloji xidmət" anlayışı meydana gəlmiş və qeyd etdiyimiz kimi özünə geniş yer etmişdir.

Psixoloji xidmət işi dünya təcrübəsində artıq çoxdan tətbiq olunmaqla inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sisteminin zəruri tərkib hissəsinə çevrilmişdir. BMT-nin uşaq hüquqları Konvensiyalarına qoşulan ölkələr uşaqların fiziki, intellektual, əxlaqi, mənəvi, sosial inkişafı üçün tələb olunan maksimum şəraitin yaradılmasına çalışırlar. Məlum olduğu kimi, təhsil sistemi yüksək əqli qabiliyyətə malik, milli, mənəvi-psixoloji dəyərlərin daşıyıcıları olan şəxsiyyətlər formalaşdırılmaqla cəmiyyət həyatının humanistləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsinə xidmət edir.

İnklüziv təhsil alan şagirdlərə psixoloji yardımın göstərmək dedikdə, ilk olaraq, bu formada təhsil alan şagirdlərlə psixoloqlarınışıni nəzərdə tuturuq. Psixoloqların işi cəmiyyətin düzgün informasiyalarla maarifləndirmək, insanlara inklüziv təhsil alan şagirdlərlə necə ünsiyyət qurmağın yol və vasitələrini göstərmək, bununla bağlı silsilə maarifləndirmə kompaniyaları keçirtməkdir. (1, 543 s)

Ancaq müəyyən məhdudiyyəti olan şagirdlərin psixologiyasında baş vermiş dəyişiklikləri psixoloqlar müəyyən məsləhət və terapiyalarla aradan qaldıra bilər. Təcrübə göstərir ki, inklüziv təhsil alan şagirdlər daha çox qrup terapiyalarına cəlb olunmalıdır. Qrup psixoterapiyası psixoloji terapiyanın bir formasıdır. Burada bir qrup insan psixoterapevtin rəhbərliyi altında öz problemlərini həll etmək üçün, yaxud məqsədlərinə çatmaq üçün görüşürlər. Fərdi məsləhətdən fərqli olaraq, qrup terapiyasında iştirak edən insan qrupda özünü daha yaxşı ifadə edir. İştirakçı burada münasibətləri bərpa edərək, qrupun digər üzvləri ilə bərabər, özündən asılı olmadan real həyatda olduğu kimi hərəkət edir, proseslərə münasibətini bildirir və qiymət-

ləndirir. Məhz qrup terapiyası çərçivəsində inklüziv təhsil alan şagirdlər rahat şəkildə öz problemlərini bölüşəcək və bu problemlərin yalnızca onlarda olmadığını da görəcəkdir. Əks halda müəyyən məhdudiyyətləri (görmə, eşitmə, fiziki və s.) olan insanlar özlərini cəmiyyətdə yalnız hiss edəcək, antisosial şəxsiyyət tipi kimi formalaşacaqdır. Ancaq həmin şagirdləri yenidən cəmiyyətə qaytarmaq, onlara da həyatın bir parçası kimi baxmaq – həmin insanlara və yaşam tərzlərinə müsbət təsir göstərəcək. Yuxarıda qeyd etdiklərimizi ümumiləşdirərək, inklüziv təhsil alanlara psixoloji yardımın göstərilməsinin vəzifələri bunlardır: (2, 54 s)

1. Inklüziv təhsil alan şagirdlərin effektiv psixoloji-pedaqoji və tibbi-sosial müşayiət sisteminin yaradılması ;
2. Xüsusi məktəb müəllimlərinin, psixoloqların, həmçinin kütləvi məktəb müəllimlərinin hazırlanması və təkmilləşdirilməsi sisteminin yenidən qurulması ;
3. Psixoloqlarla şagirdlərin intensiv görüşlərinin keçirilməsi;
4. Inklüziv təhsil alan şagirdlərin cəmiyyətə inteqrasiya və adaptasiya probleminin həll olunması ;
5. Cəmiyyətin bu sahədə maariflənməsini təmin etmək.

Pedaqoji proses bu uşaqların imkanları və özünə-məxsus xüsusiyyətləri sayəsində yaradılır, bu da valideynlər, tərbiyəçilər, psixoloqlardan əldə olunmuş məlumatların diaqnostikası və təhlili mərhələsində meydana çıxır. Bu zaman xüsusi pedaqoji və psixoloji tələblərə əməl etmək vacibdir. Məsələn olaraq, korreksiya tipli məşğələlərin məqsədəuyğun şəkildə bölüşdürülməsi, izahatın uyğun səviyyəsinin təmin edilməsi, islahedici və psixoloji-texniki vasitələrdən istifadə, psixofiziki inkişafda pozuntuların bərpası üzrə xüsusi məşğələlərin təşkili və s digərlərini göstərmək olar.(3, 135 s) Bu cür uşaqlarla iş zamanı emosional-şəxsiyyət sferasının, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin inkişafı və formalaşdırılması, davranış repertuarının for-

malaşdırılması ali psixi funksiyaların diaqnostikası. utancaqlığı, özünə inamsızlığı aşmağa imkan verən dərslərdə xoş psixoloji mühit, müsbət emosional şərait yaradılması psixoloqların yerinə yetirməli olduğu əsas tapşırıqlar hesab olunur.

Ədəbiyyat:

1. Seyidov S.İ, Həmzəyev M.Ə, "Psixologiya" Bakı: "Nurlan" 2007, 543 s.
2. Семенов Н. Я. Роль школьного психолога на начальных этапах организации инклюзивного образования в школе / Н. Я. Семенов / Пути развития инклюзивного образования в Центральном округе: сб. статей // под общ. ред. Н. Я. Семенова. - М. : ЦАО, 2009. - С. 51-56.
3. Сорокоумова С. Н. Психологические особенности инклюзивного обучения. //Известия Самарского научного центра Российской академии наук, т. 12.№3. - 2010. - С. 134-136.
4. <http://www.egitimhane.com/>

Təhsil verənlərin İKT-dən istifadə imkanları

Musayeva Kövsər Qabil qızı

*ADPU Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi
ixtisası üzrə I kurs magistri*

Elmi rəhbər: dos.S.Orucova

Təhsilin forma və məzmununun müasir baxımdan təkmilləşdirilməsi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının təhsil prosesində mühüm vasitəyə çevrilməsi, müasir təlim texnologiyalarının və innovasiyaların tətbiqi, təlimin praktik yönünün gücləndirilməsi, müəllim hazırlığı, pedaqoji kadrların peşəkarlıq səviyyəsinin keyfiyyətə yaxşılaşdırılması pedaqoji təmayüllü təhsil müəssisələri qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdəndir. Cəmiyyətin ahəngdar inkişafında, onun intellektual po-

tensialının formalaşdırılmasında, maddi sərvətlərin insan kapitalına çevrilməsində təhsil, xüsusilə də təhsilverənlər müstəsna rol oynayır. Belə ki, təhsil və təhsilverənlər bəşəriyyətin yeni inkişaf mərhələsinin tələblərinə cavab verən insanlar yetişdirir. Məhz təhsilin və müəllimlərin əməyi sayəsində rəqabətə davamlı insan resursları formalaşdırmağa imkan yaranır.

Bu gün ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafının başlıca tələblərindən, təhsil sferasında informasiya texnologiyalarının vacibliyini diktə edən əsas amillərdən biri təhsilin bütün pillə və səviyyələrində təhsilalanlarda informasiya texnologiyalarından istifadə vərdişləri formalaşdırmaqdır. Çünki İKT-dən istifadə müasir cəmiyyətdə təhsilin vacib komponentlərindən birinə çevrilmişdir.

Mütəxəssislərin fikrincə İKT savadlılığının təmin olunmasının dövlətə verdiyi istənilən sənaye yeniliyinin verdiyi faydalardan qat-qat artıqdır.

Təhsilalanların İKT-dən uyğun şəkildə səmərəliliyi isə bilavasitə müəllimlərin İKT bacarıqlarına yiyələnməsindən asılıdır.

Mütəxəssislərin fikrincə İKT-dən istifadə təkcə müəllim əməyini yüngülləşdirən, onu daha səmərəli edən bir vasitə olmaqdan başqa, həm də bir öyrənmə obyektidir. Araşdırmalar göstərir ki, informasiya cəmiyyətində təhsil sistemində İKT-dən istifadənin aşağıdakı istiqamətləri mövcuddur.

1. İKT –öyrənmə obyektini kimi: burada nəzərdə tutulur ki, təhsilalanlar zəruri İKT biliklərinə və bacarıqlarına malik olmalıdırlar.

2. İKT- tədris prosesində bir vasitə kimi yeni nəsillə elektron tədris vasitələrindən, multimedia və interaktiv alətlərdən istifadə etməklə bütün fənlər üzrə tədrisin keyfiyyəti yüksəlir.

3. İKT- təhsilin idarə olunmasında bir vasitə kimi: bu istiqamət çərçivəsində məlumat bazaları və şəbəkə texnologiyalarının yaradılması vasitəsilə təhsilin daha çevik və effektiv yollarla idarəedilməsinə imkan yaradılır.

4. İKT –təhsil tədqiqatlarında ,pedaqoji araşdırmalarda bir vasitə kimi: bununla əlaqədar şəxsiyyətyönlü tədris mühitinin yaradılması istiqamətində İKT-nin geniş istifadəsi nəzərdə tutan tədris metodikaları hazırlanır ,yeni təlim texnologiyaları tətbiq olunur. (2, 241)

Müasir təhsil sisteminin başlıca məqsədlərindən biri insana informasiya cəmiyyəti şəraitində yaşamağı öyrətməkdir. Odur ki, təhsil qanununda təhsilin məzmununa verilən ümumi tələblərdən biri “yüksək intellektual” səviyyəyə və praktiki iş qabiliyyətinə, yeni texnologiyalara yiyələnmək, informasiya axınında çevik istiqamət tapmaq bacarığını formalaşdırmaq (4,18) kimi təsbit olunmuşdur. Bu tələb təlim prosesində öyrənmələrə müasir texnologiyalardan yararlanma qaydalarının öyrədilməsini gündəmə gətirir. İndi təkcə kompyuter deyil, internetdə gündəlik həyatımızın bir parçasına çevrilmişdir. Kommunal xərclərin ,telefon ,qa,su və s. ödənişlərin kartlar və ya internet vasitəsi ilə aparılması, vergi ödəmələrinin ,elektron mağazalardan alış-verişin edilməsi, elektron məktəb, elektron hökumət, elektron imza və s. məsələlər İKT vasitələrindən istifadənin öyrədilməsini labüd edir. Gənc nəsillərin İKT-dən istifadə bacarıqlarını yüksəltmək üçün təhsilverənlər özləri İKT vasitələrindən istifadə etməyi bacarmalıdırlar. Təəssüf ki, ali məktəblərdə dərs deyən müəllimlərin əksəriyyəti bu sistemdən istifadə etməyi kifayət qədər bacarmır. Auditoriyalar yeni təlim texnologiyaları ilə dərslərin keçirilməsinə imkan vermir. Halbuki, öyrədənlərin İKT bacarıqlarının formalaşdırılması və ondan səmərəli istifadə imkanları ilkin müəllim hazırlığı, ixtisasartırma, yenidən hazırlıq kurslarında diqqət mərkəzində saxlanmalıdır. Professor A.Abbasov haq-

lı olaraq qeyd edir ki, müəllim fəaliyyətində İKT-dən istifadə stimullaşdırılmalıdır. Tələbələrin rəqabətə qabil kadr kimi formalaşdırılması ilə bağlı İKT və ondan peşəkarlıqla istifadə edən təhsilverənlərin ali təhsil müəssisələrində olması vacib məsələdir. Tələbələr internet vasitəsilə beynəlxalq aləmə çıxış, beynəlxalq konfrans və müsabiqələrdə, internet layihələrində iştirak etmək, görkəmli ixtisasçılarla əlaqələr qurmaq, müəllimləri ilə əməkdaşlıq etmək, yeri gəldikdə peşekarlardan məsləhət almaq, təkliflər irəli sürmək, fikir bildirmək, müzakirələrdə iştirak etmək imkanı əldə edə bilər. Bundan ötrü bütün təhsil müəssisələrində zəruri imkanlar və İKT sahəsində yüksək səviyyəli müəllimlərin olması önəmlidir. Yüksək səviyyəli ixtisas müəllimlərinin müvafiq internet səhifələrinin olması və bu səhifələrdə tələbərin suallarının cavablandırılması, müəyyən formaların keçirilməsi, müzakirələrin təşkil edilməsi, məsləhətlərin verilməsi peşəkar mütəxəssislərin hazırlanmasında vacib amillərdəndir. Belə şəraitdə tələbələr həm müəllim-tələbə əməkdaşlığının dairəsində olur, həm də düşünür, fikirləşir, düzgün cavabın axtarışında olur. Bu da onların öyrənməyə daha məsuliyyətli münasibət bəsləmələrinə, təlimə şüurlu, fəal və yaradıcı yanaşmaqlarına gətirib çıxarır.

Ədəbiyyat:

1. Qəndilov R., Bəylərov E., Bəylərova B. "İstedadların təlimi ilə bağlı müəllim fəaliyyətinin İKT təminatı", // ARTPI –nin Elmi əsərləri, B, 2011, №4 səh 17-21

2. Dəmirov A.H, Dəmirova Z.V, Səfər N.A "Pedaqoji kadrların ixtisaslarının artırılması sisteminin təkmilləşdirilməsi təhsil siteminin informasiyalaşdırılması proqramının bir hissəsidir" //Pedaqoji Universitet xəbərləri. B, 2010, №5, səh 240-249

3. Rüstəmov F, Dadaşova T. "Ali məktəb pedaqogikası" .B, "Nurlan", 2007, 568 s.

4. Təhsil Haqqında Qanun . B, 2010, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı 2010,80 s.

Şəxsiyyətin formalaşmasında biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın rolu

Nuriyeva Könül Mirabbas qızı
ADPU Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: Dos. M.H.Nəzərov

Ölkəmizdə gedən radikal sosial-iqtisadi islahatlar və siyasi dəyişikliklər müasir cəmiyyət qarşısında vətəndaşların konstitusiyaya hüquqlarını təmin edən, iqtisadi cəhətdən güclü, müstəqil demokratik dövlətin yaradılması, vətəndaş cəmiyyətinin qurulması, öz milli adət-ənəələrimizin və maarifçiliyimizin ən yaxşı keyfiyyətlərini saxlamaqla qlobal təhsil sisteminə daxil olunması istiqamətində bir sıra mühüm vəzifələr irəli sürülür. Sosial-siyasi və iqtisadi həyatda baş verən dəyişikliklər şəxsiyyətdən yeni keyfiyyətlər tələb edir. Hal-hazırda şəxsiyyətin tələb olunan keyfiyyətləri arasında təşəbbüskarlığı, davamlı vətəndaşlıq mövqeyini, müasir şəraitdə adaptasiya etmək bacarığı, əsas sosial rolları yerinə yetirməyə hazır olmağı və s. qeyd etmək olar.

Cəmiyyətin modernləşdirilməsi konsepsiyasında şəxsiyyətinin formalaşdırılması insan-ların sosial özünütəyin amillərindən biri kimi nəzərdən keçirilir. Məlumdur ki, insanların özünütəyin prosesi aktiv xarakter daşıyır, buna görə də şəxsiyyətin formalaşdırılması cəmiyyət müvafiq şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur. Bununla əlaqədar gəncləri müs-təqil həyata hazırladılan və Azərbaycan vətəndaşı və vətənpərvər şəxsiyyətin formalaşması üçün iqtisadi cəhətdən şərait yaradan müəssisələrin rolu əhəmiyyətli şəkildə artır.

Gənclərin şəxsiyyət kimi formalaşmasının onların müasir Azərbaycan cəmiyyətinə sosial inteqrasiyasının

perspektivlərini biz cəmiyyətdə gedən islahatların, iqtisadiyyatın inkişafına, gələcək nəslin iqtisadi təhsilinin tələblərinə uyğun yeni mənəvi dəyərlər sisteminin formalaşdırılması ilə əlaqələndiririk. Gənclər bilməlidirlər ki, bəşər cəmiyyəti yaranandan bu günə qədər insanlar həmişə bilavasitə iqtisadiyyatla üzvi surətdə bağlı olmuşdur. Din, elm, incəsənət, siyasət və s. kimi fəaliyyət növləri onun üzərində yaranmış və inkişaf etmişdir.

İnsan inkişafı konsepsiyası baxımından iqtisadi biliklər insanın imkanlarının genişləndirilməsində mühüm rol oynayır. Belə ki, yüksək keyfiyyətli iqtisadi təhsil və əmək bazarının tələblərinə cavab verən peşəkar hazırlıq insanlara layiqli məşğulluq, öz potensialını tam inkişaf etdirərək həyata keçirmək, əməyin məhsuldarlığını artırmaq imkanı verir, daxili və xarici sərmayələr üçün münbit şərait yaradır, əmək gəlirlərinin yüksəlməsi, cəmiyyətdə ədalət və bərabərliyin təmin edilməsi və s. üçün zəmin yaradır.

Müasirləşən cəmiyyətlərdə iqtisadi bilik və bacarıqlar kapital sayılır və iqtisadiyyatın əsas resursuna çevrilir. İntellektual işçilərin üstünlük təşkil etdiyi cəmiyyət insanların ictimai fəaliyyətinə və sosial məsuliyyətinə də yeni tələblər irəli sürür və beləliklə "iqtisadi təhsilli insan" anlayışı da yeni mənəvi kəsb edir. İqtisadi təhsil hər bir ölkənin insan inkişafı və dövlətin gələcəyi üçün vacibdir. Biz artıq elə bir sürətlə dəyişən dövrdə yaşayırıq ki, iqtisadi təhsil sahəsində atılan addımlar müasir tələblərlə deyil, gələcəyin perspektivləri üzərində köklənməli və kəmiyyətə deyil, keyfiyyətə yönlənməlidir. (4.s.17)

Müasir dövrdə iqtisadi tərbiyənin qanunauyğunluqları dedikdə biz biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatı ön plana çəkməliyik. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat o deməkdir ki, onun əsas resursu bilikləri qazanmağı, onları yaradıcı tətbiq etməyi, həmçinin yeni biliklərin yaradılması prosesində

iştirak etməyi bacaran insandır. Belə insanı isə yalnız gələcəyə üz tutan səmərəli təhsil sistemi formalaşdırır bilər.

"Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat" termini (*knowledge-based economy*) elmi ədəbiyyatda yeni yaranan terminlərdəndir. Bu terminin müəllifləri qərb alimləri olduğundan belə fikir söyləmək olar ki, iqtisadi münasibətlərin bu cür sisteminin ayrı-ayrı cəhətləri bir çox müasir ölkələrə xas olsa da, bu, ilk növbədə ABŞ və Qərbi Avropa ölkələrinə aiddir. Bu terminin meydana gəlməsi o deməkdir ki, müasir iqtisadiyyat özünün əvvəlki dövrlərindən əsaslı şəkildə fərqlənir. Özü də informasiya iqtisadiyyatından (informasiya inqilabından) fərqli olaraq bu dəyişiklik tədricən baş vermişdir (1.s.25).

Qlobal informasiya inqilabı və biliklər iqtisadiyyatı bəşəriyyəti istehsalın, elm və mədəniyyətin yeni inkişaf ölçülərinə aparır. Tarixi zamanın templəri sürətlənir, məsafələr qısalmır, ümumdünya informasiya-kommunikasiya şəbəkəsi formalaşır. İqtisadi artımın mənbələri dəyişir, aparıcı yeri istehsalın intellektual resursları tutur, onun texnoloji bazası formalaşır, əməyin məhsuldarlığı əsaslı şəkildə artır (5.s.11).

Yeni şəraitdən irəli gələn əsas problemlər biliklərin yaradılması, toplanması və s. görünür, həm də dəyərsizləşməsi templərinin misilsiz dərəcədə sürətlənməsindədir. Bu tendensiya, hər şeydən əvvəl elmi və texniki tərəqqinin nəticəsi olmuşdur.

Deyənlər insan fəaliyyətinin və həyatının yeni sahələrinin və bir çox yeni problemlərin meydana gəlməsinin səbəbi olmuşdur. Yeni hadisənin başında təşkilatın yeni dövrü durur: bu biliklərə əsaslanan insan birlikləridir, yəni yeni bilikləri istehsal edib yaymağa çalışan mütəşəkkil fərdlər qrupudur. Artıq heç kim bu gün şübhə etmir ki, belə fərdlər adi təşkilatlara daxil olduqda onlar bu təşkilatların çox dəyərli aktivinə çevrilir və beləliklə də, biliklərə

əsaslanan iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradırlar. Sosial dəyişikliklərin sürətlə baş verdiyi dövrdə iqtisadi təhsil problemləri özünü yeni tərzdə büruzə verir. Artıq müəllimlər oxumağa məcburetmanın faydasız olduğunu dərk edir, çünki məktəbliyə bir neçə ildən sonra hansı biliklərin tələb olunacağını qabaqcadan müəyyən edə bilmir. Məsuliyyəti isə son məqamda şagirdin özü daşmalı olur. Qeyri-müəyyənlik şəraitində yeni təlim modellərini işləyib-hazırlamaq lazım gəlir. Əgər iqtisadi təhsilin məqsədlərinin formuləsi probleminə nəzər salasınız, onda aydın olar ki, onları da uzun müddətlik formulə etmək mümkün deyil. Lakin təhsil orqanları yaxın gələcək üçün prioritet dəyərləri müəyyən edə bilər. (5.s.12)

Yeni təhsil modelinin qurulması yolunda qazana-çağımız uğurlardan həm ölkəmizin iqtisadi təhlükəsizliyi, həm də əhalimizin həyat səviyyəsi, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının maliyyələşdirilməsinin səmərəliliyi, məhsuldar qüvvələrin elmi-texniki modern-ləşdirilməsi asılıdır. Buna görə də tam qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycanın gələcəyi üçün iqtisadi təhsil islahatları həlledici rol oynayır.

Beləliklə, iqtisadi sistemin əsaslarını və fəaliyyət qanunauyğunluqlarını şəxsiyyətin xüsusiyyətləri ilə uzlaşdıran təlim subyektini sadədən mürəkkəbə doğru irəliləməli, insanların iqtisadi təsəvvürlərini tədricən genişləndirməlidir. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat cəmiyyətin geniş iqtisadi mədəniyyət proqramına çevrilməli və onun hər bir elementi ilə əlaqələndirilməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва, 1999.

2. Vəliyev T.S., Məmmədov N.M. İqtisadiyyatın əsasları. Bakı, Maarif, 2002.

3. Müslüm Nəzərov. Postsənaye cəmiyyətində mədəniyyətin inkişaf problemləri Bakı, 17 fevral 2015 – Newtimes.az

4. Nəzərov M. “Məktəblilərin iqtisadi tərbiyəsi”(Dərs vəsaiti).Bakı,“Təhsil”.2006,132 s.

5. Nəzərov M.H. Bilik və informasiya postsənaye cəmiyyətinin intellektual kapitalının ən mühüm elementləridir. “Sivilizasiya”, Elmi-nəzəri jurnal. BAU. Bakı.2014, №11,s. 9-14

Pedaqoji ünsiyyət texnologiyası

Zahidova Aysən Ehsan qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. K.R.Quliyeva

Ali məktəb təcrübəsindən görünür ki, tələbələrle ünsiyyəti düzgün qurmaqla təlim-tərbiyə prosesini səmərəli təşkil etmək mümkündür. Pedaqoji ustalığın, o cümlədən pedaqoji ünsiyyətin texnikasına malik olmağın vacibliyinə toxunan pedaqoqların qənaətinə, insan sifətini, onun əlamətlərini oxumağı bacarmaq lazımdır. Pedaqoji ustalığın səsin və sifətin idarə olunmasından, mimikadan, düzgün ayağa qalxmağı və əyləşməyi bacarmaqdan ibarətdir. Tələbələrle ünsiyyət - daimi yaradıcılıq deməkdir. Dərsdə saysız-hesabsız mikropedaqoji vəziyyətlər meydana çıxır ki, onlar məhz təhsil alanlarla ünsiyyətin qurulması zamanı bilavasitə həll olunmağı tələb edir. Odur ki, pedaqoji ünsiyyət yaradıcılıq hesab olunur. Bu ünsiyyətdə yaradıcılıq özünü nədə göstərir?

Birincisi, ünsiyyətdə yaradıcı informasiyanı çatdırmaq bacarığında təzahür edir: onu mü sahibinə düzgün istiqamətləndirməkdə (bələdləşmədə), aydın, obrazlı ifadəni tapmaqda özünü göstərir. Təlim prosesində ünsiyyət yaradıcılığı olmadıqda, dərsə maraq azalır, dərs yeknəsək keçir. Bundan əlavə, başqasının şəxsiyyətini onun gözlərinin

ifadəsindən, mimikasından (ekspressiyasından), təsir nüvəsindən anlamaq cəhəti mövcuddur.

Şifahi nitq pedaqoji ünsiyyətin əsas vasitəsidir. Müəllimin sözü hissələrə və şüurə təsir göstərməli, təfəkkürü və təxəyyülü stimullaşdırmalı, axtarıcılıq fəaliyyətinə tələbat yaratmalıdır. Peşə-pedaqoji ünsiyyət sistemində ünsiyyətin verbal (nitq) və qeyri-verbal (jestlər, mimika) vasitələri qarşılıqlı təsir göstərir. Müəllim nitqinin xüsusiyyətləri onun istiqaməti, tələbələrə yönəlməsindən ibarətdir.

Ünsiyyət texnologiyasına yiyələnmək konkret situasiyada davranışı təşkil etməkdə müəllimə kömək göstərir. Qarşılıqlı fəaliyyət üçün seçilmiş düzgün olmayan pedaqoji təsir, yaxud ünsiyyətin yanlış forması müəllim və tələbələr arasında ixtilaf doğura bilər. Müəllim ünsiyyətə uyğunlaşmadan, yəni ünsiyyətin strukturunun təşkili üçün seçilmiş priyomlar sistemindən (psixoloji, mimik, pantomimik, nitq, hərəkəti və s.) düzgün istifadə etməlidir.

Ünsiyyətdə təşəbbüskarlığın rolu böyükdür. Bu işə müvafiq davranış təcrübəsi və nitqin səslənməsini tələb edir. Pedaqoji ünsiyyət sistemində təşəbbüskarlıq müəllimin kommunikativ vəzifəsi kimi çıxış edir. Təbii ki, təşəbbüskarlığın ifadə forması çox müxtəlifdir. Təşəbbüskarlıq iki növdə ola bilər:

- 1) Müəllim ünsiyyətin təşkilatçısı kimi açıq-aydın çıxış edir;
- 2) O, fəaliyyətin qapalı, gizli təşkilatçısı kimi özünü göstərir. Həm də bu zaman tələbələrdə təəssürat yaranır ki, bu fəaliyyətin təşəbbüskarı onların özləridir.

Hər bir müəllim pedaqoji ünsiyyət üçün zəruri olan keyfiyyətlərə yiyələnməlidir. Həmin keyfiyyətləri təxminən aşağıdakı kimi ifadə etmək mümkündür:

1. Empatiya - başqalarının gözləri ilə dünyanı görmək bacarığı, ətrafdakı insanların hərəkətlərini məhz

onların mövqeyindən qavramaq, özünü müsahibindən üstün tutmamaq.

2. Mötəbərlik - münasibətlərdə təbii olmaq, özü olmaq, maska arxasında gizlənməməyi bacarmaq.
3. Xeyirxahlıq - yalnız hiss etməmək, həm də insanlara öz xeyirxah münasibətlərini göstərmək qabiliyyəti, başqalarının hərəkətlərini hətta bəyənmədikdə belə ətrafdıkları qəbul etmək bacarığı.
4. Konkretlik - ümumi düşüncələrdən və mühakimələrdən çox müxtəlif, yersiz iradlardan imtina etmək, suallara birmənalı cavablar vermək.
5. Səmimiyyət - özünün daxili aləmini açmağa hazır olmaq, səmimilik, ürəkaçıqlığı, öz düşüncə və hissələrindən danışmağa hazır olmaq.
6. Təşəbbüskarlıq - münasibətlərdə, fəaliyyətdə olmaq mövqeyinə meyillilik, əlaqələr yaratmaq, fəallıq göstərmək qabiliyyəti, başqalarının fəallığını gözləməmək.
7. Konfrontasiya - öz məsuliyyətini və mənafeyini tam şəkildə dərk edərək, başqa insanlarla yaxın ünsiyyət qurmaq, rəylərin uyğun gəlmədiyi zaman ümumi rəyə gəlmək və bir-birini başa düşmək bacarığı. (3. 212 s.)

Özündə pedaqoji ünsiyyət üçün vacib olan keyfiyyətlərin formalaşdırılması üzərində iş həm təlim prosesində, həm də təlimdən kənar vaxtlarda aparılır.

Pedaqoji ustalıqın səmərəli olması tələb edir ki, pedaqoji ünsiyyətin mərhələləri hər bir müəllim tərəfindən aydın təsəvvürə gətirilsin. Pedaqoji ünsiyyətin əsas mərhələlərindən birini ünsiyyətin modelinin hazırlanması (modelləşdirilməsi) təşkil edir. Modelləşdirmə gələcək dərslərin məzmunu və metodik komponenti ilə sıx surətdə bağlıdır. Hər bir tələbə auditoriyasında ünsiyyət prosesi özünəməxsus olacaq, deməli, dərslər də özünəməxsus tərzdə keçəcək. Dərslə hazırlaşmağın tanış formulu - materialın

seçilməsi, təlim və tərbiyə metodlarının müəyyənləşdirilməsi daha bir mühüm əhəmiyyətli cəhətlə dolğunlaşır. Bu cəhət auditoriya ilə gözlənilən, qurulması nəzərdə tutulan, proqnozlaşdırılan ünsiyyətdir. Həm də bu cəhət təlimin digər metodlarına da öz təsirini göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. İlyasov M.İ. Müəllimin pedaqoji ustalığı: dərs vəsaiti Bakı: Elm və Təhsil, 2013
2. Kazımov N.M. Pedaqoji ustalığın əsaslar. Dərs vəsaiti. Bakı: ADPI, 1999.
3. Müəllim hazırlığına yeni yanaşmalar. A.Mehrabovun redaktorluğu ilə Bakı: Mütərcim, 2012, 321 s.
4. Nəzərov A. və Məmmədov R. Pedaqoji ustalıq. Bakı: Müəllim, 2008, 84 s.

Abbasquluğa Bakıxanovun əsərlərində dini-əxlaq məsələləri

Adıgözəlova Ləman Şahmar qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. Heydər Cəfərov

Azərbaycan xalqının görkəmli şəxsiyyətlərindən biri, böyük mütəfəkkir, alim, şair Abbasqulu ağa Bakıxanov özündən sonrakı ədəbiyyat, fikir tariximizə əhəmiyyətli təsir göstərmiş, müasir mədəniyyətimizin banilərindən olmuşdur. Onun dil, coğrafiya, tarix, astronomiya, məntiq, psixologiya və sair elmlərə aid əsərləri onun hərtərəfli bir alim olduğunu göstərməkdədir.

A.Bakıxanov pedaqoji məsələlərlə bir alim kimi məşğul olmuş, uşaqların və gənclərin tərbiyyəsi ilə əlaqədar əsərlər yazmışdır. Onun yaradıcılığında dini-əxlaq məsələləri mühüm yer tutur.

A. Bakıxanov "Nurlar mənbəyi" əsərində yazır:

Sonsuz qüdrət sahibidir, əlçatmazdır bu cəlal,
Lütfü hədsiz, mərhəməti sonsuz, hökmü bizəval.

Kam istəyən bəndəsinə deyər: istə, verim mən,
Bütün dünya pay almaqda onun nemət bəhrindən.

Müqəddəs kitabımız Quranı-Kərimdə Allah bizə bu xəbəri də verir: Siz özünüzü dəyişdirmək istəmədikdə, Allah da sizi dəyişməz. Deməli, insanın kamilləşməsi, daxilən, mənən mükəmməl səviyyəyə yüksələ bilməsi üçün ilk növbədə onun bu dəyişikliyi istəməsi lazımdır. Peyğəmbərimiz(s.ə.s) də öz duasında elə bunu de-yirdi. A.Bakıxanovdan sitat gətirdiyimiz parça da həmin mətləbi ifadə edir.

A.Bakıxanova görə, insan qəlbini təmizləyən Allahın nurudur. Əgər qəlb Allahın nuru ilə işıqlanmışsa, orada qaranlıq heç nə qalmaz, orada sevgi, şəfqət, mərhəmət, təvazökarlıq, səbir, dostluq kimi ən ulvi hisslər məskən salacaq, onlar da ağılı, şüuru qidanlandıracaq. Əksinə əgər qəlbə Allahın nuru düşmürsə, qəlb bu nurla işıqlanmırsa, orada heç bir təmizlikdən söhbət gedə bilməz, nəticədə bu cür qəlb şeytanın məskən saldığı yuvaya çevrilər.

A.Bakıxanovun ontoloji və qneseoloji mühakimələri etik-əxlaqi fikirlərlə tamamlanır: "Ürəyin aynası elə şəffaf və təmizdir ki, küdurətin pasından təmizlən-dikdə bütün şeylərin həqiqətini əks etdirən və haqqı göstərən bir güzgülüyə çevrilir".

Abbasqulu ağa Bakıxanovun etik irsini araşdırarkən belə aydın olur ki, onun əxlaq nəzəriyyəsində etidal mövqeyi mühüm rol oynayır. A.Bakıxanov "hər şeyin orta vəziyyəti yaxşıdır" hökmündən çıxış edərkən Quranı-Kərimə əsaslanırdı.

İmam Cəfər Sadiq (ə) buyurub: “Bəndədə imanı sabit edən şey pəhrizkarlıqdır(qənaətdir), onu imandan çıxaran isə tamahdır”.

Tamahkarlığın pisliyi haqqında Quran ayələri və hədislərdə çox bəhs edilmişdir. Bunu demək kifayətdir ki, tamahkar adam cəmiyyət içində də, xalq arasında da həmişə zəlil olur, ona alçaq nəzərlərlə baxırlar. A.Bakıxanov yazırdı: “bu fətdən uzaq olan insan həmişə xoşbəxt olar”.

Bakıxanova görə, bağışlamaq əxlaqın ən gözəlidir. Amma bu bağışlamaqdan zülm doğmamalıdır. Günahkarın bağışlanmasına vasitəçilik etmək ümumi əsayişi pozan ən pis hərəkətdir.

Bakıxanova görə, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərdən biri də yaxşılıqdır. İnsan etdiyi yaxşılığı yadına saldıqca elə bir zövq alır ki, heç bir dövlət ona çatmaz, pis iş tutmuş adam isə əməlini düşündükcə xəcalət çəkir. Heyif o adama ki, yaxşılığı bacarır, lakin etmir, halbuki insan yaxşılıq etdikdən sonra haqlı şükürə layiq olur; başqaları ilə bir səviyyədə ikən onların nemət vericisi olur. O xoşbəxt adama eşq olsun ki, allahlıq sifətiylə şöhrətlənə və bu tükənməz dövlətdən üz döndərməyə.

Bakıxanova görə, insan sebrli olmalı və şadlıq əldə etmək səbəblərinin fikrini etməməlidir. O, bunu tükənməz bir qəm hesab edirdi.

A.Bakıxanov insanları Allahın Quran vasitəsilə çatdırdığı bütün şərtlərinə əməl etməyə çağırırdı.

Ən əsası isə o, insanları islamın beş vacib sayılan şərtinə əməl etməyə çağırırdı. Bakıxanov yazır: İslamın birinci şərti kəlməyi-şəhadətdir, yəni ki, Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd onun elçisidir.

O, namaz qılmağı insanlara vacib bilmişdir, “Allahı başa düşmək üçün icra edilməsi vacib sayılan, Allah tərəfindən buyurulmuş gündə 5 dəfə namazdır”.

A.Bakıxanovun dini əxlaqa dair etik irsini araşdırarkən belə bir nəticəyə gəlirik ki, nə insanların öz aqlının, düşüncəsinin məhsulu olan əxlaq qanun və qaydaları, nə seçilmiş fərqli insanların başqaları üçün əxlaq mənbəyi olması mümkün deyildir. İslam əxlaqı kainatı, təbiəti və ondakı hər şeyi yaradan Allahın qoyduğu qanunlar və qaydaların məcmusudur.

Ədəbiyyat:

1. Bakıxanov Abbasqulu ağa Qüdsi. Bədii əsərləri. Bakı. Yazıçı.1984. 474 s.
2. Əhmədov Ə.Ə. İslam əxlaqı. Bakı. 2005. Mübahilə .312s.
3. Бакыханов А.К. Сочинения, записки, письма. Издательство «ЭЛМ» Баку.1983,344 с.
4. Abbasqulu ağa Bakıxanov - Vikipediya

Təhsilin modernləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq ümumtəhsil məktəblərində kurikulumun tətbiqi

Zaxarova Gülnar Cəlil qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. S.M.Qurbanova

Təhsilin müasirləşdirilməsi dövlət siyasətinin mühüm hədəflərindən biridir. Təhsilin bütün istiqamətlər üzrə bərabər inkişafı ciddi investisiya tələb edir. Dövlət büdcəsi vəsaitlərinin ildən-ilə artması təhsil sahəsində bir çox problemlərin həllini aktuallaşdırmışdır. Şübhəsiz ki, bütün bunların nəticəsində getdikcə təhsil sistemimiz dünya standartları səviyyəsinə qalxmışdır.

Təhsilə ayrılan maddi vəsaitlərin artması nəticəsində bu sahədə bir sıra dövlət proqramları, strategiya, fərman və sərəncamlar qəbul olunmuşdur. Həyata keçirilən tədbirlər sırasında təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi,

təhsil müəssisələrinin maddi-texniki və tədris bazasının möhkəmləndirilməsi, təlim prosesində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə olunması irəli sürülən əsas məsələlər olmuşdur.

Ümumtəhsil məktəblərinin modernləşdirilməsi ilə əlaqədar bir sıra konsepsiyalar qəbul olunmuşdur. Bunlara misal olaraq, "Təhsilin konsepsiyası" (Milli Kurikulum), "Ümumtəhsil məktəblərinin qiymətləndirmə konsepsiyası" və s. göstərmək olar. Bütün bu konsepsiyalar təhsilin modernləşdirilməsi problemlərini özündə əks etdirir.

Ümumtəhsil məktəblərində yeni təhsil proqramının (kurikulum) tətbiqi ilə bağlı fənn müəllimləri 10 günlük kurslarda iştirak edir, dərslərini fəal (interaktiv) təlim metodlarından istifadə edərək qururlar. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev deyirdi: "Əsl mütəxəssis zamanla ayaqlaşmalı deyil, həmişə zamanı bir qədər qabaqlamalıdır".

Təhsilin modernləşdirilməsi tədrisin keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Elə bu məqsədlə də 2006-cı ildə "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)" hazırlanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş, 2010-cu ildə "Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)" adı ilə təkmilləşdirilmişdir. Ümumi təhsilin fənn kurikulumları Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin əmri ilə təsdiqlənmiş, pedaqoji ictimaiyyətin istifadəsinə verilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası - Milli Kurikulum konseptual xarakterli çərçivə sənədi olub, ümumi təhsil üzrə təlim nəticələrini və məzmun standartlarını, ümumi təhsilin hər bir pilləsində müəyyən olunan fənləri həftəlik dərslər və dərslərdən kənar məşğələ saatlarının miqdarı, təlim nailiyyətlərinin

qiymətləndirilməsi və monitorinq üzrə əsas prinsipləri fənn kurikulumlarının strukturunu əhatə edir. Milli kurikulum cəmiyyətin inkişafının əsası olan insanın formalaşdırılmasına, problemlərin həllinə yönəlmişdir.

"Kurikulum" mənşəcə latın sözü olub, mənası "yol", "kurs", "istiqlal" deməkdir. Bu söz Azərbaycanın pedaqoji terminologiyasına 90-cı illərin sonlarında daxil olmuşdur. Kurikulum təhsilin məzmunu, təşkili və qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri özündə əks etdirən konseptual sənəddir.

Kurikulumun tətbiqini zəruri edən səbəblər aşağıdakılardır:

1. Cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması.
2. Planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçid.
3. Dünya təhsil sisteminə inteqrasiya.
4. Informasiya əsrinin tələbləri.
5. Təhsilin məqsəd və vəzifələrinə yeni baxış və yanaşmaların formalaşması.
6. Mövcud ümumi təhsil proqramlarının müasir tələblərə cavab verməməsi. (1;7s.)

Ümumtəhsil məktəblərində tətbiq olunan fənn kurikulumları inteqrativ xarakter daşıyır. Belə ki, təlim prosesində müəllim ilk növbədə, şagirdlərdə həyati bacarıqlar formalaşdırmaq üçün fənlərin inteqrasiyasına mühüm yer ayırır. Şagirdlərin həyati əhəmiyyəti olan bilik, bacarıq və vərdislər qazanmalarına imkan yaradılması təhsilin humanist prinsip əsasında qurulmasını göstərir.

Təhsil kurikulumları xarakterinə görə iki yerə ayrılır. Onlardan birincisi fənyönümlü, ikincisi isə şəxsiyyət-yönümlü kurikulum adlanır. Fənyönümlü kurikulumlar məzmun etibarilə elm sahəsini əhatə edir. Belə kuriku-

lumlarn keyfiyyatında biliklərin həcmi və miqdarı əsas rol oynayır. Şəxsiyyətyönümlü kurikulumlar isə bilavasitə həyatı bacarıq və vərdislərə üstünlük verilməsi ilə fərqlənir. Bu kurikuluma görə, insanın gələcək həyat fəaliyyətində lazım olacaq praktik bacarıq və vərdislər əhatə edilir, onun əqli fəaliyyətlə bağlı qabiliyyətlərinin formalaşması ön plana çəkilir. (2; 20 s.)

Müəllim hər iki kurikulumdan da istifadə edərək elə mövqedən çıxış edir ki, uşaqlar sərbəst şəkildə biliklərin əldə olunmasına yönəlsinlər. Bunun üçün müasir dövrdə kurikulumların tətbiqinin istənilən nəticə verməsi üçün bir sıra ümumtəhsil məktəblərində əvvəlcə pilot layihə kimi təqdim olunmuşdur. Konfutsinin belə fikri vardır: "Dərək edilməmiş bilik faydasızdır, amma biliksiz dərəkətmə də təhlükəlidir".

Müasir dövrdə öyrənənin gələcəkdə elm və informasiya tutumlu cəmiyyətdə müvafiq yer tutması üçün tədris-təlim prosesində onlarda hansı kompetensiyaların formalaşdırılmasınının qabaqcadan müəyyən edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. (3;20s.)

Təhsilin bütün pillələrində modernləşmə nəzərə çarpır və təbii ki, kurikulumlar təkə, ümumtəhsil məktəblərində deyil, həmçinin təhsilin bütün pillələrində tətbiq olunur.

Təhsil prosesi kimi kurikulumlar da nəticəyönümlüdür. Son mərhələdə qiymətləndirmə və monitorinq həyata keçirilir. Əlbəttə ki, təhsilin nəticəsi onun keyfiyyəti ilə birbaşa əlaqəlidir. Təhsil sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində təhsilin keyfiyyəti müəyyən olunur. Təhsil sahəsində keyfiyyət dedikdə, təhsilin nəticələrinə uyğun əvvəlcədən müəyyən edilmiş normativlərə (standartlara) müvafiq öyrənənlərin səviyyəsi, ümumi halda isə təhsil sisteminin durumu başa düşülür. Qeyd edək ki, təhsilin nəticələri təkə öyrənənin təhsilini başa vurduqda

yiyləndiyi bilik, bacarıqların səviyyəsi deyil, həm də onun dünyaya, cəmiyyətin inkişafına münasibətlərini göstərən müəyyən şəxsi keyfiyyətlərdir. (4; 212s.)

Ədəbiyyat:

1. Abbasov Ə. "Ümumi təhsilin məzmun islahatları": real standartlara doğru. "Azərbaycan məktəbi", 2005, N-4.
2. Ağamalıyev R. "Azərbaycan təhsili XXI əsrə doğru" Bakı "Təhsil", 1998, 375s.
3. Mehrabov A., Abbasov A., Mahmudov M. "Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri" Bakı "Mütərcim", 2013, 412 s.
4. Mehrabov A. "Müasir təhsilin konseptual problemləri" Bakı "Mütərcim", 2010, 510 s.

Gender probleminin mahiyyəti

Şeydayeva Firuzə Hafiz qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

Gender problemi cəmiyyət daxilində insan hüquqlarının həm kişi, həm də qadın üçün bərabərliyi nəzərdə tutur. XVII əsrdə yaranıb, XIX əsrdə təşəkkül tapan qadın azadlığını, qadın hüquqlarını mübarizə obyektinə çevirən feminizm ictimai-siyasi hərəkət olaraq müasir dövrün insan hüquqları tələblərinə tam cavab verə bilmir.

İctimai biliklərin yeni istiqamətlərindən biri olan və XX əsrin elmi-kateqorial aparatına daxil edilmiş gender ingilisdilli feminist ədəbiyyatından götürülmüş və tərcümədə bu söz "sosial cins" mənasını verir. O, eyni zamanda bioloji və sosial qarşıdurmanı da özündə ehtiva edir. Gender

kişi və qadının cəmiyyəti tərəfindən yaradılmış rollarında ,davranışında ,mental və emisional xüsusiyyətlərindəki fərkdir.Bu fərq müxtəlif sahələrdə özünü göstərir.(3.s. 20)

Kişi ilə qadının əmək haqqındaki fərqin səbəbinə həsr olunan bir çox tədqiqatlar mövcuddur.Məsələn,hətta qadın əhalisinin üstünlük təşkil etdiyi məşğulluq sahələrinə belə orta əmək haqqı kişi kateqoriyasına aid işçilərdə olduğundan aşağıdır.Beləliklə ,BMT məlumatına əsasən.Azərbaycanda əməkdaşların 81 faizinin qadınlar olduğu səhiyyə sahəsinə sahəsində orta əmək haqqı kişilərin əmək haqqının 61 faizini təşkil edir. İşçilərin 65 faizinin qadın olduğu təhsil sahəsində orta əmək haqqı kişilərin məvacibinin 79 faizini təşkil edir (Human Development Report). Avropa mənşəli amerikan qadınlar il ərzində tam iş həftəsi çalışaraq Avropa mənşəli amerikan kişilərin məvacibinin 61, ağdərili qadınların məvacibinin isə 90 faizini təşkil edir. Latın amerikalı qadınlar ağ kişilərin 53,ağdərili qadınların isə 78 faizi qədər məvacib alır. (2.s.301)

Ənənəvi olaraq qadın əsasən “qadına aid” hesab olunan və ənənəvi olaraq “kişi” işi sayılan işdən daha az ödəniş verildiyi işlə məşğul olur. Kompensasiya fərqləri əsasında izah nəzərdə tutur ki,qadınlar az ödənişli olsada, əvəzində daha yüksək əmək şəraiti,daha yaxşı sosail iqlimi, başqalarına yardım etmək imkanı, daha çevik iş qrafiki yaxud daha çevik iş olan fəaliyyətə üstünlük verir. İşçi qüvvəsi cinsi əlamətə görə bölünür, yəni ixtisasların əksəriyyəti əsasən bu və ya digər cinsə məxsus olur. Məsələn, hamıya məlumdur ki, katibələrin 90 faizi qadın olur. Belə ki, Azərbaycanada mədəniyyət, tibb, təhsil və sosial müdafiə sahələrində çalışanların 60 faizini qadınlar təşkil edir. Ən yüksək siyasi və inzibati dövrlərdə isə qadınlar çox seyrək təmsil olunmuşdur. Siyasi və inzibati sahələrdə qadınların sayı cəmi 30 faizdir, lakin həmin 30 faizdən əksəriyyəti ən aşağı mövqələrdə çalışır. Parlament üzvləri arasında qadınlar 12

faiz; nazir vəzifəsində isə 9 faiz təşkil edir; 9 faiz bölgə inzibati orqanların başçısı vəzifəsini yerinə yetirir. Hüquq sistemindəki Azərbaycan qadınlarının cəmi 15,4 faizi qulluqçu vəzifəsində və yalnız 11 faiz isə səfir və konsul kürsüsünü tutur. Nazirlər Kabinetində qadınlar əsasən katibə və texniki işçilərdir ki,orada işləyənlərin 83 faizini təşkil edir (Azerbaijan Human Development Report, 200).

Gender anlayışının mahiyyətinin tam açıqlanması üçün onunla bağlı olan bir sıra kateqoriyaların da mənaca açıqlanması zərurət kimi ortaya çıxır:

Gender bərabərliyi (cinslərin bərabərliyi-eqalitarliq)-qadın və kişilərin sosial hakimiyyətdə bərabər paya, ictimai ehtiyatlara bərabər haqqa malik olmalarını habelə onların hüquq və imkanlarının bərabərliyini nəzərdə tutur. İmkan bərabərliyi – insan hüquqlarının həyata keçirilməsində qadınlar və kişilər üçün yaradılan bərabər şərait və təminatlardır. Gender bərabərsizliyi - kişi və qadınların cəmiyyətdə qeyri-bərabər imkanlara və davamlı fərqlərə malik olması ilə müşayiət olunan sosial quruluşun xarakteristikasıdır. Bu bərabərsizlik təlim-tərbiyə prosesində də özünü göstərir.

Gender şüuru - insanları və cəmiyyəti dərk etməyi formalaşdıran baxış tərzidir və bu şüur eyni zamanda insanları dünyada gedən tərəqqi üçün açıq olmağa, dünyaya yeni gözlə baxmağa çağırır. Bir sözlə, gender şüuru yaşadığımız XXI əsrin çağırışıdır.

Gender ayrı-seçkiliyi müəyyən cinsə digəri ilə müqayisədə üstünlüklərin verilməsini nəzərdə tutur. Bəzən yanlış olaraq gender ayrı-seçkiliyinin qurbanları kimi daha çox qadınlar nəzərdə tutulur, ancaq kişilərin də son zamanlar cinsi ayrı-seçkiliyə məruz qalması reallıqdır. Gender ayrı-seçkiliyinin özü də açıq və gizli şəkildə həyata keçirilir.(3.s.23)

Bu gün gender bərabərliyinin tərbiyə edilməsində əsas məsələ kişi və qadın hökmranlığının dəyişdirilməsindən ibarət deyil. Burada əsas diqqət hər iki tərəfin bir-birinə münasibətlərində gender bərabərliyinə əsaslanan əxlaqi dəyərləri əsas götürmələri və hər iki tərəfin bir-birinə münasibətlərində gender bərabərliyinə əsaslanan əxlaqi dəyərləri əsas götürmələri və hər iki cinsin köhnə stereotiplərdən azad olmasıdır. Müasir dövrdə qadınla kişi arasında köhnə patriarxal münasibətlər yeni eqlitar münasibətlərlə əvəz olunur və bu münasibətlər tabelik üzərində, bərabər hüquqluluq zəminində qurulur. Bir-birini qarşılıqlı tamamlamağa əsaslanan eqlitar münasibətlərdə əvəz olunur və bu münasibətlər tabelik üzərində deyil, bərabər hüquqluluq zəminində qurulur. Bir-birini qarşılıqlı tamamlamağa əsaslanan eqlitar anlaşma cinsindən asılı olmayaraq şəxsiyyətin özünü cəmiyyətin bütün sahələrində reallaşdırılması üçün bərabər imkanların yaradılması amilini yaradır.

Məhz buna görə bu gün cəmiyyətimiz ümumiləşdirilmiş əxlaq nümunələrinə, davranış normalarına ehtiyac duyur. Bu aspektdən gender-cinsi münasibətlər, cinslər arasında sosial bərabərlik, əxlaqın mühüm tərkib hissəsini təşkil edir. Genderə dair müxtəlif elmi istiqamətlərdə tədqiqatlar çoxdur. Lakin gender bərabərliyinə nail olmağın əsası olan əxlaq və tərbiyə məsələlərinə çox az diqqət yetirilir, onların əhəmiyyəti lazımınca qiymətləndirilmir. Gender bərabərliyinin pedaqoji cəhətdən təhlil edilməsində gender bərabərliyinə mühüm əxlaqi dəyərlər olan şərəf və ləyaqət prizmasından baxılması bu istiqamətdəki tərbiyə işini asanlaşdırır. İnsanın şəxsi xüsusiyyətlərini, mənəvi simasını, "daxili mən"ini təsdiq edən və mühüm əxlaqi dəyər və meyar olan şərəf və ləyaqət hər bir şəxsin cəmiyyətdə tutduğu fəal mövqeyində, nüfuzunda, qazandığı yaxşı ad-sanında ifadə olunur. Şərəf hissənə malik olan hər bir fərd cinsindən asılı olmayaraq onu əhatə edən adamların

və onu yetişdirən cəmiyyətin ona verdiyi müsbət qiymətləndirməni həyatında əsas amilə çevirir(3.s.24)

İnsanın öz mənəvi dəyərini dərk edib özünün özünə qiymət verməsində özünü biruzə verən ləyaqət hissənə malik olan həm qadın, həm də kişi cinslərin gender bərabərliyi şəraitində öz hərəkətlərini cəmiyyətin dəyər və normalarına uyğunlaşdırır. Bu ali hissə malik olan fərd cinsindən asılı olmayaraq başqalarına qarşı münasibətdə intizamlı, məsuliyyətli, namuslu olur və cəmiyyətin ona verdiyi müsbət qiymət zəruri tələbat kimi meydana çıxır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanca gender tədqiqatları. "Adiloğlu" B: 2003, 203 s.
2. Məmmədova F.C və b. Gender Elminə Giriş I Cild. "Qərb Universiteti" B: 2005, 588 s.
3. Mollayeva. E. Gender tərbiyyəsi: tarixi, nəzəriyyəsi və müasir problemləri. "Elm və təhsil" B: 2013, 267 s.
4. www.gender-az.org.

Mənəvi mədəniyyətin və əxlaqın dialekt vəhdəti

Əmişova Bika İsa qızı

ADPU-nun Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. E.R. Hüseynova

Mənəvi mədəniyyət və əxlaqın qarşılıqlı nisbətinin təhlili-mürəkkəb inkişaf üçün sistemlərin təbiəti, məzmunu və funksiyaları çox zaman bir-birinə uyğun gəlsələrdə, bunlarla yanaşı müxtəlif olsalar da dialektik, konkret tarixi yanaşmanı tələb edir.

Mənəvi mədəniyyətin morfoloji xarakterinin əsası, özülü insanın fəal yaradıcı fəaliyyətini təşkil edən mənəvi sərvətlər sistemində təzahür edir. Yalnız həmin fəaliyyəti anlamaq, vasitələrin müəyyən tarixi məcmusu, dünyanın

qavranılmasının forma və üsulları, maddi və mənəvi sərvətlərin yaradılması və istehlakı vasitəsilə, mənəvi mədəniyyətin strukturunu, insanın mənəvi inkişafı və təkmilləşməsi üçün onun əsas funksiyalarını və imkanlarını düzgün müəyyən etmək olar. Mənəvi mədəniyyətin və əxlaqın qarşılıqlı əlaqələrinin tarixi xarakterini nəzərə almadan, insanın sosial-mənəvi inkişafında mədəniyyət ünsürlərinin rolunu doğru anlamaq və qiymətləndirmək mümkün deyildir.

Deməli, şəxsiyyətin mənəvi-əxlaqi aləminin formalaşması prosesini nəzərdən keçirərkən, mənəvi mədəniyyətin və əxlaqın məzmun tərəflərinə diqqət yetirmək, eyni zamanda, onları sosial mühitin ünsürləri kimi də təsvir etmək zəruridir. Bütövlükdə, mövcud cəmiyyətin ictimai münasibətləri sistemində mədəniyyətin yerini dəqiqləşdirmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu da şəxsiyyətin inkişaf etməsində mədəniyyətin təsirinin xarakterini müəyyən etməyə imkan verir.

İndivdin şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşması və təkmilləşməsi prosesində mənəvi mədəniyyətin və əxlaqın qarşılıqlı təsiri, hüdudları, tarixən əvvəlcədən müəyyən edilmiş sosial azlıqlar və müəyyən mənəvi nailiyyətlərin əldə edilməsi şəraitində həyata keçirilir.

Cəmiyyətimizdə mənəvi-əxlaqi mədəniyyətin vahid sistemi yaranır və fəaliyyət göstərməkdədir. Mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlər cəmiyyətin, siniflərin, əsas sosial qurupların mənafələrini ifadə edir. Onlar arasında sosial antoqonizmin olmaması mənəvi sərvətlərin daxili vəhdətini təmin edir.

Müasir şəraitdə mənəvi tərəqqi şəxsiyyətin hərtərəfli inkişaf etməsinin onun mədəni inkişafının mühüm göstəricisinə çevrilir. Bunlarla yanaşı bizi əhatə edən gerçək dünyanın, eləcə də insanın özünün dəyişdirilməsi və təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş mədəniyyətin əsas funksiyası və tam doğruluğu ilə həyata keçirilir. Bizim

cəmiyyətdə mənəvi sərvətlərin yaradılması surətinin çıxarılması və istifadəsi ilə əlaqədar olan mənəvi fəaliyyət, bütövlükdə, tam müəyyən sosiomədəni şəxsiyyət-ideyaca əqidəli, mənəvi pak və zəngin özünün həyat fəaliyyətinin bütün sahələrində hər şeydən əvvəl, əməkdə ümumi rifah, ictimai və şəxsi maraqlarının vəhdətini təzahür etdirən tipinin formalaşmasına yönəldilmişdir.

Müasir dövrün mənəvi keyfiyyətinin ən mühüm üstünlüyü, onun tərəfindən yaradılan mənəvi sərvətlərin azlıq təşkil edən milyonlarla zəhmətkeşlərə xidmət etməsindədir. Xalqın mədəniyyətinin durmadan artması, insanların daha çox geniş kütləsinin, mədəniyyətin yeni sahələrinin yaradılması prosesinə cəlb olunmasına gətirib çıxartdığını, həqiqi mədəniyyət sərvətlərinin yalançı mədəniyyət və anti-mədəniyyətlərdən fərqləndirmək qabiliyyətini əldə etmiş olurlar. Bu özünü mənəvi mədəniyyətin mühüm komponenti kimi çıxış edən siyasi həyatın hadisələrini dərinə dərk etməkdə də təzahür etdirir.

Ona görə də, əxlaqın və mənəvi mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsi, şəxsiyyətin mənəvi formalaşması prosesində mənəvi sərvətlərin rolu haqqında söz gedərkən, ümumi mədəni sərvətlərin tərkib hissəsi-siyasi mədəniyyətin bu prosesdə hansı rolu oynamasını hər şeydən əvvəl, nəzərə almaq lazımdır. Öz əməllərini sinfi-siyasi mövqedən qiymətləndirmək bacarığı, onların sosial əhəmiyyətini anlamaq və şəxsi davranış və onun nəticəsinə görə şəxsi mədəniyyətin bu zaman artması, şəxsiyyətin mənəvi aləmində mənəvi və siyasi mədəniyyətin vəhdətini ifadə edir.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov A.H. Şagirdlərin hüquq tərbiyəsi. Bakı: Maarif, 1983, 92 s.
2. Ağayev Ə.Ə. Həyatın astanasında. Bakı: Maarif, 1983, 100 s.

3. Ağayev Ə.Ə. Pedaqoji fikrimiz: dünənimiz, bu günümüz. Bakı: Elm, 2000, 300 s.
4. Ağayev Ə.Ə, Rzayev V.M. Güney Qafqaz xalqlarının pedaqoji əlaqələri tarixindən. Bakı: Təhsil, 2004, 133 s.
5. Müslüm Nəzərov, Tosim Şərifov. Mədəniyyət və şəxsiyyətin mənəvi aləmi. Bakı: 2003, 108 s.

Şagird şəxsiyyətinin inkişaf diaqnostikasının mahiyyəti, əsas istiqamətləri və əhəmiyyəti

Vəliyeva Arzu Fiday qızı

*Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi
ixtisası üzrə II kurs əyani magistr*

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

XXI əsrdə sadəcə ölkəmizdə deyil, dünyanın müxtəlif ölkələrində təhsillə bağlı islahatlar aparılır, təhsilin fəlsəfəsinə və təhsil müəssisələrinin funksiyalarına dair müxtəlif yanaşmalar müzakirə edilir. Təhsil sistemində aparılan islahatların əsas məqsədi təhsilin bütün mərhələ və pillələrində normativ, hüquqi bazanın əsasını qoymaq və dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində təhsil sisteminin yeni perspektivlərini açmaqdır. Bu məqsədlə öyrənənlərin təlim-təربiyəsində yeni təhsil şəraitinin yaradılması, onların özünüidarəetmə, özünütəyini və özünüqiyətləndirmə prosesində yeni modellərin hazırlanmasında əsaslı dəyişikliklərin aparılması nəzərdə tutulur.

Bildiyiniz kimi, müasir cəmiyyət sürətlə inkişaf edir və öz ardınca sosial mühitin hər bir sahəsində dəyişikliklərin aparılmasına istiqamət verir. Bu məktəbdən də yan keçmir. Məktəb uşağı mühitdə, ailədə (mikromühitdə) formalaşması başlamış inkişaf edən bir şəxs kimi qəbul edir. Eyni zamanda çox zaman ictimai həyat tərzinin davamı kimi qəbul edilir.

Müasir məktəbdə tərbiyə prosesinin uğurlarının mənbəyinin çoxu məktəbi əhatə edən sosial mühitdən asılıdır və şagirdlərin şəxsiyyətinin formalaşmasına qismən, ya da konkret təsir edən sosial faktorların sistematik hesaba alınmasını və müvafiq korrektəsini tələb edir.

Məktəbin sosial vəzifələrindən ən başlıcası şəxsiyyət, vətəndaş tərbiyə etməsi və məktəblilərin təhsil alması hüquqlarını həyata keçirməkdən ibarətdir. Daha sonra uşaq gələcək həyatda özünəməxsus mövqe tutmaq bacarıqlarına yiyələnəlməlidir. Bununla əlaqədar olaraq müəllimlər şagirdlərin qabiliyyətlərini, maraqlarını öyrənir, onun fərdi inkişafının, təlim və tərbiyəsinin yollarını müəyyən edir, peşə seçimində, özünütəyində hər cür köməklik göstərməyə çalışır, valideynlər və şagirdlərə zəruri məsləhətlər verirlər.

Müasir təhsil prosesində uşaq şəxsiyyətinin ahəngdar inkişafı şərtlərinin təmin olunması məsələsi ön plana çəkilir. Gələcək şəxsiyyətin formalaşmasında "vasitəçilər" –tərbiyəçilər, pedaqoqlar, valideynlər və uşaqların öz yaşidləri mühüm rol oynayırlar.

Uşağı yaxından tanımadan onunla təkmlil ünsiyyətə girmək onun nüfuzunu və hörmətini qazanmaq, ona müsbət təsir göstərmək çətindir.

Şagird şəxsiyyətinin inkişaf diaqnostikasının əhəmiyyəti öz özünə aydındır. Uşağın inkişaf diaqnostikasını aparmaqla uşağın məktəbə, məktəb təliminə psixoloji hazırlıq səviyyəsini müəyyənləşdirmək bir tərəfdən həmin sahədəki qüsurları aradan qaldırmaq, digər tərəfdən məktəbdə ilk gündən şagirdlərin imkanlarına uyğun iş aparmaq üçün şərait yaradır.

Şagird şəxsiyyətinin inkişaf diaqnostikası dedikdə burada şəxsiyyətin bütün cəhətlərinin inkişaf xüsusiyyətləri deyil, təlim fəaliyyətinin təşkilinə köməklik göstərən (və ya mane olan) şəxsiyyət göstəriciləri (emosional cəhət, ünsiyyətin xüsusiyyətləri, kollektiv fəaliyyətə daxil olmaq və s.) nəzərə alınmalıdır.

Şagirdlərə fərdi yanaşma, onların təlimdə çətinliklərinin müəyyənləşdirilib aradan qaldırılması, uşaq şəxsiyyətinin inkişafındakı nöqsanları və intizamsızlıq hallarının səbəblərinin diaqnostikası və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin müəyyən edilməsi, şagirdlərin təlim və tərbiyəsi prosesində meydana çıxan çətinliklərin aradan qaldırılması üzrə iş - bunların hamısı şagird şəxsiyyətinin inkişaf diaqnostikasının vəzifələrinə daxildir.

Araşdırmalar göstərir ki, diaqnostik metodikaları istiqamətindən asılı olaraq iki hissəyə- pedaqoji və psixoloji hissələrə bölmək olar. Psixoloji diaqnostik metodikalar insan şəxsiyyətinin psixi xüsusiyyətlərini, pedaqoji diaqnostik metodikalar isə şəxsiyyətin fəaliyyətinin pedaqoji aspektlərini araşdırır.

Şagird şəxsiyyətinin təlim prosesindəki fəaliyyətinin diaqnostikası keçmiş təlim prosesinin nöqsanlarını üzə çıxarır, şagirdlərin gələcəkdə təlimdə motivləşmələrini tələb edir. Onların tətbiqi nəticəsində müəllimlər şagirdlər tərəfindən mənimsənilmiş bilik, bacarıq və vərdişlər haqqında məlumatlanırlar. Bu zaman müəllimlər istər qrupda, istərsə də, fərdi nəticələrinin diaqnostik baxımdan hansı istiqamətdə pedaqoji fəaliyyətlərinin korreksiya olunacağı haqqında informasiya əldə edirlər.

Ümumiyyətlə, şagird şəxsiyyətinin inkişafının diaqnostikası dedikdə şagirdin intellektual, emosional, iradi

motivasiya səviyyəsi, onun digər maraq və tələbatlarının nəzərə alınmasıdır. Bununla yanaşı şagird şəxsiyyətinin inkişaf göstəricilərinə onun dərk etmə motivi, fənlərə münasibəti, xüsusi bacarıqları, koqnitiv fəaliyyət üsullarına yiyələnməsi, özünü müəyyənləşdirmə qabiliyyəti və öz fərdiliyinin inkişaf subyektinə çevrilməsini aid etmək olar.

Şagird şəxsiyyətinin inkişaf səviyyəsi bir çox amillərdən asılıdır. Burada təhsil önəmli faktordur. Təhsil sayəsində şagird cəmiyyətin, solumun dəyişən tələbatlarına uyğunlaşır və bu zaman öz fərdi xüsusiyyətlərini saxlamaq qabiliyyəti artır, mənfi xarakterli hadisələrə davamlı-dözümlü olur. Təhsil nəticəsində qazanılmış biliklərdən həyatda istifadə (həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil) bacarığı uşağın inkişafına güclü təsir göstərir. Bu bacarıqlar mühitin neqativ təsirinə müqavimət göstərmək üçün özündə inam hissi yaratmağa, riskli hərəkətləri mümkün qədər azaltmağa, reproduktiv sağlamlığın qeydinə qalmağa kömək etməkdə, şəxsiyyət resurslarını və effektiv davranış strategiyalarını formalaşdırmaqdadır.

Ədəbiyyat:

1. Abbasova Q., Mahmudova R., Əlizadə H. Təhsilin sosial-pedaqoji məsələləri, B., Turan evi, 2008, 2002 s.
2. Abdullayev J. Müəllim hazırlığı önəmli məsələlərdəndir //Azərbaycan məktəbi, 2013, №6, s.100-101
3. Ağayev Ə., Rzayeva Y., Hüseynova T., Vahabova T. Sosial Pedaqogika. B., ADPU, 2008, 177s.
4. Ağayev Ə., Talıbov Y., Eminov A., İsayev İ. Pedaqogika B., Adiloğlu, 2006, 184s.

Məktəbin valideynlərlə əlaqəsinin mahiyyəti və müasir formaları

Mehdiyeva Fəridə Sərdar qızı

*Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası
üzrə II kurs əyani magistr*

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

Müəllim və valideynlərin əlaqəsinin məqsədyönlü təşkili mərhələlərlə həyata keçirilməlidir. Valideynlərin fəal pedaqoji mövqe nümayiş etdirmə kimi özünəməxsus məqsədi vardır. Düzgün təşkil edilmiş iş öyrədici xarakter daşıyır. Müəllim ailənin müsbət təcrübəsinə söykənməli, onu yaymalı, müsbət keyfiyyətlərin inkişafı və mənfilərin qarşısını almaq üçün ondan istifadə etməlidir. Qarşılıqlı əlaqənin formasının müsbət yönümlü istiqamətinin birinci və həlledici mərhələsi müəllim və valideynlərin bir-birinə inamı və etibar etmələri ilə bağlıdır. Əlaqə elə qurulmalıdır ki, valideynlərin təlimə, tərbiyəyə, uğur qazanmağa, öz güclərinə inamı artsın.

Birincidən heç də az olmayan ikinci vəzifə valideynləri pedaqoji bilik və bacarıqlarla silahlandırmaq, onların müəyyən bir tədbirin keçirilməsi ilə əlaqədar nəzəri və praktik bacarıqlarını bilavasitə əlaqələndirməkdən ibarətdir. Pedaqoji əlaqələrin bu cür təşkili nəticəsində valideynlər nəinki təkcə öz uşaqlarının, eləcə də bütün sinfin tərbiyə işində fəal iştirak etməyə sövq edilir. Valideyn və müəllimlər tərəfdaş kimi bir-birinin işini tamamlamalıdır. Tərəfdaşlıq münasibətləri tərbiyə işində hər iki tərəfin bərabər hüquqa və məsuliyyət hissəsinə malik olmasını, qarşılıqlı hörmət və xeyirxahlığı tələb edir.

Ailə və məktəbin əlaqə formaları aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- uşağın tərbiyəsində ailənin imkanlarının üzə çıxarılması;

- öz uşaqları və sinif uşaqlarının tərbiyə edilməsində valideynlərin əxlaqi potensialının təsir imkanı prinsipinə görə ailələrin qruplaşdırılması;

- valideyn və müəllimlərin birgə fəaliyyət proqramının vəziyyəti;

- ailə və məktəbin tərbiyə işindəki qarşılıqlı fəaliyyətinin başlanğıcı və son nəticəsi arasında əldə olunanların təhlili.

Bu gün bütün mütəxəssislər valideynlərin məktəbin işində fəal iştirak etmələrinin vacib olduğunu etiraf edirlər, lakin müəllim və valideynlərin qarşılıqlı əlaqəsində konkret uğursuzluq mövcuddur. Bu qarşılıqlı əlaqələrin inkişafına bir çox amillər mane ola bilər. Bu şəxsi və peşə keyfiyyətlərinə aid olan amillər, vaxt çatışmamazlığı, etnik stereotiplər, inciklik, əsassızlıq hissi və s. ola bilər ki, onlar uşaqların tərbiyəsində valideynlərin fəal iştirakına mane ola bilər. Odur ki, müəllimlər özləri təşəbbüs göstərməli və uşağın xeyrinə hər bir ailə ilə ayrı-ayrılıqda necə qarşılıqlı əlaqə qura bilmə tərzini dərk etməlidirlər. Valideynlərin fəal iştirakına fərdi yanaşma prinsipindən çıxış edərək əksər valideynlərin tərbiyə işinə cəlb edilməsinin rəngarəng formalarını işləyib hazırlamaq olar.

Valideynlərin iştirakının beş səviyyəsini ayırd etmək olar: birdəfəlik kömək; məşğələlərin keçirilməsində vaxtaşırı valideynlərin bacarıqlarından istifadə etmək; valideynlər könüllü olaraq məktəbin bütün işlərində iştirak edir; valideynlər sinif işlərinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə kömək edirlər; valideynlər bütöv məktəb işinə köməyi dəyə biləcək daha vacib məsələlərin həllində iştirak edirlər.

Bütün bu variantların hamısında valideynlərin öz təcrübələrini bölüşmək, konkret bacarıqları ilə bir-birini

öyrətmək imkanı vardır. Odur ki, gələcəkdə ola bilsin ki, bu əlaqələr daha da genişləndirilsin. Valideynlərin və ya ailənin digər üzvlərinin sinfin işində hansı səviyyədə iştirak etmələrindən asılı olmayaraq müəllimlər valideynlərə həmişə dəstək olmalıdırlar. Təngə gətirməyin kömək və dayaq valideynlərdə özlərinə kifayət qədər inam bəsləməyə, müstəqil işləməyə imkan verir. Öz gücünə kifayət qədər inamı olmayanlarda belə münasibət onların gələcək inkişaf və təkmilləşməsinə kömək edir.

Valideynlərin müsbət keyfiyyətləri və onların tərbiyə işindəki güclü tərəflərinin nəzərə alınması işdə uğurun əldə edilməsinə səbəb olur. Qarşılıqlı əlaqələrin hörmət və inam əsasında qurulması valideynləri öz üzərinə konkret vəzifə götürməyə, həmin iş üçün məsuliyyət daşımağa istiqamətləndirir.

Uşağın kamil insan kimi formalaşdırılmasında ailə ilə məktəbin əlaqəsinin məzmun, forma və metodlarının hər zaman yeniləşmə və təkmilləşməyə ehtiyacı olduğu özlüyündə aydındır. Bu prosesdə müəllim həm uşağın tərbiyəçisi, həm də ailənin tərəf müqabili kimi çıxış edir. Ailənin məktəblə işində düzgün metodların seçilməsi müəllimin ailə üzvləri ilə əlaqəsinin həm xarakterindən, həm də səmərəliliyindən asılıdır. Bu əlaqələrin daha effektiv təsiri o şərtlər altında özünü göstərə bilər ki, qarşılıqlı əlaqələrin uşağa təsirinin məqsədyönlü təşkilinin vacib olduğuna və bu qarşılıqlı əlaqələrin faydalığına inam yaransın. Bu hər iki tərəfin üzərinə konkret tələblər qoyur. Ümumiyyətlə, bunu hər iki tərəfin bir-birinə qarşılıqlı hörmət etməli olduğu kimi formalaşdırmaq olar.

Valideyn və müəllimlər birgə səy göstərməklə arzu etdikləri nəticələri əldə etməyə çalışmalıdırlar. Onlar birgə səy göstərməklə uşağın hərtərəfli kamil bir insan kimi formalaşmasına çalışmalıdırlar. Bu zaman onlar uşağın sağlamlığı, intellektual, fiziki və emosional sferalarının,

yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı qayğısına qalmalı, onların dərk etmə və kommunikativ fəallığını artırmağa çalışmalıdırlar.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə., Rzayeva Y., Hüseynova T., Vahabova T. Sosial pedaqogika. Bakı: ADPU, 2008, 177 s.
2. Azadlı L. Gənclərin tərbiyəsində ailə, məktəb və ictimaiyyətin rolu. //Azərbaycan müəllimi, 21 oktyabr 2011.
3. Azərbaycan Respublikası məktəblilərinin təhsil standartları. Bakı:2000, 43 s.
4. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. //Bakı: 24 oktyabr 2013.

Müasir tərbiyə texnologiyaları əsasında sinif rəhbərinin işi

Əhmədova Yeganə Əkrəm qızı

*Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası
üzrə II kurs əyani magistr*

Elmi rəhbər: dos. Ə.İ.İsmayılxanova

Tərbiyə işinin bir sıra dərin pedaqoji-psixoloji problemləri mövcuddur. Tərbiyə prosesində uşaq şəxsiyyətinin tələbatları, arzu və istəkləri, temperament xüsusiyyətləri, sərvət meyilləri, maraqları, idealları, dünyagörüşü və əqidəsi təşəkkül edir. Bunun üçün ilk növbədə tərbiyə obyektinə (tərbiyə olunana) yaxından bələd olmaq, onun bütün fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini dərinləndirən öyrənmək lazımdır. Çünki dünyada ən incə, lakin ən mürəkkəb olan insan qəlbini, onun psixoloji xüsusiyyətlərini mükəmməl öyrənmədən tərbiyə işində uğur qazanmaq mümkün deyildir.

Müasir təhsil sistemində insanlara subyekt kimi yanaşmaq onun unikal, fəal, daxilən azad və mənəviyyətli bir şəxsiyyət kimi tanınması əsas faktor kimi qəbul olunur. Fərdin

imkanlılığı dedikdə, hər bir şəxsin təkrarolunmazlığı, bən-zərsizliyi başa düşülmüşdür. Unikallıq fərdi xüsusiyyətlər və qabiliyyətləri müxtəlif olan şagird kontingentləri üçün variativ təhsil proqramlarının hazırlanması və tətbiqi yolu ilə təlim-tərbiyə proseslərini fərdiləşdirməyi və differensial-lığı təmin edir.

Sual oluna bilər texnologiya anlayışı və tərbiyəni bir-biri ilə əlaqəli edən nədir? Texnologiya yunan mənşəli söz olub, “sənətə sistemli yanaşma” deməkdir. Başqa sözlə texnologiya xüsusi sahələrdə biliklər sisteminin tətbiqi nəticəsində xüsusi metodlardan istifadə edərək tapşırığı yerinə yetirmək tərzini kimi dərk olunur. (8, 9)

Müasir dövrdə tərbiyəetmədə öyrənənlərin sözlərlə deyil, nümunələrlə öyrədilməsi daha səmərəli nəticələr əldə etməyə imkan verir. Professor A.O.Mehrabov qeyd edir ki: “Nümunələr əsasında tərbiyənin psixoloji əsasını təqlidçilik təşkil etdiyindən, öyrənənlər bu halda sosial və mənəvi təcrübəyə tez yiyələnirlər”. (3, 201)

Tərbiyə vasitələri seçərkən uşağın fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazım gəlir. Bəzi şəxslər fərdi yanaşma, fərdi xüsusiyyətlərin öyrənilməsi və fərdi tərbiyəni bir-biri ilə eyniləşdirirlər, halbuki onlar arasında fərq vardır. Həmin fərqləri valideynin, tərbiyəçinin bilməsi vacibdir. Professor M.Ə.Muradxanov onların aşağıdakılardan ibarət olduğunu göstərirdi: 1) fərdi tərbiyə uşağı təklikdə, kollektivdən tamamilə ayrılıqda tərbiyə etməyi nəzərdə tutur; fərdi yanaşma isə uşağı kollektiv içərisində saxlamaqla ona düzgün təsir etmək üçün fərdi xüsusiyyətləri nəzərə almağı tələb edir; 2) fərdi tərbiyə, tərbiyənin məqsədini uşağın şəxsi xüsusiyyətlərinə tabe edərək, hər uşağın tərbiyə məqsədini bu xüsusiyyətlərdən asılı etməyi nəzərdə tutur; Fərdi yanaşma isə, uşağın fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq, onu ümumi məqsədə gətirib çıxarmağı tələb edir. Burada

məqsəd uşağa tabe edilmir, üsul və vasitələr uşağın xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq seçilir.

Yuxarıda qeyd etdiyim təlim prosesində həyata keçirilən tərbiyəvi texnologiyaların daha səmərəli və keyfiyyətli nəticələrlə yekunlaşmasında məktəb, onun aparıcı gücü olan müəllim, ilk kollektiv olan sinif və sinif rəhbəri böyük təsir gücünə malikdirlər.

Məktəb insanlara təkcə bilik vermir, o həm də gənc nəslin dünyaya baxışlarını formalaşdırır. Böyüməkdə olan gənclərimizə həyatları boyu lazım olacaq bir çox şəxsi keyfiyyətlər məhz məktəbdə aşılanır. Müasir məktəbin əsas məqsədi rəqabətə qabil, tənqidi tənqiddə malik, çevik idarə etmə tənqidində malik, onu əhatə edən təsirlərə tənqidi yanaşmaq bacarığına malik, sərbəst qərar qəbul etmək qabiliyyətinə malik, dəyişən şəraitə çevik uyğunlaşmaq qabiliyyətinə malik, əməkdaşlıq etmə, “ünsiyyətqurma”, müstəqil öz fikrini ifadə edə bilən şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Müasir şəraitdə ölkələrdə tərbiyə işinin əsas məqsədi böyüyən nəsildə əsil vətəndaşlıq keyfiyyətlərini formalaşdırmaqdan ibarət olmalıdır.

Tərbiyə işinin planlaşdırılması və tərbiyə fəaliyyətinin təşkili məktəb direktoru, tərbiyə işləri üzrə direktor müavini və sinif rəhbərinin pedaqoji iş haqqındakı şəxsi nəzəri təsəvvürlərindən asılıdır.

Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin 05 mart 2009-cü il tarixli, 270 №-li əmri ilə təsdiq edilmiş “Sinif rəhbəri haqqında əsasnamə”yə əsasən sinif rəhbərinin əsas işi təhsil alanları şəxsiyyət kimi formalaşdırmaq, onlarda vətəndaşlığı, mənəviyyəti, təşəbbüskarlığı və müstəqil tənqidi tənqiddə malik olmağı tərbiyə etmək, insanın hüquq və azadlıqlarına hörmət, ətraf mühitə sevgi, vətənə, ailəyə məhəbbət hissləri aşılamaq, sağlam həyat tərzinə alışdırmaq, yaradıcı şəxsiyyət və dövlətçiliyə sadıq vətəndaş kimi formalaşdırmaqdır. (11)

Sınıf rəhbəri təlim prosesinin təşkil olunmasında aşağıdakı vəzifələri icra edir:

- sinifdə ümumməktəb kollektivinin fəaliyyəti çərçivəsində şagird şəxsiyyətinin müsbət potensialının inkişafı üçün əlverişli təlim-tərbiyə mühiti yaratmaq;

- şagirdlərin xarici görünüşünə, geyiminə nəzarət etmək;

- şagirdlərin dərslə davamiyyətinə nəzarət etmək;

- hər bir şagirdin tədris nailiyyətlərinə nəzarət etmək məqsədilə onların uğur və səhvlərini qeydə almaq və vaxtında kömək göstərmək;

- valideynlərlə əlaqə yaratmaq və onlara uşaqların tərbiyə olunmasında kömək göstərmək (şəxsən, məktəb psixoloqu və müəllimlər vasitəsilə);

- eyni yaşda olan uşaqlarla işin psixoloji və pedaqoji əsaslarını, ən yeni texnologiyaları, tərbiyə işinin üsul və formalarını bilmək;

- Azərbaycanın milli bayramları, əlamətdar tarixi hadisələri ilə bağlı tədbirlər təşkil etmək, mərasimləri qeyd etmək.

Təşkilati-koordinasiya işlərinin aparılmasında sınıf rəhbəri aşağıdakı vəzifələri icra edir:

- ümumtəhsil müəssisəsi ilə ailələr arasında əlaqənin yaradılması, valideynlərin maarifləndirilməsi işinin təşkili;

- uşaqların tərbiyə edilməsində çətinliklə üzləşən valideynləri müəyyənləşdirmək və onlarla psixoloji və pedaqoji məsləhətləri təşkil etmək;

- fənn müəllimləri və məktəbin digər mütəxəssisləri ilə (uşaq birliyi rəhbəri, psixoloq, kitabxanaçı və s.) qarşılıqlı fəaliyyət və bu mütəxəssislərin yardımı ehtiyacı olan uşaqlara köməyin təşkili;

- şagirdlərin təhsil fəaliyyətlərinin məktəbdənkənar təhsil sistemi də daxil olmaqla nəzərə alınması və stimullaşdırılması;

- təhsil fəaliyyətinin subyektləri qismində hər bir şagirdlə və bütövlükdə sınıf kollektivi ilə fərdi və qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili;

- qabiliyyətli şagirdlərin təyinatı üzrə məktəbdən və sinifdənəkar dərnəklərə cəlb olunmasını təşkil etmək;

- sənədləşmənin aparılması (sınıf jurnalları, gündəliklər, şagirdlərin şəxsi işləri, sınıf rəhbərinin iş planı, sinfin sosial pasportu, istedadlı uşaqlarla, risk qrupu şagirdlərilə, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalarda qeydiyyatda olan şagirdlərlə iş planları);

- şagirdlərin fiziki və psixoloji sağlamlılıqlarının müdafiəsi, qorunması və möhkəmləndirilməsi;

- məktəbin tibb işçisi ilə əməkdaşlıq;

- fiziki tərbiyə dərslərinə və məşğələlərinə müsbət münasibətin aşılması;

- əməyin mühafizəsi qaydalarının, yol hərəkəti qaydalarının, şəhərdə, məişətdə təhlükəsiz davranış qaydalarının şagirdlər tərəfindən öyrənilməsinin təşkili;

- məzunların peşə seçmələrinə köməklik göstərilməsi;

- həftəlik sınıf saatları keçirmək;

- hər tətildən sonra bir dəfə valideyn iclası keçirmək;

- sınıf, məktəb, yeməxana üzrə növbətçiliyin təşkili;

- hər bir hadisə barədə məktəb rəhbərliyinin operativ şəkildə məlumatlandırılması, ilkin tibbi yardımın göstərilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Sınıf rəhbərlik edən müəllimdən tələb olunan pedaqoji qabiliyyətlərdən biri də onun kommunikasiya bacarığıdır. Belə ki sınıf rəhbəri özü şagirdlərə nümunə olaraq aşağıdakı kommunikativ işləri yerinə yetirməlidir:

- şagirdlər arasında şəxsi münasibətlərin tənzimlənməsi;

- müəllim və şagirdlər arasında subyektlərarası (subyekt-subyekt) münasibətlərin yaradılması.

- müəllim və valideynlər arasında kommunikativ münasibətlərin tənzimlənməsi;

- sinifdə dərs deyən müəllimlər və məktəbin rəhbərliyi ilə kommunikativ münasibətlərin tənzimlənməsi;

Sınıf rəhbəri uşaqların ailədə tərbiyə olunma şəraiti ilə maraqlanmalı, şagirdlərin fərdi qabiliyyətlərini və onların inkişaf dinamikasını öyrənməli, xüsusi diqqət kəsb edən uşaqlarla işləməli və sinif kollektivinin vəziyyətini və inkişaf perspektivlərini müəyyən edərək sinfin sosial pasportunu tərtib etməlidir.

Məktəbin təhsillə yanaşı verdiyi tərbiyə elə istiqamətdə olmalıdır ki, gələcəyimiz olan gənclər təkcə bilikləri ilə deyil, əxlaqı, davranışı, nəzakəti ilə də seçilsin.

Tərbiyəvi təsirlərin səmərəliliyi məqsədyönlü, sistemli və ixtisalaşmış rəhbərliklə müəyyən edilir. (2, 64)

Bu dediklərimizdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, sinif rəhbəri hər bir şagirdin həyatında, onun şəxsiyyət kimi formalaşmasında əsas simadır.

Ədəbiyyat:

1. Paşayev Ə. X., Rüstəmov F. A. Pedaqogika. Bakı: Nurlan, 2007.
2. Həsənov A., Ağayev Ə. Pedaqogika (Dərslük). Bakı: "Nasir", 2007.
3. Mehrabov A.O. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2010.
4. Mehrabov A.O. və b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı: 2006.
5. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı: Çarşıoğlu, 2009.
6. Musayev İ.V. Müəllimin və sinif rəhbərinin peşə fəaliyyətinin xüsusiyyətləri. Bakı: 1996.
7. Kərimov Y.Ş. Seçilmiş əsərləri. I-V cild. Bakı: Pedaqogika, Kövsər, 2007- 2010.

8. A.M.Nəzərov. Müasir təlim texnologiyaları. Dərs vəsaiti. ADPU-nəşriyyatı. Bakı-2012.

9. Ağayev Ə. Təlim prosesi: Ənənə və müasirlik. Bakı: 2006.

10. www.tehsilproblemleri.com

11. www.edu.gov.az

12. www.anl.az

Gənc nəslin gender tərbiyəsində milli mentalitetin rolu

Şeydayeva Firuzə Hafiz qızı

Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası

üzrə II kurs əyani magistri

Elmirəhbər: dos K.R.Quliyeva

Hər bir xalqın tarixi yetkinləşmə və təkamül prosesinin ümdə qayəsini dövlətçilik ənənələri ilə yanaşı, həm də zəngin milli-mənəvi irsi, pak və ali dəyərləri müəyyən edir. Bu ənənə və dəyərlər biri-birilə çulğuşaraq həm də xalqların məfkurə və düşüncə sisteminin, dünyagörüşünün parlaq təəcəssümü kimi meydana çıxır. Dünyanın ən qədim xalqlarından sayılan azərbaycanlılar da tarixən formalaşmış zəngin milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlər sistemi ilə bəşər sivilizasiyasına əvəzsiz töhfələr vermiş, ulvi və saf ideallara sarsılmaz bağlılığı ilə daim özünəməxsusluqlarını qorumuşlar. Şərqlə məxsus mütərəqqi adət-ənənələrlə Qərbin mütədil dəyərlərinin mənəvi mədəniyyətimizdəki uğurlu harmoniyası həm də milli təcəkkürümüzə fərqli dünyagörüşləri və mədəniyyətləri bir araya gətirir. Müasir qloballaşma dövründə elmi-texniki təcəqqinin sürətli inkişafı real həyatda yüksək nailiyyətlərə, mütərəqqi dəyişikliklərə yol açsa da, bu prosesin tarixi-mədəni irsə, əxlaqi-mənəvi dəyərlərə müəyyən təhlükə meyilləri də özünü qabarıq göstərir. Şərqlə Qərb sivilizasiyasının bir-birinə yaxınlaşdığı, bəzən də gizli və açıq mübarizələrin getdiyi bir zamanda soykökə qayı-

dışın, milli özünüdərkın böyük əhəmiyyəti vardır. Xalqın tarixən formalaşmış yüksək əxlaqi-mənəvi meyarlarını pak və sağlam niyyətlərlə qoruyaraq bütövlükdə cəmiyyətin pozitiv ruhda inkişafına təsir göstərmək, onun genetik yaddaşını, tarixi kimliyini, milli irs və özünəməxsusluğunu gələcək nəsillərə ötürmək kimi çətin missiyanın həyata keçirilməsi zərurəti pedaqogika elminin tanınmış nümayəndələrinin üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Azərbaycan Respublikası müstəqillik yolu ilə inamla irəlilədiyi, demokratik, hüquqi, sivil və açıq cəmiyyət qurduğu bir vaxtda milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və gənc nəsle aşılınması xüsusilə aktualıq kəsb edir. Ümummillı liderimiz Heydər Əliyevin təbirincə desək, “Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır, bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsasında tərbiyə olunmalıdır”[1]

Gənclərə gender bərabərliyinin aşılınması zamanı milli mentalitetin əsas ünsürləri olan adət və ənənələrin gender baxımından düzgün təhlili tərbiyə prosesinin milli dəyərlər əsasında qurulmasına kömək edir. Çünki milli mentalitetimizdə elə ünsürlər var ki, onlara gender baxımından tənqidi yanaşmaq zəruridir və günümüzün tələbindən irəli gəlir. “Gender tərbiyəsində milli mentalitetimizdən irəli gələn və bütün əsrlərdə tərbiyə sistemimizdə mənəvi dəyər kimi qorunan qadına böyük hörmət, ülvı məhəbbət diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Bəlkə də, bu məhəbbətin nəticəsidir ki, mentalitetimizdə bizi qoynunda bəsləyən, nemətini bizdən əsirgəməyən torpağımız, Vətənimiz Ana Vətən adlanır”[2;221].

Gender bərabərliyində hər iki cinsin nəzərə alınacağı əsas fəzilətlərdən biri ictimai rəy, ictimai qınaq, dost-tanış məzəmmətidir. Bu fəzilətlər qadınların cəmiyyətdə müəyən hüquq bərabərliyi əldə etdikdən sonra fəaliyyətlərində nəzərə alınmalı olduqları əsas şərtlərdir.

Gənclərin ləyaqətli vətəndaş kimi yetişməsi ucun onlar hərtərəfli biliyə, milli keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar. “Öz dili, mədəniyyəti, mənəvi dəyərləri ilə tərbiyə olunmuş gənclər heç vaxt vətəninə, xalqına ögey münasibət bəsləməz. Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalı, bizim milli mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidirlər. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, millidəyərlərimizi yaxşı bilməlidir”[3;56].

Milli dəyərlərin, milli adət-ənənələrin zəruriliyi Ulu Öndər Heydər Əliyevin məruzə və çıxışlarında həmişə qürrulə soylənilirdi. Heydər Əliyev göstərirdi ki, milli mənəvi dəyərlər xalqın mənəvi sərvəti, mənəvi xəzinəsidir, bu sərvətə, xəzinəyə biganə olmaq cinayətdir. Son illərdə xalqımızın milli adət-ənənələrinə biganəlik halları haqlı olaraq xalqın, xüsusilə ziyalıların etirazına səbəb olmuşdur. Bu etiraz və narazılıqlar haqqında mətbuatda çıxışlar milli-mənəvi dəyərləri qorumaq çağırışına cəvrildiği bir vaxtda, umummillı liderimiz Heydər Əliyev bir sıra məqamlara aydınlıq gətirmiş, gəriləcək işlərin perspektivini müəyənələşdirmişdi: “Fursətdən istifadə edərək, bir-iki məsələyə toxunmaq istəyirəm. O da ondan ibarətdir ki, biz öz dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi, əxlaqi dəyərlərimizi butun iistiqamətlərdə qorunmalıyıq, saxlamalıyıq və gənc nəsli əsrlər boyu sınaqlardan keçmiş bu mənəvi, əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyələndirməliyik. Hər xalqın öz mentaliteti var. Bizim Azərbaycan xalqının mentaliteti onun boyuk sərvətidir. Hec vaxt iki xalq bir-birinə bənzəməz. Hec vaxt iki xalq bir-birinə bənzər dəyərlərə malik ola bilməz. Yenə də deyirəm, hər xalqın özünə, öz tarixi köklərinə, əcdadları tərəfindən yaradılmış milli, mənəvi dəyərlərinə bağılılığı boyuk amildir. Biz də indi dunyanın mutərəqqi mənəvi dəyərlərindən istifadə edərək, xalqımızın mədəni səviyyəsini

daha da inkişaf etdirərək, gənc nəsli daha da sağlam əhval-ruhiyyədə tərbiyələndirməliyik"[1].

Burada birinci növbədə torpaq, dil, ocaq, əcdad, ovlad və qadınla bağlı şərəf, ləyaqət və namus ənənələrini nəzərdə tutmaq lazımdır. Muasir Avropada və Amerikada bir sıra xalqların milli faciə, qlobal fəlakət kimi yaşadığı muasir əxlaqi demoqrafik bəlalara (ailə-nikah-nəsil bohranı, alkoqol, narkoman-nihilizm sərxoşluğu ilə bağlı ifratlara) qarşı ən yaxşı sipər təbii-insani, milli tarixi sərvətləri muqəddəs tutub qorumaq, gələcək ucun də zədəsiz saxlamaq olmazdımı?! Təəssuf ki, belə sərvətlərə munasibətdə də həssaslığın lazımı səviyyədə olmadığı hallara rast gəlirik.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin mədəniyyət siyasətinin həyata keçirilməsində əsas çətinliklərdən biri də qloballaşmadır. Müstəqilliyə qədəm qoymuş gənc bir dövlət üçün qloballaşma adı altında milli-mənəvi dəyərlərinin sıxışdırılması, onun məhvinə gətirib çıxara bilər. Qloballaşma beynəlxalq aləmdə labüd olan bir proses kimi həyatımızdan yan keçə bilməz. Bir şərtlə ki, bu prosesdən ümumi inkişafımız üçün səmərəli istifadə edə bilək.

Ədəbiyyat:

1. <https://fakultemiz.wordpress.com/2012/10/22/>
2. Mirzəzadə R. Gender: cəmiyyət, insan hüququ, siyasət (tarixi, fəlsəfi və siyasi-hüquqi istiqamətlər). Bakı, Adiloğlu, 2003, 419 s.
3. Mollayeva E. Gender tərbiyəsi: Tarixi, nəzəriyyəsi və müasir problemləri. Bakı, Elm və təhsil, 2013, 268 s
4. Əliyev R. Mentalitet. Elm və təhsil. Bakı, 2009, 232 s.

Yeni təlim texnologiyalarının yaradılması və mahiyyəti

Səmədov Ümid Məmmədəğa oğlu
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi
və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.Quliyeva

Hər şeydən əvvəl təlim texnologiyalarının ümumi məzmununa nəzər salsaq, bunun təlim prosesinə yeni bir baxış olduğunu görürük. İlk vaxtlar texnologiyaya texniki vastələrdən istifadə kimi baxılsa da, proqramlaşdırılmış təlim, informatika, kibernetika və sistemli yanaşma nəticəsində ümumilikdə təlim prosesini texnologiya kimi başa düşməyə zəmin yarandı. Texnologiyaya görə təlimin məqsədi şagirdin vəziyyətini, onun biliklərini, fikirlərini, hiss və davranışlarını müsbətə, inkişafa doğru dəyişməkdir. Texnologiyanın vəzifəsi isə bir növ təlim prosesini layihələşdirmək, məqsədyönlü prosesə çevirməkdir. İnkişaf etmiş Qərb dövlətlərinin təhsil sistemində istifadə edilən aktiv və ya interaktiv təlim metodlarından respublikamızın təhsil müəssisələrində yüksələn xətlə istifadə edilməkdədir. Bu metodların şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında xüsusi yeri vardır. Təlimi humanistləşdirmədən, demokratikləşdirmədən şagird şəxsiyyətini formalaşdırmaq olmaz. Təlimin humanistləşdirilməsi prinsipi sosial, bəşəri və mədəni ideyalara xidmət edir. «Məlum olduğu kimi islahatın əsas mahiyyətini təhsilin humanistləşdirilməsi, humanitarlaşdırılması, demokratikləşdirilməsi, diferensiallaşdırılması və inteqrasiya kimi prinsiplər təşkil edir. Bu prinsiplər isə milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan dünyəvi təhsil sisteminin yaradılmasının, təhsil alanının şəxsiyyət kimi formalaşdırılması üçün onun təlim tərbiyə prosesinin bərabər hüquqlu subyektinə çevrilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoyur». Yeni təlim texnologiyalarında şagirdlərin

intellektual, mənəvi cəhətdən inkişaf etdirilməsi ön plana keçirilir. Yeni texnologiyaların təlimdə tətbiqi şagirdlərin öz fikirlərini aydın, məntiqi ardıcılıqla ifadə etmələrinə şərait yaradır. Bu metodlar şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafını təmin etməklə, onlarda yüksək ünsiyyət mədəniyyəti formalaşdırır.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kollegiya iclasının materiallarında göstərilir: "Fasiləsiz təhsil kontekstində şəxsiyyətin, kamil insanın hazırlığı üzrə dünya təcrübəsinə inteqrasiya prinsipi zəruri faktor kimi qəbul edilməli, həmin istiqamətdə konkret fəaliyyət həyata keçirilməlidir"(3,səh.4-52). Bu şagirdləri müəyyən qədər fəallaşdıran, təlimdə müvəffəqiyyət qazanmağa imkan verən ənənəvi təlim metodlarından bütövlükdə imtina etmək demək deyildir. Ənənəvi metodların müsbət cəhətlərindən istifadə edərək yeni yanaşmanın, yeni təlim texnologiyalarının, innovasiyaların pedaqoji, psixoloji əsaslarını işləmək və nəticəyönümlü, şagirdə istiqamətlənmiş təlim tərbiyə prosesinin elmi əsaslarının müasir tələblərə uyğun araşdırmalarının aparılması təhsil sisteminin qarşısında duran ən aktual problemlərdən biri kimi qiymətləndirilir.

Təlim metodları təlimdə müəyyən məqsədə nail olmaq üçün müəllim və şagirdlərin fəaliyyətinin nizama salınması qaydasıdır. Təlim metodları dedikdə, məqsədə nail olmaq, təhsil vəzifələrini həll etmək yollarının məcmusu başa düşülür. Bu mənada interaktiv təlim metodları üstünlük təşkil edir. Müəllimlər yeni təlim texnologiyalarını tətbiq etməklə dərsləri daha maraqlı edər, şagirdləri sağlam mühimlər irəli sürməyə və onları sonralar real həyatda tətbiq edə biləcəklərini başa düşməyə yardım edən vasitələrə çevirə bilər. Aydın görünür ki, yeni təlim texnologiyaları təhsilin məzmununu daha yaxşı mənimsəmək, şagirdlərin müstəqil düşüncə tərzini inkişaf etdirmək, onların bilik

səviyyəsini zənginləşdirmək məqsədi ilə tətbiq olunan yeniliklərdəndir.

Yeni təlim texnologiyaları özünün bir sıra xüsusiyyətlərinə görə ənənəvi təlim metodlarından fərqlənir ki, bunlara da şagirdlərin tətqiqat fəaliyyətinə cəlb edilmələri, müəllim tərəfindən problemləli şəraitin yaradılması, biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi və s. daxildir. Qeyd olunan xüsusiyyətlərdən bəzi ənənəvi təlim metodlarında istifadə olunsa da, yeni təlim texnologiyaları bütövlükdə göstərilən xüsusiyyətlərə əsaslanır.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, kooperativ yəni, əməkdaşlıq əsaslı təlimdən fərqli olaraq ənənəvi didaktikada təlim tapşırıqlarının üç formada verilməsi göstərilir: frontal, qrup, fərdi. Lakin yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi zamanı dərslərdə əsasən qrup forması üstünlük təşkil edir. Əlbətdə ki, burada mahiyyət dədəyişir, qrupu təşkil edən şagirdlər qarşılıqlı ünsiyyət, mülahizə zəmnində verilmiş tapşırığı icra edirlər. Kooperativ təlim zamanı şagirdlər yalnız birgə fəaliyyət göstərdikləri digər şagirdlərlə eyni vaxtda öz məqsədlərinə çatmağa bilirlər. Kooperativ əsaslı öyrənmə təlim tapşırığının elə təşkilini tələb edir ki, şagirdlər dərslərin məqsədinə özünün və kiçik qruplardakı yoldaşlarının söyləri nəticəsində nail olsunlar. Onuda qeyd edək ki, kooperativ təlimə aid öyrənmə modeli D. Conson və R. Conson tərəfindən yaradılmışdır.

Yeni təlim texnologiyaları vahid ad altında birləşmiş bir neçə növdən ibarətdir. Əlbəttə ki, müəllimlərdən, şagirdlərdən, dərslərin məqsəd və məzmunundan asılı olaraq yeni təlim texnologiyalarının müxtəlif növləri olan blok fənlər, müzakirə xəritələri, kub, əqli hücum, klaster, venn diagramı, karusel strategiyası, dəyirmi masa, ziqzaq, insert metodu, t-sxem, semantik əlamətlərin təhlili, BİBÖ və s.-dən istifadə olunur. Əlbətdə ki, yeni təlim texnologiyaları ənənəvi texnologiyalardan fərqli məzmunla malik olduğu

kimi, fərqli təşkili formalarına da malikdir. Yeni təlim texnologiyaları qrup (müxtəlif tərkibli), cütlərlə iş, dəyirmi masa və s. kimi təşkilat formalarına malikdir. Hər bir dərslər üçün seçilən forma veriləcək biliyin məzmunu ilə müəyyən edilir.

Yeni təlim texnologiyalarına əsasən təşkil edilən dərslər isə etaplara və ya mərhələlərinə görə də, ənənəvi dərslərdən fərqlənir belə ki, motivasiya, tədqiqat (öyrənmə), izahat, nəticənin çıxarılması, təkmilləşdirmə (və ya təbiiyyət) və qiymətləndirmə ardıcılığına bölünür.

Yeni təlim texnologiyaları əsasında həyata keçirilən təlim prosesinin özünəməxsus prinsipləri vardır. Bu prinsipləri iki istiqamətdə qruplaşdırmaq olar:

a) Şagirdi rəqabətə qabil, sosial, hərtərəfli inkişaf etdirməyə xidmət edən təlim-tərbiyə prinsiplərinə,

b) İnteraktiv təlim zamanı rəhbər ideyalar kimi qəbul edilməli olan prinsiplərə.

Bildiyimiz kimi yeni təlim texnologiyaları və ya interaktiv təlim metodları yaddaşa yox təfəkkürə əsaslanır. Yeni təlim texnologiyaları ilə müstəqil şəkildə bilik əldə edən şagirdlərin nəyinki təfəkkürü inkişaf edir, formalaşır həm də yaradıcılıq qabiliyyəti də inkişaf edir. Şagirdlərin göstərilən istiqamətdə formalaşmalarına nail olmaq üçün təlim prosesində bir çox tələblərə əməl etmək lazımdır. Bunun üçün isə problemlilik, bilik və təfəkkürün ayrılmazlığı, məzmunun elmi tutuma malik olması, yaradıcılığın stimullaşdırılması, şəxsi yönəllilik, diferensiallaşdırma, inteqrasiya, biliklərin ümumiləşdirilmiş şəkildə mənimsənilməsi, təlim nəticələrinin əks olunması, gələcəyə istiqamətlənmə və s. tələblər nəzərə alınmalıdır. Yeni təlim texnologiyaları ilə keçirilən dərslərin üstün cəhətlərindən biri şagirdləri sosial cəhətdən inkişaf etdirməkdir. Belə dərslərdə təşkil edilən kooperativlər şagirdlərin sosial formalaşmasında mühüm rol oynayır. Qrupu təşkil edən

şagirdlər arasında yaranan münasibət, ünsiyyət, qrupdaxili davranış qaydaları ilə tənzimlənir. Belə qaydalar isə şagirdlərin əxlaqi-mənəvi cəhətdən formalaşmalarında gərəkli rol oynayır.

Təhsil texnologiyaları elmi əsaslar üzərində qurulan, vaxt və məkan əsasında proqramlaşdırılmış, gözlənilən nəticə və sərəməyə gətirib çıxaran, ümumilikdə təhsil prosesinin bütün komponentlərinin fəaliyyət sistemidir.

Ədəbiyyat

1. M.Mərdanov. Azərbaycan təhsili islahat yollarında: uğurlar, problemlər, vəzifələr. Bakı, 2001.
2. M.Mərdanov. A.Mehrabov, T.Qardaşov. təlim-tərbiyə prosesinin və nəticələrinin qiymətləndirilməsi islahatın mühüm amili kimi. // Azərbaycan məktəbi. Bakı, №1. 2002.
3. <http://www/informatik/az>
4. <http://www.edu.gov.az>

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda yeni maarifçilik hərəkatı

(milli təhsil uğrunda mübarizə)

Teymurova Çinarə Cəbrayıl qızı
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi
və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

XIX əsr Azərbaycanda elmi-pedaqoji və ictimai fikrin inkişafında yeni mərhələ təşkil etdiyi kimi xalq maarifi, məktəb təhsili və pedaqoji fikrin inkişafı tarixində də intibah dövrü hesab edilir. XIX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq dövlət tərəfindən yeni tipli məktəblər təşkil

edildi. Bu məktəblərin meydana gəlməsi ilə Azərbaycanda yeni maarifçilik hərəkatı başlandı. Təhsilin rus dilində aparılmasına baxmayaraq bu məktəblərin yaranması Azərbaycanda mühüm mədəni hadisə olub əsrlərdən bəri mövcud olan köhnə üsullu məktəb və mədrəsələrin yenidən qurulmasına, ana dili təlimi ideyasının və ana dilində yeni üsullu məktəblərin meydana gəlməsinə və inkişafına əlverişli zəmin hazırladı. Ana dilində yeni üsullu dərslik və tədris vəsaitlərinin yaranmasına kömək etdi. Ən başlıcası isə mütərəqqi rus pedaqoji nəzəriyyəsi ilə silahlanan yeni müəllimlər dəstəsi hazırlandı.

Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğal edilməsi bir çox maneələr yaratsa da, Azərbaycan xalqının qabaqcıl rus mədəniyyətinə qoşulmasına, eləcə də Azərbaycan elminin inkişafına təkan verdi. XIX əsr Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin böyük bir hissəsi ilk təhsilini rus məktəblərində almış və Azərbaycanda xalq maarifi və məktəbin inkişafında unudulmaz xidmətlər göstərmişlər. XIX əsrin ortaları və sonlarında ölkənin həyatında baş verən dirçəliş ilə yanaşı mədəni həyatında da canlanma hiss olunurdu. A. Bakıxanov, M. F. Axundov, Mirzə Kazımbəy, M. Adıgözəlov, M. Ş. Vazeh və başqa şair, yazıçı, müəllim və maarifçilər qabaqcıl rus mədəniyyətinin pedaqoji fikrinin nüfuzəddici təsiri ilə yetişib inkişaf etmişlər. Pedaqoji əlaqələrin yaranması inkişaf edib daha da möhkəmlənməsində Tiflis mühiti mühüm rol oynayırdı. Tiflis həm inzibati mərkəz, həm də elmi-pedaqoji mərkəz hesab olunurdu.

XIX əsr Azərbaycan maarifçiliyinin ilkin nümayəndəsi A. A. Bakıxanov olmuşdur. O dövrünün məktəblərinin işini asanlaşdıracaq praktiki-metodiki tədbirlər görmüş və coğrafiya, tarix, qrammatika kimi bir sıra dərsləklər tərtib etmiş, həmçinin uşaqlar üçün dünyəvi təhsil verən məktəb layihəsini hazırlamış, lakin Bakıxanovun bu

təşəbbüsü çarizmin maraqlarını əks etdirmədiyi üçün həyata keçirilməmişdir. Bundan sonra çar hökuməti rus dilini bilən ruhani şəxslər hazırlamaq üçün müsəlman məktəbləri açmaq məcburiyyətində qaldı. 1848-ci ildə Tiflisdə ilk müsəlman məktəbi olan Əliyyə(şiə), 1849-cu ildə isə Öməriyyə (sünni) məktəbləri açıldı. Lakin onlar kütləvi məktəblərə çevrilə bilmədi. Çarizm maarif məmurları çalışırdılar ki, azərbaycanlı uşaqlar müsəlman məktəblərində deyil, digər dövlət məktəblərində oxusunlar. Maraqlı faktdı ki, bu dövrdə lənkəranlılar təhsil almağa daha çox can atırdı və məktəblərin açılması üçün ərizələr belə yazırdılar. Həmçinin qubalılar tərəfindən də Vorontsova yazılı ərz-hal göndərilmişdi lakin “maddi vəsait yoxluğu” bəhanəsiylə rədd edilmişdi. XIX əsrin ortalarında Qafqazda hökmranlıq edən çar məmurları özləri belə məktəb açmağın zərurətini dərk etdilər. Bu işdə Qafqaz canişini M. S. Vorontsovun xeyli rolu oldu. O, müsəlmanların məişətinə maarifinə və məktəb təhsilinə rus təsiri daxil etmək məqsədilə Zaqafqaziyanın bir sıra iri şəhərlərində “Müsəlman məktəbi” adlanan tədris ocaqlarının təşkilinə təcrübi kömək etdi. İlk müsəlman məktəbi 1847-ci ildə Tiflisdə açıldı və məktəbin tədris planına Azərbaycan, fars, ərəb və rus dilləri, coğrafiya, tarix, hesab, hüsnxət daxil idi. Qısa müddət ərzində belə məktəblər Azərbaycanda da təşkil edildi. 1849-cu il aprelin 10-da Gəncədə, aprelin 23-də Şuşada, mayın 2-də Şamaxıda, mayın 18-də Bakıda, 1850-ci ildə isə Nuxada, Lənkəranda və Salyanda belə məktəblər meydana gəldi. Müsəlman məktəbinin təşkilinə Lənkəran və Salyan camaatı böyük səy göstərmişlər. Bu işdə Mir Əlibəy Talıxanovla Mirzə Məmmədəli Səfiyevin xüsusi xidməti olmuşdur. Mirzə Məmmədəli Səfiyev rus dilini və rus dilində tədris edilən digər fənləri pulsuz tədris etməyi öz öhdəsinə götürmüş və bu işdə xeyli müvəffəqiyyət əldə etmiş, istər yerli əhalinin istərsə də inzibati idarələrin hörmət və rəğbətini qa-

zənmişdir. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, Lənkəran qəzasında əsrlərdən bəri davam edən ənənəvi məktəblərin cəmi sayı 6, burada oxuyanların ümumi sayı 165 nəfər idi. Yenicə açılan Lənkəran müsəlman məktəbində təhsilə cəlb edilən şagirdlərin sayı həmin məktəblərə nisbətən 3 dəfə çox idi.

XIX əsr Azərbaycan ictimai, fəlsəfi və pedaqoji fikir tarixində bir hərəkət kimi başlayan maarifçiliyin başçısı, nəzəriyyəçisi və ən görkəmli yaradıcı siması M.F.Axundzadə olmuşdur. Mütərəqqi Şərq, Rus və Avropa mədəniyyəti ilə yaxından tanış olan M.F.Axundzadənin ən mühüm xidmətlərindən biri məktəb təliminin ana dilində aparılmasına çalışması idi. O zamanlar ana dilinin tədrisini çətinləşdirən amillərdən biri müəllim kadrları ilə yeni üsullu dərslərlərin olmaması idi. M.F.Axundzadə Azərbaycan dilinin tədrisi sahəsində qarşıda duran bu iki mühüm problemin həllində öz fəaliyyəti ilə fərqlənmişdir. 1834-1840-cı illərdə Tiflis qəza məktəbində Azərbaycan dilindən dərs demişdir. O həmçinin ana dilinin qarşısında duran digər mühüm problemlərin də həllində yaxından iştirak etmişdir. Belə ki, Axundzadə qəza məktəbində çalışdığı dövrdə həm də ana dilində dərslər hazırlamağa başlamış lakin Azərbaycan dili müəllimi vəzifəsindən azad edildiyi üçün bu işi sona çatdırı bilməmişdi. Onun başladığı bu işi davam etdirmək elə onun yerinə müəllim təyin edilmiş M.Ş.Vazehə nəsib oldu. Belə ki, 1852-ci ildə o, Tiflis gimnaziyasının Şərq dilləri müəllimi İ.Qriqoryevlə birlikdə Azərbaycan dilində ilk dərs vəsaiti tərtib etmişdi. "Kitabi-türki" adlanan həmin vəsaitdən gimnaziya və qəza məktəblərində Azərbaycan dilini öyrənmək üçün uzun müddət istifadə olunmuşdur. Mirzə Şəfi həmçinin Tiflisdə "Divani-hikmət" adlı ədəbi-fəlsəfi məclis təşkil etmişdi. Azərbaycan dilində dərslər (oxu kitabı) tərtibi işində Tiflis qəza məktəbi və gimnaziyasının digər müəllimlərinin də xeyli rolu olmuşdur.

Mətbəə yoxluğu üzündən bu vəsaitlər çox zaman çap üzü görmürdü. Son tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan dilində ilk əlifba və oxu kitabı 1839-cu ildə Tiflisdə çap edilmişdir. Hər iki kitabın müəllifi N.Demytyev olmuşdur. Səs üsulu ilə tərtib edilmiş bu dərslərdən Zaqafqaziyada, o cümlədən Azərbaycan dövlət məktəblərində istifadə olunmuşdur. XIX əsrin ortalarına doğru Azərbaycan dilinin tədrisi sahəsində elmi-pedaqoji cəhətcə daha üstün olan yeni-yeni dərslər meydana gəldi. Bu dərslər içərisində Kazan universitetinin professoru M.Kazımbəyin "Türk-tatar dilinin qrammatikası" (1839), Tiflis gimnaziyasının Azərbaycan və fars dili müəllimi P.M.Budaqovun "Türk-tatar dilinin əlifbası" (1844) adlı dərsləri ayrıca yer tutur.

Beləliklə, XIX əsrin ortalarında Azərbaycan dilində dərslər və tədris vəsaiti tərtib etmək sahəsində ilk addımlar atıldı. Doğrudur, bu vaxt meydana gələn dərslər və dərs vəsaitlərinin əsas məqsədi digər millətlərdən olan şagirdlərin Azərbaycan dilini öyrənməsini asanlaşdırmaq idi. Bununla bərabər, göstərilən dərslərlərin tərtibi və nəşri bir tərəfdən Azərbaycan dili tədrisinin həyati əhəmiyyətini göstərir, digər tərəfdən azərbaycanlı uşaqlar üçün də yeni üsullu dərslərlərin yaranmasına əlverişli zəmin hazırlayırdı.

Ədəbiyyat:

1. H.Əhmədov. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi. Bakı, 2014. 431 səh.
2. H.Əhmədov. XIX əsr Azərbaycan məktəbi. III nəşr, Bakı, 2006.
3. Misir Mərdanov. Azərbaycan təhsil tarixi. I cild, Bakı, 2011.

Pedaqoji ünsiyyətin üslubları və formaları

Gülməmmədli Nigar İlham qızı
ADPU-nun Pedaqogikanın nəzəriyyəsi
və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

Ünsiyyət – insanların əmək fəaliyyəti prosesində yaranan münasibətləridir. Pedaqoji fəaliyyətdə də müəllim-şagird münasibətləri, qarşılıqlı əməkdaşlıq keyfiyyətləri formalaşır.

Pedaqoji prosesin məqsədinə uyğun təlim-tərbiyə vəzifələrini yerinə yetirərkən hər bir müəllim, ilk növbədə sınıfdə sağlam mənəvi-psixoloji mühit yaratmağa çalışmalı, pedaqoji ünsiyyət prosesini düzgün əsaslarla təşkil etməyi bacarmalıdır. Hər hansı məktəb maddi-texniki və informasiya təminatı baxımından nə qədər yüksək səviyyədə təchiz olunsa belə, orada məktəb rəhbəri-müəllim, müəllim-müəllim, müəllim-şagird, müəllim-valideyn, şagird-şagird ünsiyyəti sağlam təməl üzərində qurulmayıbsa, təlim-tərbiyənin keyfiyyətindən söhbət gedə bilməz.

Müasir dövrdə təhsilin humanistləşdirilməsi təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən biri hesab edilir, müəllimdən demokratik iş üslubu tələb edir.

Hər bir müəllim yaşından asılı olmayaraq qarşısındakı şagirdə gələcəyin böyük adamı kimi baxmalı, onun arzu və istəklərinə, maraq və tələbatlarına, ehtiyaclarına diqqətlə yanaşmalı, şagirdlərin rəy və təkliflərini nəzərə almalı, kollektivdəki münasibətləri tənzimləməyi bacarmalıdır.

Şagirdlə ilk ünsiyyət anından başlayaraq, onun daxili dünyasına nüfuz etmək, qabiliyyət və istedadını üzə çıxarmaq, ünsiyyətə meyl göstərməyən uşağın belə qəlbinə yol tapıb, onu “kəşf etməyi” bacarmaq müəllimin kommunikativ qabiliyyətinin ən önəmli cəhətlərindən biridir.

“Müasir təhsil konsepsiyasında “şagird” sözü necə deyirlər, böyük hərflərlə yazılır, onun məktəb həyatındakı

rolu insan ölçülərilə, pedaqoji ünsiyyətin bənzərsiz ölçülərilə mənalandırılır. Müəllim-şagird münasibətlərinin yeni tipli əməkdaşlıq pedaqogikasını formalaşdırır, məktəbin, təhsilin humanistləşdirilməsini, şagirdə psixoloji dəstəyi, onun şəxsiyyətinə etibar və inam göstərməyi, onun məqsədləri, tələbatları ilə hesablaşmağı tələb edir”(1, s.253).

Pedaqoji ədəbiyyatda ünsiyyət üslubuna görə müəllimləri bir neçə qrupa ayırırlar: avtoritar, liberal (etinasız, laqeyd) və demokratik müəllimlər.

I qrup müəllimlər həmişə hökmran olmağa çalışır, şagirdlərin fəal olmasına şərait yaratmır, yalnız öz tələblərinin sözsüz icrasına çalışırlar.

Liberal müəllimlər şagirdlərlə ünsiyyətlə neytrallığa can atır.

Demokratik iş üslubuna malik müəllimlər isə ünsiyyətdə “subyekt-subyekt” münasibətlərini qoruyub saxlayırlar (3, s.176).

Pedaqoji fəaliyyət prosesində müəllim-şagird ünsiyyətinin aşağıdakı formalarından istifadə edilir: a) Verbal ünsiyyət sözlə həyata keçirilir. İfadəli söz pedaqoji təsir vasitələrini daha yaxşı tətbiq etməyə imkan verdiyindən müəllimin nitq mədəniyyətinə xüsusi tələblər verilir (Makarenko).

b) Vizual ünsiyyət.

Vizual ünsiyyət – gözlərin, baxışların əlaqəsidir. İnsan öz əhvali-ruhiyyəsini, hüsn-rəğbətini və tələblərini baxışları vasitəsilə həyata keçirə bilər. Təsadüfi deyil ki, dərsin əvvəlində şagirdlər müəllimlə salamlaşmaq üçün ayağa qalxır. Həmin anda baxışlar eyni səviyyədə toqquşur və bu, vizual əlaqəyə imkan yaradır. Şagirdlər müəllimin gözüne, baxışlarına qarşı çox həssasdırlar. Gözlərin vasitəsilə vəziyyət haqqında ən düzgün məlumatlar verilir, ona görə ki, göz bəbəklərinin daralması və genişlənməsi şüurlu nəzarətə tabe olmur. Müəllimin əsəbi, bədbin vəziyyəti bəbəkləri

daralmağa məcbur edir, onun üzü mehriban, səmimi olmur, bu zaman şagirdlər diskomfort hiss edir və ünsiyyətin səmərəsi aşağı düşür.

Şagirdlərlə birbaşa təmasda baxışların rolu hətta verilən informasiyanın qəbul olunmasında da özünü göstərir. Tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, əgər müəllim dərs danışdığı zaman uşaqların gözlərinə deyil, pəncərədən baxırsa, verilən informasiyanın 25-40%-i itir.

Müəllimin ifadəli baxışları xüsusən aşağı siniflərdə çox böyük təsir gücünə malikdir. Çünki kiçik məktəblilər üçün müəllim adi insan deyil, "Əlahəzrət müəllimdir" (1, s.221).

c) Taktil ünsiyyət – kommunikasiyanın ən incə növüdür. Xüsusilə məktəbəqədər və ibtidai məktəb yaşlı uşaqlara nəvaziş göstərmək, başlarını sıgallamaq kimi vasitələrlə həyata keçirilir. Sübut olunmuşdur ki, başı sıgallama, əlini çiyinə qoyma, tərifləmə, xoş söz xüsusilə tam olmayan ailələrdən olan uşaqlar üçün bioloji cəhətdən zəruri stimulyator formalarıdır. Şıltaq və ya inciyan uşağın başını sıgallamaqla çox şeyə nail olmaq mümkündür. Lakin bunu yalnız uşaqların etibarını qazanmış müəllimlər edə bilər. Dinamik toxunmalar bir sıra amillərlə müəyyən olunur. Bunların arasında şagirdlərin və müəllimlərin statusu, yaşı, cinsi xüsusi qüvvəyə malikdir.

Ünsiyyətin taktil formasına meyl göstərənlər kinezetiklər adlanır və məktəbdə belə uşaqları çox tez müəyyən etmək olur. Tənəffüsdə onlar dərhal müəllimin yanına qaçır, onun stoluna, əşyalarına toxunmaqla sevimli müəllimlərinə daha yaxın olmağa can atırlar.

Peşəkarlıq nöqtəyi-nəzərindən müəllimin şagirdlərlə birbaşa təmasın bütün növlərinə yiyələnməsi vacibdir, çünki uşağın daxili dünyasını yalnız bu yolla aşkara çıxarmaq, "kəşf etmək" mümkündür.

Beləliklə, müəllimin ünsiyyət mədəniyyətinə malik olması şagirdlərlə qarşılıqlı fəaliyyət və əməkdaşlıq üçün sərbəst şərait yaradır (2, s.150).

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. B., Pedaqogika, 2004, 432 s.
2. İlyasov M. Müəllimin pedaqoji ustalığı. B., Elm və təhsil, 2013, 216 səh.
3. Qasımova L., Mahmudova R. Pedaqogika, B., Bakı Universiteti nəşr., 2003, 535 s.

Ailə və məktəbin uşaqların valeoloji tərbiyəsində rolu

Rəcəbli Heyran Rəcəb qızı

Pedaqogika nəzəriyyəsi

və tarixi ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. H.A.Cəfərov

Hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşdırılmasında ən böyük iş ailənin və məktəbin üzərinə düşür. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin II bəndində də göstərilir: «Uşaqların qayğısına qalmaq, onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir».

Tərbiyə dedikdə – insan şəxsiyyətinin sağlam inkişafına, onun müasir mədəni dünyagörüşünün formalaşmasına, müəyyən ilkin baxışların yaranmasına yönəlmiş məqsədyönlü fəaliyyətdir. Tərbiyə öz başlanğıcını ilk növbədə ailədən götürür. Tarixən ailə uşaqların tərbiyəsində aparıcı rol oynamışdır. İnsan xarakterinin bünövrəsi ailədə qoyulur. Bu bünövrə elə qoyulmalıdır ki, uşağın gələcək həyat və fəaliyyətində problemlər yaranmasın. Uşağın sağlam, mükəmməl inkişafı üçün ailə həyatı zəruridir və onu heç bir müəssisə əvəz edə bilməz. Psixoloq və pedaqoqların ümumi rəyidir ki, əgər uşaq ailə tərbiyəsindən, diqqət və

qayğısından kənar qalarsa, uşaqlarda xeyli sosial əhəmiyyətli keyfiyyətlərin formalaşması pozulur.

Sağlam gənc nəslin yetişdirilməsi ilə əlaqədar məktəb kollektivi və valideynlər əxlaqi, mənəvi, fiziki, hüquqi, etik, estetik, dini və sair tərbiyə istiqamətləri üzrə birgə fəaliyyət göstərməli hər bir valideynin pedaqoji cəhətdən savadlı və tərbiyənin təşkilində eyni dərəcədə məsuliyyətli olması mümkün deyil. Məhz bu baxımdan məktəb valideynlərlə bu və ya digər formada iş aparmalıdır. Sınıf rəhbərləri valideyn iclasları və fərdi söhbətlər əsasında valideynləri pedaqoji cəhətdən düzgün istiqamətləndirməli, onların pedaqoji savadının artırılmasına çalışmalıdır. Bunun üçün məktəbdə pedaqoji mühazirə, elmi-praktik əhəmiyyətli konfranslar, açıq qapı günləri, ədəbi-bədii gecələr keçirilməsi və bu tədbirlərdə valideynlərin iştirakının təmin edilməsi məqsədəuyğundur.

Ailə münasibətlərinin uşaqların sağlam tərbiyəsində roluna xüsusi diqqət yetirilməlidir. Ailədə böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsi prosesində valideynlərin istifadə etdikləri ən mükəmməl tərbiyə üsulları belə, uşaqların min bir tellə bağlı olduğunu ailə münasibətlərinin tərbiyəvi səmərəliliyini əvəz etmir və edə də bilməz.

Ailə münasibətləri hər şeydən əvvəl, uşaqların sağlamlığının inkişafına təsir göstərir. Onların yaşı artdıqca həmin münasibətləri mənimsəyirlər, bu zəmində də oğlan və qızların xarakter əlamətləri və s. formalaşır. Valideynlər uşaqlardan söhbət düşəndə bir səslə deyir: "Əzizim əziz, tərbiyəsi ondan əziz". Atalar sözünün hikməti aydındır. Uşaqların tərbiyəsində xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bunu hansı valideyn bilmir?!

Pedaqoji ictimaiyyətin ailələrə maarifləndirici yardımı günün vacib tələblərindəndir. Məktəb tərbiyə işlərinin əsas mərkəzidir. Müasir dövrdə məktəbin üzərinə daha böyük vəzifələr düşür. Belə ki, gənc nəslin tərbiyəsində, tərbiyə

işlərinin vahid məcraya yönəldilməsində məktəb daha geniş əhatədə və daha geniş miqyasda fəaliyyət göstərməlidir (1).

Pedaqoji ədəbiyyatda məktəb, ailə və ictimaiyyətin tərbiyə işlərinin əlaqələndirilməsinin bir çox üsul və yolları müəyyənləndirilmişdir. Bunlardan biri, bəlkə də ən birincisi, məktəbin valideynlər arasında maarifləndirici fəaliyyəti, pedaqoji təbliğatıdır.

Məktəb ilk növbədə uşaqların böyüyüb inkişaf etdiyi şəraitlə tanış olmalı, valideynlərə tərbiyə etmək yollarını öyrətməkdə yardımçı olmalı, ailənin uşaqların tərbiyəsindəki rolu haqqında danışmalı, onları valideyn – uşaq münasibətləri haqqında bilgilərlə məlumatlandırmalıdırlar (1).

1. Ailə – ictimaiyyətin təməli daşı

Ailə tarixən ən mühüm tərbiyə ocağıdır. Ailə müxtəlif xarakterli insanların bir-birinə hörmət, ehtiram, nəzakət, sevgi ilə birgə yaşamağı olduğu kiçik bir dövlətdir. Uşaqlar həyata göz açıqları andan mənsub olduqları ailənin ab-havasında böyüyür, görüb-götürür, tərbiyə alırlar. Ailədə başlanan tərbiyə işləri məktəbəqədər müəssisələrdə, məktəbdə və daha geniş çevrədə – uşaqların münasibətdə olduğu hər bir kəs (qohumlar, qonşular, tanışlar, yadlar,) tərəfindən davam etdirilir. Böyük pedaqoqlar demişlər ki, uşaqları həтта cisimlər də tərbiyə edir. Ona görə də çox həssas olan bu mövzuda – Uca Allahın bizə əmanəti olan uşaqların düzgün formalaşması üçün onların tərbiyəsində heç bir boşluğa yol verilməməlidir ki, qeyri-sağlam mühitə düşdükdə yad təsirlərə məruz qalmasınlar və özləri-özlərini müdafiə edə bilsinlər. Bunun üçün valideynlər öz uşaqlarına mümkün qədər daha çox vaxt ayırmalı, istirahət günlərini onlarla birgə keçirməli, kino-teatrlara, muzeylərə aparmalı, uşaqları ictimai yerlərdə davranış qaydaları ilə tanış etməli və beləliklə onların sağlamlığının qayğısına qalmalıdırlar.

2. Ailə ilk məktəbidir

Uşaq onu əhatə edən mühitlə tanış olmalıdır. Bu tanışlıq ilk dəfə ailədə başlanır. Hələ kiçik yaşlarından uşaqlarla aparılan əyani, hərəkətli oyunlar zamanı onlar müxtəlif əşyaların (kağız, sap, taxta, noxud dənələri, plastilin, şüşə, rəngli boya, ağac qozaları, yarpaqlar, qum və s.) əsas xüsusiyyətlərini öyrənir, onlardan istifadə zamanı yaradıcılığa təşəbbüs göstərir, onların nitqi inkişaf edir və lüğət ehtiyatı zənginləşir, onların yaradıcılıq qabiliyyətləri artır. Uşaqların oyun və hərəkətləri, əlbəttə ki, onların sağlamlığının inkişafında həlledici rola malikdir. Uşaqlarla aparılan müxtəlif oyunlar onları cəld, çevik, qüvvətli etməklə bərabər, əhvali-ruhiyyələrinə müsbət təsir edir, eyni zamanda valideyn-uşaq münasibətlərində səmimiyyətin, mehribanlıqın, dostluğun yaranmasına səbəb olur (3). Daima hərəkət və fəaliyyətdə olan uşaqlar şən, qayğısız, mehriban, ünsiyyətçil olur, hərəkətsiz, diqqəti daima bir nöqtəyə, hadisə və əşyaya yönəlmiş uşaqlar isə qaradınmaz, adamayovuşmaz, hirsli və inadkar olur, ətrafdakıqlarla çətin ünsiyyət qururlar. Bu işdə valideynlər səbrli olmalı, bu oyunlara sadəcə əyləncə kimi deyil, uşaqları sağlam formalaşdırma vasitəsi kimi baxmalıdırlar.

Bundan başqa gün rejimi qurmaq, istirahətin səmərəli təşkili, ev tapşırıqlarının birgə yerinə yetirilməsi, öz dərslərini rahat yerinə yetirmələri üçün uşaq iş yerinin hazırlanması, dərslə hazırlaşarkən valideynlərin gigiyenik tələblərə riayət etməli olduqları qaydalarla bağlı müəllimlər tərəfindən verilən tövsiyələr də valideynlərə çox kömək ola bilər.

Sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması ilk növbədə uşaq bağçasında başlanılmalıdır. Ailənin üzərinə düşən ən böyük vəzifələrdən biri də uşaqlarda sağlam həyat tərzinin vərdişlərinin tərbiyə edilməsidir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995, 46 s.
2. Cəfərov H.A. Valeologiya: pedaqoji valeologiya: nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: "Azərbaycan məktəbi" . 2009.
3. Cəfərov.H.A. Ümumi və pedaqoji valeologiyanın bəzi aspektləri. Bakı: Psixologiya No3-4. 2004.tarixli, 233 nömrəli qərarı.
4. http://anl.az/el/a/am_pfmt.pdf
5. http://anl.az/el/h/hr_timp.pdf

Pedaqoji sistemdə idarəetmənin mahiyyəti

p.ü.f.d., b/m.Quliyeva Kəmalə Rafiq qızı
baş müəllim Qədirova Zemfira Sait qızı
ADPU-nun Ümumi Pedaqogika kafedrasının əməkdaşları

“İdarəetmə” anlayışı ən ümumi, ən universal anlayışlar sırasına daxil edilir. Tədqiqatçılar haqlı olaraq qeyd edirlər ki, idarəetmə yalnız texniki və istehsal sahəsində deyil, həm də sosial sistemlər sahəsində (o cümlədən pedaqoji sistemlər sahəsində) də zəruridir. O.H.Rzayev, S.M.Məmmədov, Ş.N.İsmayılov idarəetmənin mahiyyətini belə açıqlayırlar: “İdarəetmə dedikdə məqsədəuyğun qərarlar qəbul etməyə, idarə olunan obyektə təşkil etməyə, ona nəzarət etməyə, tənzimləməyə yönəldilmiş fəaliyyət, düzgün informasiya əsasında işin təhlili və onun yekunlaşdırılması başa düşülür.”(47, s.9)

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramında təhsil sisteminin idarə olunması problemlərinə xüsusi münasibət bildirilmiş və demokratik cəmiyyətin təhsil sisteminin idarə olunması, ona rəhbərlik və nəzarətin həyata keçirilməsinin humanistləşmə və demokratikləşmə prinsiplərinə uyğun şəkildə qurulması məqsədəuyğun sayılmış və keyfiyyətin təmin olunmasında onların rolu xüsusi qeyd olunmuşdur.(1) Təhsil sisteminin idarə olunmasının dövlət-ictimai prinsiplər əsasında həyata keçirilməsi, pedaqoji prosesin iştirakçılarının fəaliyyəti üçün ən əlverişli şəraitin yaradılması, onların sosial müdafiəsi və perspektivdə ictimai-dövlət idarəetmə sistemində keçirilməsi proqramda qarşıya əsas məqsəd kimi qoyulmuşdur. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycan təhsil sistemində şəxsiyyətin, cəmiyyətin təhsilə olan tələbatlarını ödəmək

üçün dövlət-ictimai xarakterli idarəetmənin elə yeni modeli yaradılmalıdır ki, təhsil sahəsində dövlət siyasətinin, strategiyasının həyata keçirilməsini, təhsilin yeni dövlət standartlarının hazırlanması və tətbiqini, yeni standartın tələbinə uyğun keyfiyyətin qiymətləndirilməsi və nəzarət sisteminin işlənilməsini, mütəxəssis hazırlığına dövlət sifarişinin formalaşdırılmasını, təhsilin maliyyələşdirilməsinin yeni işlək mexanizminin qurulmasını təmin etsin. Bunun üçün birinci növbədə təhsil müəssisələrinə müstəqillik verilməli, idarəetmə ağırlıq mərkəzinin aşağılara ötürülməsinə nail olmalı, demokratik idarəetmə prinsipləri əsas götürülməli, idarəetmənin çevik mexanizmi formalaşdırılmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda göstərilir ki, təhsil müəssisəsi vahid rəhbərlik və özünüidarə prinsipləri əsasında təhsil qanunvericiliyinə və təhsil müəssisəsinin nizamnaməsinə uyğun idarə olunur. (2)

Təhsil müəssisəsinin özünüidarə orqanlarına təhsil müəssisəsinin ümumi yığıncağı (konfrans), elmi şura, pedaqoji şura və s. daxildir. Özünüidarə orqanlarına seçkilərin qaydası və onların konkret səlahiyyətləri müəssisənin nizamnaməsi ilə müəyyən edilir. Buradan görünür ki, “təhsil müəssisəsini idarəetmə” və “ona rəhbərlik” anlayışlarının mahiyyətinin açıqlanmasına ehtiyac vardır. Araşdırmalar onu göstərir ki, bu barədə fikir müxtəlifliyi mövcuddur: “İdarəetmə, rəhbərliyə münasibət üzrə özünəməxsus mənaya malik olub, onun funksiyasıdır”, “idarəetmə müvafiq qanunların, təhsilin, təlim-tərbiyə müəssisələrinin mütəşəkkil və planlı işinin təşkilinə yönəlmiş fəaliyyət sahəsidir” və s. Əslində isə təhsil müəssisəsinin idarə olunması və ona rəhbərlik dialektik vəhdətdə götürülməli və birmənalı müəyyənləşdirilməlidir ki, idarəetmə planlaşdırma işlərinin elmi əsaslarla götürülməsini, alınan nəticələrin dəqiq təhlilinin aparılmasını tələb edirsə, rəhbərlik, pedaqoji kollektivdə

idarəetmə qarşısında duran vəzifələrin reallaşması istiqamətində aparılan işləri tənzimləyir. Təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında yerli dövlət orqanları, müvafiq elmi-pedaqoji kollektivlər, peşə yaradıcılıq ittifaqları, cəmiyyətlər, ictimai-siyasi qurumlar, şagirdlər, valideynlər, məl-limlər də iştirak etməlidirlər.

İdarəetmə-müxtəlif sistemlər üçün uyğun planlaşma və təşkilati məsələlərin işlənməsi, bu işlərin həyata keçirilməsinin təşkili, ona nəzarət olunması əsasında alınmış nəticələrin həqiqi informasiyaya müvafiq təhlil edilib, uyğun qərarların çıxarılmasına dair fəaliyyət sahəsidir.

Xüsusi halda təhsil müəssisəsinin idarə edilməsi-planlaşdırma, təşkilətmə, rəhbərlik, monitoring (nəzarət) vasitəsi ilə təlim-tərbiyə prosesinin iştirakçılarının

(şagird, valideyn, müəllim) və köməkçi heyətin fəaliyyətini təhsilin və müəssisənin inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə integrativ şəkildə yönəldilən fəaliyyət sahəsidir. Deməli, təhsil müəssisəsinin müasir tələblərə uyğun idarə edilməsi planlaşdırma, təşkilətmə, rəhbərlik (motivləşdirmə) və monitoring (nəzarət) funksiyalarının həyata keçirilməsini tələb edir.

C.Ə.Feyziyev, F.N.İbrahimov, S.R.Bədiyev təhsil müəssisəsinin müasir tələblərə uyğun idarəedilməsində planlaşdırmanı belə izah edirlər: "planlaşdırma-təhsil sahəsinin və ya müəssisəsinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün təhsil müəssisələrində çalışanların fəaliyyət sahələri haqqında müvafiq nəticələrin alınmasına dair uyğun qərarların qəbul edilməsidir." (4, s. 602)

Təşkilətməni isə onlar - təhsil müəssisəsi qarşısında qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün planlaşdırılmış işlərin yerinə yetirilməsinə dair mümkün işlək strukturun yaradılması kimi elmi mahiyyətini açırlar.

Təhsil müəssisəsinin müasir tələblərə uyğun idarəedilməsində rəhbərlik (motivləşdirmə) - hər bir təhsil

müəssisəsinin fəaliyyətinin əsas məqsədə çatması üçün mövcud planlaşdırmaya və real struktura müvafiq effektiv qərarların qəbul edilməsidir.

Monitoring (nəzarət) - təhsil müəssisəsi qarşısında qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün məlumatların mütəmadi toplanması və təhlilidir. Monitoring (nəzarət) planlaşdırma ilə birbaşa əlaqədə olub, nəticə etibarilə təhsil müəssisəsində qarşıya qoyulmuş məqsədin təmin olunmasına xidmət edir (4,s 56)

Mürəkkəb, dinamik, sosial sistem olan ümumtəhsil orta məktəbi məktəbdaxili idarəetmənin obyektidir. Məktəbdaxili idarəetmə optimal nəticələr əldə etmək üçün tam pedaqoji prosesin iştirakçılarının məqsədyönlü, şüurlu, qarşılıqlı təsiridir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı. Bakı, 1999, 65 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Haqqında Qanunu. Bakı, Qanun, 2009, 108s.
3. Cabbarov R.H.Təhsil müəssisələrində təlim-tərbiyə işlərinin idarəedilməsi və planlaşdırılması məsələləri, "Müəllim", Bakı, 2008.

İdarəetmədə keyfiyyət təminatı

Balayeva Püstəxanım Məmmədkərim qızı

*ADPU-nun Ümumi pedaqogika
kafedrasının baş müəllimi*

İdarə etmək nədir? Bu suala müxtəlif cavablar verilir və mahiyyət etibarlı ilə hamısı müəyyən fikri ifadə edir. Nəzəri və pedaqoji-metodik ədəbiyyatda “idarəetmə” anlayışı ən ümumi və ən universal anlayışlar sırasınca daxil edilir. R.Məmmədzadəyə, A.Abdullayevə, Ş.F.Kərimova, R.Cabbarova, S.Rəsulova, Ə.Quliyevə görə, “İdarəetmə dedikdə məqsədə uyğun qərarlar qəbul etməyə, idarə olunan obyektə təşkil etməyə, ona nəzarət etməyə, tənzimləməyə yönəldilmiş fəaliyyət, düzgün informasiya əsasında işin təhlili və onun yekunlaşdırılması kimi başa düşülür”. (4, s.170) Haqlı olaraq qeyd edilir ki, idarəetmə təkcə texniki və istehsal sahəsini deyil, eyni zamanda sosial, o cümlədən pedaqoji sistemdə keyfiyyət təminatında xüsusi rol oynayır.

A.O.Mehrabov, A.N.Abbasov, M.C.Mahmudov belə hesab edirlər ki, “Azərbaycan Respublikasında idarəetmə dünya idarəetmə sisteminə inteqrasiya etməkdədir. Bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də bu proses başlamış və uğurla həyata keçirilir. Lakin bu proseslər daha çox mərkəzdə-Təhsil Nazirliyində, Bakı şəhərində aparılır. Bölgələrdə isə bu proses ləng gedir”. (3, s.139)

Xüsusi tədqiqatların və aparılmış təhlilin nəticələri göstərir ki, idarə olunmada təkcə pedaqoji kollektivin funksiyalarını gücləndirməklə qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq olmaz. Bu problemlərin həllində pedaqoji kollektivin və rəhbərin işinin diferensiasiyasından və əlaqələndirilməsindən də istifadə etmək vacibdir.

İdarəetmə mədəniyyəti pedaqoji mədəniyyətin əsas tərkib hissələrindən biri kimi idarəetmənin səmərəliliyini artırır, keyfiyyət göstəricilərini yüksəldir, idarə olunan sistemin iştirakçıları ilə rəhbər arasındakı qarşılıqlı mə-

suliyyətin və münasibətlərin qurulmasında həlledici rol oynayır. Bir çox pedaqoqların (A.O.Mehrabov, A.N.Abbasov, M.C.Mahmudov) fikrinə görə, idarəetmə mədəniyyətinin komponentləri aşağıdakı kimi formalaşdırıla bilər: aksioloji (idarəetmənin pedaqoji dəyərlər sistemi haqqında təlim), texnoloji və şəxsi-yaradıcılıq. (3, s.140)

M.Baharlıya görə rəhbərlikdə aşağıdakı cəhətlər xüsusi nəzərə alınmalıdır:

- a) əməyin elmi təşkili;
- b) işə yaradıcı münasibət
- c) kollektivlə, ayrı-ayrılıqda onun hər bir üzvü ilə məşğul olmaq;
- ç) özünə və başqalarına yüksək tələbkarlıq;
- d) prinsipiallıqla humanistliyi əlaqələndirmək;
- e) hadisələri və işi təhlil edib qiymətləndirə bilmək və s. (1, s.18)

İ.Əsədovanın fikrinə görə, “rəhbərlik və idarəetmənin təşkili istiqamətində həyata keçirilən fəaliyyətlər iş üslubu ilə sıx bağlıdır. Üslub idarəetmə fəaliyyəti prosesində meydana çıxan bu və ya digər vəzifələrin və problemlərin həlli üçün tipik metodların məcmusudur.” (2, s.42)

İdarəetmə nəzəriyyəsi və sosial psixologiya sahəsində mütəxəssislər rəhbərliyə xas olan 4 üslub göstərlər: 1) avtokratik 2) avtoritar üslub; 3) liberal üslub; 4) demokratik üslub.

Demokratik üslub idarəetmə sistemində ən əlverişli üslub olub, qarşılıqlı əməkdaşlığa əsaslanır. Bu üslub kollegiallıqla vahid rəhbərliyi düzgün əlaqələndirir, ictimai təşkilatların, bütün müəllimlərin məktəbdə qərarların qəbul edilməsində fəal iştirakını nəzərdə tutur.

Bu üslubda insana təlim-tərbiyə prosesinin fəal iştirakçısı-subyekt kimi baxılır. Demokratik idarəetmədə təhsil müəssisəsi şurasının fəaliyyəti işin əsasını təşkil edir. Müəssisənin təhsil şurasında məktəbdaxili qaydaların

idarə olunması, şagirdlərin maraqlarının öyrənilməsi, ictimai rəyin öyrənilməsi, kadrlarla iş və maddi bazanın möhkəmləndirilməsi və s. komissiyalar yaradılır. Bu komissiyaların hər biri ayrılıqda konkret sahə üzrə iş aparır. Təhsil müəssisələrinin demokratikləşdirilməsinin ilk addımları pedaqoji kollektivlə aparılan iş, onların əməyinin qiymətləndirilməsi və nüfuzunun artırılması üçün görülən tədbirlərdən başlayır. Bütün qruplardan olan müəllimlərin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, pedaqoji kollektivin kateqoriyalarının müəyyənləşdirilməsi üçün hazırlıq işinin aparılması, attestasiyaların təşkili və keçirilməsində formallığın aradan qaldırılması diqqət mərkəzində olmalı, məqsədyönlü əməli tədbirlər görülməlidir.

Ümumiyyətlə, pedaqoji işdə müasirliyə, yeniliyə üstünlük vermək, işgüzarlıq, birlik, fəal yaradıcılıq axtarışları aparmaq, qazandıqları nailiyyətlərlə arxayınlaşmamaq və s. kollektivin müvəffəqiyyət qazanması üçün başlıca tələbdir. Bu baxımdan məktəbə rəhbərlikdə rəsmiyyətçiliyə, çəkiyə son qoymaq və pedaqoji kollektivdə işgüzar şərait, yaradıcılıq əhval-ruhiyyəsi yaratmaq başlıca şərtədir. Məktəb rəhbərləri müəllimlərin yeni fikirlərini, yenilik etmək təşəbbüslərini müdafiə etməlidirlər.

Pedaqoji kollektivi idarəetmənin obyektini kimi qəbul etmək üçün yaradıcı kollektivlər – pedaqoji şura, metod-birləşmələr, mikroqruplar, dərslər dinləmə və kütləvi tədbirləri, şagirdlərin bu tədbirlərdə fəal iştirakını həyata keçirmək lazımdır.

Son illər ölkəmizdə “ilin məktəbi”, “ilin müəllimi” kimi nomisiyaların təşkili və mükafatlandırılması yuxarıda qeyd olunan şərtlərin həyata keçirilməsi üçün stimulyaradır. Qabaqcıl məktəblərdə isə, “ilin müəllimi”, “ilin sinif rəhbəri” kimi tədbirlərin keçirilməsi də məktəbdə tərbiyə işini və məktəbin idarə edilməsini xeyli yaxşılaşdırır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Baharlı M. Seçilmiş əsərləri. IV cild, 1998, 234 s.
2. Əsədova İ. Məktəbdaxili idarəetmə sisteminin təşkilinə müasir yanaşmalar. //Təhsil Problemləri İnstitutu, Elmi əsərlər, 2015, №1, s.67-69
3. Mehrabov A.O., Abbasov A.N., Mahmudov M.C. Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2013, 344 s.

Uşaqların sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması islam əxlaqının şərtidir

Əsədova Tükəzban Səxavət qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə olunması)
ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.M.B.Həsənov

İslam dini dünyada ən çox yayılmış böyük sivilizasiyalardan biridir. O, ən gerçək, saf, insanları dönməz inama, ədalətə, mərhəmətə, dostluğa, səbrə, dözümə, etibarlılığa, təvazökarlığa, paklığa, səmimiyyəyə və s. çağıran dindir.

Peyğəmbərimiz Rəsuli-Əkrəmin dediyi kimi <<islam gözəl əxlaqdır>>. O, elmi həqiqətlərə söykənən mütərəqqi dindir.

İslam əxlaq ilə əməl arasında vəhdət yaradan, sosial yönümlü, insanın fərdi və ailə həyatında, ümumən cəmiyyətdə davranış qaydalarını tənzimləyən mədəniyyət sistemidir. İslam dininin də başlıca missiyası bəşərin əxlaqi, mənəvi təkamül yolunu işıqlandırmaqdır. İslamda göstərilir ki, hər bir qəlb pak, nurani olarsa, bütün üzvlər də pak və nurani olar. Deməli, üzvlərin sağlam və pak olması qəlbəin sağlamlığından, paklığından asılıdır. İslam mənəvi dəyərlərinin mənə və məzmununu ondan ibarətdir ki, onlar Yaradandan, onun vəhylərindən alındığı kimi Allaha qaytarılsın.

O, əxlaqi meyarlara söykənən ülvî mənəvi dəyərlər əsasında formalaşmışdır. Məhz buna görə də o, çox cəzbedici və cəlbedicidir. Bu pak mənəvi dəyərlərə əsaslanan islam tək cə müsəlman dünyası üçün deyil, həm də ümumi bəşəriyyət üçün müqəddəs və əzizdir. Onlar yaşadığımız texnika əsrində həmişə qüdrətli həqiqət kimi maddiyyətə və nəfsaniyyətə griftar olan insanların taleyini dəyişdirməyə kömək edirlər. Digər dinlərdən olan minlərlə insanın islam dinini qəbul etməsi də bundan soraq verir.

İslam dini, islam sivilizasiyası məhz bu ülvî mənəvi dəyərləri nəsillərdən nəsillərə ötürməklə yaşayıb genişlənir. Bu missiyanın gerçəkləşməsi və əhəmiyyəti baxımından şagirdlərin islam mənəvi dəyərləri əsasında tərbiyəsi mövzusunda təqdim etdiyimiz tədqiqat işi çox aktual, lazımlı və sərfəlidir. Onun aktuallığını səciyyələndirən başlıca cəhət tədqiqatın iki müxtəlif şəraitdə: 20 il bundan əvvəl dinin yasaq sayıldığı, indi isə onun ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmadığı Azərbaycan Respublikası, ailə və məktəblərin təcrübələrinin nümunəsində araşdırıb.

Təcrübə və müşahidələr göstərir ki, islam mənəvi dəyərlərinin də toplum olaraq öyrənilməsi və aşılması daha məqsədəuyğundur. Ötürülmə baxımından bu daha təsirli və sərfəlidir. Çünki, onlar əlahiddə, təcrid olunmuş halda aşılındıqda məntiqsiz və sönük təsir bağışlayır. Məhz bunları nəzərə alaraq, müəllif tədqiqatında Yaradana inam və imanın təzahürləri olan islam mənəvi dəyərlərini kompleks, toplum olaraq, öyrənilməsinə üstünlük vermişdir. Bu da tədqiqatın təkamilə yolla aparıldığına dəlalət edir.

İnam və iman, namaz, oruc, həcc və zəkatın islam mənəviyyatında, islam mədəniyyətində müstəsna yeri vardır. İslam mənəviyyatı və mədəniyyətinə həsr olunmuş çox əsərlərdə onlar islamın taətləri (vəzifələri), şəriət qanunları kimi verilir. Fikrimizcə, əslində onlar islamın vəzifələri, qanunları olmaqla yanaşı, müsəlman mömin-

lərinin şüuruna hakim kəsilmiş bir ənənə kimi nəsillərdən nəsillərə ötürülən önəmli mənəvi dəyərlərdəndirlər. Məhz buna görə də tədqiqatda onlar islamın mənəvi dəyərləri kimi səciyyələndirilmişlər. Bu da tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən cəhətlərdən biri kimi mənalandırılmalıdır.

Tədqiqatın ən mühüm nəticələrindən birini islam mənəvi dəyərlərinin şagirdlərə aşılmasının anlaşılıq, çevik optimal yollarını müəyyənləşdirmək təşkil edir. Əsərdə bu məsələ önəmli yer tutur.

Azərbaycan Respublikasında problemin diqqət mərkəzində olması da mövzunun aktuallığına dəlalət edir. Ümumən, islam dini, islam mənəviyyatı və mədəniyyəti daim müasir islamşünasların, pedaqoqların elmi marağında olmuşdur. Onlarda islam dini, islamın mənəvi dəyərləri, onların böyüməkdə olan nəsillərə aşılmasının yolları barədə önəmli materiallar, fikirlər verilmişdir. H.Əhmədovun, N.Kazımovun, Ə.Həşimovun və b. əsərlərini göstərmək olar.

M.Muradxanov yazır: "Əməkdə iştirak edən uşaq, yaşlıların əməyinə hörmət edir, əməyi qiymətləndirməyə alışır və bu əsasda onda bütün zəhmətkeşlərə hörmət və məhəbbət hissi tərbiyə olunur. Bu uşağın tərbiyəsində çox tez gözə çarpır". Aillənin məişət əməyində, təmizlik işində iştirak etməyən uşaq çox vaxt anasının da əməyinə laqeyd yanaşır, ona hörmət etmir. Paltarların yuyulmasında, döşəmənin təmizlənməsində iştirak etməyən uşaq bu işlərdə zəhmət sərf edən ananın əməyinin qədrini bilməz. Ona bu barədə edilən öyüd-nəsihətlər, danlaq və cəza az təsir göstərir. Əksinə onu öz paltarlarını yumağa cəlb etmək, döşəməni yudurtmaq bu istiqamətdə çox tez və düzgün təsir göstərir. (M.Muradxanov "Məktəblilərin ailədə tərbiyəsi" Bakı-1972)

Z.Əliyeva belə hesab edir ki, "əmək tərbiyəsi böyüyən nəslin ümumiyyətlə insanların əmək fəaliyyətinə həm

nəzəri, həm də təcrübi nöqtəyi nəzərdən hazırlanmasını əhatə edir. Əmək tərbiyəsi əməyin elmi əsasları onun elmi təşkili haqqında sistemli məlumatlar verir, zəruri əmək bacarıq və vərdisləri, əməyə, əmək adamlarına öz əmək fəaliyyətinə münasibət formalaşdırır. Azərbaycan mütəfəkkirlərinin əsərlərində əmək tərbiyəsinə, əməyin insanın formalaşmasında oynadığı rola yüksək qiymət verilmişdi. Bu, Nizami Gəncəvi əsərlərində xüsusilə geniş verilmişdi. Nizamının fikrincə <<cəhənnəmdə əməklə məşğul olmaq cənnətdəki əməksiz həyatdan yaxşıdır.>>” (2)

Əmək tərbiyəsinin düzgün qurmuş ailədə valideyn uşaqların razılığı ilə və eləcə də yaşlarına uyğun olaraq evdəki ayrı-ayrı işləri onların arasında bölür və hansı iş növlərinə kimin məsul olduğunu müəyyənləşdirir.

Ailədə yaşlı üzvlərin bir-birinin əməyinə hörmətlə yanaşması evdə tez-tez bir-birinə buyruq verməyi, öz-özünə xidmət etməsi uşaq üçün bu məsələdə nümunə olmaqdan ötrü çox mühümdür: xüsusən, atanın evdə özünə xidmətlə məşğul olması-səhərlər çarpayısını səliqəyə salması, çəkmə və paltarlarının tozunu almasıevin məişət əməyində anaya kömək etməsi uşaq üçün canlı nümunədir.

Valideyn hər məsələdə uşaqlarına nümunə olduğu kimi bütün məsələlərdə də nümunə olmalıdır

Ədəbiyyat siyahısı:

- 1.M.Muradxanov”Məktəblilərin ailədə tərbiyəsi” Bakı-1972
2. Əliyeva Zərifə “Pedaqogika” Bakı;-2004
- 3.İ.Mirzəyev “Ailənin praktik psixologiyası” Bakı-1966
4. Ə.Əlizadə, Ə.İmanov “Ailə həyatının etika və psixologiyası”, Bakı-1988
5. L.Qurbanova “Ailənin psixoloji problemləri və həlli”, Bakı-1974.

Təhsil menecmentində keyfiyyət və onun idarə olunması

Zeynalova Aynur Rafiq qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.H.A.Cəfərov

Keyfiyyət bir şeyi və ya hadisəni (predmeti) digərindən fərqləndirən, ona müəyyənlik verən əsas atribut, xüsusiyyət və xassələrin məcmusunu ifadə edən fəlsəfi kateqoriyadır (6). Hər hansı bir obyektin, mövcud olanın keyfiyyəti bir qayda olaraq onun ayrı-ayrı xüsusiyyətlərinə aid edilmir. O, bütöv şəkildə obyektə bağlı olur, onu tamamilə əhatə edir və ondan ayrılmaz olur. Keyfiyyəti şərtləndirən, müəyyən edən amillər onun daşıyıcıları hesab olunur. “Substansiya” (maddə) və “atribut” (daimi əlamət) anlayışları bu daşıyıcıları müəyyən etmək üçün istifadə olunan ifadələrdir. Burada “maddə” bütöv, parçalanmaz, “əlamət” isə müxtəliflik təşkil etməklə maddənin əsasını təşkil edib dəyişməyə qadirdir (6). Biz maddənin (obyektin, predmetin və s.) mövcudluğunu, varlığını bilirik. Onunla bağlı əldə etdiyimiz məlumatlar vasitəsilə maddə haqqında təsəvvür, təəssürat və müəyyən düşüncələrimiz yaranır. Lakin əldə etdiyimiz məlumatlar bəzən maddənin varlığını əks etdirsə də, bəzi hallarda bizim subyektiv yanaşmamıza əsaslanır. Bu səbəbdən də keyfiyyəti iki növə - obyektiv və subyektiv keyfiyyətə ayırd etmək olar.

Son dövrdə cəmiyyətin əsas tələblərindən biri kimi “keyfiyyətli təhsil” ifadəsi ilə çox qarşılaşırıq. Bəs, keyfiyyətli təhsil nə deməkdir? Təhsildə keyfiyyət dedikdə, bəşəriyyətin ali dəyərlərini qorumaq, gələcək nəsillərə ötürmək, o cümlədən həyat şəraitini yüksəltmək, konkret şəraitdə məqsədlərə nail olmaq üçün əldə olunan biliklərə verilən tələb başa düşüldür. Həmin biliklərin keyfiyyəti isə onların

fundamentallığı, dərinliyi, əhatəliliyi və təhsildən sonra həyatda və əmək fəaliyyətində istifadəsinin əhəmiyyəti ilə ölçülür.

Təhsildə keyfiyyət Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin əsas prinsiplərindən biridir. Bu prinsipə görə keyfiyyətlilik- təhsilin mövcud standartlara, normalara, sosial-iqtisadi tələblərə, şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına uyğunluğu deməkdir. (1, maddə 3) Təhsilin keyfiyyəti ilə bağlı təhsil subyektlərinin özünəməxsus fikirləri vardır: məsələn, valideynlər keyfiyyətli təhsilin mahiyyətini övladlarının fərdi, intellektual, emosional, fiziki və ya hərtərəfli inkişafında, təhsil alanlar təhsil müəssisəsinin komfortluluğu, maddi-texniki, resurs təminatının yüksək səviyyədə təşkilində, tibb, iqtisadiyyat, sənaye, təsərrüfat və digər sahələr məzunların mütəxəssis, kadr kimi dərin biliklər, üstün bacarıqlar və vərdislərə yiyələnməsində, bütünlüklə cəmiyyət isə güclü vətəndaşlıq mövqeyi, rəqabət qabiliyyətli şəxsiyyətlər yetişdirməsində görür və s. Lakin keyfiyyət öz özlüyündə yaranmır, onu planlaşdırmaq, təşkil etmək lazımdır. Keyfiyyət anlayışı iləbağlı ədəbiyyatda daha çox təhsildə keyfiyyətin təmin olunması məsələsinə toxunulsa da, keyfiyyətin idarə olunması fikrinə zəif yanaşılmışdır.

Təhsildə keyfiyyətin idarə olunması, təhsil prosesi zamanı və təhsilin sonunda əldə olunacaq nəticələrin səmərəliliyinə istiqamətlənmiş, həmçinin müəyyən olunmuş standartlara nail olmaq və cəmiyyətin, dövlətin tələbatlarının ödənilməsinə yönəlmiş məqsədyönlü idarəetmə fəaliyyəti sistemidir(5,15). Bu fəaliyyət sistemi özünü təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində, kadr potensialının inkişafında, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsində və s. göstərir.

Təhsil müəssisəsinin idarə edilməsi - planlaşdırma, təşkilat, rəhbərlik, monitoring vasitəsilə təlim-tərbiyə

prosesinin iştirakçılarının və köməkçi heyətin fəaliyyətini təhsilin və müəssisənin inkişafına, məqsədlərinin həyata keçirilməsinə interaktiv şəkildə yönəldən fəaliyyət sahəsidir (3,152). Bəzi mütəxəssislər belə hesab edirlər ki, təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında keyfiyyətə nail olmaq üçün mütəmadi monitorinqlər aparılmalı, güclü nəzarət və ya nəzarət üstü nəzarət sistemi tətbiq olunmalıdır. Lakin bu fikir birmənalı qəbul edilə bilməz. Əvvəla ona görə ki, istənilən müəssisə rəhbəri nəzarət sistemi tətbiq etməzdən öncə "kimə və nəyə nəzarət?" sualına özlüyündə cavab tapmalıdır, ikincisi isə tətbiq edəcəyi nəzarət sistemini planlaşdırmalıdır. Belə ki, görülcək hər bir işin səmərəliliyi onun məqsədə uyğun planlaşdırılması, dəqiq icrası ilə birbaşa əlaqəlidir. Deməli, nəzarət sisteminin təşkili, monitorinqin həyata keçirilməsi zamanı planlaşdırmanın tərtibatında qoyulan məqsədə və səmərəyə nail olmaq mütləq şəkildə öz əksini tapmalıdır. Planlaşdırmada onu da nəzərə almaq lazımdır ki, görünə bilən və görünməyən, gizli daxili və ya xarici qüsurlar olduqda keyfiyyət aşağı düşə bilər (4, 472). Ona görə də təhsil müəssisəsinin idarə olunması zamanı qüsurları vaxtında aşkarlayıb aradan qaldırmaq müəssisə rəhbərinin əsas vəzifələrindən biridir. Təhsilin idarə olunmasında menecerlər öz fəaliyyətlərini təşkil edərkən təhsildən gözlənilən nəticələri və keyfiyyətin idarə olunmasını nəzərdən qaçırmamalıdırlar.

Təhsil menecmentində keyfiyyətin idarə olunması eyni zamanda bir neçə istiqamətdə aparılmalıdır: təhsil prosesində məhsulun istehsalının idarə olunması (burada məhsul dedikdə təhsil alanların əldə etdikləri bilik, bacarıq, vərdislər nəzərdə tutulur); kadrların idarə olunması; təhsil prosesi və onun baş verdiyi mühitin (bura təhsil və tədris istehsalat və s. proseslər və təhsil müəssisəsinin idarə olunması aiddir) idarə olunması.

Menecmentdə keyfiyyətin idarə olunması şərti olaraq 3 mərhələni təşkil edir: 1) konsepsiyanın yaradılması; 2) planlaşdırma- məqsəd və təşkilatı-icra, nəzarət, yoxlama, təhlil-tərkib, korreksiya məsələləri; 3) yekun.

Keyfiyyətin idarə olunması üçün bir sıra metodlar (nəzəri, sistematik, xüsusi və kompleks) və üsullar (təşkilati-struktur, texniki, sənədləşdirmə, əlaqələndirmə və s.) mövcuddur.

Təhsil müəssisələrində keyfiyyətə nail olmaq təhsil müəssisələrinin müasir tələblərə uyğun idarə edilməsinin əsasıdır. Deməli, təhsilin təşkili və idarə olunmasında keyfiyyətin əldə edilməsi durmadan dəyişən dövrün tələblərindən birbaşa asılıdır. Təhsilin keyfiyyəti bir tərəfdən cəmiyyət və dövlətin tələbatlarını ödəməyə xidmət edirsə, digər tərəfdən onların inkişafına təkan verir və bununla da yeni tələbatların yaranmasının amili kimi çıxış edir. Təhsil müəssisəsinin müasir tələblərlə uyğun idarə edilməsi bir neçə funksiyanın həyata keçirilməsini tələb edir: planlaşdırma; təşkilat; rəhbərlik (motivləşdirmə); monitoring (nəzarət) (2,155).

Səriştəli menecer çox gözəl bilir ki, təhsil müəssisəsinin qazandığı nailiyyətlər, uğurlar, keçdiyi inkişaf yolu biavasitə müəssisəsinin idarə edilməsində əsas yer tutan kadrların say və təşəbbüsünün nəticəsidir. Müasir menecmentdə insan resurslarının idarə edilməsi təhsil sahəsində insan kapitalının inkişaf etdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Kadrların idarə olunmasında keyfiyyətliliyi yarada bilmək üçün ilk növbədə iki aspektin vacibliyinə diqqət yetirmək lazımdır: strateji aspekt (qlobal, uzunmüddətli, əhatə dairəsi geniş), operativ aspekt (inzibati, qısamüddətli, cari idarəetmə). Bu aspektlərdən istifadə etməklə idarəçi vəzifə və funksiyaların, səlahiyyətlərin bölgüsünü düzgün təşkil edə bilər. Kadrların fəaliyyətinin keyfiyyətini təmin etmək, bu məqsədlə onların təkmilləşdirilməsi, inkişafı, motivasiyası

və stimullaşdırılmasını təşkil etmək rəhbərin fəaliyyətində əsas yer tutmalıdır. Tədris müəssisəsində insan ehtiyatlarının idarə olunması motivasiyaya əsaslanan bir neçə fəaliyyət sahəsi ilə əlaqəlidir: inkişaf və tədris, strateji planlaşdırma, iş məzmununun təhlili, kadrların hüquqi təminatı, kadr təminatı, informasiya əlaqələri, səmərəliliyin qiymətləndirilməsi, həmkarlar təşkilatı ilə qarşılıqlı əlaqə, sağlamlıq, əmək haqqı. Təhsil menecmentində keyfiyyəti idarə etmənin ən mühüm vasitələrindən biri monitoring və qiymətləndirmədir. Monitoring və qiymətləndirmə pedaqoji prosesə və onun ayrı-ayrı hissələrinə, tədris müəssisəsinin fəaliyyətinə, təlim prosesinə, təhsil xidmətlərinə, təhsil alanların nailiyyətlərinə, təhsil verənlərin pedaqoji fəaliyyətinə və s. nəzarət və qiymətləndirməni həyata keçirir, bununla da keyfiyyət haqqında məlumatlar toplamaq, analiz və korreksiya etmək imkanını genişləndirməklə keyfiyyətin idarə olunmasını və ən nəhayət təhsil menecmentinin keyfiyyətliliyini təmin edir.

Keyfiyyətin idarə olunması menecment fəaliyyətinin əsas tərkib hissəsi hesab oluna bilər. Təhsilin təşkili və idarə olunması zamanı keyfiyyətin dinamik proses olmaqla cəmiyyətin, dövlətin, təhsilalanların ehtiyac və tələbatlarına uyğun dəyişməsinə daim nəzərdə saxlamaq lazımdır. Unutmaq lazım deyil ki, menecment məqsədyönlü fəaliyyətdir və bu fəaliyyət sistemi keyfiyyətə əsaslanmalı, səmərəli nəticələr əldə etməlidir. Bu fəaliyyətin məqsədlərini isə sürətli inkişafda olan cəmiyyət müəyyənləşdirir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2009.
2. Mərdanov M., Ağamaliyev R., Mehrabov A., Qardaşov T. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı: "Çaşıoğlu", 2003. 416 s.

3. Rzayev O.H., Məmmədov S.M., İsmayılov Ş.N. Təhsilin idarə olunmasının əsasları. Bakı: Mütərcim, 2010. - 476 s.

4. Варченко Е. И. Управление качеством образования в образовательном учреждении // Молодой ученый. – 2013, №3.- С. 471-474.

5. Лазарев В.С. Управление образованием на пороге новой эпохи // Педагогика.- 1995.- №5.- С.12-18.

6. www.internet.org

Təhsilin demokratik idarə edilməsinin əsas vasitələri

Bağırılı Ülkər Elçin qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos. Ə.İ.İsmayılxanova

Azərbaycantəhsilinin idarə edilməsi sahəsində, xüsusilə dünya təhsil sisteminə inteqrasiya ərəfəsində o qədər çatışmamazlıqlar meydana çıxmışdır ki, söyləməliyik ki, onlar tezliklə aradan qaldırılmalıdır. Dediymiz çatışmamazlıqların əksəriyyəti Sovetlər birliyinin tərkibində olduğumuz ərəfədə ənənəvi təhsil zamanından yığılıb qalmış, qalanlar isə təhsilimizin qərbə inteqrasiyası zamanı, həm də Təhsil İslahatı Proqramının tələbləri ilə əlaqədar meydana çıxan problemlərdir.

Bu çatışmamazlıqlardan ən əsası isə təhsilin demokratik şəkildə idarə edilməsi problemidir. Demokratiya uzun illər unudulduğundan və ona daha çox ehtiyac olduğundan bu problemlərin həlli daha çox zərurət doğurur. Ona görə ki, cəmiyyətimizi idarə edən kadrların öz işlərində yol verdikləri ciddi nöqsanların əsası orta məktəbdən başlamışdır. Bunların da səbəb isə aydındır; onlar təhsil illərində gələcək həyata hazırlanarkən demokratiya ruhunda tərbiyə edilməsi

üçün məktəbdə heç bir şərait yaradılmamışdır.

Azərbaycan təhsilinin indiki vəziyyəti bütün peşələrdə şəxsiyyətin dünya görüşünün düzgün formalaşdırılmasına mane olur, onun yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi formalaşmasına ciddi şəkildə əngəllər törədir. R.Məmmədovun da qeyd etdiyi kimi “donub qalmış təhsil strukturları, formaları, elmi-pedaqoji fəaliyyətdə hökmranlıq edən mühafizəkarlıq, idrakla real həyat, diplom və attestatla biliklərin həqiqi vəziyyəti qarşıdurma əmələ gətirmişdir.

Respublikada təhsilin məzmununda milli xüsusiyyətlər kifayət qədər nəzərə alınmamış, bu işin elmi-pedaqoji strategiyası lazımı səviyyədə işlənməmişdir.

Təhsilin təşkili və idarə edilməsində inzibati amirlik metoduna üstünlük verilmiş, məktəb həyatının demokratikləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər səthi xarakter daşmışdır.” (2)

Sadaladıqlarımızdan yola çıxaraq qeyd etməliyik ki, təhsilimizin tarixi keçmişinə sağlam beynlə baxaraq, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sisteminin idarə edilməsini öyrənməklə respublikamızda təhsilin yeniləşməsində demokratik idarəetmənin daha əlverişli yollarını və vasitələrini gec qalmadan müəyyən etməyə çalışmalıyıq.

Müasir dövrdə Azərbaycanda təhsil sisteminin demokratik idarə edilməsində milli zəmin, əxlaqi dəyərlər, islam əxlaqının yaratdığı mənəvi saflıq və ümumbəşəri dəyərlər əsas götürülməlidir.

Müasir şəraiti və qarşımızda qoyulmuş tələbləri nəzərə almaqla, təhsilin idarə edilməsinin daha səmərəli variantlarından istifadə edilməlidir. Ümumtəhsil müəssisəsinin rəhbərlərinin əksəriyyəti rəhbərlik etdiyi müəssisədə şərait olmadığından və ya yeni tələblərə uyğunlaşa bilmədiklərindən yenə də tədrisi köhnə qayda ilə idarə edirlər. Köhnə sistemi kökündən yeniləmək, dəyişmək, yeni-yeni yollar və vasitələr axtarmaq üçün öz işlərində dönüş yarada

bilmirlər.

Başqa bir qrupa daxil olan məktəb rəhbərləri isə rəhbərlik etdikləri təhsil müəssisəsində idarəçilik üslubunu, qanun və qaydalarını dəyişmək istəyir, məktəbin demokratik qaydada idarə edilməsində özünün ideyalarını, özünün və məktəbin digər rəhbərlərinin, kollegial orqan rəhbərlərinin səmərələşdirici ideyalarını səmərəli şəkildə həyata keçirməyə və məktəbin və məktəblilərin həyatında tətbiq etməyə çalışırlar.

Təhsil sahəsindəki sürətli inkişafdan, götürülən mülahizələrdən, verilən səmərəli təkliflərdən, söhbətlərdən təhsilin demokratik idarə edilməsi sahəsində gəngarəng və qiymətli fikirlər və mülahizələr meydana çıxır.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra müxtəlif tipli və müxtəlif təyinatlı məktəblər yaranmağa başladı. Ümumtəhsil məktəblərində müxtəlif peşələr üzrə ixtisaslaşmış siniflər, dərinləşdirilmiş proqramlarla idarə olunan siniflər, məktəblər, gimnaziyalar, liseylər yaradıldı.

Ümumtəhsil məktəblərində demokratik idarəetmə sistemi necə olmalıdır? Bu suala R.Məmmədov və digərlərinin müəllifi olduğu ədəbiyyatda cavab tapmaq olar. Müəllif göstərir ki, "rəhbərlik-pedaqoji kollektiv, rəhbərlik-şagirdlər, rəhbərlik-ictimai təşkilatlar, müəllimlər-şagirdlər, müəllimlər-valideynlər sisteminə üstünlük verilməlidir.

Hər növ qruplardan fəaliyyət göstərən müəllimlərin fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, demokratik idarəetmənin təşkili üçün hazırlıq işinin aparılması, kollektivdə attestasiyaların təşkili və onların həyata keçirilməsində formalizmə yol verməmək əsas məsələ kimi qarşıya qoyulmalı və bu sahədə təxirəsalınmaz işlər görülməlidir.

Biz bu gün əgər ümumtəhsil müəssisələrinin demokratikləşdirilməsi problemini ortaya atmışıqsa, deməli, mək-

təbdaxili idarəetmənin yeni şərtlərlə, demokratik əsaslarla qurulmasını təşkil etməliyik. Ümumtəhsil müəssisələrinin əsas işi şagirdlərin təlimi və tərbiyəsi işini ölkədə gedən yenidənqurmanın tələb etdiyi qanunlar və ideyalar la, demokratik əsaslarla idarə etməyi tələb edir.

Ümumtəhsil müəssisələrində idarəetmənin demokratikləşdirmənin əsas məqsədi hal-hazırki vəziyyətdə məktəblilərin təhsili, tərbiyəsi, inkişafı, onların bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi prosesində böyük uğurlar alınmasına şərait yaradan əsas pedaqoji prosesin yaradılmasıdır. Bu prosesdə də əsas məsələ məktəb rəhbərliyinin, kollegial orqanların əlbir olub işin gedişinə müsbət mənada təkan vermələridir.

Rəhbərliyin rəyi nəzərə alınmaqla, məktəb şurası təhsil-tərbiyə sistemində ictimai özünüidarə orqanı olmaqla, məktəbin ümumi yığıncağı (konfransı) tərəfindən yaradılır və o öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin təsdiq olunmuş əsasnaməsinə uyğun şəkildə aparır.

"İdarəetmədə təşkilatçılıq kollegiallığın uzlaşdırılması prinsipi əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi" qanununa əsaslanır. Kollegial idarəetmə olmadan, pedaqoji ictimaiyyətin rəyini öyrənmədən, idarəetmə üzrə qərarların hazırlanması və qəbulunda maraqlı şəxslərin iştirakı olmadan, habelə işin gedişi üçün rəhbərin şəxsi məsuliyyəti olmadan heç bir demokratiyadan söhbət gedə bilməz. (2)

Bildiyimiz kimi məktəbin demokratik idarə olunmasında vəzifələrinin yenidən qurulması üzərində böyük məsləhətləşmələr gedir. Burada demokratikləşdirmə, şübhəsiz, həmin vəzifələrin həyata keçirilməsində müəllimlərin, şagirdlərin və valideynlərin, ictimaiyyətin fəaliyyətinə məhdudiyət qoyulmaması da qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir.

Ümumtəhsil məktəblərinin pedaqoji kollektivlərinin

qarşısında duran məqsəd və vəzifələr, onların daha səmərəli fəaliyyəti, məktəbdə tətbiq olunan qanun və qaydaların həyata keçirilməsinin yolları və vasitələri daha dəqiq və ardıcıl inkişaf konsepsiyasında öz əksini tapmalıdır. Bu konsepsiyanın hazırlanması məktəbin pedaqoji kollektivinin bütün üzvlərinin, təlim vasitələrinin və müasir dövrün tələblərinə uyğun inkişafının, təkmilləşməsinin, yeni-yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqinin, məktəbin qarşısında duran başlıca strateji məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsini təmin edən razılaşdırılmış və tənzimlənmiş fəaliyyət proqramı olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı Bakı, 1999
2. Məmmədzadə R, Abdullayev A. Andraqogikaya giriş, "Müəllim" nəşriyyatı, Bakı-2005
3. Məmmədzadə R. İxtisasartırma təhsili: Yeni problemlər, yeni münasibətlər. Bakı-2004
4. Mərdanov M. "Fasiləsiz təhsil hamı üçündür. Az. müəllimi qəzeti 1-7 mart. 2001

Təhsilin demokratik idarə edilməsinin mərhələləri

Bağırılı Ülkər Elçin qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos. Ə.İ. İsmayilxanova

Müasir təhsil konsepsiyasının (perspektiv inkişaf proqramının) hazırlanması və həyata keçirilməsində başlıca məqsəd Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən məktəb, təhsil sistemi qarşısında kəskin şəkildə qoyulmuş başlıca məqsədin həyata keçirilməsi texnolo-

giyalarını, istiqamətlərini və üsullarını müəyyənləşdirmək, müsbət nəticənin əldə edilməsinə kollektivin səfərbər olunmasını təmin etməkdir.

Ümumtəhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas vəzifələrin həyata keçirilməsinə peşəkar münasibət tələb edir ki, təhsil müəssisəsinin demokratik idarə olunmasında müəssisənin daxili imkanları təhlil edilsin və müəssisə Təhsil Qanununun tələb etdiyi şərtlər əsasında fəaliyyət göstərsin. Məktəbə rəhbərlik edən şəxsin idarəetmə qabiliyyəti, iş üslubu, bacarığı, təcrübəsi, idarəetmənin xarakteri, kollektivlə əlbir iş aparması və funksiyaları Azərbaycan təhsilinin qarşısında qoyulmuş vəzifələrin həyata keçirilməsinə hansı səviyyədə hazır olduğu müəyyən edilsin.

Hal-hazırda ümumtəhsil müəssisələrində öz həllini gözləyən o qədər məsələlər vardır ki, bu məsələlərin həyata keçirilməsi müəyyən problemlərlə qarşı-qarşıya dayanır. Bunlardan aşağıdakıları qeyd etmək yerinə düşər:

- tədrisin keyfiyyəti;
 - müəllimlərin hazırlıq səviyyəsi;
 - şagirdlərin valideynlərinin pedaqoji kollektivə münasibəti;
 - məktəblə ailənin arasındakı münasibətlərin qənaətbəxş olmaması;
 - şagirdlərin cəmiyyətdə, ətraf aləmdə baş verən hadisələrə laqeyd münasibəti;
 - tədris texnologiyalarının tətbiqinə məktəbin maddi-texniki bazasının imkanının olmaması;
 - məktəbin maliyyəsində yaranan çətinliklər;
 - məktəblilərin təlim prosesi ilə bağlı məktəbin üzərinə götürdükleri öhdəliklərin yarıtmaz vəziyyəti;
 - məktəblilərin tərbiyəsinə kompleks yanaşma və.s.
- Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, təhsil sisteminə nailiyyətlər qazanmaq üçün təhsilin idarə olunması

bir sıra etablardan, mərhələlərdən keçməlidir.

Yuxarıda sadaladığımız problemlərin həllində baş vermiş nöqsanlar, həllini gözləyən və hələ də həll edilməmiş məsələlər, buraxılmış səhvlər təhsilin demokratik idarə olunması sahəsində ciddi maneələr yaradır.

Adları çəkilənlər əsasən planlaşmada, məktəbin demokratik idarə olunmasında kollektivin hər bir üzvünün vəzifəsinin müəyyənlişməsinə, alınan nəticələrin müsbət həllinə, məktəbin təhsil sahəsindəki əsas məqsədlərinin müvəffəqiyyətlə həyata keçməsinə səbəb olmalıdır.

Azərbaycan təhsil sisteminin və ümumtəhsil müəssisələrinin qarşısında qoyulmuş məqsədlər iki yolla tənzimlənir:

1- Məktəbdə aparılacaq işlərin vəziyyəti təhlil edilir, məktəbin daxili imkanları nəzərə alınmadan məqsəd müəyyənlişdirilir. Daha sonra isə həm məktəbin daxili imkanları və həm də pedaqoji kollektivin şəxsi potensialı araşdırılır. Son nəticədə əsas məqsədə çatmaq üçün müəyyən yollar və vasitələr hazırlanır.

2- Pedaqoji kollektivlə birgə deniş müzakirələr keçirilir, araşdırmalar aparılır, müzakirə mövzusu olan məqsəd müəyyənlişdirilir. Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün müəyyən vasitələr dəqiqləşdirilir və konkret vaxt müəyyən olunur. Əsasən təhsilin dövlət-ictimai idarəetməsinin atributları aşağıdakılardan ibarətdir:

- təhsilin hər bir subyektinin konkret səlahiyyət və məsuliyyətlərinin bölündüyü idarəetmənin dövlət strukturunun olması;

- təhsilin idarə edilməsinin bütün subyektlərinin onların məsuliyyətlərindən irəli gələn real səlahiyyətlərinin bölündüyü, verildiyi ictimai strukturunun olması;

- təhsilin idarə olunmasının bütün səviyyələrində dövlət və ictimai subyektlərinin arasında razılaşdırılmış və qarşılıqlı qəbul edilmiş səlahiyyətlər və məsuliyyətlər;

- təhsilin dövlət və ictimai idarəetmə orqanları tərəfindən onların arasında baş verən fikir ayrılığı və konfliktlərin həll edilməsi sisteminin qəbul edilməsi.

Eyni zamanda təhsilin bu nəzərə əsasları inteqrasiya etdiyimiz xarici ölkələrdə ümumi təhsilin idarə edilməsinin demokratikləşdirilməsi Konsepsiyasında da öz əksini tapmışdır.

Bundan əlavə inzibati-komanda idarəetməsindən demokratik idarəetməyə keçmə texnologiyası işlənib hazırlanmışdır. Belə olduğu halda təhsilin demokratik idarə olunmasının bir neçə şərti mərhələləri müəyyənlişdirilmişdi. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

-Demokratikləşdirmənin birinci mərhələsi: təhsil sistemi (ümumtəhsil müəssisəsi) rəhbərinin məsləhət-ekspert xarakterli kollegial strukturdan istifadə etməsi;

-Demokratikləşdirmənin ikinci mərhələsi: təhsil sisteminin (müəssisəsinin) dövlət-ictimai idarəetməsinin təşəkkülü və inkişafı mərhələsi, onun içərisində demokratikləşmənin iki səviyyəsi görünür: a) dövlət (bələdiyyə, inzibati) idarəetmə orqanlarının idarə qərarlarının (nəticələrinin və həyata keçirilməsinin) təhsilin ictimai idarəetmə orqanlarının idarə qərarlarının (nəticələrinin və həyata keçirilməsinin) rolu üzərində üstün rolu;

-Demokratikləşdirmənin üçüncü mərhələsi: təhsilin dövlət (bələdiyyə, inzibati) və ictimai idarəetmə orqanlarının idarə qərarlarının (nəticələrinin və həyata keçirilməsinin) rolunun nümunəvi pariteti, bərabərliyi;

-Demokratikləşdirmənin IV mərhələsi: təhsil sisteminin (müəssisəsinin) demokratik, dövlət-ictimai idarəetməsi mərhələsi. Bu, təhsilin dövlət (bələdiyyə, inzibati) və ictimai idarəetmə orqanlarının idarə qərarlarının (nəticələrinin və həyata keçirilməsinin) rolunun səmərəli fəaliyyət göstərən pedaqoji, şagird və valideyn orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilən nümunəvi pariteti,

bərabərliyi ilə xarakterizə olunur;

-Demokratikləşdirmənin V mərhələsi: təhsil sisteminin (müəssisəsinin) ictimai-dövlət idarəetmə mərhələsi. Bu mərhələdə təhsilin ictimai idarəetmə orqanlarının və pedaqoji, şagird və valideynlərin özünüidarəetmə orqanlarının idarə qərarlarının rolunun (nəticələrinin və həyata keçirilməsinin) təhsilin dövlət (bələdiyyə, inzibati) idarəetmə orqanlarının (və onların nəticələrinin) rolu üzərində üstünlüyü ilə xarakterizə olunur;

-Demokratikləşdirmənin VI mərhələsi: təhsil sisteminin (müəssisəsinin) demokratik idarəetmə mərhələsi. Bu mərhələ əsasən ictimai idarəetmə və özünüidarəetmə orqanları tərəfindən həyata keçirilir.

Demokratikləşdirmənin son mərhələsi yəqin ki, Azərbaycanda tezliklə reallaşacaq demokratik bir cəmiyyətdə öz əksini tapacaq.

Ölkə təhsil sisteminin idarə edilməsində, ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin təmin olunmasına istiqamətlənmiş innovativ yanaşma, istər birinci və ikinci səviyyələrdə təhsilə tələbin izlənməsi sistemini, istərsə də təhsil xidmətlərisahəsində real təklifləri şərtləndirən ərazi və müəssisə sisteminin təhsil imkanlarını özündə birləşdirməlidir. Göstərilən və perspektiv meyllərin analizi ümumi təhsil sistemində lazım olan balansı təmin edən qısamüddətli və uzunmüddətli korrektəedici tədbirlərin əsasını qoya bilər.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı Bakı, 1999
2. Məmməd zadə R, Abdullayev A. Andraqogikaya giriş, "Müəllim" nəşriyyatı, Bakı-2005
3. Məmməd zadə R. İxtisasartırma təhsili: Yeni problemlər, yeni münasibətlər. Bakı-2004

4. Mərdanov M. "Fasiləsiz təhsil hamı üçündür. Az. müəllimi qəzeti 1-7 mart. 2001

Yaşlıların təhsilində ümumtəhsil məktəblərinin rolu

Qarayeva Fidan Əlisəfa qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos.Ə.İ.İsmayılxanova

Yaşlı əhəlinin böyük bir hissəsini şagirdlərin valideynləri təşkil edir. Sosial status valideynlərin, xüsusilə də yaşlı insanların yenidən təhsil almasına, onların təhsilə cəlb olunmasına ehtiyac yaradır. Burada uşaqların həm tərbiyəsi, həm inkişafı, həm də onların təlim fəaliyyətinə savadlı valideynlərin kömək etməsi məqsədi güdür. Yəni uşaqların ilk müəllimi onların valideynləridir ki, onlar da uşaqlarının fiziki, mənəvi və sağlamlığının qayğısına qalmalıdırlar.

Uşaq məktəbə getdiyi ilk gündən valideynlər onlarla məşğul olmaq üçün ilk öncə özünün məktəb təcrübələrindən istifadə edir, demək olar ki, məktəb həyatını onlarla birlikdə yenidən yaşayırlar. "Məktəb-uşaq-valideyn" üçbucağı məktəblinin gələcək həyatında məsuliyyət daşıyır.

Uşaqlarla təlim əlaqəsinə girən yaşlılar onları həm öz üzərlərində işləməyə, həm də onların həmkarına çevrilmələrinə vəsile olur.

Bu fikirlərin davamı kimi, yaşlıların təhsilinə kömək məqsədilə məktəbin bir neçə funksiyasını nəzərdən keçirmək yerinə düşər.

İlk öncə onu qeyd edək ki, yaşlı nəslin maariflənməsi və onların mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün məktəb ən böyük vasitədir. Məktəb yaşlı nəslə məktəb həyatının bir

parçası kimi təhsil proqramları ilə tanış edir, onları paralel olaraq biliklərlə silahlandırmağa istiqamətləndirir.

Yaşlı nəslin, xüsusilə də valideynlərin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsində məktəbin, ictimaiyyətin rolu böyükdür. Məktəb bir növ valideynlərin mədəni təcrübəsi ilə şagirdlərin müasir bilik və bacarıqları arasında ziddiyyətlər yaradır, digər tərəfdən, onların həllinə kömək edir. Bazar münasibətləri tələb edir ki, elmi-texniki tərəqqinin (kompüter, internet, texnika və s. xarici dillər, ekoloji problemlər), ictimai-siyasi həyatın kənddə müasir səviyyədə yayılmasında məktəb aparıcı rola malikdir. Yaşlıların bilik bazasının yeniləşməsi tələbatı özünütəhsil formasında və ya ixtisasın təkmilləşməsi, yenidən hazırlanması ixtisasdəyişməsi proqramlarında nəzərə alın bilər, distant təhsili vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Məktəb bu işdə köməkçi rolunu həyata keçirə bilər.

Məktəb siyasətinin üçüncü perspektiv istiqaməti dövlətin təhsil sahəsində əsaslandırıcı dövlət-ictimai idarəetmə modelinin tətbiqi ilə əlaqədar təhsil müəssisələrində ictimai idarəetmənin formalaşdırılması və inkişafı, yaşlı əhəlinin demokratikləşmə prosesinə cəlb edilməsi, onların hüquqi və siyasi mədəniyyətinin yüksəlməsi ilə bağlıdır. Bütün bu vəzifələrməktəbin yeni sosial-hüquqi statusu ilə əlaqədardır. Təhsilin idarə olunmasında mərkəzdənqaçma, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, yerli özünüidarə modellərinə diqqətin artırılması, məktəbin uşaqları oxutmaq funksiyasından regional sosial-mədəni mərkəzə çevrilmək və ictimai münasibətlərin formalaşmasında xüsusilə malik olması bir reallığa çevrilir.

Dördüncü istiqamət məktəbin andraqoji funksiyasıdır. Bu da sosial səlahiyyətliyin və məsuliyyətin formalaşdırılmasıdır. Bu fəaliyyətin əsası valideynlərin uşaqları üçün tədris proqramları, təhsil almanın forma və metodlarının seçimi hüquqlarının həyata keçirilməsində məktəbin rolun-

dan ibarətdir. Bu məqsədlə hər bir ümumtəhsil müəssisəsinin tədris planlarında vətəndaşların, ailələrin fərdi öyrənmək istədikləri problemlərə müəyyən sayda saatların ayrılması nəzərdə tutulmalıdır. Pedaqoji kollektivin vəzifəsi bu işdə seçim, şagirdlərin tələbatlarının məktəbin imkanları ilə uzlaşmasına kömək etməkdir. Bu zaman yaşlıların rolu isə məktəb tərəfindən təqdim edilən təhsil variantlarını öyrənmək və şagirdlərdə onlara maraq oyatmaqdır.

Azərbaycanda müasir orta ümumtəhsil məktəblərinin təcrübəsi göstərir ki, yuxarıda açıqlanmış funksiyalar lazımi səviyyədə öz tətbiqini hələlik tapmamışdır. Ailələr təhsil missiyasının həyata keçirilməsində lazımi səviyyədə iştirak etmirlər, ona görə də təhsil missiyası bütövlükdə ancaq məktəbin üzərinə düşür. Digər tərəfdən, bu vəziyyətin öyrənilməsi və lazımi tədbirlərin görülməsi üçün elmi-tədqiqat işləri aparılır.

Nəticədə valideynlər uşaqların təhsil problemlərindən uzaqlaşmış və öz vəzifələrini məktəbin üstünə atmışlar. Məktəb pedaqoji kollektivləri isə nadir hallarda valideynlərə uşaqların təlim-tərbiyəsi məqsədlərini izah edir, təhsil qanunu, təhsil müəssisəsinin əsasnaməsi (nizamnaməsi), tədris prosesinin hüquq və azadlıqları barədə onlara izahat verirlər.

Təhsil müəssisələrində valideyn iclasları az keçirilir, əsasən informasiya və nəsihət xarakteri daşıyır. Bir çox məktəblərdə, ümumiyyətlə, valideynlərlə iş proqramları hazırlanmır.

Yaşlıların təhsilin müxtəlif problemlərinin həllinə cəlb edilməsi lazımi səviyyədə həyata keçirilmir. Pedaqoji elmin və məktəb təcrübəsinin vəzifələri aşağıdakılardır:

-əhəlinin təhsil-mədəni tələbatlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi sisteminin monitorinqi və konkret təhsil müəssisəsinin pedaqoji potensialına uyğunlaşdırılması;

-sosial pedaqoqların vəzifələri müəyyənləşməli, məktəblərimizdə sosial-psixoloji xidmət yaradılmalıdır (hələlik məktəblərimizdə praktik psixoloqlar fəaliyyət göstərir). Bu məqsədlə, ixtisasartırma təhsil müəssisələrində sosial-pedaqoqların hazırlanması həyata keçirilməlidir;

-müəllimlərin ixtisasartırma və yenidən hazırlanma kurslarının tədris proqramlarına andraqogika fənnini əlavə etmək lazımdır;

-yaşlıların təhsili üzrə innovasiya fəaliyyətinin forma və metodlarını həyata keçirmək lazımdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanca yaşlıların təhsili konsepsiyası
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı Bakı, 1999
3. Məmmədzadə R, Abdullayev A. Andraqogikaya giriş, "Müəllim" nəşriyyatı, Bakı-2005
4. Məmmədzadə R. İxtisasartırma təhsili: Yeni problemlər, yeni münasibətlər. Bakı-2004
5. Mərdanov M. "Fasiləsiz təhsil hamı üçündür. Azərbaycan müəllimi qəzeti 1-7 mart 2001

Yaşlıların təhsili texnologiyalarının layihələşdirilməsinin funksiyaları

Qarayeva Fidan Əlisəfa qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)
ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos. Ə.İ.İsmayilxanova

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində, onun məzmununda, formasında və xüsusən

yaşlıların təhsilinin yeni konsepsiyası təsdiq edildikdən sonra bu sahədə yeni innovative təlim texnologiyalarının hazırlanması və tətbiqi aktuallıq kəsb edir. Bu sahədə atılan addımlar, aparılan tədqiqatlar böyük əhəmiyyət kəsb edir. Artıq ənənəvi təhsildən birdəfəlik can qurtarmaq, bu sahədə yeni təlim texnologiyalarından istifadə etmək prioritet məsələ kimi təhsilin qarşısında dayanır. Burada yeni məqsədlər işlənməsi, yaşlıların təhsilində yeni metodların istifadə olunması bu istiqamətdə atılan ən vacib addım hesab olunur və əsas məqsədlər aşağıdakılardan ibarətdir:

-Təhsilin məzmun və metodlarını, bu sahədə elm və texnikanın yeni elmi nailiyyətlərini tədris prosesinə tətbiq etmək və təhsilalan yaşlıların müstəqil işlərinin effektivliyini artırmaq, onları yenidən yeni biliklərlə silahlandırmaq;

-Pedaqoji kadrlara və onların təhsil verdikləri insanlara fəal təlimə istiqamətlənmiş təlim formaları və metodlarını sərbəst seçmək üçün psixoloji mühit və şərait yaratmaq;

-Yenidən təhsilalma xidmətləri, həmçinin distant təhsil forması sistemini müəyyən etmək;

-Təhsil sahəsində texniki vasitələr və yeni təlim texnologiyalarının marketinq sistemini hazırlamaq;

Təhsil sahəsində yeni texnologiyalar terminini işlətsəkdə, əslində təhsil sahəsinə "texnologiya" kateqoriyasının tətbiqi hələlik hazırlıq mərhələsindədir və bu sahədə geniş işlər aparılır.

"Təhsil texnologiyası" anlayışının tərifinin hələ də dəqiqləşdirə bilməyən böyük tədqiqatçılar ordusu V.Dal tərəfindən verilmiş izahı əsas götürürlər. V.Dalın fikrincə "texnologiya" texnika haqqında elmə aid olan bir anlayışdır və texnika müəyyən iş qaydaları, incəsənət, bilik, bacarıq, onlara edilən əlavələrdir.

Verilmiş bu izahatlardan, təriflərdən başqa təlim texnologiyalarına aid olan daha vacib xarakter əlamətləri qeyd etmək yerinə düşər:

-Texnologiya pedaqoqların psixoloji, didaktik, fəlsəfi mövqeyində əsas kimi qəbul edilmiş konkret pedaqoji mənadır;

-Təhsil sahəsində məqsədyönlü şəkildə planlaşma və alınacaq nəticələrə uyğun olaraq əməliyyatların və əlaqələrin bir-birinə bağlı əlaqə formasıdır;

-Təlim texnologiyası müəllimlə şagird, öyrədənle öyrənən, obyekt və subyekt arasında fərdi təlimin imkanlarından, situasiya, ünsiyyət qaydaları və dialoqlardan, təlimin digər texniki vasitələrindən, computer tədris vasitələrindən istifadə olunmaqla tədrisprosesinin təşkili formasıdır;

-Tədris prosesində pedaqoji texnologiyalardan istifadə elə təşkil olunmalıdır ki, müsbət nəticələr əldə etmək üçün bu texnologiyalara gələcəkdə də müraciət edilsin.

Texnologiyalar özündə bunları ehtiva edir:

-tətbiq olunan texnologiyalaşdırılmış proseslərin bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olması və bir-birinə bağlı olan ayrı-ayrı hissələrə ayrılması;

-texnologiyanın seçilmiş məqsədinə uyğun bu hissələrin müəyyən ardıcılıqla realizə olunması;

-tətbiq olunan texnologiyalarda nəzərdə tutulmuş əməliyyatlardan, qaydalardan və qanunauyğunluqlardan istifadə olunması.

Təhsilə tətbiq olunan texnologiyalara həm də təhsil alanların heç də sadə olmayan, mürəkkəb, çoxsaylı problemlərini həll edən yaradıcı bir proses kimi də baxmaq lazımdır.

Yaşlıların təhsili texnologiyasının bir sıra funksiyaları mövcuddur. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- Metodoloji funksiya;
- Təsviredici funksiya;
- İzahedici funksiya;
- Layihələşdirici funksiya

Azərbaycanda keçirilən monitorinqlərin əksəriyyəti yaşlıların təhsil texnologiyaları ilə bağlı həyata keçirilmişdir. Belə təşkil olunmuş monitorinqlər yaşlıların təhsil alması üçün istifadə olunan idarəetmə təsirinin qiymətləndirilməsinə hesablanmalıdır. Belə proseslər ancaq aparılacaq uzun müddətli pedaqoji eksperimentlər əsasında mümkün ola bilər. Qeyd etdiyimiz bu məsələlərin həyata keçirilməsi iqtisadi və praktik baxımda çətinliklərlə qarşılaşır. Ona görə ki, son zamanlar həm sosial həyatımızda və həm də elmi-texnikis ahələrdə texnologiyaların, xüsusən pedaqoji texnologiyaların ömrü uzun olmur və ya tez unudulur.

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, yaşlıların təlim texnologiyalarını mənimsəmə prosesi həm də ona görə çətinidir ki, təhsilalanlar tədris materiallarını mənimsənilmə mexanizmləri haqqında ya az təsəvvürə malik olurlar, ya da tamamilə məlumatsız olurlar.

Bütün bunlara görə də təhsilalan yaşlılara təlim texnologiyalarının öyrədici təsiri haqqında fikir yürütmək hələ tezdir və bu sahədə təxirəsalınmaz tədbirlər görmək lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı Bakı, 1999
2. Məmmədzadə R, Abdullayev A. Andraqogikaya giriş, "Müəllim" nəşriyyatı, Bakı-2005
3. Məmmədzadə R. İxtisasartırma təhsili: Yeni problemlər, yeni münasibətlər. Bakı-2004

Təhsili idarəetmənin mahiyyətinin elmi əsasları

Mollayeva Ləman Əli qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)
ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmirəhbər: dos. M.H.Nəzərov

Müasir dövrdə idarəçilik sistemində menecment fəaliyyəti mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, bu fəaliyyət özündə idarəetmə prosesini, fəaliyyətin təşkilini, idarə olunan kollektiv arasında funksiyaların və məsuliyyətin bölüşdürülməsini, çoxvariantlı qərarların qəbul edilməsi və fəaliyyət formasının müəyyən edilməsini birləşdirir.

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq idarəetmə fəaliyyəti spesifik fəaliyyət forması kimi öyrənilməyə başlamışdır. Bu dövrdə iqtisadiyyatın, sənayenin, istehsal münasibətlərinin fasiləsiz inkişafı, rəqabətin artması əmək fəaliyyətinin məhsuldarlığının və keyfiyyətinin artırılmasını tələb edirdi. Bütün bunlar səmərəli idarəetmə sisteminin, idarəetmədə yeni metod, forma və üsulların tapılmasını zəruri etdi. İdarəetmə fəaliyyətini optimallaşdırmaq üçün onun mahiyyətini, strukturunu və elementlərini öyrənmək başlıca tələb idi.

İdarəetmə - özünün bütövlüyünü, quruluş vahidliyini saxlamaqla müəssisədə son məqsədə nail olmaq üçün tətbiq edilən müxtəlif təbiətli sistemlərin təsiretmə vasitəsidir. İdarəetmə hər hansı bir obyekt (müəssisə, firma, təşkilat) olmadan icra edilə bilməz. İdarəetmənin mövcudluğu təşkilatın olması ilə birbaşa bağlıdır. Yəni təşkilat varsa idarəetmə də vardır və əksinə (6,s.7).

İdarəetmə sözü çox mürəkkəb bir məna daşdığı kimi, çox mürəkkəb funksiyalara, ayrı-ayrı parametrlərə malikdir. Təhsilin idarə olunmasına sadəcə məktəbin idarə olunması deyil, bütünlükdə təhsil sisteminin, onun ayrı-ayrı komponentlərinin idarə olunması məsələləri daxildir.

Təhsilin idarəedilməsi dedikdə, təhsil sahəsinə aid olan obyektin təşkil olunması, qərarların qəbul edilməsi, tənzimləməyə yönəldilmiş fəaliyyət, düzgün informasiya əsasında işin təhlil olunması və yekunlaşdırılması başa düşülür. Təhsili idarəetmənin obyektini kimi məktəb, məktəbdənkənar tərbiyə müəssisələri və bu sistemlərə daxil olan kollektivlərin idarəedilməsi göstərilə bilər. Ölkə, şəhər, rayon və s. miqyasında fəaliyyət göstərən təhsil sistemini sosial sistemlərin növlərindən biri kimi göstərmək olar. Təhsil Nazirliyi, şəhər, rayon təhsil şöbələri idarəetmə sisteminin subyektləri kimi çıxış edirlər. Təcrübə göstərir ki, müasir dövrdə cəmiyyət qarşısında duran sosial və iqtisadi problemlərin həlli son nəticədə idarəetmədən asılıdır. Azərbaycanda təhsil sisteminin idarə edilməsi ilə bağlı problem Təhsil sahəsində İslahat Proqramında strateji istiqamətlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Təhsilin idarə olunmasında ən mühüm mərhələlərdən biri qərarların qəbul edilməsidir. Bu, normativ aktların qəbulu ilə bağlı prosesdir. İdarəetmənin təşkilati mərhələsi nəzərdə tutulmuş yaradıcı tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün müvafiq üsulların seçimi, onların əlaqələndirilməsi və təhsilin hər bir istiqaməti arasında əlaqələrin yaranması məqsədilə insanların birliyi və təlimatlandırılmasıdır. Nəzarət, idarəetmənin digər bir mərhələsi olmaqla qarşıya qoyulmuş məqsədlərə hansı dərəcədə nail olunmasının müəyyən edilməsidir. Respublikamızda ən effektiv nəzarət forması dövlət-ictimai nəzarət orqanlarının fəaliyyətidir. Bildiyimiz kimi, dövlət nəzarət orqanları öz səlahiyyətləri çərçivəsində nəzarəti təşkil edir. İctimai nəzarət isə

nazirliklər, təşkilatlar, müəssisələr tərəfindən yaradılmış ictimai orqanlar, şuralar, assosiasiyalar və s. tərəfindən həyata keçirilən nəzarət formasıdır. İdarəetmə sisteminin mərhələlərindən biri də nəticələrin yekunlaşdırılmasıdır. Nəticələrin yekunlaşdırılması dedikdə, məqsədin qoyulduğu, fəaliyyətin planlaşdırılması, məqsədlənəticə arasındakı uyğunsuzluğun aşkar olunması, korrektə olunma və s. nəzərdə tutulur.

Bütün fəaliyyət formalarında olduğu kimi, idarəetmə fəaliyyəti də, idarə edənə idarə olunanların qarşılıqlı təsiri və birgə fəaliyyəti kimi çıxış edir. Təhsildə idarəetmənin əsas subyekti rəhbər olsa da, idarəetmənin xarakteri və səmərəliliyi həm də idarə olunan obyektin, təşkilatın və onu təşkil edən insanların mənəvi – psixoloji vəziyyətindən, fəallığından, onların idarəetmə vəzifələrinə, rəhbərliyə və özünə münasibətindən asılı olur. Beləliklə, idarəetmə münasibətləri tək cə sosial münasibətlərin bir forması kimi deyil, həm də təşkilatda rəhbər və işçilər arasındakı emosional – psixoloji münasibətlər kimi çıxış edir (3,s.30).

Təhsil sistemini idarə etmək bu sistemin daxilində baş verən mürəkkəb pedaqoji, təşkilati, metodik prosesləri və münasibətləri şüurlu olaraq tənzimləmək deməkdir. Təhsil sistemində bütün təhsil müəssisələri, təhsili idarəetmə orqanları, təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatları, assosiasiyalar, cəmiyyətlər, elmi-metodik şuralar və digər qurumlar daxildir. Təhsilin idarə olunmasında idarə edən bilik və bacarıqlarının müasir tələbatlara uyğun olması böyük təsir imkanlarına malikdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. O.H.Rzayev, S.M.Məmmədov, Ş.M.İsmayılov - Təhsilin idarə olunmasının əsasları / Bakı – 2010 / 230 s.
2. R.Məmmədov və başqaları - Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri / Bakı – 2008 / 238 s.
3. B.Y.Haqverdiyev – İdarəetmə psixologiyası / Bakı – 2008

/ 260 s.

4. H.M.Əhmədov, A.V.Həsənov, H.B.Bayramov – İdarəetmənin pedaqogika və psixologiyası / Bakı–2004 /324 s.
5. A.M. İmran – Menecment / Bakı – 2007 / 268 s.
6. <http://www.tehsilproblemleri.com>;
7. <http://tehsil-zaman.blogspot.com>;
8. <http://kayzen.az/blog/menecment>.

Müasir dövrdə təhsilin inkişafında təhsil islahatlarının rolu

Hacıyeva Şəhri Əsgər qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmirəhbər: dos. M.H.Nəzərov

Müasir dövrdə elm və təhsil hər bir dövlətin sosial, iqtisadi və mədəni yüksəlişində mühüm rola malikdir. Təhsilə yatırılan investisiyalar uzunmüddətli olmalı və strateji əhəmiyyət kəsb etməlidir ki, həmin bu investisiyalar təhsilimizin inkişafı üçün mühüm baza formalaşdırsın. Son illərdə respublikamızda aparılan islahatlar nəticəsində iqtisadiyyatın dinamik inkişafı təhsilin inkişafı üçün də əlverişli şərait yaratmışdır. Azərbaycanda təhsilin inkişafı gələcək inkişaf modelini formalaşdıran əsas amil kimi daha da sürətlənmiş, insan kapitalının formalaşmasına xidmət edən ən mühüm sahə olmuşdur. Təhsilimizin əsas inkişafı, idarə olunması, elmi metodiki təminatı, iqtisadiyyatı və modernləşməsi ilə bağlı aparılan işlər təhsil islahatlarının başlanğıcı oldu.

Təhsildəki islahatlara ən yüksək səviyyədə olan diqqət təqdirə layiqdir. Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin imzaladığı sərəncamlar, Təhsil Nazirliyi yanında peşə təhsili üzrə dövlət agentliyinin, İnformasiya Texnologiyaları sahəsində ilk peşə ixtisas təhsili ocağının yaradılması, təhsil-

də aparılan islahatlar sırasındadır. Təhsildə struktur islahatları nəticə etibarilə təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin əsaslı yaxşılaşdırılmasına, sağlam təhsil mühitinin yaradılmasına, müəllim peşəkarlığının artırılmasına, təhsilənlərin - və təhsilverənlərin hüquq və qanuni mənafelərinin təmin edilməsi kimi məqsədlərin reallaşdırılmasına xidmət etməlidir. Bunun üçün İlham Əliyev Azərbaycan Təhsil Nazirliyinin strukturunun təkmilləşdirilməsi haqqında imzaladığı sərəncam 13 nömrəli qərarla 2013, 24 oktyabr tarixində "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı Üzrə Dövlət Strategiyası" təsdiqini tapmışdır. Bu strategiyada, təhsil nəticələrinə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli idarəetmə sisteminin formalaşdırılması, maliyyə və inzibati resursların vahid təhsil siyasətinə uyğun planlaşdırılması və təhsil idarəçiliyinin qarşısında duran vəzifələrə adekvat qurulması ölkənin təhsil sahəsində qabaqcıl dünya standartları səviyyəsində təkmilləşdirilməsi prosesində başlıca vəzifələrdəndir. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında qeyd edilir ki, Strategiya Azərbaycan Respublikasında keyfiyyət nəticələri və əhatəliliyinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqə tutan, səriştəli müəllim və təhsil menecerlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infrastruktura malik təhsil sisteminin yaradılmasından ibarətdir. Bu strategiya aşağıdakı beş istiqaməti əhatə edir. (4 s 1)

Birinci istiqamət səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyonlu təhsilə, ikinci istiqamət təhsil sahəsində insan resurslarının müasirləşdirilməsini, üçüncü istiqamət təhsildə nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasını, dördüncü istiqamət müasir tələblərə uyğun və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılmasını, beşinci istiqamət Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cəhətdən dayanıqlı və dünyanın aparıcı təhsil sistemlərinin standartları ilə eyni səviyyəyə uyğun

təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi modelinin qurulmasına yönəlmiş strateji istiqamətlərdir.

Bu istiqamətlərdən aydın olur ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına təsir göstərən əsas amillərə çevrilməlidir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi müasir təhsil strukturunun formalaşmasında özünəməxsus özəlliyi ilə mühüm yer tutur və bu da təhsilin inkişafında mühüm şərtlərdən hesab olunur.

Təhsil sahəsində islahat elə aparılmalıdır ki, bütün təhsiləmə mərhələləri və silkləri (nəzəri biliklər, praktik bacarıqlar və s.) vahid bir sistem kimi bir-birilə sıx bağlansın, qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmağa yönəldilsin. Bazar iqtisadiyyatı münasibətləri tələb edir ki, ümümtəhsil məktəblərində tədris prosesi ən müasir pedaqoji texnologiyalara əsasən təşkil olunsun. (5, s 35).

-Təhsil sisteminin yüksək səviyyədə təşkil edildiyi bir cəmiyyətdə təbii olaraq iqtisadiyyat da inkişaf etmiş olacaqdır.

-Təhsilə yatırılan kapital ən səmərəli kapital hesab olunmalıdır.

-Təhsilin məqsədi sadəcə savadlı insanlar yetişdirmək deyil, bununla bərabər ölkə iqtisadiyyatının inkişafında mühüm rola malik kadrlar hazırlamalıdır.

-Təhsillə bağlı olan yeni anlayış kimi "İnsan kapitalı" ifadəsini əsas götürüb təhsilin özünə iqtisadi sərmayə kimi baxmalıdır.

Deməli yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq aşağıdakı müddələrin həyata keçirilməsini məqsədmüvafiq hesab edirik: "İnsan kapitalı" iqtisadiyyata və ölkənin iqtisadi inkişafına qoyulan sərmayədir və sosial tərəqqinin, iqtisadi inkişafın, irəliləyişin əsas predmetidir. Təhsilin bütün sahələrə təsiri, mənəvi və mədəni rolu onun iqtisadi inkişafa təsiri ilə bütövləşir və bizə öz vəzifəmizə məsuliyyətlə

yanaşmağı diktə edir. Məlum nəticələrə əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, təhsildə aparılan islahatlar, struktur dəyişiklikləri öz əksini bu günümüzə bərabər gələcək onilliklərdə də daha bariz şəkildə göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Çəşioğlu. Bakı, 1999.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu. Bakı, 2009.
3. M.Mərdanov "Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində" Çəşioğlu. Bakı, 2009. 528 s.
4. "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı Üzrə Dövlət Strategiyası". Bakı, 2013.
5. A.Mehrabov "Müasir təhsilin konseptual problemləri" Mütərcim. Bakı, 2010. 305 s
6. İnternet resursları:// www.edu.gov.az / www.president.az / www.muellim.edu.az (http://www.muallim.edu.az/www.old/axiv/2015/11/24.ht).

Ali məktəblərdə qiymətləndirmə meyarları

Fətəliyeva Ülviyyə Elçin qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)
ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: B/m K.R.Quliyeva

Müasir dövrdə ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edən dərin inteqrasiya prosesi təhsil sahəsində də özünü dünyanın müxtəlif yerlərində ayrı-ayrı ölkələrin təhsil sistemlərinin yaxınlaşmasında və vahid ümumtəhsil məkanlarının formalaşmasında biruzə verir. Təhsildə gedən bu proses ümumdünya miqyasında gedən global inteqrasiya və butovləsmə prosesinin bir hissəsi olmaqla onun ümumi qanunlarına tabedir və butovlukdə sahələrini əhatə edən dərin inteqrasiya prosesi təhsil sahəsində də özünü dünyanın

müxtəlif yerlərində ayrı-ayrı ölkələrin təhsil sistemlərinin yaxınlaşmasında və vahid ümumtəhsil məkanlarının formalaşmasında buruzə verir.

İ.Əliyev və S. Vəzirova yazır: "Avropada gedən Boloniya prosesi ali təhsil sahəsini əhatə edir. Onun başlıca missiyası isə artıq təsəkkül tapmış Umumavropa iqtisadi məkanının əmək bazarının yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə olan ehtiyacını təmin etmək üçün vahid ali təhsil məkanının yaradılması, bu sahədə standartların ümumiləndirilməsi, guclərin birləşdirilməsi, Avropa təhsilinin rəqabət qabiliyyətinin və yeni ölkələrdə cəzbediciliyinin artırılmasıdır. Bu sahədə görülən işlər və həyata keçirilən islahatlar kompleks şəkildə nəzərdə tutulan məqsədlərin əldə edilməsinə xidmət edir." (4, 50.) Bəzən Boloniya prosesi təhsildə yalnız kredit sisteminin tətbiqi kimi basa dusulur. Qeyd olunduğu kimi bu proses ali təhsilin bütün cəhətlərini əhatə edən və koklu mahiyyət dəyişikliklərinə istiqamətlənmiş coxsaxəli bir proses olmaqla daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Onun prosesdə nəzərdə tutulan hər hansı bir cəhətlə eyniləndirilməsi bu barədə fikrin bəsitləndirilməsinə və yanlış təsəvvurun yaranmasına gətirib çıxara bilər. O cümlədən, biliyin qiymətləndirilməsində kredit sisteminin vahid formasının tətbiqi Boloniya prosesi cərcivəsində həyata keçirilən vacib şərtlərdən biridir, lakin yeganə şərt deyildir. Bununla yanaşı, Avropa ölkələrində kredit sisteminin tətbiqində mövcud olan fərqlərin aradan qaldırılması, onun vahid standartlarının tətbiqinə nail olunması strateji əhəmiyyət kəsb edir.

S.Məmmədova yazır: "Çoxballı qiymətləndirmə sisteminin tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsində, hərtərəfli, vicdanlı, humanist, demokratik şəkildə formalaşmasında mühüm rolu vardır. Əvvəllər qiymətləndirmə hafizəyə görə aparılırdısa, müasir qiymətləndirmə məntiqyönümlü, tək-küryönümlü, nəticəyönümlüdür." (11, 51)

Qiymətləndirmənin yeni parametrlərinin ifadə edək: qiymətləndirmə düzgün seçilməli və məqsədəuyğun olmalıdır; qiymətləndirmə konkret olmalıdır; qiymətləndirmə effektiv və humanist olmalıdır; qiymətləndirmə məqsədyönlü, səmərəli olmalıdır; qiymətləndirmə zəncirvari olmalı, müntəzəm aparılmalıdır; qiymətləndirmə məntiqli təfəkkürə uyğun verilməlidir; qiymətləndirmə ədalətli, demokratik olmalıdır; qiymətləndirmə nəticəyönlü olmalıdır.

Ə.Əlizadə yazır: "Pedaqoji qiymətləndirmə dövrün önəmli psixopedaqoji mentalitetini əks etdirir. Ənənəvi qiymətləndirmə sistemi bilavasitə yaddaş (hafizə) konsepsiyasına söykənirdi. Bu konsepsiya üç tərkibli idi: bilik, bacarıq və vərdislər-onun başlıca komponentləri belə idi. Bilik də əslində hafizə parametri ilə qiymətləndirilirdi. XX - XXI əsrlərin qovşağında müasir təhsil nəzəriyyəsi bərqərar olub. Bu nəzəriyyə sistemli nəzəriyyədir, onun qeyd olunmuş üç əsas prinsiplər ixüsusilə önəmlidir: 1. İnkişafetdirici, 2. Tərbiyələndirici təlim prinsipi. 3. Səxsiyyətyönlü təlim prinsipi" (5, 434)

Qiymətləndirmənin məqsədi və hansı göstəricilərlə aparılması onun tamlığına və obyektivliyinə təsir edir. Yeni qiymətləndirmə sistemi olan çoxballı qiymətləndirmə sistemi, yeni təlim üsullarının, didaktik sistemlərin və təlim vasitələrinin tətbiqinə geniş yer verir. Bu zaman, qiymətləndirmə prosesi təkcə imtahan vaxtı yox, bütün semestr boyu davam edir.

Tələbənin ali məktəbi bitirərək hər hansı ali təhsil ixtisasını almaq ucun müəyyən olunmuş miqdarda kreditləri toplayır. O, muhtəlif səbəblər uzundən təhsili hissələrlə və ayrı-ayrı təhsil müəssisələrində ala bilər. Əgər alınan bilik köhnəlməyibsə, kreditlər lazım olan miqdar olana qədər yığıla bilər və nəticədə tələbə həmin akademik dərəcəni (bakalavr, magistr) ala bilər. Lakin bu zaman ayrı-ayrı ali məktəblərdə toplanan kreditlərin hesaba alınması yenə də ali

məktəblər arasındakı qarşılıqlı inama, akademik dərəcələrin düzəliş əmsalı tətbiq etməklə, muhazirələrin, seminarların, laboratoriya işlərinin, tələbənin sərbəst işinin xüsusi cəhətini nəzərə almaq sərt ilə uyğunlaşdırıla bilmək imkanına soykənir. Kreditlərin konkret fənlər ucun müəyyənləşdirilməsi zamanı onun həmin ixtisas dərəcəsinin alınmasında rolu və yeri əhəmiyyət kəsb edir. Lakin bu anda da ümumi ali təhsil məkanında onun razılaşdırılmasına ehtiyac nəzərə alınmalıdır. Hər bir ixtisas üzrə qəbul olmuş tələbəyə həmin ixtisası qazanması və son nəticədə diplom alması ucun tədris proqramı – kurikulum təqdim edilir. Həmin sənəddə məcburi, məcburi-secmə və secmə fənlərin tam siyahısı, onların hər birinin verdiyi kreditin miqdarı, habelə onların məcburi ardıcılığı və bir birindən asılılıq xüsusiyyətləri əks olunur. Bu məlumatı alan tələbə onlar ucun ayrılmış məsul səxs olan tutorun məsləhəti ilə hər bir semestr dövründə 30 kredit həcmində fənləri seçərək dərslərə davam edir və semestrin sonunda imtahan verərək bal toplayır. Bu bal bir tərəfdən toplanmış krediti təsdiq edir, digər tərəfdən isə alınmış biliyin qazanılma səviyyəsini təsdiq edir. Ümumi qəbul olunmuş qaydaya görə 100 ballıq qiymətləndirmə sistemində minimum müvəffəqiyyət həddi 61 bal hesab edilir. Ondan aşağı bal toplanmış tələbənin krediti qəbul olunmuş sayılmaz və tələbə həmin fəndən kəsilmis hesab edilir. 61-100 bal arasında isə toplanan ballar qiymətin keyfiyyət yüksəkliyinə görə bölünür. Bakalavr dərəcəli ixtisası almaq ucun tələbə 4 il müddətində təhsil alır. Hər semestr üzrə 30 kredit toplamaqla lazım olan minimum 240 krediti əldə etmiş olur və bakalavr diplomu alır. Lakin qəbul edilmiş 4 il (8 semestr) müddəti mütləq deyildir. Daha qabiliyyətli tələbələr yuxarıdan fənn götürmək yolu ilə lazım olan krediti daha az müddətə toplayaraq bakalavr təhsilini 3 ilə, 3 il yarımına basavura bilərlər. Bunun ucun tələbə bir semestr ərzində 30 kredit

həcmində fənn seçməyə əlavə olaraq sonrakı semestrlərin yuxundan 6-8 kredit həcmində fənn seçə bilər. Bunun ucun tələbənin kəsiri olmamalı, fənlər üzrə aldığı qiymət 71 baldan aşağı olmamalıdır. Tələbə təhsili vaxtından əvvəl bitirməyə imkan verən əlavə krediti yay semestrində də toplaya bilər. Əlavə fənlər seçilərkən fənlərin seçiminin məcburi ardıcılığı və məqsədə uyğunluğu nəzərə alınmalı və razılaşdırılmalıdır. Tələbənin aşağıdan fənn seçməsi onun akademik borcu ilə bağlıdır. O, muxtəlif səbəblər üzündən əvvəlki semestrlərdə ala bilmədiyi krediti toplamaq ucun həmin fənləri seçməli və ilk növbədə o fənləri semestr üzrə tədris planına daxil etməlidir. Əks halda, ona növbəti semestrin fənlərini seçməyə icazə verilməməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı: Adiloğlu, 2006, 136 səh.
2. Abbasov A. N., Əlizadə H. Ə. Pedaqogika. Bakı: Renesans, 2000, 202 səh.
3. Abbasov A. Pedaqogika: Orta ixtisas məktəbləri üçün dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2010, 344 səh.
4. Əliyev İ., Vəzirova S. Boloniya prosesində vahid kredit sistemi (AKTS) // Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin yenilənməsi uğrunda: təhsil islahatlarına dəstək layihəsi çərçivəsində "Avropa ali təhsilinə inteqrasiya: problemlər, perspektivlər" mövzusunda Tətbiqi Tədqiqatlar Fondu və Azərbaycan Turizm İnstitutunun birgə keçirdikləri elmi praktik konfransın materialları. "Fəxr-film" studiyası, Bakı: 2011, s.50-62
5. Əlizadə Ə. Tələbələrin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin pedaqoji problemləri. // Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 87-ci ildönümünə həsr olunmuş Gənc tədqiqatçıların ümumrespublika elmi

- konfransı tezislər. Qafqaz Universiteti, 2010, 06-07 may, s.434-435
6. Feyziyev C. Ə., İbrahimov F. N., Bədiyev S. R. Didaktika. Bakı: Mütərcim, 2011, 655 səh.
 7. Həmidov H. A. Azərbaycanda təhsil siyasəti strategiyası (monoqrafiya). Bakı, Qartal, 2008, 911 səh.
 8. Həmidov H. A. Azərbaycanda təhsil siyasəti: mərhələli inkişaf və konspektual aspektlər. B: Təknur, 2010, 159 s.
 9. Kazımov N. Məktəb pedaqogikası. Bakı: "Çaşıoğlu", 2005, 355 səh.
 10. Kazımov N. M. Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları. Bakı: "Maarif", 1983, 324 səh.
 9. Kazımov N. M. Milli pedaqogika yollarında. Bakı: "Ağrıdağ", 2001, 224 səh.
 10. Kutçenko B. Q. Məktəb pedaqogikası. Bakı: "Maarif", 1982, 562 səh.
 11. Məmmədova S. Ali məktəblərdə qiymətləndirmə meyarları. // "Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsinin pedaqoji-psixoloji problemləri" mövzusunda beynəlxalq konfransın materialları. Naxçıvan, 2011, 27-28 iyun S.50-52

Pedaqoji kollektivin və onun rəhbərinin birgə fəaliyyət funksiyaları

Mürşüdlü Vüsalə Mübariz qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)
ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. S.A.Orucova

Məlum olduğu kimi, 2013-cü il oktyabrın 24-də Azərbaycan prezidenti cənab İ. Əliyev təhsil sahəsində mütərəqqi islahatları nəzərdə tutan "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nı təsdiq edib. Strategiyada qeyd edilir ki, "Təhsilin idarə olunmasında

başlıca problemlərdən biri təhsildə tənzimləmə, idarəetmə və nəzarət funksiyalarının dəqiq müəyyən edilməməsidir. Təhsil sistemini idarə edən orqanların səlahiyyətlərinin, funksiyalarının və məsuliyyətinin dəqiq müəyyənləşməsi, idarəetmə prosesində şəffaflığın və maraqlı tərəflərin iştirakının təmin edilməsi zəruridir.” (1)

İstənilən sosial sistemin idarə edilməsində kollektiv idarə olunma həlledici rol oynadığından, təhsil müəssisəsi idarəetmə sisteminin əsas struktur komponenti olan pedaqoji kollektivin və onun rəhbərinin birgə fəaliyyətinin elmi əsaslarla qurulmasına böyük ehtiyac vardır. Ona görə də təhsil sistemində idarəetməyə təhsil müəssisələrinin öz məqsədlərini formalaşdırmaq və onlara nail olmaq üçün zəruri planlaşdırma, təşkilatçılıq, motivləşdirmə və nəzarətçilik kimi funksiyaları özündə birləşdirən bir elm sahəsi kimi baxmaq lazımdır.

Araşdırmalar göstərir ki, təhsil sisteminin, müəssisənin idarə olunması rəhbərin hazırlıq səviyyəsindən, onun təhsilin müasir problemlərinə yanaşma qabiliyyətindən çox asılıdır. Ona görə də yeni istehsal və mülkiyyət münasibətlərinin formalaşdığı, beynəlxalq əlaqələrin genişləndiyi, təhsilin qabaqcıl dünya təcrübəsinə inteqrasiya olunduğu XXI əsrdə təhsil menecerləri korpusunun əsasını təşkil edəcək ixtisaslı idarəedici kadrların hazırlanması üzrə sistemli işin aparılmasına zəruri tələbat yaranmışdır. Belə ki, məktəb rəhbərinin (təhsil menecerinin) optimallaşmış idarəetmə təfəkkürü istənilən situasiyanı, prosesi adekvat təhlil edib qiymətləndirməyə, idarəetməyə dair optimal qərar çıxarmağa və nəticədə təhsil müəssisəsinin səmərəli fəaliyyətini təmin etməyə şərait yaradır. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər hansı bir fəaliyyətin həddindən çox şişirdilməsi, idarəedənin təfəkküründə hər hansı bir faktorun nəzərə alınmaması, qəbul edilən qərarın yerinə yetirilməməsinə, ağır fəsadlara gətirib çıxarır.

Bir nəfərin nümunəsi, daha dəqiq desək, bir yaradıcı müəllimin təsiri ilə bütöv bir pedaqoji kollektivdə işgüzarlıq dönüşü yaratmaq olar. Belə dönüşü şagird kollektivində də yaratmaq mümkündür. Bu, məktəb rəhbərlərindən psixologiya elminin sirlərinə dərinlən yiyələnməklə bərabər, pedaqoji ustalığa malik olmağı da tələb edir.

Məktəb rəhbərləri də, hər şeydən əvvəl, müəllimdirilər. Onların da işinin əsasını böyüməkdə olan nəslin təlim-təربiyəsi təşkil edir. Lakin məktəb rəhbərlərinin işi daha çətin və daha məsuliyyətlidir. O mənada ki, çox böyük bir kollektivi idarə edirlər: şagird və müəllim kollektivini. Demokratik ruhlu yeni insan təربiyəsi ilə məşğul olmaq kimi şərəfli bir işin başında dururlar. Bu elmi-metodik və pedaqoji-təşkilati işdə müvəffəqiyyət qazanmaq istəyən məktəb rəhbərləri ilk növbədə müəllimlərin və şagirdlərin xarakter xüsusiyyətlərini, müəllimlərin şagirdlərlə işində hansı problemlərin daha çox çətinlik törətdiyini və onların həlli yollarını bilməlidirlər.

Təəssüflər olsun ki, bəzən ayrı-ayrı kollektivlərdə rəhbərlə (direktor, direktor müavinləri, metodbirləşmə sədr-ləri və s.) işçilər arasında qeyri-sağlam münasibətlər yaranır ki, bu da ümumi işə mənfi təsir göstərir.

Belə ki, rəhbər işçinin yol verdiyi ciddi nöqsanlara özbaşınalıq, tənqidi boğmaq, əməkdaşlara etibar etməmək, qərəzli olmaq, yaltaqlara meydan vermək, inandırmaq əvəzinə əmr vermək, yenilikləri qəbul etməmək və s. aiddir..

Ə.Kəlbəliyevin qənaətinə görə, "Məktəb nizamnaməsində məktəb rəhbərlərinin hər biri üçün müəyyən konkret funksiyaların müəyyənləşdirilməsi heç də o demək deyil ki, onların hər biri yalnız özünə aid olan funksiyaları icra etməlidir. Yox, bütün idarəetmə funksiyaları məktəb rəhbərləri tərəfindən əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir."(2,s.36)

O, belə hesab edir ki, idarəetmə funksiyalarının əlaqələndirilməsi bir neçə istiqamətlər üzrə aparılmalıdır. Bu istiqamətlərə:

1. ümumi funksiyaların əlaqələndirilməsi;
2. müştərək funksiyaların əlaqələndirilməsi;
3. fərdi, məxsusi funksiyaların əlaqələndirilməsi aiddir. (2, s.36)

Ümumi funksiya deyəndə, məktəb qarşısında qoyulan ümumi vəzifələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Müştərək funksiyalar: məktəb rəhbərlərinin bir neçəsinə eyni dərəcədə aid olan funksiyalar (məsələn, dərsə nəzarət və dərs dinləmə, tədris işinin yerinə yetirilməsinə rəhbərlik və s.) hesab edilir.

Fərdi, məxsusi funksiyalar isə məktəb rəhbərlərinin hər birinə bilavasitə aid edilən funksiyaları (məsələn, kadrların seçilməsi, yerləşdirilməsi və tərbiyə edilməsi əgər direktorun bilavasitə məxsusi funksiyası isə, tədris planlarının yerinə yetirilməsinə, cədvəlin tərtibinə rəhbərlik isə təlim-tərbiyə işləri üzrə direktor müavininin məxsusi funksiyasıdır) nəzərdə tutur.

İdarəetmə funksiyalarının əlaqələndirilməsi həmçinin məktəb işinin koordinal sahələri (məsələn, təlim işi, tərbiyə işi, inzibati-təşkilati iş və s.) üzrə də aparıla bilər. Əsas məsələ bu əlaqənin hansı istiqamətdə aparılmasında deyil, keyfiyyətində, effektivliyindədir.

R.Cabbarova görə, "Məktəbdə gedən yeniləşmələr onun idarəetmə funksiyalarının ciddi surətdə dəyişdirilməsini tələb edir. Pedaqoji şəraiti elmi cəhətdən qiymətləndirmək, təlim-tərbiyənin gələcəyini əvvəlcədən duymaq, işdə əsas məsələləri düzgün seçmək, gündəlik işləri vaxtında icra etmək əsas məsələ kimi qarşıda durur. Müasir məktəbə bir-birilə qarşılıqlı surətdə əlaqədar hissələrdən ibarət bütöv bir sosial pedaqoji sistem kimi baxılmalıdır, bu sistem

məktəbin daxilində təşkil olunmuşdur və xarici mühitlə də müəyyən əlaqəyə malikdir". (2, s.38)

Məktəbdə idarə edən və idarə olunan kimi iki yarım-sistem qarşılıqlı surətdə əlaqədardır. Məktəbin rəhbərlərini və pedaqoji kollektivi birləşdirən idarəedici yarım-sistem aparıcı rol oynayır. Şagirdlər və onların təşkilatları isə idarə olunan sistemə aiddirlər.

Məktəbi idarəetmənin mahiyyəti təlim və tərbiyədə optimal bir nəticə əldə etmək məqsədi ilə şagirdlərə və onların valideynlərinə müəllimlər tərəfindən məqsədyönlü təsir göstərilməsindən ibarətdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası/ edu.gov.az
2. Cabbarov R. Təhsil müəssisələrində təlim-tərbiyə işlərinin idarə edilməsi və planlaşdırılması məsələləri. Bakı: ADPU, 2009, 160 s.
3. Kəlbəliyev Ə.A. Təhsili idarəetmənin əsasları (məktəbşünaslıq). Bakı: Nurlan, 2006, 88 s.
4. Quliyev Ə. Təhsilin idarəedilməsinin bəzi problemləri. Bakı, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 2008, 208 s.
5. Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007, 448s.

Təhsil müəssisələrində işçi heyətinin idarə edilməsi istiqamətləri

Mürşüdlü Vüsalə Mübariz qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. S.A.Orucova

İdarə etmək nədir? Bu suala müxtəlif cavablar verilir və mahiyyət etibararı ilə hamısı müəyyən fikri ifadə edir. Nəzəri və pedaqoji-metodik ədəbiyyatda "idarəetmə" an-

layışı ən ümumi və ən universal anlayışlar sırasına daxil edilir.

Mütəxəssislərin fikirincə "İdarəetmə dedikdə məqsədəuyğun qərarlar qəbul etməyə, idarə olunan obyektə təşkil etməyə, ona nəzarət etməyə, tənzimləməyə yönəldilmiş fəaliyyət, düzgün informasiya əsasında işin təhlili və onun yekunlaşdırılması kimi başa düşülür"(4, s.170). Deməli, idarəetmə təkcə texniki və istehsal sahəsini deyil, eyni zamanda sosial, o cümlədən pedaqoji sistemdə keyfiyyət təminatında xüsusi rol oynayır.

Tədqiqatların və aparılmış təhlilin nəticələri göstərir ki, idarəolunmada təkcə pedaqoji kollektivin funksiyalarını gücləndirməklə qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq olmaz. Bu problemlərin həllində pedaqoji kollektivin və rəhbərin işinin differensiasiyasından və əlaqələndirilməsindən də istifadə etmək vacibdir.

Təhsil sistemində çalışan şəxslərdə idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması təmin olunmalıdır. İdarəetmə mədəniyyəti pedaqoji mədəniyyətin əsas tərkib hissələrindən biri kimi idarəetmənin səmərəliliyini artırır, keyfiyyət göstəricilərini yüksəldir, idarəolunan sistemin iştirakçıları ilə rəhbər arasındakı qarşılıqlı məsuliyyətin və münasibətlərin qurulmasında həlledici rol oynayır. Bir çox pedaqoqların (A.O.Mehrabov, A.N.Abbasov, M.C.Mahmudov) fikrinə görə, idarəetmə mədəniyyətinin komponentləri aşağıdakı kimi formalaşdırıla bilər: aksioloji (idarəetmənin pedaqoji dəyərlər sistemi haqqında təlim), texnoloji və şəxsi-yaradıcılıq.(3,s.140)

Araşdırmalar göstərir ki, idarəedici korpus çox vaxt sınaq və səhvlər metodu ilə qarşıda duran pedaqoji problemləri aradan qaldırmağa cəhdlər edir, idarəetmənin müəkkəb çətinlikləri ilə üzləşir, onların bu sahədə xüsusi hazırlıq keçmədikləri müəyyən edilir. Ona görə də hazırda rəhbər vəzifələrdə çalışan, eləcə də həmin vəzifələrə təyin

olunacaq şəxslərin yeni forma və metodlarla müvafiq təlimə cəlb olunmaları çox vacibdir. Bu məqsədlə təlimə cəlb olunmanın prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi işin keyfiyyətlə həyata keçirilməsi üçün yeni hüquqi normativ sənədlərin hazırlanmasını tələb edir. Rəhbər pedaqoji kadrların hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisasının artırılması öz növbəsində yeni təhsil sistemi modelinin qurulmasını, resurs təminatının möhkəmləndirilməsini və bir sıra mühüm problemlərin həllini aktuallaşdırır.

İdarəetmə işində formalizmin aradan qaldırılması və daha təkrar olunmaması üçün tənqid və özünütənqidin inkişafına qayğı göstərilməlidir. Pedaqoji rəhbərlik işində formalizm çox vaxt ondan irəli gəlir ki, bəzi adamlarda tapşırılan işə məsuliyyət hissi olmur, yaradıcı fəaliyyət yoxdur, onlar kollegiallığın rolunu düzgün qiymətləndirmirlər; aralarında "mənə nə", "dəymə mənə, dəyməyim sənə", prinsipi hökm sürür. Bu səbəbdən də, kadrların düzgün seçilib yerləşdirilməsinə, o cümlədən perspektivliyinə, mənəvi kamilliyinə, onların daim təkmilləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Yoxlamaların obyektivliyi təmin edilməli, metodist köməyinin keyfiyyəti yaxşılaşdırılmalıdır. İşçiyə lazımı şərait yaradılmalı, qayğı göstərilməli, hər kəsə öz əməyinə və qabiliyyətinə görə qiymət verilməlidir.

Formalizmə qarşı mübarizə hamının işi olmalıdır. Həmin hərəkətdə də formal deyil, məhz həqiqi münasibət bəslənməlidir. Təlim-tərbiyə işinin müvəffəqiyyəti bu problemin düzgün həllindən çox asılıdır. M.Baharlıya görə rəhbərlikdə aşağıdakı cəhətlər xüsusi nəzərə alınmalıdır:

- a) əməyin elmi təşkili;
- b) işə yaradıcı münasibət
- c) kollektivlə, ayrı-ayrılıqda onun hər bir üzvü ilə məşğul olmaq;
- ç) özünə və başqalarına yüksək tələbkarlıq;

d) prinsipiallıqla humanistliyi əlaqələndirmək;

e) hadisələri və işi təhlil edib qiymətləndirə bilmək və s.(1, s.18)

Pedaqoqların fikrincə, şəraiti və pedaqoji kadr potensialı müasir tələblər səviyyəsində olmayan məktəblərdə islahat proqramının təklif etdiyi yeniliklərin, elmi əsaslara söykənmədən tətbiq edilməsi lazımı səmərə verə bilməz. Əgər təhsil verənlər məktəbin mövcud durumunu olduğu kimi dərk etməsələr, onun yeniləşdirilməsi yollarını bilməsələr və yeniləşməni öz şəxsi maraqları kimi qəbul etməsələr, təhsildə keyfiyyət dəyişiklikləri baş verə bilməz və məktəbi inkişafa doğru istiqamətləndirmək olmaz.

Ümumtəhsilin inkişaf etdirilməsi üçün hər bir məktəbdə özünüinkişafetdirmə mexanizmi hazırlanmalıdır. Bu elə bir mexanizm olmalıdır ki, o təhsildə əldə edilən nəticələrin mütəmadi təhlilinə və bu təhlilin nəticələrinə əsasən təhsilin irəliyə doğru inkişafı ilə əlaqədar bütün problemlərin həllinə təminat versin. Bunlardan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, məktəbin həqiqi mənada yeniləşməsi və inkişafı üçün kənardan göstərişlər vermək, onu müxtəlif yenilikləri tətbiq etməyə məcbur etmək yox, ilk növbədə məktəbin tədris-maddi bazasının, idarəetmə strukturunun və müəllim hazırlığının müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılmasına nail olunmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Baharlı M. Seçilmiş əsərləri. IV cild, 1998, 234 s.
2. Mehrabov A.O., Abbasov A.N., Mahmudov M.C. Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2013, 344 s.
3. Məmmədzadə R., A. Abdullayev., Ş F. Kərimova., R. Cabbarov, S. Rəsulova., Ə. Quliyev. Təhsilin idarəedilməsinin bəzi problemləri. Bakı: Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 2008, 328 s.

4. Mehrabov A.O. Təhsildə keyfiyyət, ona nəzarət və idarə olunmanın təşkili xüsusiyyətləri kimi // ARTPI, Elmi əsərlər, 2005

Təhsilin ümumi problemləri

Həsənov Həsən Əlihüseyn oğlu

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. E.R. Hüseynova

Dövlətin yürütdüyü siyasət içərisində təhsil siyasəti önəmli yerlərdən birini tutur. Hər bir ölkənin gələcəyi savadlı, dövrün tələblərinə cavab verən, müasir biliklərə yiyələnən, gənclərdən asılıdır. Bunu çox yaxşı başa düşən dövlət təhsil sahəsinə ayrılan maliyyəni hər il artırır, bu sahənin inkişafını diqqət mərkəzində saxlayır. Azərbaycanın gənc bir ölkə olduğunu nəzərə alsaq görərik ki, müstəqillik qazandığı ilk illərdə təhsil sahəsinə diqqətdən kənarda qoymamışdır. Ötən əsrin 90-cı illəri Azərbaycan üçün ağırlı-acılı keçmişdir. Öz ata-baba torpaqlarından didərgin düşən soydaşlarımız, onların məktəbli övladları təhsildən kənarda qalmış, qaçqınlarımız universitetlərin yataqxanalarında, məktəblərdə və digər inzibati binalarda məskunlaşdırılmış. Bu da müəyyən problemlər yaradırdı. İnkişaf etməkdə olan ölkəmiz güclü iqtisadi imkanlardan istifadə edərək regionda və dünyada öz mövqeyini bərpa etdi. Heydər Əliyevin Təhsildə İslahatların keçirilməsi ilə bağlı verdiyi sərəncam bunun bariz nümunəsidir. Neft kapitalının insan kapitalına çevrilməsi strategiyasına uyğun olaraq humanitar sahələrin inkişafı istiqamətində gərgin iş aparılmışdır. Təhsil sisteminin daha da təkmilləşdirilməsinə dair tədbirlər həyata keçirilmiş, dünyanın mötəbər universitetlərində minlərlə Azərbaycan gəncinin təhsil alması üzrə Dövlət Proqramı gerçəkləşdirilmiş, yeni universitetlər açılmış, təhsildə özəl

sektor formalaşmışdır. Azərbaycan mədəniyyəti həm ölkə daxilində, həm də xaricdə irimiqyaslı layihələr çərçivəsində təmsil olunmaqdadır. İnformasiya əsrinin tələbləri, müasir texnoloji yeniliklər və bunlardan istifadə etmə bacarığına sahib olan mütəxəsislərin hazırlanması, bununla bağlı xarici ölkələrə dövlətin maliyyə dəstəyi ilə müəllimlərin seminarlara cəlb olunması dövlətin bu sahəyə nə dərəcədə diqqət ayırdığının bariz nümunəsi idi.

2003-cü ildən başlayan modernləşmə siyasəti təhsil sahəsindən də yan keçmədi. İllərdir davam edən ənənəvi təhsilin yeniliklərlə əvəz olunmağa başlaması da özlüyündə müəyyən problemlər yaratdı. Ümumilikdə təhsilimizdə olan problemlərə nəzər salsaq görürük ki, burada ilk öncə müəllimlərə ödənilən maaşların azlığı, müəllim-şagird münasibətlərində olan nöqsanlar, fəaliyyət göstərən, günü gündən də artmaqda olan hazırlıq kursları, repetitorların sayının artması şagirdlərin məktəbdən uzaqlaşmasına gətirib çıxardı. Bu qeyd etdiyimiz problemlər hələ hamısı deyil, aşağıda bir sıra problemlərin yaranması və aradan qaldırılması yollarını da qeyd edəcəyik.

Bu problemlərdən biri təhsilin demokratik şəkildə idarə edilməsi problemidir. Uzun illər unudulmuş demokratiya, indi dahada irəli sürüldüyündən bu bir zərurət kimi ortaya çıxmışdır. Çünki cəmiyyətimizi idarə edən kadrların öz üzərində yol verdikləri ciddi nöqsanların kökləri məktəbdən başlamışdır. Səbəb isə aydındır: onlar təhsil illərində gələcək həyata hazırlanarkən demokratiya ruhunda tərbiyə edilməmiş, məktəbdə bunun üçün şərait olmamışdır. (3.76-77)

Qloballaşmanın tempi bu prosesi həyatın müxtəlif sahələrində qarşılama tədbirlərinin tempini əhəmiyyətli dərəcədə üstələyir. Bu gecikmə əhalinin yeni mühitə hazırlanması məsələsində təşəbbüskarlığın itirilməsi təhlükəsini real edir. (1,40)

Təlim sistemində mövcud nöqsanlardan başlıcası, şagirdlərin tədris fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında qarşıya çıxan çətinliklərdir. Fikirimizcə, təlimdə geridə qalmanın başlıca səbəbləri aşağıdakılardır: müəllimin metodik hazırlığının zəif olması, şagirdlərin tədris fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında yol verilən nöqsanlar, təlim metodları və priyomların düzgün seçilməməsi, şagirdlərin təlim materialları ilə yüklənməsi və s. (2,285)

Təhsilin ümumi problemləri sırasına kurikulumu da aid etmək olar. Heç kəsə sirt deyil ki, Azərbaycanda bu proqram özünü doğrultmadı. Ənənəvi təhsildən imtina etməyimiz, bu proqramın qəbulu çoxlu çətinliklər yaratdı. İlk öncə onu qeyd edək ki, burada kadr hazırlığının kifayət qədər olmaması çətinliyi daha da artırdı. Xarici ölkələrə bu proqramı öyrənmək üçün dövlət külli miqdarda pullar xərclədi. Müəllimlər kurikulum proqramını öyrənmək üçün kurslara cəlb olundu.

Ucqrar kənd məktəblərində müəllim çatışmazlığı ucbatından bir müəllimin bir neçə fənni tədris etməsi tədrisin keyfiyyətini aşağı salır.

Təhsil səviyyəsinin get-gedə aşağı düşməsinin səbəbini təhsil üzrə ekspert Nadir İsrəfilov bildirir ki, qiymətləndirmə mexanizmlərindəki boşluqlar, müəllim hazırlığında peşəkarlığın məhdudluğu, dərsliklərin lazımi bilik təminatını ödəməməsi yaranmış vəziyyətdə öz rolunu oynayır”

Ədəbiyyat:

1. İ.Z.Əliyev “Qloballaşma dövründə Azərbaycanda orta məktəb məzunlarının təhsil və məşğulluq problemləri”, Bakı-2010, səh 51.
- 2.Ş.Azadəliyeva “Təhsil-tərbiyənin müasir problemləri”, Bakı-2011, səh 380.

3.R.Məmmədzadə, A.Abdullayev, F.Kərimova,
R.Cabbarov, S.Rəsulov, Ə.Quliyev "Təhsilin İdarə
Edilməsinin Bəzi Problemləri", Bakı-2008, səh 238.

4.İnternet- [http://gundelik-
baku.com/index.php?newsid=35985](http://gundelik-baku.com/index.php?newsid=35985)

Yeniyyətəmələrin təlim fəaliyyətinə pedaqoji rəhbərliyin həyata keçirilməsi imkanları

Abdullayeva Mələk Rəhman qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə II kurs magistr

Elmi rəhbər: dos.E.R.Hüseynova

Yeniyyətəmələrin təlim prosesi zamanı hərtərəfli tərbiyə olunması pedaqoji kollektivin imkanı, gələcəyə olan inamı və münasibətləri ilə bağlıdır. Yeniyyətəmələrin yaradıcı fəaliyyətinə düzgün münasibət onun hərtərəfli inkişafına kömək göstərir. Pedaqoji rəhbərliyi həyata keçirən hər bir müəllim çalışmalıdır ki, təlimdə fəallıq göstərən şagird yüksək keyfiyyətə malik insan kimi də nümunəvi olsun. Müəllimlə yeniyyətə şagird arasında səmimi münasibətlərin yaranması təlim-tərbiyə prosesinin ən incə sahəsidir. Hər hansı bir intizamsız şagirdə (əsasəndə yeniyyətəməlik dövründə) müəllim fərdi yanaşmaqla öz pedaqoji ustalığı sayəsində bunu aradan qaldıra bilər. V.A.Suxomlinski bu barədə yazır: "Yeniyyətəmənin məsləhətçisi yalnız o adam olur ki, yeniyyətəmənin keçirdiyi eyni hissləri keçirir, onunla bərabər eyni ideyalarla, ictimai maraqlarla yaşayır, eyni sərvətlərlə maraqlanır, yeniyyətəmənin aydın olmayaraq axtarmaq istədiyi eyni şeyi maraqla axtarır" (2,57). Yeniyyətəmələrin ilk baxışda adi görünən bəzi fərdi psixoloji xüsusiyyətini necə gəldi yox, məhz, pedaqoji əsasda, pedaqogikanın tələblərinə əsaslanaraq nəzərə almaq təlim fəaliyyətində böyük əhəmiyyətə malikdir. Pedaqoji münasibətlər məktəb-

şagird əlaqəsindən başlayır. Yeniyyətəmənin anatomik-fizioloji və psixi inkişafında, iradi-emosional və əqli həyatında ciddi dəyişikliklər baş verir.

Yeniyyətəməlik dövrü təlimin bu və ya digər növünə yiyələnmək üçün zəruri olan senzitivlik, həssaslıq və yüksək qavrama qabiliyyəti kimi keyfiyyətlərlə diqqəti cəlb edir. Yeniyyətəməlik yaşı dövründə şagirdlərdə diqqətin tez-tez yayınması halları özünü göstərir. Uşağın təlim fəaliyyətindəki əsaslı dəyişikliklər, tələbat və maraq dairəsinin dəyişməsi, fənlərə, müəllimlərə münasibəti və s. diqqətin təzahür və inkişafına, mənfi halların özünü göstərməsinə səbəb ola bilər. Yeniyyətəmələrdə təxəyyül yüksək inkişaf səviyyəsinə çatır və yaradıcı təxəyyül xeyli inkişaf etmiş olur. Düşüncənin inkişafında irəliləyiş baş verir. Bu dövr ərzində düşüncə daha ümumiləşmiş, dərin və mücərrəd xarakter daşıyır. Yeniyyətəmələr elmi anlayışları mənimsəyir və onlara istinad edirlər və konkret əyani-obrazlı düşüncə öz yerini mücərrəd nəzəri düşüncəyə verir.

Yeniyyətəmənin təlim fəaliyyətində əvvəlki yaş dövrlərindən fərqlənən xüsusiyyətlər özünü göstərir. Yeniyyətəmənin təlim fəaliyyətinin yeni xüsusiyyətlərini səciyələndirən əsas cəhət təlimdə şagirdin müstəqilliyinin təmin olunması ilə əlaqədardır. Bu dövrdə şagirdlər onları daha çox maraqlandıran fənlərə yönəlir və sərbəst olaraq biliklərini genişləndirməyə səy göstərirlər. M.Mehdizadə yazır ki, "İnsan yalnız o zaman müvəffəqiyyət qazanır ki, öz biliklərini müstəqil surətdə artırmaq bacarığına yiyələnmiş olsun" (5,28). Beləliklə, gerçəkliyə şüurlu münasibətin ümumi inkişafı ilə əlaqədar olaraq yeniyyətəmənin təlimə münasibəti tədricən dəyişir. Dərs deyən müəllimin biliyindən, şəxsi keyfiyyətlərindən, həmin müəllimlə yeniyyətəmənin münasibətindən, aldığı qiymətdən asılı olaraq bəzən bir fənnə maraq artdığı halda, digər fənnə olan maraq tamamilə zəifləyir. Yeniyyətəmə get-gedə təlim materialını

daha çox ümumiləşdirməyə, sistemləşdirməyə başlayır. Şagird istər-istəməz təkcə öyrənmək, yadda saxlamaqla kifayətlənmir, öyrəndiyi bilikləri əvvəkilərlə əlaqələndirməyə, onun köməyi ilə yeni fikri məsələləri həll etməyə, ümumiləşdirmələr aparmağa çalışırlar.

Qarşılıqlı münasibətlər sistemi pedqoji ünsiyyətin başlıca cəhətidir. Müəllim-şagird münasibətlərinin uğurlu olması üçün onlar arasında "subyekt-subyekt" münasibətləri sistemi həyata keçirilməli, yeniyetmələrə pedqoji prosesin bərabər hüquqlu iştirakçıları kimi yanaşılmalıdır. Müəllim və yeniyetmə arasında subyekt-subyekt münasibətlərinin həyata keçirilməsinin ilkin, şərti və eyni zamanda nəticəsi şəxsiyyətə və yeniyetmənin müstəqilliyinə təzyiqlik, təlim məcburet və davranışı rejimləşdirmək əsasında deyil, yeniyetmənin yaradıcı öz fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratmağa istiqamətlənmiş pedqoji fəaliyyət ola bilər. Pedqoji prosesin fundamental səciyyəsi pedqoji prosesin həyata keçirilməsi üsullarıdır ki, bu zaman inkişafa istiqamətlənən sistemə əsaslanılır.

Pedqoji problemin həllinin yeni, daha effektiv həlli yollarını axtarmaq məqsədilə tədris və ya tərbiyə sahəsində elmi cəhətdən qoyulmuş təcrübə, pedqoji hadisə zamanı səbəb-məqsəd əlaqəsinin tədqiqatı, pedqoji təsir və qarşılıqlı əlaqənin nəticələri barədə rəyin öyrənilməsi, pedqoji hadisə və proseslərin fasiləsiz təkrarlanması pedqoji eksperimentin əsasını təşkil edir. Pedqoji eksperiment müəyyən pedqoji fərziyyəni yoxlamaq metodudur. Onun məqsədi pedqoji prosesdə səbəb-nəticə əlaqələrini, kəmiyyətlər arasındakı asılılığı öyrənməkdən, yeni forma və metodların səmərəliliyini aşkara çıxarmaqdan və s. ibarət ola bilər.

Yeniyetmələrin təlim fəaliyyətinə pedqoji rəhbərliyin həyata keçirilməsi zamanı bir sıra üsul və formalardan istifadə olunur. Bunlardan birinə eksperimenti misal göstərmək olar. Təşkili formasına görə eksperiment üç cür

olur: təbii (adi, təbii şəraitdə keçirilir), laborator (laboratoriya şəraitində keçirilir) və kompleks (həm təbii, həm də laborator şəraitdə keçirilir) eksperiment.

Eksperimentin təşkili üçün iki paralel sinif (qrup) götürülür: bunlardan birində iş yeni qaydada təşkil edilir (eksperimental sinif və ya qrup), digərində isə ənənəvi qaydada aparılır (kontrol sinif və ya qrup). Müəyyən müddətdən (1 rüb, 1 il) sonra hər iki sinifdə (qrupda) işin nəticəsi yoxlanılır və bir-biri ilə müqayisə edilir. Eksperiment yaxşı nəticə verərsə, onu bir qədər geniş miqyasda keçirmək lazımdır.

Eksperimentin səmərəli nəticə verməsi üçün onu başqa metodlarla (müşahidə, müsahibə, anket sorğusu və s.) əlaqələndirmək mühüm şərtidir. Pedqoji tədqiqatda bəzən empirik-nəzəri metodlar əlaqəli şəkildə tətbiq olunur.

Ədəbiyyat:

1. Ə.Sarıyev "Müəllim-şagird münasibətlərinin bəzi cəhətləri", Bakı-1981, səh 214.
2. V.A.Suxomlinski "Vətəndaşın doğulması", Bakı-1975, səh 57.
3. S.Həsənlı "Psixologiya", Bakı-2013, səh 283.
4. Ə.Ə.Qədirov, H.Məmmədov "Yaş psixologiyası", Bakı-1986, səh 196.
5. Ə.Ağayev "Təlim prosesi: ənənə və müasirlik", Bakı-2006, səh 28.
6. S.Kərimova "Müəllim tipologiyası və müəllim-tələbə münasibətlərinə onun təsiri", Bakı-2015, səh 40.
7. İnternet-<http://kayzen.az/blog/pedagoq/401/pedagoji-t%C9%99dqiqat-v%C9%99-onun-metodlar%C4%B1.html>

Azərbaycan Respublikasının Təhsil sisteminin Ümumavropa strukturlarına davamlı şəkildə inteqrasiyası

Dadaşova Adilə Alim qızı
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)
ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: Dos. Ş.M.Azadəliyeva

Son illərdə Azərbaycan Respublikasının bir sıra Ümumavropa strukturlarına inteqrasiyası, onların fəaliyyətində fəal iştirakı, qəbul olunmuş öhdəliklərin yerinə yetirilməsi həyata keçirilir.

Buna görə də təhsil islahatı prosesi bütünlüklə aşağıdakı üç istiqamətdə aparılmalıdır: 1) SSRİ tərkibində olduğu müddətdə respublikada yaranmış elmi-intelektual və maddi-texniki bazanın inventarlaşdırılması; 2) vahid Avropa təhsil məkanına daxil olmaq üçün Azərbaycan təhsil sisteminin bütün sahələrində tənqidi təhlil aparmaqla bu sistemin modernləşməsi məqsədilə optimal strategiyanın seçilməsi; 3) bir tərəfdən təlim-tədris modellərinin Avropa tələblərinə uyğunlaşması, ikinci tərəfdən isə Azərbaycan təhsilində yaranmış milli-mədəni özünəməxsusluqların qorunması, ənənələrin varisliyinin təmin edilməsi.

Ümumavropa təhsil məkanına inteqrasiya işinin istiqamətlərindən biri də, təhsil standartlarının yaxınlaşması, bu standartların kəskin rəsmiyyətçilikdən və buna uyğun olaraq, istifadə olunan tədris proqramlarından imtina edilməsidir. Bu istiqamətdə ilk addım atılmışdır – Azərbaycanın ali təhsil müəssisələri ikipilləli təhsil sisteminə - bakalavriat və magistratura təhsil sisteminə keçmişdir, lakin bu kifayət deyildir: “kredit” adlanan vahid Ümumavropa qiymətləndirmə sisteminə keçmək vacibdir ki, bu sistemə uyğun olaraq təhsil kursları beşballıq sistemlə, yoxlama ilə deyil, bu kursların həcmindən asılı olaraq əvvəlcədən onların

meyarlarını müəyyənləşdirməklə, xüsusi ballarla qiymətləndirilir (1).

Kreditlər bir növ “şərti vahidlər” dir və onlar hər bir kursun başa vurulması üçün tələb olunan işin həcmi əks etdirir və mühazirələri, məşğələləri, praktik dərsləri, müstəqil işləri, imtahanları və sınaqları özündə birləşdirir. Əsas məsələlərdən biri də Avropa metodologiyasına oxşar şəkildə təhsilə yanaşmanın və təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin müəyyənləşdirilməsidir (2)

Respublikanın ali təhsil müəssisələrində təhsil səviyələrinin müxtəlif sürət və rəngarəngliyini, fərdi çətinlik dərəcəsinə malik dərslər materiallarını, dar ixtisas çərçivəsindəki təhsilin son mərhələsində əlavə tədris fənlərini seçə bilmək imkanını nəzərə alan fərdi təhsil üslubunu seçə bilmək hüququnu tələbələrə verməklə, təhsil prosesinin şəklini dəyişdirmək üçün real imkanların təmin olunması vacibdir.

Tədris planlarının tələbələr tərəfindən sərbəst seçilməsi, auditor məşğələlərin miqdarının azaldılması, tədris fəaliyyətinin sərbəst növlərinə xüsusi əhəmiyyət verilməsi, müəllimlərlə fərdi məşğələlərin keçilməsi istiqamətində irəliləmək zəruridir. Ən vacib problemlərdən biri də məsafəli tədris sistemi, onun əsas istiqamətlərinin proqnozlaşdırılması, təqdim olunan ixtisasların skeptri və s. konsepsiyaların işlənilib hazırlanmasıdır.

Eyni zamanda, milli və dünyəvi dəyərləri bir yerə toplayan yeni təhsil mədəniyyətinin formalaşdırılması məsələsi də gündəmdə olmalıdır. Ali təhsil müəssisələrinin məzunları: a) beynəlxalq tərkib hissələrlə zənginləşdirilmiş biliklər əldə etməli; b) mədəniyyətlərarası ünsiyyət vərdişlərini mənimsəməli; c) beynəlxalq əməkdaşlıq və rəqabət şəraitində peşəkar fəaliyyətə yiyələnməli; d) müasir informasiya və tədris texnologiyalarını tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Bir tərəfdən Azərbaycan ali məktəblərinin dünya inteqrasiya proseslərində iştirakının optimal variantlarının seçilməsinə, digər tərəfdən milli ənənələrin mütləq şəkildə qorunub saxlanılmasına əsaslanan mövqelərin reallaşdırılması, Azərbaycan ali təhsil sisteminin Avropa standartlarına yaxınlaşmasına, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün əsas təməl rolunu oynamağa və onun təhsil xidmətləri üzrə dünya bazarında rəqabət qabiliyyətinin artmasına səbəb olardı.

Hələ yüz il əvvəl yapon romantiki Kitamura Tokoku Şərq və Qərb arasında ideyalar axınının kəsişməsi ilə bağlı demişdi: "Ölkələr yalnız vahid ideyalar dünyasının müxtəlif tərəflərini təqdim edirlər. ...İnsanların fikirləri öz aralarında ünsiyyətdə olurlar. Yalnız Şərqi ideyalarından yapışmaq, eləcə də tək-cə Qərbi ideyalarına aludə olmaq axmaqlıqdır. ...irəli hansı (ideya – H.Ə.) gedə bilirsə, qoy irəliləsin, yol verməli olan isə, qoy təəssüf etmədən yol versin. Görünür, həqiqət hər iki baxımdan yaradıcı qüvvənin doğduğu yerdədir" (3, s.156-157).

XXI əsr özünün ictimai inkişafı stimullaşdıran əsas dəyərlərin dəyişməsinə əhəmiyyətli meyilləri ilə səciyyəvidir. XXI əsr mədəniyyətinin inkişaf xarakteri öz növbəsində insanın həyat və fəaliyyətinin dəyişməsinə əmələ gətirir. Təbii ki, bu, təhsil sahəsini də əhatə edir və bu zaman onun müasirləşməsinə səbəb olur.

Əslində cəmiyyətin müasir çağırışlarına vaxtında cavab vermək üçün təhsil prosesinin dünyəvi meyillərə uyğun gələn yeni konsepsiyası tələb olunur.

Bu həm də dəlillər üzərində əməliyyat aparmaq bacarığının öyrənilməsi və şəraitin idarə olunması məktəbidir. Son onillikdə təhsil sistemində çox mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. Bu dəyişikliklərə təhsilin müddəti və üsulları, proqramların yeniləşdirilməsi, informasiya və kommunikativ texnologiyalardan geniş istifadə, idarəçiliyin bir hissə-

sinin yerlərə verilməsi, qiymətləndirmənin yeni üsullarının meydana gəlməsi aiddir.

Rəqabətlik istənilən dövətdə, istənilən təhsil müəssisəsində mövcud olan təhsil sistemində həyata keçirilən islahatlarda, modernləşmənin yeni mərhələsində ən əsas amillərdən biridir.

Rəqabətlik əslində modernləşmə prosesinin effektivliyinin göstəricisidir.

Modernləşmə prosesləri müasir tədris prosesində müxtəlif mürəkkəb, hətta bir-birinə zidd meyillərlə müşahidə olunur ki, bunlara təhsil fərdiləşdirilməsi və variantivliyi, fasiləsizlik və s. daxildir.

Modernləşmə bir çox mənada təhsilin xarakterini dəyişdi, onun məcburi, elmi - tədqiqat fəaliyyəti ilə alim-müəllim arasındakı münasibətlərdən, əsasən, xilas etdi.

Azərbaycanın bütün ali məktəblərinin beynəlxalq təhsil məkanı koordinatlarındakı yerini nəzərə almaqla hər bir Azərbaycan ali təhsil müəssisəsinin beynəlxalq fəaliyyətinin yeni strategiyalarının, modellərinin və mexanizmlərinin axtarışı və işlənilib hazırlanması mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Ali məktəbin beynəlxalq fəaliyyətinin yaradılması; beynəlxalq fəaliyyətin təşkilinin kompleks xarakteri; beynəlxalq fəaliyyət məsələlərində ali təhsil müəssisəsinin müstəqilliyi; xarici təşkilatlarla bərabər hüquqlu partnyorluq; Azərbaycan ali məktəbinin elmi nailiyyətlərinin və ənənələrinin qorunması; mütəxəssislərin hazırlanmasında dünya standartlarına istiqamətlənmə kimi əsas prinsipləri xüsusi qeyd etmək olar (4).

Eyni zamanda qeyd etməliyik ki, Ulu öndər Heydər Əliyev ölkənin təhsil sahəsində milli siyasətin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı öz tövhiələrini verdi. O, Azərbaycanın inkişaf etdirilməsi və müasir dünyadakı mövqeyinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə Təhsil İslahatı komissiyasının

iclasında çıxış edərək bildirdi ki, “indi bizdə təhsil sisteminə islahatların məqsədi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dünya təhsili sisteminin standartlarına uyğunlaşsın” (5).

Ədəbiyyat:

1. Mehrabov A. O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı: Mürtəcim, 2007, 448 s.
2. Rüstəmov F. A., Dadaşova T. Y. Ali məktəb pedaqogikası. Bakı: Nurlan, 2007, 568 s.
3. Китапура Тококу. Дзэнсю. ПСС в 3-х т. Т. 1, Токио, 1960, 267 с.
4. Boloniya prosesi kontekstində Azərbaycan təhsili / elmi-praktik konfransının materialları. 15 dekabr 2007-ci il, Bakı: Qafqaz Universiteti, 2008, 100 s.
5. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004). Bakı: “Çaşıoğlu”, 2005.

Yeniyetmələrin təlim fəaliyyətinə rəhbərlik pedaqoji problem kimi

Abdullayeva Mələk Rəhman qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. E. R. Hüseynova

Hər bir dərin zəkaya malik olan, təlim prosesi zamanı işgüzarlıq və fəallıq nümayiş etdirən Azərbaycan müəllimi şagirdin təlim mühitini, bilik, yaş və anlayış səviyyəsini, pedaqoji-metodik, psixoloji-iradi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq pedaqoji prosesin təşkilinə yaradıcı mövqedən yanaşmalıdır. Təlim prosesi o zaman effektiv alınır ki, pedaqoq şagirdin fəaliyyətinə məharətlə rəhbərlik edir. Birgə fəaliyyətə sıx şəkildə qoşulmuş şagirdin şəxsiyyət keyfiyyətləri, əməliyyatlardakı müstəqilliyi bu cür əməkdaşlığın əsasını təşkil edir.

Müəllimlə belə qarşılıqlı münasibətlərdə olan şagirdin daha aktiv və sərbəst olmaq imkanı yaranır. Bundan başqa, bu aktivliyi düzgün idarə etməklə şagird şəxsiyyətində müsbət yönümlü dəyişikliklərin baş verdiyini görmək olar. Eyni zamanda pedaqoji preses zamanı keyfiyyətin əldə olunması üçün psixoloji xüsusiyyətləri dərinlən bilmək vacibdir. Müəllim və şagird arasında problemlər adətən, sinifdən-sinəfə keçdiyi zaman və onların yaş dövrləri ilə əlaqədar olaraq baş verir. Yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, xüsusən orta yaşlı şagirdlərə, yəni yeniyetmələrə pedaqoji rəhbərlikdə önəmli məsələlərdən biridir. Müəllim-şagird münasibətlərinin məqsədmüvafiq tərzdə yaranıb inkişaf etməsi prosesində müəllimin təsiri əsas olsa da, həlledici rol oynamır. Bu prosesdə yeniyetmə, şagirdlər müstəqil mövqeyə malikdirlər. S. Həsənli yazır: “Yeniyetmə yaşı 10-11 yaşdan 14-15 yaşa qədər olan vaxtı əhatə edir. Bu dövr bir il tez və ya gec başlaya və qurtara bilər. Bu dövrdə aparıcı fəaliyyətlə yanaşı olaraq təlim, ictimai-təşkilati, idman, bədii, əmək fəaliyyəti də özünə xüsusi yer tutur. Onlar müxtəlif qruplarda qəbul olunmuş qarşılıqlı münasibət normalarına uyğun ünsiyyət yaratmağı öyrənir, öz «mən»lərini qiymətləndirmək bacarığına yiyələnirlər. Yeniyetməlik dövrünü “keçid”, “təhlükəli”, “dönüş” və s. dövrü də adlandırırlar. “ (8, 253)

Müəllimləşagird arasındakı pedaqoji prosesdə müəllimin rəhbərlik üslubu mühüm rol oynayır. Bu baxımdan müəllimləri üç tipə - avtoritar, demokratik və liberal tiplərə ayırırlar. Pedaqoji ünsiyyətin intensivliyi müəllimin rəhbərlik üslubu ilə müəyyən olunur. Müəllimin şagirdləri qavraması və anlaması, sinifdə meydana çıxan ixtilafların xüsusiyyətləri və s. onun pedaqoji rəhbərlik üslubu ilə əlaqədardır.

H. Ə. Əlizadə yazır: “Müşahidə materiallarının təhlili göstərir ki, valideynləri ölmüş və ya boşanmış şagirdlərlə

demokratik üslublu müəllimlər nisbətən asanlıqla dil tapa bilirlər. Şagirdlər onlara hörmətlə yanaşır, inanır, hətta çox vaxt öz ürəklərini onlara açırlar. Müəllim, şagird çətin olan bu anda ona təsirli kömək göstərsə, qayğı ilə yanaşarsa, etibar etdiyi sirri qoruyub saxlaya bilirsə, onların qarşılıqlı münasibətlərinin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır. Avtoritar üslublu müəllimlərlə şagirdlər arasında konflikt hallarının yaranmasına daha çox təsadüf olunur.” (6, 20) Ailədə əmələ gələn köklü demoqrafik dəyişikliklər uşağın psixoloji avtoportretində, mənlilik şüurunda, iddia səviyyəsində bilavasitə əks olunur. Yaşlılarla, o cümlədən, müəllimlərlə münasibət sahəsində də valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlarda xüsusi senzitivlik (həssaslıq) müşahidə olunur. Bu isə müəllimdən əsil pedaqoji məharət tələb edir. Yeniyetmələr müəllimin eridusiyasına, şagirdlərlə düzgün qarşılıqlı əlaqə yaradan müəllimlərə daha çox üstünlük verirlər. Yeniyetmələrin təlimə olan münasibətləri tədricən dəyişir. Onların təlim motivlərində ictimai münasibətlər və şəxsi motivlər birlikdə vəhdət təşkil edir.

Bununla yanaşı artıq yeniyetmələr elmlərin əsasını sistemli şəkildə öyrənməyə, mənimsəməyə başlayırlar. Bunun üçün yeniyetmələrdən yüksək əqli inkişaf, idrak proseslərinin inkişafı tələb olunur. Yeniyetmələr yalnız dərstdə keçdiklərini deyil, eyni zamanda biliklərin yeni sahələrini müstəqil olaraq mənimsəməyə çalışırlar. Onlar müxtəlif dərnəklərdə iştirak etməyə can atırlar. Yeniyetmələr bütün fənlərə eyni seçici münasibət bəsləməyə başlayırlar. Bəzən bu və ya digər fənnə maraq dəyişə bilər. Onlarda peşə marağının təşəkkül etməsi sayəsində fənnləri “lazımlı” və “lazımsız” qruplara ayırırlar. Bunlardan asılı olaraq müəllimlərə münasibətləri də müxtəlif olur. Ş.Babayev belə hesab edir ki, “bu yeniyetmə şagirdlərdə özlərini yaşlı adamlara bənzətməyə, müstəqilliyə, öz şəxsiyyətlərinə hörmət bəslənilməsinə, meyl günbəgün qüv-

vətlənir. Şagirdlərdə baş qaldıran bu yeni meyl bir çox müəllimlər tərəfindən nəzərə alınmır, onlara müstəqil şəxsiyyət əhəmiyyəti verilmir. Bu isə müəllim-şagird münasibətləri üçün zəruri olan qarşılıqlı inamın yaranmasında səddə çevrilir.” (3,10).

Yetkinlikləri yaşlılar tərəfindən qəbul edilməyən yeniyetmələrin bir qismi özlərini müəllimin (valideynin) idarəetmə, rəhbərlik üslubuna uyğunlaşdırır, özünü “uşaq” kimi aparır, ya da “təlxəklik” edir. Belə vəziyyət də müəllimin həmin şagirdlərə düzgün təsir edə bilməməsinə gətirib çıxarır. Qeyd etmək lazımdır ki, təlim prosesindəki müəllim və şagird arasında pedaqoji prosesin necə qurulacağı yeniyetmələrlə ünsiyyət və qarşılıqlı təsir vasitələrinin xarakterinə birbaşa təsir edir.

Təlim presesi şəxsiyyətlərarası münasibətlər vasitəsilə başlayır və bitir. Pedaqoqların şagirdlərlə qarşılıqlı münasibətləri bir-birinə olan elə bir yönəlmədir ki, onların qarşılıqlı anlaşmasını şərtləndirir. Bu isə öz növbəsində davranışın qarşılıqlı korreksiyasına gətirir. Təlim prosesində elə qarşılıqlı münasibətlərin yaradılması nəzərdə tutulur ki, burada hər iki tərəf qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çata bilsin. Əməkdaşlığın əsasında bu prosesin iştirakçıları arasında pozitiv münasibətlərin saxlanması durur və əlbəttə, əməkdaşlıq qurulması üçün tələbat və əməkdaşların fəaliyyəti bir-birini məlumatlandıraraq həyata keçirməsi vacibdir. Beləliklə, təlim prosesində xüsusi psixoloji atmosfer yaranır ki, burada təlim subyektləri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olur. Bu, fəaliyyət priyomlarının hesabına deyil, subyektlərin bir-birinə istiqamətlənmiş olmalarının nəticəsidir. Pedaqoji prosesdə yeni tələblərə cavab verən pedaqoji kadr olmadan təhsilimizi yenilik səviyyəsinə qaldırmaq mümkün deyildir.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə, Talibov Y, Eminov A, İsayev İ. *Pedaqogika*. Bakı : 2006, 354 s.
2. Abbasov A, Əlizadə H. *Pedaqogika*. Bakı: 2001, 256 səh.
3. Babayev Ş. Müəllim-şagird münasibətlərinin psixoloji məsələləri. Bakı: Maarif, Azərbaycan Mərkəzi Müəllimləri təkmilləşdirmə institutu, 1985, 21 səh.
4. Əlizadə Ə.Ə. Uşaqvəyeniyyət mələrincinsitərbiyəsi. Bakı: 1986, 259 səh.
5. Əlizadə Ə.Ə. *Təxəyyül*. Bakı: 2006, 223 səh.
6. Əlizadə H.Ə. - *Tərbiyənin demoqrafik problemləri*. 1989, Bakı: 170 səh.
7. Həmzəyev M. *Pedaqojipsixologiya*. Bakı : 1991, 342 səh.
8. Həsənlı S. *Psixologiya*. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 285 səh.
9. Hüseynzadə Rüşət - *Tərbiyəişinin metodikası*. Bakı : 2010, 41 səh.

Məktəbi idarəetmədə iştirak edənlərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması imkanları

Əliyeva Türkan Rasim qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

Müstəqillik qazandıqdan sonra Respublikamızda təhsilə münasibət də dəyişmişdir. Bu, münasibət ilk növbədə, təhsil müəssisələrinin idarə olunmasına müasir yanaşma ilə bağlıdır. Bu səbəbdən də məktəbdə və məktəbin idarə edilməsində dəyişikliklər lazımdır, yəni məktəbi idarəetmənin keyfiyyəti dəyişilməlidir. Eyni zamanda bu idarəetmədə iştirak edənlərin fəaliyyətləri stimullaşdırılmalıdır.

Belə ki, məktəb pedaqoji sistemdir və elmi idarəetmənin obyektidir. Ə.Paşayev və F.Rüstəmov məktəbi idarə-

etmə sisteminin strukturunda dörd səviyyəni müəyyən-
ləşdirmişlər:

Birinci səviyyə-dövlət orqanı və ya kollektiv tərəfindən seçilmiş məktəb direktoru, məktəb şurasının, şagird komitəsinin, ictimai təşkilatın rəhbərləri. Bu səviyyə məktəbin inkişafının strateji istiqamətlərini müəyyən edir.

İkinci səviyyə-məktəb direktorunun müavinləri, məktəbin psixoloqu, ictimai faydalı əməyin təşkili üçün məsul şəxs, inzibati-təsərrüfat işləri üzrə direktorun köməkçisi, həmçinin özünüidarədə iştirak edən orqanlar və birliklər.

Üçüncü səviyyə-müəllimlər, tərbiyəçilər, sinif rəhbərləri (onlar şagirdlərə və valideynlərə, uşaq birliklərinə və dərnəklərə münasibətdə idarəetmə funksiyasını yerinə yetirirlər).

Dördüncü səviyyə-şagirdlər, sinif və ümumməktə şagird özünüidarəsi. Qarşılıqlı təsir obyektı olan şagird, burada, eyni zamanda öz inkişafının subyektı kimi çıxış edir. (7,427)

İstənilən müəssisənin, o cümlədən məktəbi idarəetmə sisteminin strukturlarının idarəedilməsi kompleks fəaliyyətdir. Yuxarıda göstərilən hər bir səviyyədə idarə edənlərin fəaliyyətinin təsirli olması üçün onların zəruri bilik və bacarıqlara malik olmaları ilə yanaşı onların fəaliyyətlərinin maddi və mənəvi baxımından stimullaşdırılması və qayğıkeş münasibət və diqqət göstərilməsi olduqca önəmlidir. Çünki maddi və mənəvi stimullar, qayğıkeş münasibət adamların əməyə daha yaxından cəlb olunması, əmək fəallığı və təşəbbüskarlıqlarının artırılmasında çox mühüm rol oynayır.

Psixoloji proses-təsəvvür, təfəkkür, diqqət, hissetmə, iradə və s. şəxsiyyətin psixoloji xüsusiyyəti, yəni onun temperamenti, xarakteri, qabiliyyəti, müxtəlif mənafeləri və tələbatı ilə üzvi şəkildə əlaqədardır. Məlumdur ki, bu

xüsusiyyətlər bütün işçilərdə eyni olmur. Yəni, insanlar xarakterlərinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

İdarəetmə mədəniyyəti işçilərə qarşı nəzakətli və qayğıkeş olmağı tələb edir. Belə bir münasibət pedoqoji kollektivin idarə edilməsində məktəb rəhbərlərinin (direktor, müavinlər) bir-biri ilə, ayrı-ayrı qurumlarla (sınıf rəhbərləri ilə müəllimlər arasında, müəllimlərin öz aralarındakı münasibətlər, müəllimlərlə valideynlər arasında, müəllim-şagirdlər arasında) münasibətlərində nəzərə alınmalıdır.

Məktəbi idarəedənlərin fəaliyyətlərinin mənəvi stimullaşdırılması məqsədilə onlara məqsədəuyğun hallarda orden və medallar, döş nişanları, fəxri adlar da verilir. Lakin bütün bunlarla yanaşı, məktəbdaxili rəhbərlik səviyyəsində müəllimlərin mənəvi stimullaşdırılmasının bir çox vasitələrindən geniş istifadə etmək mümkündür.

Bununla bağlı olaraq Ə.Kəlbəliyev yazır: "Müəllimin mənzil və məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması, fərdi mənzil tikmək üçün onlara uzunmüddətli kreditlərin və tikinti materialı verilməsi, ev kirayəsi kommunal xərclərinin azaldılması və s. əlaqədar bir sıra tədbirlərin nəzərdə tutulması sözsüz ki, müəllim əməyinin iqtisadi stimullaşdırılmasına qayğının növbəti təzahürü olmuşdur" (4,60)

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bir çox məktəb rəhbərləri stimullaşdırma imkanlarından çox zəif istifadə edir və bəzən də heç etmirlər.

M.Baharlı kollektivə rəhbərlikdə və onların fəaliyyətlərinin stimullaşdırılmasında bir sıra məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməsini önəmli hesab edərək bu məsələlərə: "kollektivin bütün üzvlərinin təşəbbüskarlığına nail olmağı, kollektivin asudə vaxtının səmərəli təşkilini, müəllimlərin mədəni-məişət şəraitinə qayğı göstərməyi" aid etmişdir. (2,17)

Məktəblərin qabaqcıl iş təcrübəsi və müşahidələr göstərir ki, müəllim əməyinin mənəvi stimullaşdırılmasının aşağıdakı vasitələrindən istifadə etmək mümkündür:

- 1) dərsin təşkilində, sinifdən xaric və məktəbdənkənar tərbiyəvi tədbirlərin həyata keçirilməsində diqqətəlayiq nəticə qazanan müəllimlərin kollektiv arasında təriflənməsi və onlara təşəkkür elan edilməsi;
- 2) təlim-tərbiyə sahəsində və müəyyən siyasi, ictimai tapşırıqların yerinə yetirilməsində yüksək müvəffəqiyyət qazanmış müəllimlərə pedaqoji şüranın qərarı ilə əmək kitabçalarına qeyd olunmaqla yazılı təşəkkür verilməsi;
- 3) müəllimlərin qabaqcıl iş təcrübəsinin elmi-metodik məclislərdə, mətbuatda, radio və televiziya verilişlərində işıqlandırılması;
- 4) öz nümunəvi iş təcrübəsi ilə respublika, rayon və məktəblərarası miqyasda tanınan müəllimlərin yaradıcılıq gecələrinin keçirilməsi;
- 5) pedaqoji kollektiv üzvlərinin yubileylərinin qeyd olunması və bu münasibətilə onlara kollektiv adından ünvanlar, xatirə hədiyyələri verilməsi və s.

S.Rəsulov və R.Əzizov yazır: "Pedaqoji kollektivdə sosial və tərbiyə işinin daha da yaxşılaşdırılmasında yarışların, işçilər arasında sağlam rəqabətin aparılmasının və inkişaf etdirilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Yarışlar heç bir hay-küy, gurultulu şışirdilmələrə deyil, əksinə işçilər arasında işgüzarlığa, konkretliliyə, tələbkarlığa, qarşılıqlı əlaqələrin və sağlam mühitin yaradılmasına, işgüzarlığa şərait yaratmalıdır." (8,49)

Son illər ölkəmizdə "ilin məktəbi", "ilin müəllimi" kimi nominasiyaların təşkili və mükafatlandırılması yuxarıda qeyd olunan şərtlərin həyata keçirilməsi üçün stimulyaradır. Qabaqcıl məktəblərdə isə, "ilin müəllimi", "ilin sınıf rəhbəri", "ilin fənn metodbirləşməsi", "ilin şagirdi",

“ilin sinfi” kimi tədbirlərin keçirilməsi də məktəbdə təlim-tərbiyə işini və məktəbin idarə edilməsini xeyli yaxşılaşdırır və məktəbi idarəedənlərin fəaliyyətlərini stimullaşdırır.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə., Hüseyinli S., İbadova M., Qəribov Ş., Məmmədova İ. Təhsilin konseptual problemləri. B., Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu; 2008, 190 səh.
2. Baharlı M. Məktəbdə pedoqoji işə rəhbərlik. B., Təhsil; 1999, 100 səh.
3. Cabbarov R. Təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi məsələləri. I hissə. B., Müəllim; 2009, 52 səh.
4. Kəlbəliyev Ə. Pedoqoji əməyin təşkili. B., Maarif; 1996, 112 səh.
5. Kəlbəliyev Ə. Təhsili idarəetmənin əsasları (Məktəb-şünaslıq). B., Nurlan; 2006, 88 səh.
6. Məmmədzadə R., Abdullayev A., Kərimova F., Cabbarov R., Rəsulov S., Quliyev Ə. Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri. B., Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu; 2008, 342 səh.
7. Paşayev Ə., Rüstəmov F. Pedaqogika. Yeni kurs. B., Elm və təhsil; 2010, 464 səh.
8. Rəsulov S., Əzizov R. Təhsilin idarə edilməsinin nəzəri və praktik məsələləri. B., Müəllim; 2012, 169 səh.

Qərbi ölkələrdə İKT təcrübəsi

Çərkəzli Güllü Şahin qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: Dos.Ə.İ.İsmayilxanova

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları keçən əsrin 40-cı illərində yaradılmış və insanın ən mükəmməl

məhsulu hesab edilən kompyuter texnikasını yaratmasıyla başlamışdır. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına və tərəqqisinə müsbət təsir göstərən cəmiyyətin yüksəlməsini özündə əks etdirən vacib amillərdən birinə çevrilmişdir. Müasir cəmiyyətin tərəqqi səviyyəsi onun informasiya bazasının nə dərəcədə geniş və rəngarəng olmasına əsaslanır. XX və XXI əsrlərdə elmin və texnikanın sürətli inkişafı ilə əlaqədar olaraq informasiya axını hər an hədsiz şəkildə artaraq inkişaf edir

Hal-hazırda elmin bütün sahələrində informatikanın üstünlüklərindən istifadə olunur. İnformatika elminin inkişafı nəticəsində bəşəriyyətin ən böyük nailiyyəti hesab olunan internet yaradıldı. Qloballaşan, daim irəliləyən - yeniliyə doğru gedən dünyamızı bu gün müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyaları - internet, elektron poçt və global rabitə imkanları olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına və yeniliklərin yaranmasına müsbət təsir etmək imkanlarına malik olan ən önəmli vasitədir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları, dövlət orqanları, iqtisadi-biznes və sosial sektorlarla yanaşı həm də elm, təhsil, mədəniyyət sahələri və insanların gündəlik həyatına öz müsbət təsirini göstərir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr böyük uğurlar əldə etmişlər və hal hazırda da bu uğurlar davam edir .

Dünya təcrübəsinə nəzər yetirsək görərik ki , informasiya və kommunikasiya texnologiyaları tətbiq olunan ölkələrdə ümumi sosial-iqtisadi inkişaf və yoxsulluğun azaldılması yolunda bir çox uğurlu nailiyyətlər əldə edilmişdir.

İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bütün ölkələrdə demək olar ki, insan həyatının bütün sahələrini əhatə edən informasiya sistemi sürətlə inkişaf etməkdə və

yenilənməkdə davam edir. Dünya ölkələrində bu elmə hal-hazırdakı kimi heç vaxt maraq və diqqət yetirilməmişdir, lakin bu elmin müxtəlif ölkələrdə yaranması və tərəqqisi ayrı-ayrı zamanlara təsadüf edir. Qərbi təhsildə informasiyalaşdırılma 40 il əvvələ təsadüf edir, son illərdə isə ümummilli proqramlar hazırlanmışdır ki, bu proqramlara uyğun olaraq dövlət külli miqdarda vəsait ayırmışdır. Hal-hazırda ABŞ-da informasiyalaşdırmaya kapital qoyuluşunun ümumi həcmi (yaratma, istehsal, montaj, kompyuterin istifadəsi, müxtəlif səviyyəli informasiya sistem və şəbəkələri, verilənlər və biliklər bazası) hərbi xərclərin ümumi həcmi aşır. (1, 18) ABŞ-da və dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində informasiya və kommunikasiya vasitələrinin yüksəlişi əsasında əmək məhsuldarlığının inkişafı və uğuru hiss olunacaq dərəcədədir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə olunması təhsildə, məişətdə, səhiyyədə, ticarətdə, iqtisadiyyatda ən əsası da, həyatın bütün mərhələlərində öz təsirini göstərməkdədir.

Bir çox ədəbiyyatlarda göstərilir ki, ABŞ-da personal kompyuterlərin sayı 200 milyona yaxındır və informasiya texnologiyaları Amerika sənayesinin çox böyük bir hissəsini təşkil edir və büdcədə tutduğu mövqeyə görə yeyinti, tikinti, avtomobil və bir çox sənaye sahələrini qabaqlayır. Verilənlərin işlənilməsi və hazırlanması vasitələrinin istehsal sürəti 70-ci illərin sonunda, 80-ci illərin əvvəllərində hər il 18-20% təşkil edirdisə, 1981-1983 illərdə isə paket proqramlarının satış artımı 40% təşkil edirdi. Bütövlükdə 1986-cı ildə ABŞ informasiyalaşdırma vasitələrinin satışından 1 milyard dollar gəlir əldə etmişdir.

Latviya təcrübəsinə diqqət yetirsək görərik ki, Latviyada informasiya və kommunikasiya cəmiyyətinin forma-

laşdırılmasında görülən işlər 1994-cü ildən başlanmış, 1997-ci ildən isə daha da inkişaf etmişdir. Bu sahədə xüsusi proqramlar qəbul olunmuş, informasiya kommunikasiya texnologiyalarının təhsildə tətbiqi və tərəqqisi üçün bir çox yeniliklərə imza atılmışdır.

İlk öncə hər təhsil müəssisəsinə 3 dəst kompyuter verilməklə təhsildə informasiyalaşdırılmanın təməli qoyulmuşdur, məktəb rəhbərlərinin kağızdan istifadəsinin aradan qaldırılmasına səbəb olmuşdur. Sonrakı, iş kompyuter texnologiyalarından istifadəni şagirdlərə öyrətmək idi. Latviyada 6-cı sinifdən başlayaraq informatika öyrədilir. Hər birində orta hesabla 30 şagirdin olduğu siniflərdə 2 dəst kompyuter mövcuddur. Bütün məktəblərdə kompyuter sinifləri açılıb. Bu məqsəd üçün ayrılmış dövlət vəsaitindən əlavə olaraq maliyyə resurslarından da istifadə olunur. Bəzən 3-4 il hər hansı şirkətlərdə istifadə olunan kompyuterlər alınıb məktəblərə verilir və bunun sayəsində məktəbin kompyuter ehtiyacı ödənilir. Ölkədə 2007-2013-cü illəri əhatə edən keyfiyyətli təhsil üçün "İnformatika və kommunikasiya texnologiyası proqramı" işlənilib hazırlanmışdır. Bu proqramda əsas məqsəd şagirdlərin, tələbələrin və valideynlərin rəyini öyrənmək, onların nə istədikləri təyin etməkdir. Bu proqramın ən mühüm vəzifəsi bütün əhalidə informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə vərdişlərini yaratmaq idi.

Qərbi ölkələrində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının təhsildə tətbiqi və onun yararları haqqında edilən bir çox araşdırmalar və təcrübələr vardır. Bunlardan biri də Avropa məktəblərinin birində keçirilən "İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının təhsildə istifadəsi" adlı sorğudur. Sorğuya nəzər yetirsək burada bir çox problemləri və bu problemlərin çıxış nöqtəsini görə bilərik.

2001 –ci ildə keçirilmiş bu sorğu bir çox ölkələri əhatə etmişdir. Xarvatya, İslandiya, Norveç və Türkiyəni əhatə edən bu sorğu özündə bir çox məsələni birləşdirir.

Sorğu 2011-ci ilin yanvarından 2012-ci ilin noyabrına qədər olan müddəti əhatə etmişdir. Sorğuda 190 min tələbə, müəllim, baş müəllimdən ibarət heyət iştirak etmişdir. İlk növbədə təhsildə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinə səbəb dərs keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, müəllimlərin və tələbələrin işini asanlaşdırmaqdan ibarətdir. Məktəbdə istifadə olunan informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının əsasını diz üstü kompyuterlər, smartfonlar, avadanlıqları yerləşdirmək üçün stollar, kompyuter laboratoriyaları müasir tələblərə uyğun olan sinif otaqları və s. təşkil etməlidir.

Bunlar təhsildə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının istifadəsi üçün önəmli və vacib şərtlərdən olmasına baxmayaraq tam olaraq yetərli sayıla bilməz. Yetərli olmamasına əsas səbəb kimi müəllimlərə və tələbələrə azadlığın tam verilməməsi, informasiya və kommunikasiya alətlərindən rahatlıqla istifadə edilə bilməməsidir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarıyla keçirilən dərslərdə dərs müəllimlər tərəfindən təşkil olunmalıdır və tələbələr tərəfindən mənimsənilməlidir.

Keçirilən bu sorğuda əsas məqsəd nailiyyətin yoxlanılması və ya rəqabətin artırılması deyildir. Əsas məqsəd informasiya və kommunikasiya alətlərinin əl çatan olması, onların təşkili və dərslərdə onlardan düzgün istifadə edilməsi idi.

Lakin sorğu əsas məqsədlə yanaşı qiymətləndirmə və rəqabəti də üzə çıxartdı. Müəllimlər və tələbələr arasında öz gücünü göstərmək və rəqabətə hazır olduqlarını

bildirmək üçün çoxlu səylər göstərilirdi. Bu da öz növbəsində daha yaxşı nəticə əldə etməyə, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından daha düzgün istifadə etməyə gətirib çıxartdı.

Dünya təcrübəsi aydın şəkildə göstərir ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sosial-iqtisadi, elmi-texniki inkişafın əsasını təşkil edir.

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunması ölkənin hərtərəfli inkişafına kömək edir. Təcrübələrə əsaslanaraq demək olar ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları bütün dünyanı əhatə edir və hər ölkə bu təcrübədən keçməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Xəlilov V, Zeynalov Z, Mehdiyeva R. Təlim prosesində yeni pedaqoji və İKT texnologiyalardan istifadənin elmi əsasları və təlimin keyfiyyətinə onların təsiri.

Bakı – 2012, 93 s.

2. Wastiau P, Blamire R, Kearney C, Quittre V, Eva Van de Gaer & Christian Monseur. The Use of ICT in Education: a survey of school of schools in Europe. 1-8 s.

3. Lupu D, Laurentiu A. Using new communication and information technologies in preschool education. 1-6 s.

4. <http://gunaygulcin.blogspot.com/2014/12/ikt-almi.html>

5. http://azerbaijans.com/content_1027_az.html

Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrə inteqrasiyası üzrə dövlət tədbirləri

Aslanova Zülfiyə Artfiq qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. K.R.Quliyeva

Cəmiyyətimizdə sürətli dəyişikliklərlə müşayiət olunan qloballaşma prosesinin həyatımızın bütün sahələrinə daha fəal şəkildə nüfuz etməsi artıq danılmaz bir reallıqdır. Bəşər tarixində müstəsna rol oynamış sivilisasiyanın əsas fenomenlərindən biri hesab edilən təhsil insanı qloballaşmanın meydana gətirdiyi problemlərin həllinə xidmət edən təsiredici bir “sosial varlıq” kimi başlıca amilə çevirmişdir.

Hər bir ölkənin qloballaşma şəraitində dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunması, öz təhsil sistemini beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş təhsil modellərinə uyğunlaşdırması zamanın tələbidir. Qloballaşmanın təhsilin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi mərhələlərində müsbət və ya mənfi mənada təsirli olacağı qaçılmazdır. Təhsil sahəsində qloballaşma, ilk növbədə, bir-biriləri ilə sıx əlaqələri olan millətlərin ölkələr arasında sərbəst hərəkət etmək və müstəqil şəkildə iş yeri tapmaq, xalqların, millətlərin qarşılıqlı fəaliyyət göstərməsində özünü göstərir.

Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycanın planlı iqtisadiyyata əsaslanan sosializm ictimai-siyasi formasıyından kapitalizm sistemə keçməsi təhsil sisteminin yeni şəraitə uyğunlaşdırılması zərurətə çevrildi. Müstəqillik qazanmış hər bir ölkədə müstəqilliyin qorunub saxlanması, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi, gələcəyin etibarlı təminatı yüksək intellektə malik gənc nəslin yetişdirilməsindən, onların cəmiyyət həyatının bütün sferalarında fəal iştirakından birbaşa asılıdır. Azərbaycan gənclərinin müasir, inkişaf etmiş yüksək intellektli aparıcı qüvvə kimi for-

malaşmasında, birmənalı olaraq, dövlətimizin apardığı gənclər siyasətinin mühüm rolu var. Əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycan gəncliyi ictimai-siyasi həyatın bütün sferalarında aktiv fəaliyyəti ilə seçilir. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər gənclərin hərtərəfli inkişafının təmin olunması üçün siyasi, sosial-iqtisadi, təşkilati-hüquqi şərait və təminatların yaradılmasını sürətləndirmiş, onların fəallığının artmasına kömək etmişdir. Təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr ölkəmizin milli maraqlarına və mənafeyinə müvafiq olaraq qurulub.

Dövlət gənclər siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri azərbaycanlı gənclərin xarici ölkələrdə təhsil almasıdır. Bu da Prezident İlham Əliyevin ölkəmizdə “qara qızılın insan kapitalına” çevrilməsi təşəbbüsünün real həyata vəsiqə almasının bariz nümunəsidir. Hazırda intellektual gələcəyə xidmət edən konsepsiya: “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı” uğurla icra olunur. Təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr ölkəmizin milli maraqlarına və mənafeyinə müvafiq olaraq qurulub. Gənclərin xaricdə təhsil almasına dair Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi respublikada güclü insan kapitalının formalaşdırılması məqsədinə yönəlmiş mühüm addımdır. Dövlət Proqramının ən sevindirici tərəflərindən biri hər kəsə bərabər imkanların yaradılmasıdır, hər kəsə eyni imkanın təqdim olunmasıdır. Dövlət Proqramı gənclər üçün böyük kömək və qayğı olmaqla yanaşı hər bir gəncə öz potensialını aşkar etməyə imkan verir. Xaricdə təhsil alan gənc, ilk növbədə, peşəkar kadr kimi formalaşır ki, bu da Azərbaycanın inkişafına hər cür töhfə verməyə hazır olan gənclərin yetişməsi deməkdir. Eyni zamanda, təhsil alan hər bir gənc Azərbaycanın səfirdir. Xaricdə təhsil alan gənclər Azərbaycanın xaricə açılan pəncərəsidir ki, məhz xaricdə təhsil alan gənclər təhsil aldıkları müddətdə ölkəmiz

haqqında müsbət imicin formalaşmasında yaxından iştirak edirlər, həmçinin Azərbaycanla bağlı bütün reallıqları təhsil aldıqları ölkədə insanlara çatdırmaqla ölkəmizin həqiqət carçısına çevrilmiş olurlar. Bu baxımdan xaricdə təhsil Azərbaycanın təkcə bu günü üçün deyil, gələcəyinə qoyulmuş ən yaxşı sərmayədir.

Ədəbiyyat:

1. Cabbarov M. Azərbaycan gəncləri bu gün dünyanın ən yaxşı ali məktəblərində təhsil almaq imkanı qazanmışlar. "Azərbaycan" qəzeti, 2013.-31 avqust, səh.8.
2. Həsənov Ə. Azərbaycan dövlətinin məqsədi gənclərin hərtərəfli inkişafını təmin etməkdir. "Respublika" qəzeti, 2015. -30 yanvar, səh.4.
3. İsalayeva H. İqtisadi kapitaldan intellekt kapitalına. "Kaspi" qəzeti, 2011.-7 iyul, səh.12.
4. Sarıyeva İ. Xaricdə dövlət xətt ilə oxuyub qayıdan tələbələr gənclərin milli-mənəvi tərbiyəsində xüsusi missiya daşıyır. "Bakı xəbər" qəzeti, 2014.-15 aprel, səh.1.
5. Valehov C. Ali təhsildə yeni yanaşmalar. "Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 2013, N 6, səh.36-41.

Təhsilin demokratik idarəedilməsi metodları

Salmanov Rəhman Tahir oğlu

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə edilməsi)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos. S.A.Orucova

Təhsilin idarəedilməsinin elmi əsaslarından biri onun nəzəriyyəsinin texnikası və metodlarının vəhdətdə təşkilidir. İdarəçilik fəaliyyətinin icra edilməsində metodlar mühüm vasitədir. "Təhsil haqqında qanun" un tələblərinin həyata keçirilməsində məhz idarəetmə metodlarından vasitə kimi istifadə olunur.

Təhsil müəssisələrində idarəetmənin demokratik əsaslarla təşkili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, Təhsil haqqında Qanunda (Maddə 42) təsbit olunmuşdur:

I. Hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ vardır.

II. Dövlət pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin edir.

III. Təhsil sisteminə dövlət tərəfindən nəzarət edilir.

IV. Maddi vəziyyətindən asılı olmayaraq istedadlı şəxslərin təhsilini davam etdirməsinə dövlət zəmanət verir.

V. Dövlət minimum təhsil standartlarını müəyyən edir. (1,16)

R.Məmmədzaadə, A.Abdullayev, F.Kərimova, R.Cabbarov, S. Rəsulov, Ə.Quliyev belə hesab edirlər ki, "Təhsilin əsl demokratikləşdirilməsi dedikdə, başlıca olaraq, şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsinə, hər bir şagirdin ehtiyac və marağının təmin olunmasına, onun özünü reallaşdırılması və özünü təsdiqinə, təhsil yolunu müstəqil seçməsinə, qabiliyyətinə uyğun fərdi təhsil proqramı həyata keçirməsinə imkan vermək və şərait yaratmaq lazımdır. Bu, keçmiş yeknəsəqlik və stereotiplərdən imtina etməyi, təlimin diferensiallaşdırılması istiqamətində məktəbi yenidən qurmağı, bununla da istedadlı uşaqların maksimum inkişafına geniş meydan verməyi tələb edir." (5,74) Təhsilin təşkili və idarə edilməsində inzibati amirlik metoduna üstünlük verilmiş, təhsil müəssisələrinin demokratikləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər kosmetik təmir xarakteri daşıyır.

Bütün bunları nəzərə alaraq tarixi keçmişimizə sağlam düşüncə ilə nəzər salaraq, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sisteminin idarəedilməsini öyrənməklə respublikada təhsilin yeniləşməsində idarəetmənin daha faydalı strukturlarını müəyyən etməyə çalışmalıyıq.

"Hər bir struktur daimi optimallaşdırma barədə düşünməlidir" (3)-deyən Təhsil naziri M.Cabbarovun sözlərinə

görə,"bu gün Azərbaycan universitetləri regional, qlobal rəqabət üçün hazır olmalıdırlar.Biz bir az uzağa baxmalıyıq. Digər sahələrdə olduğu kimi təhsildə də qloballaşma gedir. Dünyanın ən yaxşı universitetləri coğrafiyasından asılı olmayaraq, ən yaxşı tələbələri cəlb etməyə çalışır. Bu da ali təhsil sisteminin mükəmməlləşdirilməsi, onun qlobal rəqabətə orta və uzun müddətli hazır olması üçün ali təhsil sisteminin də optimallaşdırılmasını tələb edir. Çünki yalnız güclü ali təhsil sistemi və universitetlər vasitəsilə daha uzun müddətdə ölkənin təhsil bazarında istədiyimiz ən yüksək biliklərə, peşəkar kompetensiyalara malik, eyni zamanda Azərbaycan vətəndaşı fəlsəfəsini qəbul edən müasir insanların yetişməsinə nail olmaq olar.

Azərbaycanda təhsil sisteminin idarəedilməsi strukturu milli zəminə, türk dünyasının və islam əxlaqının yaratdığı mənəvi sərvətlər və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanmalıdır. Təhsil müəssisələrində iqtisadi maliyyə müstəqilliyinin və özünümaliyyələşdirmənin qanunlaşdırılması, müəllim-şagird, valideyn və ictimaiyyətin nümayəndələrinin idarəetmə sahəsində nəzəri psixoloji və praktik cəhətdən hazırlanması, aşkarlıq şəraitində təhsil müəssisəsi rəhbərlərinin seçkilərinin keçirilməsi kimi məsələlər də demokratik idarəetmədə və müasir demokratik fikirli insanların tərbiyə edilməsində öz əksini tapmalıdır.

Demokratik idarəetmə fəaliyyətinin optimallaşdırılması-onun əsas vəzifələrindən biri hesab edilir. Bunun aşağıdakı optimal variantının əsas götürülməsini vacib hesab edirik: təhsilin kriteriyalarının aydınlaşdırılması, konkret şəraitin nəzərə alınması, bir neçə imkanı olan variantın seçilməsi(çoxvariantlıq). Burada seçimin məqsədi, şərtləri və mexanizmi müəyyənəşdirilməlidir.

Demokratik idarəetmədə hansı komponentləri əsas götürmək fayda verə bilər?

İdarəetmənin subyekti müəyyən olunur. Fərdi və kollektiv qərar qəbul edilir, təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinin fəaliyyəti ilə həyata keçirilir.İdarəetmədə bir sıra funksiyalar şagird-müəllim və təşkilatçıların ixtiyarına verilir. İdarəetmədə əməyin elmi təşkili diqqət mərkəzində olur, idarəetmə orqanlarının seçilməsi, yoxsa təyin olunması sualının cavabında seçməyə daha çox üstünlük verilir.

Demokratik idarəetmədə təhsil müəssisəsi şurasının fəaliyyəti qaydalarının idarə olunması, şagirdlərin marağının öyrənilməsi, ictimai rəyin öyrənilməsi, kadrlarla iş və maddi bazanın möhkəmləndirilməsi və s. komissiyalar yaradılır.Bu komissiyaların hər biri ayrılıqda konkret sahə üzrə iş aparır.Təhsil müəssisələrinin demokratikləşdirilməsinin ilk addımları pedaqoji kollektivlə aparılan iş, onların qiymətləndirilməsi və nüfuzunun artırılması üçün görülən tədbirlərdir.Bütün qruplardan olan müəllimlərin xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, pedaqoji kollektivin kateqoriyalarının müəyyənəşdirilməsi üçün hazırlıq işinin aparılması, attestasiyaların təşkili və keçirilməsində formallığın aradan qaldırılması diqqət mərkəzində olmalı, məqsədyönlü əməli tədbirlər görülməlidir.

Təhsilə rəhbərlikdə ictimai-dövlət idarə etməsinə üstünlük verilməsi idarəetmənin təşkilatçılıq funksiyasının daha da təkmilləşdirilməsinin, onun bütün məsələlərinin ilkin və vacib şərti hesab edilir. Buna görə də hazırda təhsil sistemində demokratiyanın vacibliyi zərurəti meydana çıxır.

Həyatımızın bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil sisteminin demokratik rolu yeniləşməsi sahəsində son illər təhsil müəssisələrinin məsuliyyəti xeyli yüksəlmiş, idarəetmənin bir sıra yeni və səmərəli formaları irəli sürülmüşdür. Belə idarəetmə formalarından biri təhsil sahəsində rayon(şəhər) və məktəb şuralarının yaradılmasıdır. İndi demək olar ki, respublikamızın bütün şəhər və rayonlarında belə şuralar yaradılmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı Qanun, 2009, 68 s.
2. Abbasov O. Təhsilin idarə olunması. Bakı "MM-S" müəssisəsi, 2016, 232 s.
3. Cabbarov M. APA - Mikayıl Cabbarov Təhsil Nazirliyində aparılan struktur ...az.apa.az/print/314055
4. Qasımova L. Təhsilin idarəedilməsinin aktual problemləri. www.tehsilproblemleri.com / ?p =5181
5. Məmmədzadə R., Abdullayev A., Kərimova F., Cabbarov R., Rəsulov S., Quliev Ə. Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri. Bakı Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 2008, 238s.

Təhsil və insan resurslarının inkişafı

Əliyeva Nərmin Araz qızı
ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə I kurs magistr

Elmi rəhbər: dos.H.A.Cəfərov

Yaşadığımız informasiya dövründə yeni faktlar və bilgiler başgicəlləndirici sürətlə həyatımıza daxil olur. Cəmi bir neçə il bundan əvvəl öyrəndiyimiz bilgiler öz əhəmiyyətini itirir, bu yaxınlara kimi həqiqiliyinə əmin olduğumuz köhnə biliklərin yanlışlığı sübut olunur, dünya görüşümüzü kökündən dəyişə biləcək yeni biliklər meydana atılır. Elmi biliklərin yaradılmasının bugünkü tempi ilə biliklərin diffuziya dərəcəsi hətta "bilmək", "səriştəli olmaq" və "öyrənmək" kimi ənənəvi anlayışların özünü belə sual altına qoyur: 21-ci əsrdə artıq kimsə nəyisə tam bilməsinə arxayın ola bilməz.

İ.Q.Teleşova belə hesab edir ki, "İnsan inkişafının ən mühüm səciyyəvi aspektləri, məsələn, səlahiyyətənlənmə,

demokratik idarəçilik təsisatlarının inkişafı, insanlar arasındakı əməkdaşlıq, ədalətlik (hər bir insana qarşı), dayanıqlıq (gələcək nəsillərin rifahını qurban vermədən indiki nəslin ehtiyaclarının təmin edilməsi) və insan təhlükəsizliyi kimi aspektlər təhsil ilə birbaşa bağlıdır. Bütün sosial sistemin davamlı inkişafı da öz növbəsində bu aspektlərin reallaşmasından asılıdır."(7, 313)

İqtisadçılar uzun müddət hesab etmişlər ki, hər hansı ölkənin iqtisadi resurslarının əsas hissəsi fiziki kapitaldır, maddi-əşyavi sərvətdir. 1995-ci ildə Dünya Bankının 192 ölkə üzrə tədqiqatı isə göstərdi ki, fiziki kapital ümumi sərvətin yalnız 16%-ni təşkil edir, özündə təhsili və ümumi sərvətin 64%-ni ehtiva edən insan kapitalı daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Almaniya, Yaponiya və İsveçrə kimi yüksək gəlirli iqtisadiyyatlarda ümumi kapitalın 80%-dək hissəsi insan kapitalından ibarətdir. (8, 47)

İnsan kapitalı ölkənin ən qiymətli sərvətidir. Dövlət investisiyaları üzrə Kadr Potensialının Gücləndirilməsi Layihəsi (2009-2013) bu sahədə müasir texnologiyalarla idarəetmə təlimlərinin keçilməsi və xüsusi texniki təlimlərin keçilməsini təşkil edir. 2012-ci ilin dekabrında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış" inkişaf konsepsiyası böyük əhəmiyyətə malik olan strateji bir sənəddir. Konsepsiyada yoxsulluğun azaldılması, məşğulluğun səviyyəsinin yüksəldilməsi, həssas qrupların social müdafiəsi, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, təbii sərvətlərdən istifadənin azaldılması və digər məsələlər barədə əsaslı inkişaf proqramı ortaya qoyulmuşdur. 2020-ci ilədək Azərbaycanda milli inkişaf strategiyasının istiqamətlərini müəyyənləşdirən bu sənəddə təhsilə bilavasitə və birbaşa aidiyyəti olan hissələrdə elmi potensialın möhkəmləndirilməsi, innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı, informasiya cəmiyyətinə keçidin

təmin edilməsi, insan kapitalının inkişafı və müasir təhsil sisteminin formalaşdırılması kimi prioritetlər irəli sürülmüş, konkret fəaliyyətlər müəyyənləşdirilmişdir.

“Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” konsepsiyasının təhsillə bağlı ana xəttinə uyğun olaraq, 2013-cü ilin oktyabrında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” qəbul edilmişdir. Strategiya Azərbaycan Respublikasında, keyfiyyət nəticələri və əhatəliliyinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqe tutan, səriştəli müəllim və təhsil menecerlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infrastruktura malik təhsil sisteminin yaradılması üçün beş strateji istiqamətdə genişmiqyaslı tədbirləri nəzərdə tutur:

- Birinci strateji istiqamət səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılmasına yönəlmişdir və təhsilin məktəbəqədər, ümumi, ilk peşə-ixtisas, orta ixtisas və ali olmaqla, bütün pillələri üzrə kurikulumların inkişafı kimi vacib hədəfi əhatə edir.

- İkinci strateji istiqamət təhsil sahəsində insan resurslarının müasirləşdirilməsini nəzərdə tutur. Bu istiqamət innovativ təlim metodlarını tətbiq edən, təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsini təmin edən səriştəli təhsilverənin formalaşdırılmasına xidmət edir və özündə təhsilverənlərin peşəkarlığının yüksəldilməsi, təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə yeni sistemlərin qurulmasını, təhsilalanların istedadının aşkar olunması və inkişafı ilə bağlı, habelə xüsusi qayğıya ehtiyacı olanlar üçün inklüziv təlim metodologiyasının yaradılmasını ehtiva edir.

- Üçüncü strateji istiqamət təhsildə nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu istiqamət təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetmənin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə

əsasında müasirləşdirilməsi, təhsil müəssisələrində nəticəyönlü və şəffaf idarəetmə modelinin, təhsilin keyfiyyətinin təminatı və idarə olunması üzrə yeni məlumat və hesabat sistemlərinin yaradılması kimi hədəfləri əhatə edir.

- Dördüncü strateji istiqamət müasir tələblərə uyğun və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu istiqamət təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları əsaslı təlim metodologiyasına uyğun infrastrukturun yaradılması, təhsil müəssisələri şəbəkəsinin rasionallaşdırılması, distant təhsil, istedadlı və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün təhsil və inkişaf, yaşlıların təhsili, peşə-ixtisas və təhsil məsələləri üzrə məsləhət xidmətləri göstərən regional universal mərkəzlərin, müasir təminatlı peşə-tədris mərkəzlərinin və komplekslərinin qurulması, kampusların yaradılması kimi tədbirləri ehtiva edir.

- Beşinci strateji istiqamət Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cəhətdən dayanıqlı və dünyanın aparıcı təhsil sistemlərinin standartları ilə eyni səviyyəyə uyğun təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi modelinin qurulmasıdır. (1)

2011-ci il göstəricilərinə əsasən, Azərbaycan Bilik indeksinə görə 145 ölkə arasında 76-cı, İnsan İnkişafı İndeksinə görə 187 ölkə arasında 76-cı, Qlobal Rəqabətlik İndeksinə görə 133 ölkə arasında 57-ci, Universitetlər və Sənaye Tədqiqatları sahəsində əməkdaşlıq indeksinə görə isə 139 ölkə arasında 106-cı yerlərdə sıralanmışdı. 2009-cu ildə PISA nəticələrinə əsasən Azərbaycan 65 ölkədən 64-cü yeri tutmuşdu. (2, 210)

İnsan resurslarının inkişafı informasiyaya əsaslanan güclü vətəndaş cəmiyyətini yaradaraq davamlı inkişafda aparıcı rol oynayır. Azərbaycanda təhsilə ayrılan dövlət proqramlarının köməyi ilə “insan qızılı” anlayışına xüsusi diqqət yetirilir. Dövlət təhsil proqramlarının əsas prioritet

istiqamətləri üzrə hazırlanan insan resurslarının sektorlar üzrə bərabər paylanması buna bir nümunədir. Ümumiyyətlə təhsilin uzunmüddətli inkişafa təsirinə dair məsələlər təhsil siyasətinin formalaşdırılması, idarə olunması və dəyişən şəraitə adaptasiyası zamanı daim nəzarətdə saxlanılmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi, <http://www.edu.gov.az/view.php?lang=az&menu=12&id=2057>
2. BMTİP Azərbaycan. İnsan İnkişafı. Dərslük (sınaq nüsxəsi). Bakı - 2013
3. Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, Mütərcim, 2007, 400 s.
4. Məmmədov H. Azərbaycanda bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılması
5. Məcidbəyli R. İnsan resurslarının idarə edilməsi. Bakı, 2013
6. Rzayev O.H., Məmmədov S.M., İsmayılov Ş.N. Təhsilin idarə olunmasının əsasları. Bakı, Mütərcim, 2010, 476s.
7. Teleshova İ.Q. Obrazovanie i çeloveçeskoe razvitie .M: Prava çeloveka, 2008, 348 s.
8. World Bank. Monitoring Environmental Progress. Washington DC, 1995.

Azərbaycan təhsil sisteminin modernləşdirilməsində mobilliyin rolu

Cəfərova Gülnar Həsən qızı

ADPU- nun Menecment

(təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə I kurs magistrı

Elmi rəhbər: Dos.Ş.M.Azadəliyeva

Müasir dövrdə dünyada gedən qloballaşma prosesi bütün sahələrə təsir etdiyi kimi təhsil sahəsinə də əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Məhz qloballaşma prosesi nəticəsində dünyanın müxtəlif hissələrində yaşayan cəmiyyətlər digər bölgələrdə baş verən hadisə, proses və elmi nailiyyətlərdən xəbərdar olur, bir-birlərinin təcrübələrindən təsirlənir və onlardan öz ölkələrində məqsədəuyğun şəkildə özünü küləşdirərək, milliləşdirərək istifadə edirlər. İnformasiyaların bu şəkildə yayılması, mübadilə olunması bütün sahələrdə, o cümlədən, təhsil sahəsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Fikir mübadiləsinin əhəmiyyətini tanınmış Böyük Britaniya yazıçısı, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı, ictimai xadim Corc Bernard Şou bu şəkildə ifadə etmişdir: “Əgər sizin bir almanız varsa və mənim də bir almam varsa, biz onları dəyişsək, onda sizin də mənim də bir almam olacaq. Amma əgər sizin bir ideyanız varsa və mənim də bir ideyam varsa, biz bu ideyaları dəyişsək, onda bizim hər birimizin iki ideyası olacaq”.

Müasir dövrdə digər sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də dünya ölkələri biri digərinin təcrübələrini öyrənir və bu təcrübələrindən özlərinə məxsus şəkildə faydalanırlar.

Müstəqillik əldə etdikdən sonra, xüsusilə də, son illərdə Azərbaycan Respublikası da digər sahələrlə yanaşı təhsil sahəsində də inkişafı təmin etmək məqsədilə beynəlxalq təcrübədən faydalanmaq üçün dünya təhsil sistemində inteqrasiya (latınca “integer”- bütöv, bütövləşmə deməkdir.) yolunu seçmişdir. Bu, 2009- cu il 19 iyun tarixində qəbul edilmiş “ Təhsil Haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu”da bu şəkildə öz əksini tapmışdır: “Azərbaycan Respublikasında təhsil insan hüquqları haqqında beynəlxalq konvensiyalara və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı digər beynəlxalq müqavilələrə əsaslanır, təhsil sahəsində milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin priori-

tetliyi əsasında dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunaraq inkişaf edir.” (1)

Inteqrasiya – milli təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə səmərəli formada qoşulması, uyğunlaşması və qovuşması əsasında inkişafıdır. (1, 3.0.10)

Dünya təhsil sisteminə inteqrasiya yolu ilə Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin modernləşdirilməsində mobilliyin rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Latın mənşəli söz olub, “çeviklik”, “mütəhərriklik” mənalarını ifadə edən mobillik- Ali təhsilin bütün pillələrində tələbələrin müstəqil təlim- idrak fəaliyyətinə və tədqiqatçılıq işlərinə istiqamətləndirilmələri, onların təhsil aldıkları müddətin ən az bir semestrini başqa bir ölkəyə məxsus identik (lat. Identicare- eyniləşdirmək deməkdir.) tədris müəssisəsində davam etdirmələri, digər ölkələrin təcrübələrindən faydalanmaları üçün şərait yaradır.

Ali təhsil sistemində mobillik deyildikdə, sərbəst, çevik hərəkət başa düşülür. Təhsilənlərin və təhsilverənlərin qarşılıqlı əməkdaşlığının təmin edilməsi üçün mobilliyin genişləndirilməsinə diqqət yetirilməlidir.

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkəmizdə digər ölkələrin səfirlikləri, daimi nümayəndəlikləri açılmış, eyni zamanda dünyanın bir çox ölkəsində Azərbaycana məxsus diplomatik nümayəndəliklər fəaliyyət göstərməkdədir (2.83). Bu da öz növbəsində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xarici ölkələrə getmələri, təhsil almaları və digər sahələrdə fəaliyyət göstərmələrinə müsbət təsir edir.

Kredit sistemi ilə tədrisin təşkilində Boloniya bəyannaməsinin müddəalarına uyğun olaraq təhsilənlərin akademik mobilliyi təmin edilir. Tələbələrin mobilliyi iki üsulla həyata keçirilir: razılaşdırılmış və razılaşdırılmamış. Razılaşdırılmış akademik mobillik təhsil müəssisələri arasında bağlanmış müqavilələrə əsasən reallaşır. Həmin müqaviləyə

əsasən tələbə öz universitetində ayrı- ayrı fənlər üzrə alacağı kreditləri digər ali təhsil müəssisəsində toplaya bilir. Bu zaman tələbənin təhsil aldığı əsas universitet təhsilənlərin digər universitetdə qazandığı kreditləri tanımalıdır.

Hazırkı dövrdə, dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrində təcrübə mübadiləsini genişləndirmək məqsədilə bir çox layihələr, proqramlar işlənilib hazırlanır.

Mobilliyin təmin olunmasında mübadilə proqramlarının rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu proqramlar hər hansı tədris müəssisəsində fəaliyyət göstərən təhsilənlər, təhsilverənlər və tədqiqatçılar qarşısında geniş imkanlar açır. Günümüzdə aktual olan mübadilə proqramlarının bir neçəsinə diqqət yetirək:

“Mövlana Mübadilə Proqramı” – bu proqramın əsas məqsədi Türkiyədəki ali təhsil müəssisələri ilə dünyadakı digər universitetlər arasındakı müəllim- tələbə mübadiləsini həyata keçirmək, mədəniyyətlərarası dialoqun genişləndirilməsini təmin etməkdir. Maliyyələşdirilməsi Türkiyə dövləti tərəfindən həyata keçirilən bu proqram universitetlərarası müqaviləyə əsaslanır və bu proqramdan “Mövlana Mübadilə Proqramı” müqaviləsini imzalayan universitetlərdə fəaliyyət göstərən pedaqoji heyət digər ali təhsil müəssisəsində dərs keçməklə ən az bir, ən çox üç aylıq, bütün pillələr üzrə təhsil alan tələbələr isə ən az bir, ən çox isə iki semestr müddətinə bəhrələnmə bilirlər. Proqrama qoşulan tələbələrin fənlər üzrə toplayacaqları kreditlər əsas universitetdə qazanacağı kreditlərə uyğunlaşdırılır və tələbənin təhsil aldığı əsas universitet tərəfindən tanınır. Təhsilənlərin bu proqrama qoşulmaları üçün bir sıra kriteriyalara malik olmaları tələb olunur. Bu tələblər sırasında tələbənin akademik göstəricilərini, digər təhsil müəssisəsinin tədris dilini bilməsi və s. qeyd etmək olar. Proqramın davam etdiyi müddətdə təhsilənlər və təhsilverənlər üçün aylıq təqaüd nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan

can Respublikasında fəaliyyət göstərən bir çox ali təhsil müəssisəsi Türkiyə Respublikasının bir çox universitetləri ilə ikitərəfli müqavilə imzalamışlar. Bu ali təhsil müəssisələri sırasında BDU (22 universitet ilə), ADİU (7 universitet ilə), ADPU (2 universitet ilə), ADU (Marmara Universiteti ilə), AZMİU, Qafqaz Universiteti, Azərbaycan Universiteti, Turizm Universiteti, ATU, Xəzər Universiteti və s. universitetlərin adlarını çəkmək olar.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin səmərəli fəaliyyətinin nəticəsi olaraq ölkəmiz təhsil sahəsində bir sıra beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş, beynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlığın həyata keçirilməsi təmin edilmişdir. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycanın təhsil müəssisələri YUNESKO, YUNİSEF, YUNEVOK, İSESKO, Avropa Təhsil Fondu, Avropa Şurası və Avropa İttifaqı kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların təhsil problemləri ilə məşğul olan qurumlarının işində fəal iştirak edirlər. Beynəlxalq təşkilatlarla aparılan səmərəli əməkdaşlığın nəticələrindən biri Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən TEMPUS/TASIS proqramına Azərbaycan ali məktəblərinin fəal cəlb olunmasıdır. (3)

Erasmus Mundus – Avropada ali təhsilin keyfiyyətini artırmaq və ölkələrarası əməkdaşlıq yolu ilə insanlar və mədəniyyətlər arasında diqaloqun və qarşılıqlı anlaşmanın təşviq edilməsi məqsədilə yaradılan mobillik proqramıdır. Avropa birliyi tərəfindən maliyyələşdirilən bu proqramdan ali təhsilin bütün pillələrində təhsil alan tələbələr (bir və ya iki semestr müddətinə) və ali təhsil müəssisəsinin pedaqoji heyəti yararlana bilərlər. Bu proqramın həyata keçirilməsi üçün Avropa birliyi ölkələrə fond ayırır, təlabatın az olduğu ölkələrin sərmayələrinin müəyyən hissəsi təlabatın çox olduğu ölkələrə sərf olunması üçün geri verilir.

Son illər ərzində Avropa Birliyinin TEMPUS proqramı çərçivəsində ölkəmizin 16 ali məktəbini əhatə edən 4,4

milyon avro məbləğində 21 layihə həyata keçirilmişdir. Layihə çərçivəsində tələbə mübadiləsi, mütəxəssis hazırlığı, müəllimlərin xaricdə stajkeçməsinin təşkili, ali təhsil müəssisələrinin müasir informasiya texnologiyaları və tədris avadanlıqları ilə təchizatı üzrə tədbirlər həyata keçirilmişdir. 2005-2006-cı illərdə müxtəlif layihələrə 2 milyon avro həcmində vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. (3)

Azərbaycanda bu mübadilə proqramının imkanlarından faydalanan universitetlər içərisində Azərbaycan Dillər Universiteti, AMİU, Qafqaz Universiteti, BDU, BSU, NDU, Xəzər Universiteti, Azərbaycan Dövlət Kənd Təsərrüfatı Universiteti, Azərbaycan Texniki Universitet, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, Bakı Biznes Univeristeti, Qərb Universiteti və s. qeyd etmək olar. Proqramdan yararlanan təhsilənlər və tədqiqatçılar üçün ehtiyaclarını qarşılamaq məqsədilə təqaüd müəyyən edilmişdir. Hər il təxminən 100 tələbə bu proqramdan faydalanmaqdadır.

Beləliklə, yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, təhsil sisteminin modernləşdirilməsində beynəlxalq təcrübələrdən istifadə olunması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi üçün mobilliyin təmin olunması vacib şərtidir və bu işdə mübadilə proqramları mühüm rol oynayır .

Məhz mübadilə proqramları vasitəsilə dünyanın müxtəlif bölgələrində fəaliyyət göstərən təhsilənlər, təhsil-verənlər və tədqiqatçılar müəyyən müddət ərzində digər ölkələrin təcrübələrini izləmək, təhlil etmək, məqsədəuyğun olanları seçib öz ölkələrində milliləşdirməklə tətbiq etmək imkanı əldə edir və əksinə öz ölkəsində sınaqdan keçmiş təcrübələrin dünyada yayılması, beynəlxalq arenada ölkəsi haqqında müsbət rəyin formalaşdırılması üçün geniş imkanlar əldə edirlər.

Ədəbiyyat:

1. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. B: "Qanun"; 2009,
2. Rüstəmov F, Dadaşova T. Ali məktəb pedaqogikası. Bakı, "Nurlan", 2007, 568 səh.
3. https://az.m.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_Respublikas%C4%B1_T%C9%99hsil_Nazirliyi

Ali məktəbdə təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Rüstəmov Nuranə Şakir qızı
ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: b/m K.R.Quliyeva

Ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən 2009-cu il mayın 22-də "2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı" təsdiq olunmuşdur. Proqramın məramı respublikanın ali təhsil sistemində Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası proseslərinin sürətləndirilməsi, ali təhsilin məzmununun Boloniya prinsiplərinə uyğunlaşdırılması, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələblərinə müvafiq qaydada kadrlara tələbatının ödənilməsi, eyni zamanda əhaliyə müasir standartlar səviyyəsində ali təhsilə yiyələnmək üçün şərait yaradan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılmasıdır. Bu Proqramın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər ali təhsil sisteminin inkişafında əhəmiyyətli mərhələdir.

A.O.Mehrabov, A.N.Abbasov, M.C.Mahmudov belə hesab edirlər ki, "Hazırda ali təhsil sisteminin müasir standartlara cavab verməsi istiqamətində səmərəli işlər görülür. Bu məsələ dövlət təhsil siyasətinin başlıca sahələrdəndir. Ali

təhsil sistemində normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, məzmun islahatlarının aparılması, təlim texnologiyalarının yeniləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin strukturunun və idarə olunma mexanizminin müasirləşdirilməsi, elmi-tədqiqat işlərinin səmərəliliyinə nail olunması maddi-texniki və tədris bazasının müasir tələblərə uyğun hala gətirməsi, yeni maliyyələşdirmə siyasətinin reallaşdırılması və s. kimi istiqamətlər hazırda ali təhsil sistemi qarşısında duran əsas istiqamətlərdir."(3,136.)

1998-2000-ci illər ərzində ixtisasartırma və yenidən hazırlanma təhsilinin yeni əsaslarla müasir mexanizmlərə uyğun qurulması üçün 35 adda tənzimləyici sənədlər hazırlanmış, ayrı-ayrı mərhələləri özündə əks etdirən mexanizm və modellər verilmişdir. Ən xarakterik cəhət ondan ibarət olmuşdur ki, artıq həmin dövrdə yeni modelə keçid üçün təklif edən mexanizm layihələri ətrafında bu sahənin çoxsaylı mütəxəssislərinin iştirakı ilə bir neçə dəfə geniş müzakirələr keçirilmiş, məqbul sayıla biləcək varianta ekspert rəyləri toplanmış, radikal addımları evolyusion xarakterli fəaliyyət əvəz etmişdir.

İslahat proqramı çərçivəsindəki fəaliyyət 2003-ci il 13 iyun tarixli Prezident fərmanı ilə daha da dərinləşdirilmiş, diplomdansonrakı təhsildə aparılan islahatlar öz məntiqi davamı üçün bir növ əlavə dəstək almışdır. Məhz bu fərmana uyğun olaraq Azərbaycanın təhsil sistemində müəllim hazırlığının dünya ölkələrindəki təcrübəyə əsaslanan konseptual strategiyası müəyyənləşdirilmiş, ilkin və diplomdansonrakı təhsildə aparılan islahatlar öz məntiqi davamı üçün bir növ əlavə dəstək almışdır.

Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq əlaqələrini tənzimləmək və daha da inkişaf etdirmək üçün lazımi hüquqi baza yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikası artıq ali təhsil sahəsində təhsil sənədlərinin və elmi dərəcələrin tanınması ilə bağlı aşağıdakı beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuşdur:

Avropa regionu dövlətlərində ali tədris kurslarının, ali təhsil diplomlarının və elmi dərəcələrin tanınması haqqında YUNESKO-nun 1983-cü il Banqkok Regional Konvensiyası;

Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında 1997-ci il Lissabon Konvensiyası;

“MDB ölkələri ilə ABŞ –ın qardaşlaşmış məktəblər” layihəsi ;

Avropa Şurası ilə “Demokratik vətəndaşlıq üzrə təhsil” mövzusunda birgə Regional Layihə;

Avropa Surası ilə “Milli azlıqların təhsil sahəsində siyasət”birgə layihəsi.(5)

Ali təhsil sistemində aparılan məqsədyönlü işlərin nəticəsidir ki, hazırda Azərbaycanın ali məktəblərində 41 ölkədən 3438 nəfər əcnəbi tələbə təhsil alır. Bu nəticə ali təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, ən başlıcası isə ölkə daxilində yaradılmış sabit və sağlam mühit sayəsində olmuşdur.

Təhsil Naziri cənab M.Cabbarov ali təhsilin bakalavriat səviyyəsində təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülməli işlər haqqında demişdir: “Yeni tədris ilindən ali təhsil müəssisələrində ilk dəfə olaraq SABAH qrupları fəaliyyətə başlamışdır. Ölkənin ali məktəblərindən müvafiq ixtisaslar üzrə seçilmiş 738 ən yaxşı tələbə təhsilini yeni qruplarda davam etdirir.2014-2015-ci tədris ilindən etibarən ali təhsilin bakalavriat səviyyəsində məzunun bilik, bacarıq və vərdislərinə qoyulan kompetensiyaları özündə əks etdirən 138 ixtisas üzrə yeni təhsil proqramlarının və buna müvafiq hazırlanmış tədris planlarının tətbiqinə başlanmışdır.”(1)

“Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında, “Azərbaycanda təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda və artıq qəbul edilmə ərəfəsində olan “Elm

haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda elmin və təhsilin inkişafı, onlar arasında inteqrasiyanın gücləndirilməsi, milli innovasiya sistemi və texnologiyaların inkişafı, ölkə iqtisadiyyatında elm tutumlu sahələrin genişləndirilməsi, texnoloji tərəqqinin daha da inkişaf etdirilməsi dəstəklənir, resursların elmin və texnologiyaların inkişafının prioritet istiqamətlərinə yönəldilməsi, elmi tədqiqatların nəticəyönlü, perspektiv əhəmiyyətli layihə və proqramlara xüsusi önəm verilməsi diqqəti cəlb edir.

Bununla bağlı olaraq N.Z.Çələbiyev yazır:“Yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanması, fundamental elm sahələrinin üstün,inkişaf etdirilən sahə kimi gücləndirilməsi, təhsil və elm fəaliyyətlərin inteqrasiyası, ali məktəblərdə elmlərin inkişafı, elm və təhsil mərkəzlərinin yaradılması, elmi müəssisələr və ali məktəblərin qarşısındakı süni maneələrin, elmdə qocalma tendensiyasının aradan qaldırılması dövlətimizin elm və təhsil siyasətinin strateji hədəfləridir.”(2)

Ədəbiyyat:

1. Cabbarov M. Təhsil sisteminin yenidən qurulmasında və islahatlar prosesində gələcəyin tələblərini də nəzərə almalıyıq.//www.azerbaijan-news .az index. php? mod =3&id=522000)
2. Çələbiyev N.Z. Ali pedaqoji təhsil sistemində elmi və texnoloji innovasiyalar səriştəli kadr hazırlığının zəruri amili kimi. http: //az/ wikipedia. org/wiki/ T% C99 hsil Nazirliyi
3. Mehrabov A.O., Abbasov A.N., Mahmudov M.C.Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri. Bakı: Mü-tərcim, 2013,358 s.
4. Ə.Paşayev, F.Rüstəmov. Pedaqogika.Yeni kurs. Bakı: Elm və təhsil, 2010, 464 s.
5. http://az/wikipedia.org/wiki/T%C99hsil Nazirliyi

Əlavə təhsilin istiqamətləri

Məmmədova Sevinc Akif qızı
ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: Dos.K.R.Quliyeva

19 iyun 2009-cu ildə qəbul edilmiş "Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"nın 24-cü maddəsində əlavə təhsilin istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

- ixtisasartırma;
- kadrların yenidən hazırlanması;
- Stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi;
- təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsili;
- dərəcələrin yüksəldilməsi;
- yaşlıların təhsili (1 səh. 48-49)

Təhsil Qanununda əlavə təhsilin məzmununun və təşkili qaydalarının xüsusi təhsil proqramlarına uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edildiyi xüsusi vurğulanır.

Əlavə təhsil bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi icazə verilmiş müəssisələrdə və qurumlarda həyata keçirilir. Təhsilin bu sahəsini müvafiq təhsil proqramları üzrə bitirmiş şəxslərə hüquqi sənəd verilir və onlar barəsində stimullaşdırıcı tədbirlər tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli 163№ li əmri ilə təsdiq edilmiş "Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı bir istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi qaydaları"nda qeyd edilir ki, əlavə təhsil hər bir vətəndaşın fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir və insan potensialının inkişafının, kadrların intellektual və peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi və təkmilləşdirilməsinin, onların daim dəyişən və yenilənən əmək şəraitinə

uyğunlaşdırılmasının, yaşlı vətəndaşların ölkənin sosial iqtisadi, siyasi və mədəni həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifələrini daşıyır.

Əlavə təhsilin istiqamətləri içərisində ixtisasartırma təhsilinin xüsusi rolu vardır.

İxtisasartırma təhsilinin əsas məqsədi hər bir işçinin və ya mütəxəssisin ixtisası üzrə hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsidir.

İxtisasartırma təhsili əyani və distant formada həyata keçirilə bilər.

Adi, orta ixtisas və ilk peşə-ixtisas təhsili pillələrinin hər hansı birini bitirmələri haqqında dövlət sənədi olan kadrlar beş ildən bir ixtisasartırma kurslarına göndərilir.

İxtisasartırma təhsili üzrə təlim modulları aşağıdakılardır:

- peşə fəaliyyətinin ümumi əsasları üzrə təlim ;
- ixtisas sahələri üzrə təlim
- innovasiyalar üzrə təlim

İxtisasartırma təhsilinin kurikulum çərçivəsi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları, bələdiyyələr və özəl qurumlar tərəfindən təsdiq edilir və kurikulum çərçivəsinin məzmunu mütəmadi olaraq yeniləşdirilir və təkmilləşdirilir.

Əlavə təhsilin mühüm istiqamətlərindən biri kadrların yenidən hazırlanma təhsildir.

Yenidən hazırlanma – ilkin baza peşə ixtisas təhsili almış və müəyyən əmək sahəsində çalışan hər bir vətəndaşın müvafiq sahə üzrə yeni peşə və ixtisasa yiyələnmək istəyini həyata keçirən əlavə təhsil formasıdır və Kadrlara olan real tələbatın daha da dinamik və çevik surətdə ödənilməsinə xidmət göstərir.

Yenidən hazırlanma təhsili əyani formada həyata keçirilir. Maddi-texniki və tədris bazası imkan verən müvafiq lisenziyası olan müəssisələrdə yenidən hazırlanma təhsili distant (məsafədən) formada həyata keçirilə bilər.

Mütəxəssislərin yenidən hazırlanmasında müxtəlif tədris formalarından (mühazirə, seminar, müstəqil işlər, laboratoriya işləri, fərdi və qrup üzrə məsləhətlər, tədris ekskursiyaları, referatların hazırlanması, biliklərin test üsulu ilə yoxlanılması, pedaqoji təcrübə və s.) istifadə olunur.

Əlavə təhsilin istiqamətləri içərisində stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi təhsili də özünəməxsus əhəmiyyət kəsb edir. Əlavə təhsilin bu istiqaməti elmi-pedaqoji, pedaqoji, mühəndis-müəllim kadrları, sənaye, tikinti, iqtisadiyyat, tibb, kənd təsərrüfatı, bütün növ istehsalat sahələri və s. kateqoriyadan olan kadrlar üçün nəzərdə tutulur.

Stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi təhsili peşəkarlıq səviyyəsinin və əməyin keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədi daşıyır. Həmçinin kadrların peşə bacarıqlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsinə nəzəri biliklərin təcrübə ilə əlaqələndirilməsinə, daha müasir peşə bacarıqları və vərdişlərinin qazanılmasına, yeni texnologiyalar və innovasiyalar sisteminin tətbiqi üzrə təcrübə əldə edilməsinə xidmət edir. Stajkeçmə və təkmilləşmənin sonunda əlavə təhsil müəssisəsinin müəyyən etdiyi vahid formada sənəd – stajkeçmə sertifikat, təkmilləşdirilənə arayış verilir.

Əlavə təhsilin istiqamətlərindən biri də təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsilidir. Əlavə təhsilin bu istiqaməti ilkin baza peşə-ixtisas təhsili proqramı ilə yenidən əldə ediləcək ixtisasın baza təhsili proqramları arasındakı fərq bir tədris ilinə hesablanmış saatdan çox olduqda mütəxəssislərə verilən əlavə təhsil növüdür.

Mütəxəssis hazırlığı işində çevikliyi və ayrı-ayrı şəxslərin əlavə ixtisas təhsili almaq arzusunu təmin etmək məqsədi ilə təkrar ali və orta ixtisas təhsili hər hansı təhsil müəssisəsində hazırlanan ixtisaslar üzrə həyata keçirilə bilər.

Təkrar ali və orta-ixtisas təhsili üzrə qəbul qaydaları və müvafiq ixtisaslar üzrə qəbul ediləcək tələbələrin sayı mövcud maddi texniki baza və elmi-pedaqoji potensialı nə-

zərə alınmaqla, tədris müəssisəsi tərəfindən müəyyən-
ləşdirilir.

Əlavə təhsilin bir istiqaməti də dərəcələrin yüksəldilməsidir. Orta ixtisas təhsili müəssisələrini bitirmiş və subbakalavr dərəcəsi almış kadrların uyğun ixtisaslar üzrə bakalavr səviyyəsinə hazırlığını nəzərdə tutan təhsil növüdür.

Dərəcələrin yüksəldilməsi üzrə təhsil proqramları ali təhsil müəssisələri tərəfindən həyata keçirilir. Dərəcələrin yüksəldilməsinə icazə verilmiş ixtisasların, eləcə də bu ixtisaslara yiyələnmək üçün tələb olunan baza ixtisaslarının siyahısı hər il əlavə təhsil müəssisəsi tərəfindən müəyyən-
ləşdirilir və təsdiq edilir.

Dərəcələrin yüksəldilməsi təhsili əyani, qiyabi və distant (məsafədən) formalarda aparıla bilər.

Əlavə təhsilin istiqamətlərindən biri də yaşlıların təhsilidir. Yaşlıların təhsili vətəndaşların fasiləsiz olaraq cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmasını təmin edən əlavə təhsil növüdür. Əlavə təhsilin bu istiqaməti əməkqabiliyyətli əhalinin böyük bir hissəsinin əmək bazarında rəqabət qabiliyyətli olmaları üçün onların yenidən ixtisaslaşması, yeni iş imkanlarının yaradılması zərurətindən irəli gəlir.

Yaşı 18-dən yuxarı, müstəqil fəaliyyət təcrübəsi və peşəsi olan, bəzi hallarda isə heç bir peşəsi olmayan insanlar yaşlıların təhsilinə cəlb oluna bilər.

Təhsilə cəlb ediləcək kontingentin tərkibinə aşağıdakı şəxslər daxil ola bilər:

- uzun müddətli fasilədən sonra peşəkar əmək fəaliyyətinə qayıdanlar;
- peşəsi olmayanlar;
- yeni peşəyə yiyələnməyə və ya ixtisasını artırmağa ehtiyac duyan işsizlər;
- hərbi xidmətdən tərxis olunanlar;

- evdar qadınlar və uşaqlı analar;
- Şəxsi keyfiyyətlərini inkişaf etdirmək və ya bilik dairəsini genişləndirmək arzusunda olan şəxslər.

Beləliklə, əlavə təhsilin bütün yuxarıda qeyd edilən istiqamətləri fasiləsiz təhsilin təmin olunmasına, diplomdan sonrakı hazırlığın həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı. "Azərbaycanın təhsil siyasəti" (1998-2004), I cild, B: "Çaşıoğlu", 2005.
2. Azərbaycanda əlavə təhsil: tarixi və müasir problemləri. B: "Müəllim", 2012.
3. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B. "Qanun", 2009, 105 s.

İdarəetmədə menecment fəaliyyətinin əhəmiyyəti

Zeynalova Aynur Rafiq qızı
ADPU-nun Menecment (təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə I kurs magstri

Elmi rəhbər: dos. H.A.Cəfərov

İngilis dilində lüğəvi mənası "idarəetmə", "müdirlik", "təşkilətmə" mənaları daşıyan "menecment" sözünü ilk dəfə 1886-cı ildə amerikalı biznesmen Q.Taun mühəndis-mexanik cəmiyyətdə çıxışı zamanı işlətmişdir. O zaman "menecment" ayrıca bir elmi fənn kimi qiymətləndirilmişdir (3, 5).

Menecment anlayışına bəzi mənbələrdə "fəaliyyətin təşkili", "strategiyanın hazırlanması", "idarəetmənin təşkili" kimi yanaşılmışdır. Bu yanaşmada, təbii ki, müəyyən qədər həqiqət vardır. Lakin bu yanaşma tam və əhatəli deyil. Müasir dövrün tendensiyaları, dünyada və ölkəmizdə baş

verən dəyişikliklər, sürətli inkişaf, bu kimi yanaşmaların əhatəliliyini təmin etmək baxımından onların daha da genişləndirilməsi zərurətini yaradır. Məsələn, *fəaliyyətin təşkili*-bu və ya digər idarə olunan obyekt (sistem, yarım-sistem, struktur, qurum, bölmə və s.) üzrə fəaliyyətin qarşıya qoyulan məqsədə uyğun təşkilini; *strategiyanın hazırlanması*- qoyulmuş məqsədə uyğun nəticələri əldə etmək üçün planlaşdırma, layihələşdirmə, proqnozlaşdırma, əldə olunan nəticələrin təhlili, informasiya və resurs təminatı və s. ilə bağlı məsələlərə kompleks şəkildə yanaşmanı; *idarəetmənin təşkili* isə icraedici, nəzarətedici və korreksiyaedici funksiyaların həyata keçirilməsini təmin etməyi nəzərdə tutur.

Menecmentdə əsas amillərdən biri menecer (rəhbər) tərəfindən idarəetmə funksiyalarının əlaqəli şəkildə həyata keçirilməsidir. Bu əlaqələndirmə aşağıdakı istiqamətlərdə aparılmalıdır:

- 1) ümumi funksiyaların əlaqələndirilməsi;
- 2) müştərək funksiyaların əlaqələndirilməsi;
- 3) fərdi, məxsusi funksiyaların əlaqələndirilməsi (2, 36).

İdarəetmə dedikdə məqsədə uyğun qərarlar qəbul etmək, idarə olunan obyektə təşkil etmək, ona nəzarət etmək, tənzimləmək istiqamətində fəaliyyət göstərmək, düzgün informasiya əsasında işi təhlil etmək və yekunlaşdırılmaq başa düşülür (5, 9).

"Menecment" anlayışı idarəçilik fəaliyyəti sistemini bildirir. Bu fəaliyyət sistemi idarəetmə prosesi, strateji planlaşdırma, layihələşdirmə, fəaliyyətin səmərəli təşkili, işçilər arasında vəzifələr, funksiyalar və məsuliyyətin bölüşdürülməsi, resursların məqsədə uyğun seçimi və düzgün istifadəsi, çoxvariantlı qərarların qəbul edilməsi, iş üslubunun müəyyən edilməsini və bütün bunları həyata keçirmək üçün xüsusi idarəetmə orqanlarının mövcudluğunu nəzərdə tutur.

Menecment təkəcə bu və ya digər konsepsiya ilə deyil, kompleks konsepsiya ilə bağlıdır (3, 7). Çünki idarəetmə böyük bir sistem təşkil etdiyindən onun fəaliyyət dairəsi də əhatəli, hərtərəfli olmaq zərurətindədir. Bu sistem strategiya, məqsədəuyğun fəaliyyətin təşkili, resurs təminatı, nəzarət-korreksiya və s. konsepsiyaları nəzərə almalıdır. Menecment, idarə olunan obyektin ən optimal, səmərəli təşkilinə nail ola bilmək üçün idarəetmə elminə dərinləndirən bələd olmağı tələb edir.

“Menecment” və “idarəetmə” anlayışlarının bəzən eyniləşdirildiyini görsək də, bəzi müəlliflər (İ.N.Qreçikova, N.İ.Kabuşkin) bu anlayışların fərqli olduğunu göstərməyə çalışmışlar. Onların fikrincə, idarəetmə daha geniş anlayışdır və bütün sahələri (avtomatlaşdırılmış qurğular, texniki sistemlər, dövlət, sosial, bioloji və s. sistemlər) əhatə edir (3, 5).

Menecment sosial, iqtisadi, syasi və s. sahələrdə demək olar ki, insan resurslarının idarə olunması mənasında işlədilən “menecer” ifadəsinin təzahürü kimi sosial sistemlərə daha çox şamil olunur.

Menecmentin nəzəri-metodoloji və praktik problemlərinin həllinin müəyyənləşdirilməsi, əməyin elmi təşkili, idarəetmə sahəsində elmi-praktik işlər bu sahənin tədqiqi və təkmilləşdirilməsi zərurətini yaratmış və beləliklə də menecmentə müxtəlif yanaşmaların yaranmasına səbəb olmuşdur. Kaliforniya Universitetinin professoru Harold Kons menecmentə 12 yanaşmanı göstərmişdir: 1) empirik və ya kauzal yanaşma; 2) şəxsiyyətlərarası yanaşma; 3) qrup davranışı mövqeyindən yanaşma; 4) sosial sistem yanaşması; 5) “sosiotexniki sistem” yanaşması; 6) qərar qəbul etmə nəzəriyyəsi mövqeyindən yanaşma; 7) sistemli yanaşma; 8) riyazi yanaşma; 9) situasion (situativ) yanaşma; 10) menecmerin funksiyası nöqtəyi-nəzərindən yanaşma; 11) Mak-

kinskinin yeddi tərəfli yanaşması; 12) operasional yanaşma (1, 15-17).

Menecment elmi və şüurlu idarəetmədir. Menecmentdə elmi idarəetmə, cəmiyyətin qanunları, insan amilləri və maddi-texniki amillərdən optimal şəkildə istifadə olunmasını, idarəetmə qarşısında qoyulan vəzifələrə nail olmaq məqsədi ilə şüurlu şəkildə ardıcıl, plana uyğun təsir vasitələrinin həyata keçirilməsini tələb edir. Elmi idarəetmə şüurlu idarəetmə ilə vəhdətdədir. Şüurlu idarəetmə mövcud cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini, cəmiyyət və təbiətin obyektiv qanunlarını, dövrün ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi inkişafını, tələblərini, strateji təmayüllərini nəzərə almağı tələb edir.

Kollegiallıqla vahid rəhbərliyin əlaqələndirilməsi; idarəetmədə dövlət və ictimai əsasların əlaqələndirilməsi; idarəetmədə elmilik və nəzəriyyə ilə praktikanın qırılmaz qarşılıqlı əlaqəsi; idarəetmədə planlılıq; idarəetmədə sistemlilik və komplekslilik; idarəetmədə səmərəliliyə, yekun nəticələrə nail olmaq meyli; idarəetmədə mərkəzləşdirmənin və desentralizasiyanın rəşional əlaqələndirilməsi; idarəetmədə demokratikləşdirmə və humanistləşdirmə idarəetmənin mahiyyətini tam və hərtərəfli əks etdirən prinsiplərdir (5, 9).

Müasir dövrdə təhsilin idarə olunmasında dövlət idarəetmə sistemindən dövlət-ictimai idarəetmə sisteminə keçilmişdir. Dövlət idarəetmə sistemi Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” qanununda öz əksini tapmış təhsil sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərində (humanistlik, demokratiklik, bərabərlik, millilik və dünyəvilik, keyfiyyətlik, səmərəlilik, fəsiləsizlik, vəhdətlik, daimilik, varislik, liberallaşma, inteqrasiya) təsbit olunmuşdur. Təhsili idarəetmənin dövlət xarakteri ölkədə təhsil sahəsində vahid siyasətin həyata keçirilməsi, ictimai xarakteri isə təhsil sisteminin dövlətsizləşdirilməsi (qeyri-dövlət təhsil müəssisələrinin meydana gəlməsi) və təhsil müəssisələrinin

diversifikasiyasıdır (müxtəliflik, hərtərəfli inkişafdır) (4, 425-426).

Təhsil sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirmək üçün təhsili idarə etmək məqsədi ilə müvafiq dövlət orqanları yaradılır: Təhsil Nazirliyi, şəhər, rayon təhsil şöbələri, təhsil idarələri, təhsil müəssisələri və s. Bu orqanlar idarəetmə sisteminin subyektləri kimi çıxış edirlər.

Müasir dövrdə təhsil sisteminin idarə edilməsində xüsusilə diqqət ayrılan sahə məktəblərin idarə edilməsidir. Məktəbi idarəetmə sisteminin strukturunda dörd səviyyəli idarəetmə müəyyən olunmuşdur: 1. Dövlət orqanı və ya kollektiv tərəfindən seçilmiş məktəb direktoru, məktəb şurasının, şagird komitəsinin, ictimai təşkilatın rəhbərləri. Bu səviyyə məktəbin inkişafının strateji istiqamətlərini müəyyən edir; 2. Məktəb direktorunun müavinləri, məktəbin psixoloqu, sosial pedaqoqu, ictimai faydalı əməyin təşkili üçün məsul şəxs, inzibati-təsərrüfat işləri üzrə direktorun köməkçisi, həmçinin özünüidarədə iştirak edən orqanlar və birliklər; 3. Müəllimlər, tərbiyəçilər, sinif rəhbərləri; 4. Şagirdlər, sinif və ümumməktəb şagird özünüidarəsi (4, 427).

Ümumiyyətlə, müasir dövrdə menecment fəaliyyətinin təşkilində əsas göstəricilərdən biri idarəetmənin obyektlər üzrə, ayrı-ayrılıqda hər bir idarə olunan obyektin strukturuna, hüquqi əsasnaməsinə, səlahiyyətləri çərçivəsinə uyğunlaşdırılmasıdır. İdarəetmə müddəalarının həyata keçirilməsinə ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və s. münasibətlərin xarakteri də müəyyən təsir göstərir. İdarəetmə, bu münasibətlərin konkret, məqsədəuyğun təşkil edilməsi metodudur, bütöv, tam bir sistemin ayrı-ayrı hissələri, elementləri arasındakı əlaqəni təmin edən, məqsədyönlü, şüurlu təsiretmə bir prosesdir. Bu prosesin mahiyyətini dərk etmədən menecment fəaliyyətini uğurla həyata keçirmək, düzgün, arzu olunan istiqaməti, ən optimal yol və üsulları

seçmək, idarə olunanı (obyekt) idarə edən (subyekt) nəzarəti, təsiri altında saxlamaq mümkün deyildir.

Ədəbiyyat:

1. Haqverdiyev B.Y. İdarəetmə psixologiyası : dərs vəsaiti. Bakı: "Elm", 2008. - 304 s.
2. Kəlbəliyev Ə.A. Təhsili idarəetmənin əsasları (Məktəbşünaslıq). Bakı, Nurlan, 2006. - 88 s.
3. Quliyev T.Ə. Menecmentin (idarəetmənin) əsasları, Bakı, "Qərənfil" nəşriyyatı, 2006. - 591 s.
4. Paşayev Ə.X., Rüstəmov F.A. Pedaqogika. Bakı: "Elm və təhsil", 2010. - 464 s.
5. Rzayev O.H., Məmmədov S.M., İsmayılov Ş.N. Təhsilin idarə olunmasının əsasları. Bakı: Mütərcim, 2010. 476 s.

Övlad tərbiyəsində məktəb, ailənin birgə işi və əlaqə formaları

Həsənov Həsən Əlihüseyn oğlu

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.E.Hüseynova

Hər bir uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında ailə faktoru ən önəmli yerlərdən birini tutur. Sürətlə inkişaf edən elektro texnika, yeni kəşflər, informasiya bolluğu ənənəvi tərbiyə modelinin artıq işə yarımaddığını yeni təlim metodlarının işlənilməsi və hazırlanmasını zəruri edir. Məktəblə ailə arasında olan bağların zəifləməsi bir çox problemlərin yaranmasına gətirib çıxardı. Bu problemlərin yaranmasının günahını valideyinlər müəllimlərin öz işlərinə biganə yanaşması ilə müəllimlər isə valideyinlərin biganəliyində və məktəblə əlaqələrinin zəifliyində gördülər, bu deyilən iradların hər biri özlüyündə doğru idi.

qabaqcıl valideynlərin ailə tərbiyyəsi sahəsindəki təcrübələrinə geniş yer verilir.

Açıq qapı günləri valideynlər məktəbə gəlir övladlarının dərslərində iştirak edir və müəllimlərdən müvafiq məsləhət alırlar.

Sual-cavab axşamları ən çox ailə tərbiyyəsinin zəruri məsələlərinə dair verilən sualları təhlil edirlər. Qabaqcıl məktəblər sual-cavab axşamlarına xüsusi hazırlıq görürlər. Bu axşamlarda valideyn nüfuzu, valideyn-övlad münasibətləri, ailə büdcəsi, cib xərcləri və s. məsələlərinə dair suallar müzakirə edilir.

Sınıf valideyin iclasları adətən hər rübdə bir dəfə keçirilir və şagirdlərin təhsildə müvəffiqiyyətləri müzakirə edilir.

Disputlar valideynləri düşünməyə yönəldir. Disputlarda məsələlərmüzakirə, müsahibə şəkilində qoyulur. Məsələn: Övladlarınızı tanıyırırsınız? Övladınızın tərbiyyəsində nə vaxt harda səhvə yol vermiziniz? Övladınızın ilk sevgisindən xəbəriniz varmı? və s. (3, səh.448-449).

Uşaqları qorumaq ailədə valideynlərin, məktəbdə isə müəllimlərin ən böyük vəzifəsi və ən əsas borcudur. Unut-mayaq ki, analarımızın göz bəbəyi kimi qoruyub saxladıkları övladlarımız Allahın (c.c) bizə ən böyük əmanətidir.

Ədəbiyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: 2009
2. Həsəni S Psixologiya. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 285 s.
3. Həsəno A, Ağayev Ə Pedaqogika. Bakı: 2007, 496 s.
4. Xəlilov H Uşaq və yeniyetmələrin inkişafının sosial-psixoloji məsələləri. Bakı: 2010, 220 s.
5. Bayramov Ə.S, Əlizadə Ə.Ə Psixologiya. B:2009, 620s.
6. Rüstəmov F.A. Pedaqogika tarixi. Bakı: Nurlan, 2006, 748 s.

Təhsildə marketing yeni fəaliyyət sahəsi kimi

Seyidova Günay Akif qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə edilməsi) ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

Marketing-ingilis dilində "market" sözündən götürülüb, bazar mənasını verir. Azərbaycan dilinə hərfi tərcüməsi "bazarda fəaliyyət"dir. Bəzi mütəxəssislərin fikrincə, marketing müasir müəssisələrdə, firmalarda əmtələrin təkrar istehsalı prosesində fəaliyyətin təşkili sistemidir. Bir zaman təsərrüfat fəaliyyəti üzrə olan qərarların əsasını bazarın tələbatı, həmin müəssisələrin, firmaların istehsal-satış imkanları təşkil edir.

Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçiddən sonra təhsil xidməti bazarının formalaşması nəticəsində təhsilin strukturu və texnologiyasının inkişafı, həm də təhsil sferasında əhalinin ehtiyacı, tələbatı və tələbinin ödənilməsinə yönəlmiş insan fəaliyyətinin bir növü kimi marketingin təkamül dövrü başlanmışdır. Hazırda marketingin tətbiqinin zəruriliyi şəraitində ölkə üzrə təhsil xidməti bazarının hələ də tam formalaşmaması, bir çox ali məktəblərdə marketingin rolu haqqında dəqiq təsəvvürün olmaması və onun yalnız reklam kimi birtərəfli anlaşılması ilə şərtlənir. Göstərilənlərdən fərqli olaraq marketing termini daha geniş kütləyə nüfuz edə bilmə olaraq kütləni və qurumları öz daxilində əks etdirir.

Hal-hazırda bütün təhsil müəssisələri müəyyən həcmdə marketing fəaliyyəti həyata keçirir. Bir çox universitetlər tələbə cəlb etmək üçün marketing fəaliyyətindən istifadə edirlər. Uğurlu marketing strategiyaları adətən həm reklam (afişalar, bülletenlər və elanlar, məktublar) və fərdi marketing (ümidverici tələbələrlə birbaşa əlaqə) özündə əhatə edir. Bu marketing fəaliyyətlərində adətən təqaüd proqramları (tam və ya qismən təhsil haqqından azad

edilmək) və bütün müxtəlif servisləri özündə əks elətdirən "təhsil" daha geniş kütləyə çatdırılmağa çalışılır. Marketing prosesinin əsasında məhsul, qiymət adətən marketingin əsas komponentlərindəndir. Oxşar olaraq təhsil müəssisəsi onun məzunları tərəfindən fəaliyyət göstərilərsə, dövlət və yaxud lokal institusiyalarda fəaliyyəti varsa və hətta həmin təhsil müəssisəsinin alimlərinin məqaləsi çap olunursa bu marketing fəaliyyəti hesab olunur.

Təhsildə marketingin tətbiqi dedikdə, təhsil xidmətlərinin marketingi başa düşülür. Təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsində marketingin tətbiqi əsas şərtədir. Lakin sosial sahələrdə marketing fəaliyyətindən demək olar ki, istifadə olunmur. Bunun da əsas səbəbi insanların hələ də, marketing anlayışını düzgün dərk etməməsi, onu yalnız kommersiya təşkilatlarında reklam, satışın stimullaşdırılması kimi dərk etməsidir.

Ali məktəblərin rəqabətqabiliyyətinin və səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün təhsil xidməti bazarında səmərəli marketingin mühüm elementlərindən biri olan fasiləsiz innovasiya fəaliyyətinin çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Məlum olduğu kimi, ali məktəblər öz fəaliyyətini əsasən elmi-tədqiqat, metodiki işlərin və pedaqoji prosesin təşkili ilə sıx əlaqədə aparırlar. Mütəxəssislərin fikrincə ali məktəbin marketing xidməti:

- iqtisadi informasiyanın toplanması və təhlilini həyata keçirməli, marketing məhsulları üzrə məlumat bazasını yaratmalıdır;
- təhsil müəssisəsinin təsərrüfat fəaliyyətinin cari və perspektiv planının hazırlanmasında iştirak etməlidir;
- təhsil alanlara və onların istehlakçılarına tələbin proqnozlaşdırılması və bazar konyukturasının təhlili əsasında marketing siyasətini hazırlamalıdır;
- ali məktəbin sərgi, yarmarka və reklam tədbirlərində iştirakını təmin etməlidir;

- təhsil müəssisəsinin imicinin formalaşması üzrə təkliflər və perspektiv plan hazırlamalıdır (5).

Digər tərəfdən də marketing fəaliyyəti təhsilin dünya təhsil sistemində sürətlə inkişafına təsir göstərir. Yəqin hər birimiz üçün maraqlıdır ki, təhsil hansı regionlarda, ölkələrdə daha sürətlə inkişaf edir. Bunun üçün bir sıra statistik məlumatlara nəzər yetirək.

UNESCO Statistika İnstitutundan aşağıda gətirəcəyimiz rəqəmlər əsasən 2004-cü ilə aiddir.

Iqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) ölkələri təhsildə ümumi iştirak dərəcəsinə görə də dünyada birincidir. Bura 31 ölkə daxildir: Birləşmiş Ştatlar, Kanada və Meksika, Yaponiya və Cənubi Koreya, Avstraliya və Yeni Zelandiya, 23 inkişaf etmiş Avropa ölkəsi və Türkiyə. Bu qrupun ali və natamam ali təhsildə ümumi iştirak dərəcəsi orta hesabla 71,2 faizdir.

Ümumi iştirak dərəcəsinə görə ortalama 49,8%-lə Şərqi Avropa və Müstəqil dövlətlər birliyi ikinci yerdədir. Keçid iqtisadiyyatında olan bu ölkələr 1990-95-ci illərdə iqtisadi və siyasi çətinliklərlə üz-üzə qalsalar da, onların bir çoxu bir sıra keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərini bərpa etməyə, hətta yaxşılaşdırmağa nail oldular. Bəzi misallara (ali təhsildə uyğun iştirak dərəcəsinə) nəzər salmaq kifayətdir:

Belarus-60,5%, Estoniya-65,1%, Macarıstan-59,6%, Latviya-74,3%, Litva-73,2%, Polşa-61%, Rusiya-68,2%, Ukrayna-65%.

Bu qrupa daxil olan digər ölkələrin mühüm qismində Bolqarıstan, Çexiya, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Rumıniya və s. kimi ölkələrdə uyğun iştirak dərəcəsi 40-50% ətrafındadır (UNESCO Statistika İnstitutu).

Marketing əsl idarəetmə strategiyasıdır və onun təhsilə tətbiqi gözlənilənlərdən artığını verə bilər. Marketing elə bir sosial idarəetmə prosesidir ki, ayrı-ayrı şəxslər və insan

qrupları yeni əmtəə və dəyərlərin (xidmət və digər mücərrəd faydalar) yaradılması və mübadiləsi hesabına öz tələbatlarını ödəmək üçün zəruri olan hər bir şeyi əldə edirlər.

Burada iki tərəf çıxış edir:

1. Tələbləri nəzərə alan tərəf. Yüksək mənfəət əldə etmək üçün ayrı-ayrı şəxslərin və insan qruplarının tələbatlarını maksimum şəkildə ödəməyə çalışan istehsalçılar əslində öz maraqlarını təmin edirlər.
2. Tələbləri nəzərə alınan tərəf. Tələbatın yüksək səviyyədə ödənildiyini gören insanlar bunun müqabilində yüksək səviyyədə ödəniş etməyə hazırdırlar.

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, marketing hər iki tərəf üçün önəmli bir fəaliyyət vasitəsidir. Təhsil xidmətləri bazarında marketing fəaliyyətini və prinsiplərini həyata keçirmək, marketing tədqiqatlarını aparmaq üçün yüksək səviyyəli mütəxəssislər lazımdır. Bu baxımdan təhsil xidmətləri marketing digər sahələrlə müqayisədə üstünlüklərə malikdir, çünki təhsil müəssisələrində müxtəlif profilli yüksək ixtisaslı mütəxəssislər çalışır. Onların səylərinin birləşdirilməsi arzuolunan nəticələri əldə etməyə imkan yaradır. Yəni, təhsil müəssisələrində, əsasən də ali təhsil müəssisələrində xüsusi marketing bölmələrinin yaradılmasına zərurət var. Marketing xidmətləri müəssisə daxilində (fakültələr, kafedralar, şöbələr, ayrı-ayrı elmi əməkdaşlar və müəllimlər) və xaricində fəaliyyət göstərən tədqiqatçılarla birgə marketing tədqiqatlarının və işləmələrinin məsuliyyətli icraçıları, sifarişçiləri və koordinatorları kimi çıxış edə bilirlər. Lakin müasir dövrdə bizim cəmiyyətdə təhsildə marketing yeni inkişaf etməkdə olan bir sahədir. Elə bunun nəticəsidir ki, təhsildə, kadr hazırlığında müəyyən boşluqlar özünü göstərir. Bu boşluqlar onu göstərir ki, marketing fəaliyyəti daha dərinlən öyrənilməli və daha çox tətbiqinə üstünlük verilməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Bayramov H., Kəlbəliyev Ə. Təhsilin idarə edilməsinin əsasları, Bakı, 1998.
2. Abdullayev A. Məktəbin demokratik əsaslarla idarə edilməsinin aktual məsələləri, Bakı, 1998.
3. Murad Bağırzadə, i.e.n. Azərbaycanda Təhsil Sektorunun və Biznesin Qarşılıqlı Əlaqələrinin İnkişaf Perspektivləri. ATİB/TİKA, Bakı, 2009.
4. Ağayev R. və Mehtiyev A. Azərbaycanda orta təhsil sisteminin Cənubi Qafqaz, Baltik və Şərqi Avropa ölkələri ilə müqayisəli tədqiqi. İqtisadi Təşəbbüslərə Yardım İB, Bakı, 2010.
5. Əhmədov M. Xidmət sahələrinin marketingi. Bakı, 2015.

Yaşlıların təhsili

Məmmədova Sevinc Akif qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə edilməsi) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

Əlavə təhsilin tərkib hissəsi kimi yaşlıların təhsili vətəndaşların fasiləsiz olaraq cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmasını təmin edir. Əmək qabiliyyətli əhalinin böyük bir hissəsinin getdikcə daha çox səriştə tələb edən əmək bazarında rəqabətə davamlı olmaları üçün onların yenidən ixtisaslaşması vacibdir. Bu təhsil növü vasitəsilə vətəndaşlar öz bilik və bacarıqlarını zənginləşdirir, peşəkarlığını təkmilləşdirirlər. Bu kontingentə yaşı 18-dən yuxarı, müstəqil fəaliyyət təcrübəsi və peşəsi olan, bəzən heç bir peşəsi olmayan vətəndaşlar daxildir. Bu təhsil növü əmək bazarının artan tələblərini nəzərə almaqla bütün yaş qruplarını əhatə edir, dövlət, bələdiyyə və özəl müəssisələr tərəfindən formal, qeyri-formal və informal qaydada həyata keçirilir.

Ölkəmizdə yaşlıların təhsil hüququ "Təhsil haqqında Qanunun"un 24-cü maddəsinin 2-ci bəndi ilə təsbit olunmuşdur (2, səh.36).

Fasiləsiz təhsil sisteminin ayrılmaz hissəsini təşkil etməklə yaşlıların təhsili bu kontingentə daxil olan vətəndaşların sosial, şəxsi və peşə maraqlarının və tələbatlarının ödənilməsinə yönəldilmişdir.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşlıların təhsili sisteminin müxtəlif modelləri mövcuddur. Ayrı-ayrı cəhətlərinə görə biri-birindən fərqlənməsinə baxmayaraq bu modellərin qarşısında duran məqsəd demək olar ki, eynidir: yaşlı vətəndaşların cəmiyyətin daim dəyişən sosial, siyasi, mədəni həyatında fəal iştirakını təmin etmək.

Bu məqsəddən irəli gələn vəzifələr aşağıdakılardır:

1. dəyişən cəmiyyətdə yaşlı vətəndaşların həyati ehtiyacını ödəmək üçün zəruri bilik və bacarıqlara yaranan tələbatı təmin etmək;
2. yaşlı adamların peşə bacarıq və vərdişlərini daim təkmilləşdirməklə kadr təminatını yaxşılaşdırılmaq;
3. yaşlıların mənəvi aləminin, bilik və bacarıqlarının, yaradıcı potensialının zənginləşdirilmək.

Yaşlıların təhsili 2 bölmədən ibarətdir: ümumi təhsil və ixtisaslaşdırılmış təhsil.

Birinciyə ümumi savad, dünyanın dərk edilməsinə və idrak qabiliyyətinin zənginləşməsinə xidmət edən akademik təhsil, emosional-psixoloji inkişafa və mədəniyyətin inkişafına yönələn humanitar təhsil, cəmiyyətdə gedən ictimai proseslərdə fəal iştirak etməyə yönələn vətəndaş təhsili və s. aiddir (1).

Yaşlı vətəndaşların əməyin texnoloji bölgüsündə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşması üçün onlarda peşə bacarıq və vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi isə ixtisaslaşdırılmış təhsilə aiddir.

Yaşlıların təhsili müəssisələrinə aşağıdakılar daxildir: kitabxanalar və oxu zalları, maraq klubları və dərnekələr, kadrların təkmilləşdirilməsi institutları, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin ixtisasartırma və yenidən hazırlanma fakültələri dövlət idarəetmə orqanları nəzdindəki tədris mərkəzləri, istehsalat kombinatları və s.

Yaşlıların təhsilinin dövlət büdcəsindən maliyyələşməsi mütləq xarakter daşımır, lakin təhsilin bu formasının elmi-metodiki və kadr təminatı, məlumat bazasının inkişafı dövlət dəstəyi ilə təmin olunur.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədzadə R. və b. Təhsilin idarə olunmasının bəzi problemləri. B., 2008.
2. Təhsil haqqında Qanun. B., "Hüquq ədəbiyyatı", 2009.

Məktəbin idarə edilməsində motivasiyanın rolu

Əliyeva Türkan Rasim qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə edilməsi) ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

İdarəçilik anlayışında məktəb rəhbərinin fəaliyyəti "öz əməkdaşlarına hörmət və etibar əsasında, işdə uğur qazanmaq üçün onlara şərait yaratmaq"(1,424) kimi başa düşülür.

Məktəb rəhbərinin vəzifəsini dəqiq və məhsuldar şəkildə yerinə yetirməsi və rəhbərlik etdiyi dövrdə müsbət nəticələr əldə edə bilməsi məkdəbdə fəaliyyət göstərən insane qaynaqlarının həvəsli və rahat olmasına bağlıdır.

İdarəçilikdə motivasiya və stimullaşdırma anlayışı əmək fəaliyyətini artırmaqda funksional bir vasitə olaraq çıxış edir. Dünya praktikasında işçilərin əmək fəaliyyətini artırmaq məqsədiylə təkmilləşdirilmiş bir çox strategiyalar var. Bu strategiyaların hamısı işçinin maksimum gücünü göstərə bilməsi üçün "həvəsləndirmə" rolunu oynayır.

Məktəbdə motivasiya işçilərin vəziyyətinin yaxşılaşması və tələbatlarının yerinə yetirilməsinə istiqamətlənmiş hədəflərdir. Motivasiya pedaqoji heyəti işi görməyə sövq edən stimullaşdırıcı faktorlar, işə enerji və istiqamət verən qüvvələr, arzu, məqsəd, meyl, davranış, çıxar, seçmək haqqı, üstünlük vermə, iradə, stimula kimi bir çox anlayışı özündə birləşdirir. Motivasiya şəxsin daxili vəziyyətini ifadə edən fizioloji və psixoloji proses, davranışı hərəkətə gətirən, ona istiqamət verən daxili və xarici qüvvələrin cəmidir.

Motivasiya müəllimləri işə həvəsləndirmək və məktəbdə məhsuldar çalışmaları üçün onları ən yaxşı şəkildə səmərəli fəaliyyətə təhrik etməkdir.

Mütəxəssislərin fikrincə motivasiyaya təsir edən sahələr: şəxsi dəyərlər, keçmişdə əldə edilən uğurlar, fərdi həyatda model olaraq qəbul edilən insane və əhəmiyyətli təcrübələr kimi real faktorlardır (2,69). Peters və Waterman motivasiya olunan şəxslərdə əsas şərt kimi şəxsin özünü müvəffəqiyyətli hiss etməli olduğunu müəyyən etmişdir (3,102). Keçmişdəki müvəffəqiyyətlə qurulan əlaqə belə, insanları daha çox səy göstərməyə, daha müvəffəqiyyətli olmağa motivasiya edir.

Motivasiyanın məqsədi işçilərin ehtiyaclarını təmin edərək gərginliyə və məyusluğa məruz qalmalarının qarşısını almaq və iş yerində insandan ən yaxşı şəkildə faydalanmaq üçün lazımi tədbirlər görməkdir. İnsan resurslarının idarə edilməsi baxımından motivasiyanın əhəmiyyəti böyükdür.

Məktəbdə pedaqoji heyətin gördükləri işi dəstəkləyən və onları motivasiya edən iki əsas faktor mövcuddur: məktəbə güvənməyi və vəzifəsinin doğrudan da dəyərləndirilməyə layiq olduğunu hiss etmək (3,120). Alimlər tələbatların insanları motivasiya etdiyini düşünürlər. İnsanlar inkişaf etdikcə, tələbatları da dəyişir. Əməkdaşları ilə

maraqlanmaq idarəedənlərin əsas vəzifələrindən biri olmaqla yanaşı, işçiləri müsbət şəkildə motivasiya etməyin özü də bu günün actual mövzudur.

Məktəbi idarəetmədə motivasiya etmək- işçilərin davranışlarını yönləndirmək və məktəbin hədəflərinə çatmasında bütün qüvvələrini həmin yönə doğru istiqamətləndirməkdir.

Müəllimlərin əksəriyyəti qazanmış olduqları müvəffəqiyyətdən daha çoxunu əldə edə bilirlər. Bu, ancaq onların tutduğu vəzifədən zövq almaları ilə reallaşa bilər. Məktəb rəhbərləri bu motivasiyanın açarıdır. Məktəbi idarəedənlər əvvəlcə şagirdləri, müəllimləri və valideynləri çox yaxşı dinləməlidir. Məktəbdə işgüzar təlim-tərbiyə mühitinin formalaşdırılması pedaqoji heyət və ictimaiyyət arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq və əməkdaşlıqla, müəllimlərin özünə inamının artmasını təmin etməklə, qabiliyyətlərini ortaya çıxarıb inkişaf etdirməklə və onlara dəstək olmaqla mümkündür.

Məktəb rəhbərlərinin motivasiya mövzusunda müvəffəqiyyətli ola bilmələri üçün məktəbdə müsbət pedaqoji-psixoloji mühit yaradılmalıdır. Pedaqoji kollektivin bu işi dəstəkləməsi önəmli bir faktordur.

İdarəçilərin neqativ, pessimist və tənqidçi deyil, pozitiv, optimist, ədalətli və humanist olmaları şübhəsiz müəllimləri motivasiya və stimullaşdırmada təsirli rol oynayır. Məktəb rəhbərləri müəllimlərin müvəffəqiyyət qazanmalarına çalışıb, onları pedaqoji fəaliyyətdən və əldə edəcəkləri uğurlardan həzz almaları mövzusunda daim motivasiya etməlidir. Bunlar təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından və məktəbin etibarlılığı baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Xüsusilə, hər bir insanın və bütün xalqın, dövlətin taleyinin asılı olduğu müəllimlik peşəsinin nüfuzunun aşağı düşdüyü indiki dövrdə, müəllimlərin pedaqoji işdən

məmnun olmaları və zövq almaları üçün motivasiya əhəmiyyətli və zəruri bir faktor olaraq qarşımıza çıxır.

Məktəb rəhbərlərinin motivasiya mövzusunda nəzərə alınmalı olduqları nöqtələr bunlardır:

1. Məktəbdəki bütün müəllimlərlə əlaqədar müəyyən məlumatla sahib olmalı;
2. Müəllimlərin özünə inamını qorumalarına kömək etməli;
3. Müəllimlərə özlərini inkişaf etdirmələri üçün fürsət verməli;
4. Müəllimlərə səlahiyyət verməkdən qorxmamalı;
5. Müəllimlərin düşüncə tərzlərini, məqsədlərini anlamağa çalışmalı;
6. Müəllimlərə etdikləri işin əhəmiyyətli olduğunu hiss etdirməli;
7. Müəllimlərə qarşı dürüst və açıq olmalı;
8. Mənfi motivasiyadan çox müsbət motivasiyanı üstün tutmalı;
9. Problemin həlli və qərar qəbul etmək prosesində aktiv olmalı, bir məktəb lideri olaraq təşəbbüskar və çalışqan olmalı (2, 28-29).

Ümumiyyətlə, insanları iş həyatında motivasiya etmək üçün müxtəlif yolların olduğunu deyə bilərik. Özünü və qarşısındakı işçini yaxşı tanıyan idarəçi, fərqli işçilər üzərində, fərqli situasiyalarda, fərqli motivasiya texnologiyaları tətbiq edə bilər.

Keyfiyyət yönümlü, başlıca məqsədi müvəffəqiyyət qazanmaq olan məktəbdəki ən əhəmiyyətli faktor motivasiya edilmiş pedaqoji heyətdir. Valideynlərin iqtisadi vəziyyəti, şagirdlərin keyfiyyəti, məktəbin maddi-texniki bazasının yararlılığı və ətraf mühitin əlverişliliyi kimi digər ünsürlərdə şübhəsiz təhsil baxımından əhəmiyyətlidir. Lakin, şagirdlərini yaradıcı düşünməyə istiqamətləndirən və müvəffəqiyyətə nail olmaq üçün motivasiya olunmuş müəllim

heyəti, müvəffəqiyyətli və keyfiyyətli məktəbi adi bir məktəbdən ayıran ən əhəmiyyətli faktordur.

Təlim-tərbiyəşindən zövq alan, bunu müəllimlərə və cəmiyyətə yaymağa çalışan, özünü inkişaf etdirən və uğur əldə etməyi fəaliyyətinin bir parçası halına gətirməyə çalışan, yeniliklərə açıq bir məktəb rəhbəri təbii olaraq müəllimlərin motivasiyasını artırmağa müvəffəq olacaq.

Ədəbiyyat:

1. Paşayev Ə., Rüstəmov F., Pedaqogika. Yeni Kurs. Bakı: "Nurlan", 2007. 464s.
2. Dull, W. L., Supervision: School Leadership Handbook. Bell and Howell Company, Ohio, 1981.
3. Peters, J. T., & Waterman R. H., Yönetme ve Yükseltme Sanatı. Altın Yay.2. Basım, Kasım. 1995.
4. Səmərəli idarəetmədə motivasiya: nədir nəyə lazımdır? /N.Hüseynova, Yeni Azərbaycan. 2015, 28 Avqust, s.7.
5. Motivasiyanın zəruriliyi /L.Lətifova, Azərbaycan məktəbi, 2015, №1, s.60-63.

Əlavə təhsilin normativ-hüquqi bazası

Məmmədova Sevinc Akif qızı
ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra təhsil sahəsində də əsaslı islahatların təməli qoyuldu. Təhsilin bütün pillələrində olduğu kimi əlavə təhsilin də normativ-hüquqi əsaslarının işlənilib hazırlanmasına başlanıldı.

15 iyun 1999-cu ildə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı"nda əlavə təhsilin genişləndirilməsi, onun fəaliyyətini pedaqoji kadrların tələbatına uyğun və pedaqoji təhsilə marağı olan qeyri-pedaqoji şəxslərin əlavə və yenidən hazırlanma ehti-

yacının təmin olunmasına yönəldilməsi (1, səh.23) həlli vacib vəzifə kimi irəli sürülmüş, əmək bazarının dəyişən tələbatını təmin etmək məqsədilə pərakəndə fəaliyyət göstərən ixtisasartırma və yenidən hazırlanma müəssisə və təşkilatları bazasında əlavə təhsil proqramlarının hazırlanması Nazirlər Kabinetinə, Bakı şəhər icra hakimiyyətinə və müvafiq nazirliklərə tapşırılmışdır.

21 aprel 2000-ci ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyası "İxtisasartırma və yenidən hazırlanma təhsili, real vəziyyət, prosesin təkmilləşdirilməsi barədə" qərar qəbul etmişdir. Həmin qərara əsasən əlavə təhsil sistemində "Dayaq məntəqələri mexanizmi"nin müasir modeli işlənib hazırlanmışdır.

Həmçinin Təhsil Sahəsində İslahat Proqramının tələblərinə uyğun olaraq kadrların ixtisasartırma və yenidən hazırlanma şəbəkəsində diplomdan sonrakı təhsil Konsepsiyası qəbul edilmiş, həmin konsepsiyada əlavə təhsilin prinsipləri, məqsədləri, struktur tərkibi, yəni əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 21 fevral 2002-ci il tarixli 164 nömrəli əmri ilə "İxtisasartırma təhsilinin yeni mexanizmi və müəllimlərin təkmilləşdirilməsi işinin təşkili" mexanizmi işlənilməsi nəzərdə tutulmuş, ixtisasartırma təhsilinin təşkili mexanizmi, bu sahədə təminat prosesi məsələsi Təhsil Nazirliyi Kollegiyasının 1 iyul 2003-cü il tarixli qərarında da öz əksini tapmışdır.

Əlavə təhsil sistemində yeni mexanizmə keçid prioritet bir məsələ kimi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmış, 21 fevral 2007-ci ildə müəllimlərin təkmilləşdirilməsi işinin təşkili haqqında Təhsil nazirinin əmri əsasında yeni ixtisasartırma modelinin işlənib hazırlanmasının vacibliyi bir daha vurğulanmışdır.

19 iyun 2009-cu ildə "Təhsil haqqında Qanun" qəbul edildi. Təhsilin pillə və səviyyələrinin müəyyən edildiyi

həmin qanunun "Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemi" adlanan ikinci fəslinin 24-cü maddəsi bilavasitə əlavə təhsilə həsr edilmişdir (3, səh.35-36).

Təhsil Qanununda əlavə təhsil fasiləsiz təhsilin və peşə hazırlığının tərkib hissəsi kimi təqdim olunur. Qeyd edilir ki, əlavə təhsil peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədi olan hər bir vətəndaşın fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir və insan potensialının inkişafı, kadrların intellektual və peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi və təkmilləşdirilməsi, onların daim dəyişən və yeniləşən əmək şəraitinə uyğunlaşdırılması vəzifəsini daşıyır. Həmçinin yaşlı vətəndaşların ölkənin sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatında fəal və səmərəli iştirakını təmin edir.

"Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda əlavə təhsilin istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

- ixtisasartırma;
- kadrların yenidən hazırlanması;
- stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi;
- təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsili;
- dərəcələrin yüksəldilməsi;
- yaşlıların təhsili (3, səh.36).

Qanuna görə əlavə təhsilin məzmunu və təşkili qaydaları xüsusi təhsil proqramlarına uyğun olaraq Nazirlər Kabineti tərəfindən həyata keçirilir.

Təbii ki, əlavə təhsilin reallaşdırılması üçün müvafiq strukturların yaradılması tələb olunur. Yəni ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumları, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlar, stajkeçmə və peşə hazırlığı kursları əlavə təhsilin həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Təhsil Qanununa əsasən əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil alan şəxslərə Nazirlər Kabineti tərəfindən

müəyyən edilmiş qaydada uyğun sənəd verilir. Təhsilin digər pillələrini bitirmiş kadrlarla bağlı tətbiq edilən stimullaşdırıcı tədbirlər əlavə təhsil almış şəxslərə də şamil edilir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası” haqqında 04 oktyabr 2010-cu il tarixli Qərarında əlavə təhsilin əsas istiqamətləri üzrə modullar, proqramlar, təhsilin məzmunu, təşkili formaları, əlavə təhsildə keyfiyyətə nəzarət, yekun attestasiya məsələləri öz əksini tapmışdır.

2011-ci ildə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş “Məktəbəqədər, ümumi, məktəbdənkənar təhsil və ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin rəhbər və pedaqoji kadrları üçün ixtisasartırma təhsilinin Kurikulum çərçivəsi” sənədində ixtisasartırma təhsili sahəsində beynəlxalq prinsiplər, gözlənilən nəticələr, rəhbər və pedaqoji kadrların kateqoriyaları, ixtisasartırma təhsilinin məzmunu, ixtisasartırma kreditləri, əlavə təhsildə monitorinq, qiymətləndirmə və sertifikatlaşdırma məsələləri öz əksini tapmışdır.

Göründüyü kimi, respublikamızda əlavə təhsilin kifayət qədər mükəmməl normativ-hüquqi bazası vardır və mütəxəssislərin diplomdan sonrakı hazırlığı bu baza əsasında uğurla həyata keçirilir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı. “Azərbaycanın təhsil siyasəti” (1998-2004), I cild, B: “Çaşıoğlu”, 2005.
2. Azərbaycanda əlavə təhsil: tarixi və müasir problemləri. B: “Müəllim”, 2012.
3. Təhsil Haqqında Qanun. B: “Hüquq ədəbiyyatı”, 2009.

Modern təhsil menecerinin xüsusiyyətləri

Cəfərova Gülnar Həsən qızı

ADPU- nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistrı

Elmi rəhbər: Dos. Ş.M.Azadəliyeva

Müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə modernləşməyə maraq və tələbat artmış, müasirləşməyə mane olan nə varsa aradan qaldırılmağa, islahatlar vasitəsilə bütün sahələrin, eləcə də, təhsilin yenilənməsinə böyük səy göstərilməlidir.

Müasir dövr “informasiya cəmiyyəti, bilik dövrü” olduğundan təhsilin keyfiyyətliliyinə xüsusi önəm verilir. Keçmişdə olduğu kimi, bu gün də təhsilin inkişafında məktəb əsaslı rol oynadığından, müasir dövrün məktəbləri də informasiya əsrinin tələblərinə uyğun şəxsiyyət yetişdirə biləcək səviyyədə olmalıdır. Təhsil insanların düşüncələrini ənənəvilikdən modernliyə aparan ən yaxşı vasitədir. Fikrimcə, təhsilin keyfiyyət problemi, məhz onun idarə olunması problemi ilə əlaqədardır. Əgər təhsil müəssisələri düzgün idarə edilərsə, təhsilin keyfiyyəti də məqsədəuyğun səviyyəyə çatacaq və hərtərəfli şəxsiyyət yetişdiriləcəkdir.

“Nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət-ictimai xarakterli və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan təhsildə yeni idarəetmə sisteminin formalaşdırılması”- nın 2013-cü il 24 oktyabr tarixində təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikasında “Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası”nda əsas strateji istiqamətlərdən biri kimi irəli sürülməsi sözügedən sahənin təhsil sisteminin inkişafında nə dərəcədə əhəmiyyətli rol oynadığını sübuta yetirir. (1,10)

İdarəetmə mütəxəssisi Deborah King Pugh “Təhsil menecerinin qabiliyyətləri” məqaləsində təhsil menecerinin sahib olması vacib olan xüsusiyyətlər sırasına proqnoz-

laşdırma, planlaşdırma, təşkilətmə, ünsiyyət, istiqamətləndirmə, yaradıcılıq və nəzarət etmə qabiliyyətlərini daxil etmişdir. (2, səh 629)

• *Proqnozlaşdırma*. Hər bir təhsil meneceri gələcəkdə baş verəcək prosesləri əvvəlcədən təxmin edə bilmə bacarığına malik olmalıdır. O, qanunvericiliyə, demoqrafik dəyişmə nümunələrinə və s. məlumatlara əsaslanaraq yaxın 5 il üçün nələrin baş verə biləcəyini, hansı vəziyyətin yaranacağını proqnoz edə bilməlidir. Modern təhsil meneceri bu suallar ətrafında düşünməlidir: “Yaxın gələcəkdə hansı dəyişikliklər gözlənilir?”, “İşçi heyət proqramlarına necə təsir göstərəcək?”, “Təhsilənlərin gələcəyə hazırlanmasına necə kömək edə bilərik?” və s.

• *Planlaşdırmaya* uzun və qısa məqsədlər silsiləsi kimi baxmaq olar. Real hədəflərin müəyyənləşdirilməsi və fəaliyyətə uyğun planlar yüksək səviyyəli nailiyyətin əldə olunmasını təmin edir. Planlar çevik olmaqla bərabər özündə alternativləri ehtiva etməlidir. Menecer fəaliyyəti əvvəlcədən planlaşdırmalı, işin gedişatında qarşıya problemlər çıxdığı təqdirdə alternativlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

• *Əlaqə, ünsiyyət qurma*. Menecer əhatəsində olan işçi heyətinə vaxt ayıra bilməli, onlar arasında əməkdaşlığı, səmimi yoldaşlıq münasibətlərini inkişaf etdirməyi bacarmalıdır. Bunun reallaşması üçün işçilərin hər hansı ictimai tədbirə cəlbi, ekskursiyaların, yığıncaqların təşkili və s. effektiv təsir göstərə bilər.

• *Təşkilatçılıq*. Təhsil menecerləri proqramlara və mövcud resurslara uyğun işçi heyəti arasında vəzifə bölgüsü aparmalıdır. Beləliklə, işçi heyətin hər bir üzvü nəyi, harada və nə zaman edəcəklərini bilməlidirlər.

• *Istiqamətləndirmə, yönləndirmə*. Menecer bütün işləri özü etməməlidir, fəaliyyətə rəhbərlik etməli, işçilərin fəaliyyətinə istiqamət verərək güclü heyət formalaşdırmalıdır. O, işçi heyəti yeni vəzifələr üçün ixtisaslaş-

dırdıqdan sonra işi başqalarına həvalə edə bilər. İşin başqalarına həvalə olunması ilə sadəcə işçi heyətin iş məhsuldarlığı artmır, həm də münasibətlər və şəxsi etimad inkişaf edir ki, bu da peşəkar inkişafa gətirib çıxarır.

• *Nəzarət*. Effektiv menecerlər fəaliyyətin gedişatını nəzarətdə saxlamalıdır. Bu bacarıq onlara hadisələr axarından çıxmazdan əvvəl yaranmış problemləri aradan qaldırmağa, nələrin inkişafa yol açdığını və ya mane olduğunu müəyyən etməyə imkan verir.

Bunlardan əlavə, modern menecer dövr ilə uyğunlaşmalı olduğundan bir sıra qabiliyyətlərə də malik olmalıdır. Bu qabiliyyətlər sırasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

İKT- dən istifadə edə bilmə xüsusiyyəti menecerin dünyada baş verən proseslərdən xəbərdar olması, müəssisənin inkişafına səbəb olacaq innovasiyaları düzgün dəyərləndirməsi və tətbiq etməsi, mütəmadi tədqiqat aparması üçün mühüm rol oynayır.

İnsana üstünlük vermə. Təhsil müəssisəsində mövcud olan bütün fəaliyyət məhz insanla əlaqədar olduğundan menecer öz fəaliyyətində şəxsiyyətyönlü yol tutmalıdır. Ənənəvi idarəetmədə əsas məsələ insanı idarə etmək idisə, müasir idarəetmədə bu, insanı kollektivlə birgə idarə etmək olmuşdur. Təhsil meneceri müəssisənin qarşısında qoyulmuş məqsədlərin reallaşdırılması prosesinə bütün məktəb kollektivini cəlb etmək üçün onlara dəyərli olduqlarını hiss etdirməlidir. Kollektiv şəkildə qərar vermək müasir dövrün tələbinə çevrildiyindən bütün məktəb heyəti bu prosesə cəlb olunmalıdır. İşçilər qərar verməyə şəxsən iştirak etdikdə, motivləşmə güclü olur və bu da öz növbəsində məqsədlərin həyata keçirilməsini sürətləndirir.

Obyektiv qiymətləndirmə və dəyərləndirmə. Təhsil müəssisəsinin meneceri statusunu şəxsi mənfəətləri üçün yox, müəssisənin mənfəətləri üçün istifadə etməlidir. O, kollektivin fəaliyyətini heç bir asılılıq olmadan, obyektiv

olaraq dəyərləndirməli, yeri gəldikdə düzgün rəğbətləndirmə və cəzalandırma metodlarını tətbiq etməyi bacarmalıdır. Dəyərləndirmənin obyektiv olması üçün düzgün dəyərləndirmə standartları hazırlanmalıdır. Fəaliyyətə uyğun mükafatlandırma işçilərin qarşıya qoyulmuş məqsədlərin həyata keçirilməsinə olan marağını artırır.

Münaqişəni düzgün idarəetmə. Bütün təşkilatlarda şəxsi və qrup münaqişələri təbii hal kimi qəbul edilir. Modern yanaşmalara görə, bəzən münaqişələr yeni fikirlərin meydana gəlməsi ilə nəticələndiyindən, onlar müsbət hal kimi dəyərləndirilə bilər. Münaqişələr düzgün idarə olunduğu təqdirdə müəssisədə canlanmaya gətirib çıxarar.

Xarici görünüşə önəm vermə. Təhsil müəssisəsinə ilk dəfə gələn hər hansı bir şəxsin məktəb haqqında ilk təəsüratları menecerin xarici görünüşünə əsasən formalaşır. Menecerin uyğun geyimdə olması müəssisə haqda müsbət rəy yaradır. Geyimdən əlavə, üz ifadəsi, jest və mimikalar, səs tonu və s. kimi amillər də xarici görünüşə müsbət təsir edir.

Bir neçə il ilə müqayisədə görürük ki, bu günün təhsil müəssisəsi keçmişdəkilərdən əsaslı şəkildə fərqlənir. Təhsil meneceri müasir təhsil müəssisəsinə rəhbərlik etdiyindən o, dövrə uyğunlaşmalıdır. Çünki, yeniləşmə müəssisənin fəaliyyət müddətini artırır. Sözsüz ki, menecerin müasirləşməsi idarə etdiyi təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinə də müsbət təsir göstərəcəkdir. Yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətləri nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki, modern təhsil meneceri fəaliyyətində demokratik idarəetmə üslubuna üstünlük verən, liderlik keyfiyyətləri olan, ana dilini düzgün və effektiv istifadə edə bilən, ünsiyyət texnologiyasına hakim, düzgün qərar qəbul etmə bacarığı olan, bədən və ruh olaraq sağlam, "mən" yox, "biz" fəlsəfəsinə inanan idarəedəndir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası, B: "Azərbaycan müəllimi" qəzeti-2013, 25 oktyabr, №41, S-10

2. Deborah King Pugh "Skills of Educational Managers" // journal of the Association for supervision and curriculum development-Educational leadership, 1980, volume 37, №8, page 629

http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_198005_pugh.pdf (25.12.2016)

Şəxsiyyətyönümlü təlimin keyfiyyətinin idarə olunmasının mahiyyəti

Mustafayeva Gülşən Natiq qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.M.Qurbanova

Müasir dövrdə global bazarda sıx rəqabət mühiti mövcuddur. Bu rəqabətdə biznes aləminin tələblərinə cavab verəcək qabiliyyətli tələbələrin yetişdirilməsi getdikcə daha çox önəm daşıyır. Əgər bu gün təhsil müəssisələri savadsız məzunlar buraxarsa, sabah bundan yaranan boşluğu cəmiyyət özü doldurmağa çalışacaq, ya da mövcud vəziyyətlə barışıb uçuruma doğru gedəcək. Çünki keyfiyyətli məhsul və xidmət yalnız keyfiyyətli təhsillə mövcuddur. Dünyada baş verən dəyişikliklərlə ayaqlaşmanın ən əsas şərtlərindən biri keyfiyyətli təhsildir.

Təhsil fasiləsiz və dinamik proses olduğundan onun qarşısında duran məqsəd və vəzifələr də daim dəyişir. Yeni qurulan təhsildə idraki inkişafın parametrlərini nəzərə almaq, ona imkanvə şərait yaratmaq, yaddaş məktəbindən təfəkkür məktəbinə keçmək əsas məsələ hesab olunur.

Bu baxımdan Ə.Ağayev yazır: “Bu gün əsas vəzifə insanın kamillik səviyyəsinə çatdırılması, onun şəxsiyyət bütövlüyünə nail olmaqdır” (3, 249).

Ümumi məqsədə nail olmağın başlıca yolu və vasitəsi yenə də təhsildir. Çünki təhsil insanın özünü və dünyanı dərk etməsinin təminatçısı rolunda çıxış edir. Təhsil hərtərəfli və ahəngdar inkişafa təkan verir, nəticədə tərbiyə təhsil (təlim) vasitəsilə şəxsiyyətin yetkinləşmə prosesində daha güclü amilə çevrilir.

İlk növbədə müasir təlim vasitəsilə şagird şəxsiyyətinin inkişafı və tərbiyəsini daha optimal, səmərəli, düzgün elmi əsaslarla qurmaq barəsində düşünmək lazım gəlir.

Son illər Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı istiqamətində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir. Yeniləşən cəmiyyətin təhsil siyasətinin nəticəsi olaraq 2006-cı ildə Azərbaycan hökuməti tərəfindən “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası (milli kurikulum)” təsbit olundu və 2010-cu ildə “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)” adı ilə təkmilləşdirilmişdir.

Eyni zamanda hamıya yaxşı məlumdur ki, hazırkı dövrdə şəxsiyyətin rolu da artmış, cəmiyyətin humanistləşdirilməsi prosesi fəallaşmışdır. Bütün bunlar müəllim və şagirdlərin (tələbələrin) şəxsiyyətyönümlü qarşılıqlı təsirini pedaqoji prosesin tərkib hissələrindən birinə çevirir. Ümumi planda götürsək, şəxsiyyətyönümlü təhsil bu prosesin əsas sərvəti olan şagirdə yönəldilmiş təhsilə deyilir. Mahiyyət etibarilə, şəxsiyyətyönümlü təhsil şagird şəxsiyyətinin ayrı-ayrı keyfiyyətlərini deyil, onun bütöv bir tam kimi inkişaf etməsini nəzərdə tutur. Bu məsələ 1999-cu ildə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı”nda öz əksini tapdı. Proqram dünya təhsilinin qabaqcıl təcrübəsini öyrənmək, mütərəqqi cəhətlərini milli və tarixi dəyərlərimizi nəzərə almaqla tətbiq etmək

, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab vermək, bütün şagirdlərin təlim nəticələrini yüksəltməklə ümum təhsilin keyfiyyətini artırmaq, Azərbaycanda şəxsiyyətyönümlü təhsilin gerçəkləşməsinə nail olmaq tələblərini irəli sürdü.

Kurikulum dünyanın mütərəqqi təhsil modellərindən biri olmaqla hazırda geniş miqyasda tətbiq olunur. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda bu anlayış bir daha konkretləşdirilmişdir: “Təhsil proqramı (kurikulum) – təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərslər və dərsləndirilmə məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir” (2, 5).

Təhsil kurikulumları xarakterinə görə iki yerə ayrılır. Onlardan birincisi, fənyönümlü, ikincisi isə şəxsiyyətyönümlü kurikulum adlanır.

Şəxsiyyətyönümlü kurikulumlar bilavasitə həyati bacarıq və vərdislərə üstünlük verilməsi ilə fərqlənir. Bu kurikuluma görə, insanın gələcək həyat fəaliyyətində lazım olacaq praktik bacarıq və vərdislər əhatə edilir, onun əqli fəaliyyətlə bağlı qabiliyyətlərinin formalaşması ön plana çəkilir. Tələb olunan bacarıq və vərdislərin formalaşdırılmasına imkan yaradan minimum biliklərin həcmi müəyyənləşdirilir. Bu biliklər minimum təlim məqsədlərinə çatmaq üçün vasitə kimi nəzərdə tutulur. Onlar elə birliklərdir ki, dinamik xarakterə malik olub, müəyyən bacarıq və vərdislərin, əqli fəaliyyət növlərinin əsasında durur. Daha çox funksional dəyərliliyi ilə seçilir. Belə kurikulumlardan adətən, təhsilin icbari mərhələsində istifadə olunur. Şagirdlərin hazırlığına verilən minimum tələblər də bu kurikulumlara daxil edilir və dövlət tərəfindən təsdiqlənərək hüquqi status alır.

Şəxsiyyətyönümlü kurikulumlar integrativ məzmunu ilə seçilir. Oradakı fənlərin adlandırılmasında, məzmunun

müəyyənləşdirilməsində şəxsiyyətin formalaşması üçün əhəmiyyət kəsb edən və bilavasitə insanın şəxsi fəaliyyəti üçün lazım olan tələblər əsas götürülür. Kurikulumlar inteqrativ məzmununda hazırlanması onun bir neçə cəhətdən keyfiyyətinin yüksəlməsinə təsir göstərir.

Birinci, fənlərin inteqrasiyası onların saylarının azalması ilə nəticələnir. Məzmunca yaxın fənlər sintez edilir. İkinci, fənlərin inteqrasiyası həftəlik saatların minimum səviyyəyə endirilməsinə imkan yaradır. Bu isə təlim yükünün-məşğələlərinin sayının azalmasına gətirib çıxarır. Üçüncüsü, şagirdlərin həyatı əhəmiyyəti olan bilik, bacarıq və vərdislər qazanmalarına, onların şəxsiyyətinin formalaşması üçün ən zəruri praktik işlərin həyata keçirilməsinə imkan yaranır. Bütün bunlar bütövlükdə təhsilin humanist prinsip əsasında qurulmasına təminat verir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı. Bakı, 1999, 65s.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Haqqında Qanunu. Bakı, 2009, 108 s.
3. Ağayev Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı, Adiloğlu, 2006, 432s.
4. Əhmədov A. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində kurikulum siyasəti. Azərbaycan məktəbi jurnalı, Bakı, 2006, №5, s.27-42.

İdarəetmə mədəniyyətinin mahiyyəti

Bayramlı Çinarə Mətləb qızı
*ADPU-nun Menecment (Təhsilin
təşkili və idarə olunması)
ixtisası üzrə I kurs magistri*

Elmi rəhbər: dos.M.H.Nəzərov

Cəmiyyət mürəkkəb bir sistem olmaqla siyasi, iqtisadi, sosial, mənəvi və mədəni inkişafın əlaqələndirilməsi, ayrı-ayrı adamların, kollektivlərin fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsi, cəmiyyətdə baş verən bir çox sosial-iqtisadi münasibətlərin qaydaya salınması müəyyən mədəni problemlərin həlli ilə əlaqədardır. Bütün bunlar və digər məsələlər idarəetmə mədəniyyətindən istifadə olunmasına, onun öyrənilməsinə olan tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

İdarəetmə ictimai-iqtisadi münasibətlərin konkret məqsədəuyğun təşkil edilməsi metodudur, bütöv, tam bir sistemin ayrı-ayrı hissələrini nizamlamaq, inkişaf etdirmək və tək-milləşdirmək, müxtəlif obyektlərin ünsürləri arasındakı əlaqəni təmin edən bir prosesdir. İdarəetmə əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş məqsədlər və istiqamətlərin fəaliyyət prinsiplərini və dərk edilmiş məqsədə nail olmaq, nəticələr əldə etmək üçün hər hansı konkret obyektə məqsədəuyğun təsiretmə vasitəsidir.

İdarəetmə - özünün bütövlüyünü, quruluş vahidliyini saxlamaqla müəssisədə son məqsədə nail olmaq üçün tətbiq edilən müxtəlif təbiətli sistemlərin təsiretmə vasitəsidir(1).

İdarəetmə, hər hansı bir obyekt (təşkilat, müəssisə, firma) olmadan icra edilə bilməz. İdarəetmənin mövcudluğu təşkilatın mövcudluğu ilə bağlıdır. Yəni təşkilat varsa idarəetmə də vardır və əksinə.

İdarəetmə - təşkilatın məqsədini müəyyənləşdirib, bu məqsədə çatmaq üçün planlaşdırma, təşkilətmə, icra (motivləşdirmə) və nəzarət prosesləridir.

Bəşər cəmiyyəti özünün varlığı ərzində insanlara təsir göstərmək üçün idarəetmə üzrə üç vasitə (üsul, alət) yaratmış və tətbiq etmişdir: asılılıq iyerarxiyası; mədəniyyət və bazar.

1. İyerarxiya idarəçilik üsulunda əsas amil, hakimiyyət və tabeçilikdir, yəni yuxarıdan aşağıya özünə tabe olanları işləməyə məcbur etmək, onları maddi cəhətdən asılı vəziyyətdə saxlamaq və tabe etmək münasibətlərinə əsaslanır. Eynilə də, aşağıların yuxarılarına tabe olmaları ideyaları aşılır və bu münasibətlər cəmiyyətin əsas aparıcı qüvvəsi hesab olunur. Bu halda «qamçı və ya qoğal» prinsipinə daha çox üstünlük verilir.

2. Mədəniyyət idarəçilik üsulunun mahiyyəti ondadır ki, cəmiyyətin özünün işləyib hazırladığı və bəyəndiyi idarəetmə təsiri-mənəviyyət, sosial normalar, davranış qaydaları və digər mənəvi dəyərlər vasitəsilə həyata keçirilir. Bu halda zordan daha çox, mədəniyyətə üstünlük verilir.

3. Bazar idarəçilik üsulunda idarəetmənin mahiyyəti - bərabər hüquqlu üfiqi əlaqələrin qurulması, mülkiyyət münasibətlərində qarşılıqlı maraqların bərabərliyi və tam azadlığı ilə bağlıdır. Bu halda həm iyerarxiya, həm də mədəniyyət elementləri ilə yanaşı, insanların fərdi azadlıqları və sərbəstliklərinə daha çox üstünlük verilir. Burada demək lazımdır ki, müasir şəraitdə iyerarxiya, mədəniyyət və bazar vasitələri idarəçilik alətləri olmaqla ayrı-ayrılıqda yox, daim vəhdət şəklində təsir göstərirlər.

Yeni istehsal və mülkiyyət münasibətlərinin formalaşdığı, beynəlxalq əlaqələrin genişləndiyi, sosial, iqtisadi, maddi-mənəvi sahələrin təkmilləşməsində və idarə olunmasında qabaqcıl dünya təcrübəsinə inteqrasiya olunduğu

XXI əsrdə Azərbaycanda da müəssisə rəhbərinin idarəetmə mədəniyyəti, onun fəaliyyətinin formaları, üsulları, insanlarla davranış qaydaları dəyişilməli və idarəetmə mədəniyyətinin üsulunu təkmilləşdirməsi məqsədə-uyğun olardı.

Rəhbər kadrların mənəvi və şəxsi keyfiyyətlərindən əlavə, təşkilati, hüquqi, psixoloji, iqtisadi, sosioloji, etik və estetik, dünya təhsil təcrübəsi və onun inkişaf istiqamətlərinin prioritetləri, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə, eləcə də bir çox digər istiqamətlərdə bilik, bacarıq və vərdislərə malik olmaları çox əhəmiyyətlidir.

Müasir dövüdə təşkilat, müəssisə üçün vacib olan mədəniyyət idarəetmə mədəniyyətidir. İdarəetmə mədəniyyəti siyasi və iqtisadi tərəqqini, davamlı sosial inkişafı, xalqın rifahını və həyat keyfiyyətinin yüksəlməsini təmin edən strateji fəaliyyət sahəsidir.

İdarəetmə mədəniyyəti – şəxsiyyətin rifahın yüksəldilməsi, insanın kamilləşməsi üçün münasibətlərin tənzim edilməsi və onların xüsusi elmi biliklər və yeni texnologiyaların formalaşmasına, əmək qrupları və birliklərdə müsbət mənəvi-psixoloji mühitin yaradılması üzrə rəhbər fəaliyyətinin əsasını təşkil edir.

İdarəetmə mədəniyyəti - idarəetmədə inteqrativ anlayış olub, müəssisələrdə inzibati və sosial-psixoloji funksiyaların müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi üçün rəhbərin işgüzar, professional və şəxsi keyfiyyətlərinin məcmusudur. Ancaq öz üzərində müntəzəm işləyən, yeni ideyalar verməyi bacaran, insanlarla təsir etməyin yollarını axtaran rəhbər müəssisəsini müvəffəqiyyətlə idarə edə bilər. Yaxşı rəhbər nəinki rəhbərlik etdiyi müəssisəsinin vəziyyətini, eyni zamanda özünü idarəetmə fəaliyyətini təhlil etməklə güclü və zəif tərəfləri müəyyənləşdirməyi, peşəkarlıq və şəxsi keyfiyyətlərini, özünü idarəetmə səviyyəsini də qiymətləndirməyi bacarmalıdır. İdarəetmə mədəniyyəti və bacarığı

səriştəli, özünə hör-mət edən hər bir rəhbərin başlıca xüsusiyyəti olmalıdır.

İdarəetmə mədəniyyətinin xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- qarşıya qoyulmuş məsələnin həllinin müxtəlif variantlarını görmək və həll edərkən ən yaxşı variantlarını seçmək mədəniyyəti;

- son nəticəyə istiqamətlənməklə mədəniyyətin ümumi kriteriyalarının nəzərə alınması;

- qərar qəbuletmənin konkretliyi, situasiyanın obyektiv, mükəmməl təhlil olunmasına istiqamətlənmiş mədəniyyətin formalaşması;

- mədəniyyətin sosial-mədəni yönümlülüğü və həssaslığı;

- mədəniyyətin praktikliyi, konstruktiv istiqamətliyi;

- idarəetmə mədəniyyətinin sərbəstliyi, dinamikliyi, çevikliyi;

- vaxta qənaət, ehtiyatların qorunması və onlardan səmərəli istifadə olunması bacarığı;

- yeniliyin qəbul edilməsi, innovasiya və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edərkən idarəetmə mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi imkanları;

- idarəetmə prosesində işçilərin yaradıcılıq mədəniyyətinin inkişafı və rəğbətləndirilməsinin təmin edilməsi (4,s.63).

İdarəetmə mədəniyyətinin göstərilən xüsusiyyətləri, idarəetmənin keyfiyyətli təşkili üçün rəhbərdən həmişə öz işində diqqətli olmağı və analitik yanaşma bacarığı tələb edir. Bütün bunlar idarəetməyə dair qəbul olunmuş qərarlarda buraxılan səhvlərin minimuma endirilməsinə imkan verir, keyfiyyətli, iqtisadi cəhətdən səmərəli idarəetmə prosesinin formalaşmasına geniş şərait yaradar.

Ədəbiyyat

- 1.Ələkbərov Ə., İbrahimov F.Menecment. Bakı, 2004. 290s.
- 2.Məmmədov F.T. İdarəetmə mədəniyyəti:xarici ölkələrin təcrübə-si: dərs vəsaiti. Bakı:Apostrof,2013.-672 s.
- 3.Nəzərov M.H.,Babayeva A.R. Mədəniyyət və təhsilin ümumi əsasları, (Dərs vəsaiti), Bakı, 2016, 200s.
- 5.Suleymanlı M.A.Muasir dövrdə mədəniyyət məs-sisələrinin idarə olunması və iqtisadiyyatə (metodik tovsiyə). Bakə: ADMƏU,1996,60 s.

Məktəbdaxili idarəetmə anlayışına bir nəzər

Əmiraslanova Səkinə Cahangir qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.Qurbanova

Respublikamızda aparılan geniş təhsil islahatları qanunvericilik əsaslarından başlayaraq bütün pillələri əhatə edir. Təhsildə aparılan islahatların – təhsilin yeni strukturunun hazırlanması, yeni tədris plan və proqramlarının hazırlanması, interaktiv təlim metodları və qiymətləndirmə meyarlarının işlənilib hazırlanması əsas məzmunu əhatə edir.

Təhsilin idarəedilməsi yeni demokratik prinsiplərin işlək mexanizmlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsi islahat sistemində aparıcı istiqamətlərdən hesab olunur. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübələri, pedaqoji və psixoloji sahələrdə aparılmış tədqiqatların nəticələri və respublikamızda qeyd edildiyi kimi təhsil menecerlərinin müxtəlif təhsil pillələrində hazırlanması ilə aşağıdakı nəticələrin əldə olunmasına nail olunur:

- 1) təhsil sistemində çalışan rəhbər kadrların göstəriciləri yüksəlir;
- 2) rəhbər kadrlar ən müasir metod və texnologiyalarla yaxından tanış olur, yeni informasiyalara yiyələnir,

onları idarəetmə prosesinə tətbiq edir, nəticədə yüksək göstəricilər əldə edilir;

- 3) idarəetmənin məzmunu və formaları yeniləşir, prosesə mexanizmlər, metodlar, yeni yanaşmalar tətbiq edilir;
- 4) təhsil menecerlərinin hazırlıq mərkəzi yaranır, təhsil sistemində rəhbər strukturların əməkdaşları həmin mərkəzdə idarəetmə elminin əsasları və nailiyyətləri ilə tanış olur, sistemin idarə edilməsi təkmilləşdirilir, müasir idarəetmə mexanizmlərinə keçid təmin edilir...

“Azərbaycan Respublikasında təhsil menecerləri hazırlığının konsepsiya”sında menecerlərin hazırlanması pedaqoji profilli ali təhsil müəssisələrinin bütün fakültələrində bakalavr və magistratura təhsil pilləsində tədris olunması həyata keçirilir.

“Menecment” ingiliscə “manus” sözündən əmələ gəlmişdir, “rəhbərlik” mənasını verir.

“Menecment” və “idarəetmə” və ya “menecer” və rəhbər anlayışları bir-biri ilə hansı münasibətdədirlər? Forma etibarlı ilə bu məsələyə cavab vermiş olsaq deyərik ki, məfhumlar əsasən eynidir. Lakin, hər iki fikrin mütəxəssis yanaşmasında və konkret tətbiqində fərqli cəhətləri də vardır.

Birincisi, “menecment” dedikdə, konkret subyekt – menecer başa düşülür. Yəni konkret fəaliyyət göstərən idarəetmə subyekti olan insan – şəxsiyyət başa düşülür. “İdarəetmə” dedikdə isə rəhbər başa düşülmür, yəni əksər hallarda subyekt yox, bütöv idarəetmə sistemi nəzərdə tutulur.

İkincisi, “menecer” dedikdə, əslində peşəkar, idarəedən nəzərdə tutulur və o xüsusi ixtisasa malik şəxs hesab olunur. Burada həmin şəxs təkcə idarəetmə sahəsində xüsusi hazırlıq keçmiş, ixtisaslaşmış şəxsdir.

Bütünmüəssisələrin, o cümlədən tədris müəssisələrinin müasir rəhbəri hər hansı bir qərarı şüuranın rəyi nəzərə alınmadan, real vəziyyətə tam öyrənilmədən və müzakirə

olunmadan qəbul edilə bilməz. Müəllimin, valideynin, bir sözlə ümumi rəy nəzərə alınmalıdır. Belə yanaşma müəllim fəaliyyətinin sintezinin dərk olunmasını təmin edir.

Prosesin bu formada istiqamətlənməsi idarəetmədə demokratikləşmə ilə nəticələnəndir. Beləliklə, müəllim sinifdə təlimi idarə edir və təhsilin iştirakçısına çevrilir.

İslahat sistemində aparıcı istiqamətlərdən biri olmaqla təhsilin idarə edilməsi yeni demokratik prinsiplərin, işlək mexanizmlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi müasir dövrün əsas tələblərindəndir.

İdarəetmə, menecment nəzəriyyəsi – insan münasibətlərinin dünyanın qlobal problemlərindən birinə çevrildiyi zamanda xüsusi aktuallıq kəsb edir. Bu nəzəriyyənin tarixi qədim olsa da, “İdarəetmə” elm kimi XX əsrdən inkişaf etməyə başlamışdır.

Respublikamızda təhsil sahəsində həyata keçirilən islahatlar, Avropa təhsil sisteminə inteqrasiya, Boloniya sistemə keçid təhsilin idarə edilməsi prosesinin təkmilləşməsinə, yeniləşməsinə, innovasiyaların tətbiqinə zəmin yaradır.

İdarəetmənin əsas məqsədi şəxsiyyətin, cəmiyyətin təhsilə olan tələbatını ödəmək üçün dövlət-ictimai xarakterli təhsil sisteminin yeni idarəetmə modelinin yaradılmasıdır. Yeni idarəetmə modeli məhz innovasiyaların tətbiqinə əsaslanır. İnnovasiya (“yenilik” deməkdir) sistemə texnoloji, iqtisadi, pedaqoji, təşkilati innovasiyalar daxildir. İnnovasiyaların – qlobal və lokal (yerli) olmaqla 2 növə ayrılır.

Təhsil sisteminin bütün komponentlərinin əlaqələndirilməsi məktəbdə sosial mühitin əlaqələrinin formalaşdırılmasında innovasiya fəaliyyətinin inkişafının idarə olunmasını tələb edir.

İnnovasiya meneceri dedikdə isə, müasir tələblərə cavab verən, yenilikçi, hər şeydən əvvəl, innovasiya proses-

lərinin iştirakçısı nəzərdə tutulur. İnnovativ idarəetmə göstəriciləri – proqnozlaşma əsasında idarəetmə, idarəetmə bütün subyektlərin müstəqilliyinə və təşəbbüskarlığına istinad etmə, təlim-tərbiyə prosesinin idarə edilməsində gələcəyi irəlicədən görərək fəal axtarış imkanları və s. təlim-tərbiyə prosesinin idarə edilməsində nəticəliliyin potensial optimallaşdırılmasını həyata keçirir. Məktəbdə innovasiya prosesinin düzgün və müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün ilk növbədə menecer özü innovator olmalı, məktəbdə yeni İKT olmalı, bütün texniki vasitələr zamanın tələblərinə cavab verməli, fəaliyyət göstərən kadrlar innovasiya proseslərini dərinlən bilirlər.

Ədəbiyyat:

1. R.Cabbarlı. Təhsilin demokratik idarəetmə məsələləri. Bakı, 2006.
2. R.H.Məmmədov və b. Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri. Bakı, 2008.
3. S.Rəsulov, R.Əzizov. Təhsilin idarə edilməsinin nəzəri və praktik məsələləri. Bakı, 2012.

Məktəbdaxili idarəetmənin müasir modelləri

Əmiraslanova Səkinə Cahangir qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.Qurbanova

Məktəbin yeniləşməsi və inkişaf etməsi üçün zamanın tələblərinə uyğun yeni pedaqoji sistem yaradılmalı, müasir təlim texnologiyalarından istifadənin yeni üsulları mənimsənilməlidir. Belə ki, məktəblərdə innovasiya fəaliyyəti tədrisə özünə həqiqi mənada yer almış, bu sahədə mədəni səviyyə yüksəlməyə tətbiq edilən yeni modelin effektivliyini sınaqdan çıxarımaqdadır. Respublikamızda təhsil sahəsində islahatın tələbləri baxımından müxtəlif

modellər araşdırılmış və onların tətbiqini müəyyənləşdirmək məqsədilə bir neçə idarəetmə modellərindən istifadə olunur.

1. Ümumtəhsil məktəblərində idarəetmənin seqment tipli təşkili modeli. Bu idarə etmə hər bir müəllimə fənninin tədrisində öz sətiri ilə işləməyə üstünlük verir.

Modelin əsas müddəaları: - fərdlərin (müəllimin) müstəqilliyi (avtonomiyası) yüksək səviyyədə inkişaf etdirilir. Fənn müəlliminin işinə və onların istifadə etdiyi metodikaya direktor və başqa müəllimlər, əsasən, qarışırlar:

- müəllim-şagird münasibətləri qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsipləri əsasında qurulur;
- şagirdlər qəbul edilmiş tədris proqramlarından kənara çıxırlar;
- müəllimlərin hamısı eyni hüquqludur və məktəb həyatına aid bütün məsələlərin həllində iştirak edə bilirlər.

2. İdarəetmənin üfiqi məsləhətvermə strukturlu xətti təşkili modeli.

Təhsili idarəetmənin xətti təşkili seqmentativ təşkil modelindən, əsasən koordinasiya mexanizmi ilə fərqlənir və bu halda menecment və xidməti pillələrin bir-biri ilə əlaqələndirilməsinə xüsusi diqqət verilir.

İdarəetmənin xətti təşkili modelində də müəllimin müstəqilliyi saxlanılır, onun dərslər dediyi sinifdəki fəaliyyətinə direktorluq ciddi nəzarət etmir. Araşdırdıqda açıq formada görünür ki, ikinci model birinci modelə nisbətən daha çox fərdiləşdirilmişdir. İdarəetmənin üfiqi məsləhətvermə strukturuna malik xətti təşkili modelinin əsas müddəalarını ümumiləşdirmək olar. Sistemdə hər kəsin rolu və vəzifələri dəqiq müəyyənləşdirilir. Stabillik təmin edilir, işdə səhvlərin qarşısı vaxtında alınır. Belə təşkilatçılıq sistemi işdə ruh yüksəkliyini və obyektivliyini təmin edir.

3. İdarəetmənin kollegial təşkili modeli. Modelin əsas müddəalarını aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar: a) müəllimlərin

limlik peşəsində təlim metodlarına yiyələnmə əsas şərt kimi irəli sürülür; b) şagirdlərə münasibətdə güc tətbiq etməməyə, qarşılıqla və kollektiv əməkdaşlığa üstünlük verilir; c) fənn metodbirləşmələrinin faydalı fəaliyyət göstərməsi üçün onun üzvləri olan müəllimlərin təlim-tərbiyə prosesində insani keyfiyyətlərə və təlimvermə bacarığına yiyələnmələrinə şərait yaradır; d) təhsilə rəhbərlikdə ümumi razılıq əldə edilir, direktor özünü həm birinci şəxs kimi, həm də başqaları ilə bərabərhüquqlu şəxs kimi aparır, işini prosesin gedişinə uyğun qurur.

4. İdarəetmənin matris tipli təşkili modeli. İdarəetmənin matris tipli təşkili modelinin əsas müddəaları ümumiləşdirilir:

- bu tip təşkil modeli tədris prosesinin mürəkkəbliyini, kompleks quruluşunu düzgün əks etdirməyə imkan verir;
- inkişaf strategiyasının işlənməsi zamanı menecment informasiya və məsləhətlərin verilməsini düzgün, yüksək səviyyədə təşkil etməyə şərait yaradır;
- məktəbin imici və onun inkişafı təşkilatın hər bir üzvünü maraqlandırdığı üçün, həmin təşkilatların işində optimal nəticələr əldə etməyə yönəldilir.

5. İdarəetmənin modul tipli təşkili modeli. İdarəetmənin modul tipli təşkilində tədris və idarəetmə işləri tamamilə inteqrasiya olunur.

İdarəetmənin modul tipli təşkili sisteminin əsas müddəaları bunlardır:

- kiçik komandalarla iş, koordinasiya və qərar qəbul etmənin aşağı səviyyələrdə də effektiv olması, müəllim və şagirdlərin idarə olunması işlərinin inteqrasiya olunma imkanı, təşkilatdakı iştirakçıların öz məqsədlərinə və şagirdlərin ehtiyaclarına uyğun tədris proqramlarını yaratmaq imkanı, təşkilatın mobil mahiyyəti, yaradıcılığı və təhsil alanların özünü təkmilləşdirmə imkanları.

Araşdırılmış idarəetmə modellərinin praktikada tətbiqi onların məqsədyönlü birləşdirilməsini tələb edirlər: seçmə qruplar – seqment tipli idarəetmə modeli; birləşmiş qruplar – üfiqi məsləhətvermə strukturlu xətti idarəetmə modeli; “qarışıq qabiliyyətlər” qrupu – kollegial idarəetmə modeli; inteqrativ təlim-modul tipli idarəetmə modeli; innovasiyalı təlim modul tipli idarəetmə modeli.

Pedaqoji yeniliklərin reallaşdırılması mərhələsində innovasiya layihələrini reallaşdırılır, layihələr həyata keçirilir, aparılan işlərə nəzarət edilir və qiymətləndirilir, dəyişikliklərə, menecerliyin azaldılmasına qarşı tədbirlər görülür: innovasiya layihələri təşkil edilir, yeniliklərin tətbiqi nəticələri əldə olunacaq nailiyyətlər qiymətləndirilir.

Ədəbiyyat:

1. A.O.Mehrabov. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, Mütərcim, 2007, 448 səh.
2. A.O.Mehrabov. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı, Mütərcim, 2010, 516 səh.

Azərbaycan təhsil sistemində beynəlxalq əlaqələr

Aslanova Zülfiyə Artfiq qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.K.R.Quliyeva

Hər bir dövlətin, ölkənin, cəmiyyət həyatının fəaliyyətinin mühüm tərkib hissəsi olan təhsil sahəsi də müştərək dəyərlər çərçivəsində birləşmiş ölkələr arasında beynəlxalq əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və inteqrasiyası baxımından geniş imkanlar yaradır. Belə ki, səmərəli beynəlxalq əlaqələr ölkələr arasında təcrübə mübadiləsinə, Avropa məkanında istifadə olunan yeni texnologiyaların, təlim strategiyalarının, innovasiyaların tətbiqinə şərait yaradır. Bu da öz növbəsində

təhsil sektoruna investisiya cəlbinə geniş imkanlar açmaqla yanaşı, insanların öz potensialını inkişaf etdirməsinə, kadrların davamlı və sistemli şəkildə təkmilləşdirilməsinə, həmçinin beynəlxalq təcrübədən istifadə etmək imkanına, tələbə-müəllim mübadiləsinə şərait yaradır. Qeyd etməliyik ki, təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr ölkədə təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisəsinə, rəqabətə davamlı təhsil sisteminin formalaşdırılmasına, təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına səmərəli inteqrasiya olunmasına, ən əsası isə ölkədə təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin yüksəldilməsinə geniş imkanlar açır. Bildiyimiz kimi, təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin yüksək olması ölkənin tərəqqisinə, ölkənin dünya məkanında tanınmasına, eyni zamanda dünya ölkələri arasında ölkə haqqında müsbət imicin formalaşmasına səbəb olur. Və bütün bunları əsas götürərək respublikamız Azərbaycan təhsilini beynəlxalq proqram və layihələr üçün açıq elan etmişdir. Və nəticə etibarilə deyə bilərik ki, dövlətimizin təhsil sahəsinə diqqətinin nəticəsidir ki, bu gün ölkəmiz dünyanın bir çox qabaqcıl ölkələri ilə təhsil sahəsində əməkdaşlıq əlaqələrini xeyli genişləndirmiş və təhsil sistemini beynəlxalq standartlara cavab verməsini təmin etmişdir.

Ümumiyyətlə, təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq, əsasən, aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

➤ ölkələrarası müqavilələrə əsasən təhsillə bağlı birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi;

➤ təhsil sahəsində beynəlxalq proqram və layihələrin reallaşdırılması prosesində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq;

➤ təhsil müəssisələri arasında birbaşa əlaqələr, şagird, tələbə mübadiləsi, müəllimlərin ixtisasının artırılması, stajkeçməsi;

➤ müxtəlif təhsil mübadilə proqramlarını həyata keçirən təşkilat və digər donör qurumların təqaüdləri hesabına xaricdə təhsil;

➤ dövlət xətti ilə, yəni təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli razılaşmalar əsasında Azərbaycan vətəndaşları üçün ayrılan təqaüdlər hesabına həyata keçirilən xaricdə təhsil;

➤ təsdiq olunmuş Dövlət Proqramına əsasən azərbaycanlı tələbələrin xaricdə təhsili;

➤ əcnəbi tələbələrin Azərbaycanın ali məktəblərində təhsili. (2, s.431).

Azərbaycan Respublikası bu gün dünyanın 30-dək dövləti ilə təhsil əlaqələri yaratmış və inkişaf etdirmişdir. ABŞ, Fransa, Böyük Britaniya, Almaniya, Çin, Yaponiya, Türkiyə, Cənubi Koreya, Pakistan, Misir, İran, Ukrayna, Çexiya, Rumıniya, Latviya, Avstriya, Özbəkistan, Küveyt, Tacikistan və s. kimi ölkələrlə birbaşa təhsil əlaqələri qurulmuşdur.

Eyni zamanda təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa önəm verən Azərbaycan Respublikası bu gün dünyanın 20-dən artıq beynəlxalq təşkilatı ilə, ümumilikdə, 70-dən artıq birgə proqram və layihələr həyata keçirir. Respublikamız UNİCEF, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, "British Council" (Britaniya Şurası) və digər beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edir. Qeyd etməliyik ki, istər dünya ölkələri ilə, istərsə də beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq çərçivəsində Avropa təhsilinə inteqrasiya müasir dünyada sürətlə gedən sosial, mədəni və texnoloji dəyişikliklər qlobal düşünmə tərzinin əhəmiyyətini xeyli artırır.

Son illərdə ölkəmizin dinamik inkişafı və beynəlxalq strukturlara intensiv inteqrasiyası təhsil sistemimizə də təsir göstərməyə bilməzdi. Təhsil sistemimiz beynəlxalq standartlara doğru inadla irəliləyir və inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl təcrübəsindən faydalanır. Azərbaycan iqtisadiyyatı-

nın inkişaf etməsi, ölkəmizdə həyata keçirilən mühüm layihələr ilə bağlı yaxın gələcəkdə ölkəmizə daha çox dünya standartları çərçivəsində təhsil alan milli kadrlar lazım olacaqdır. Belə kadrların dövlətimizin müxtəlif idarəçilik, sənaye və təsərrüfat sahələrində yetişdirilməsi milli maraqlarımıza uyğundur. Azərbaycanın etibarlı tərəfdaş olması, Prezident İlhan Əliyevin təhsil sahəsində görülən böyük işlərə xüsusi önəm verməsi ölkəmizin gələcəkdə təhsil sahəsində beynəlxalq aləmdə daha böyük uğurlara imza atacağından xəbər verir.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan Respublikasında ali təhsilin yeniləşməsi uğrunda: təhsil islahatlarına dəstək" layihəsi çərçivəsində "Avropa ali təhsilinə inteqrasiya: problemlər, perspektivlər" mövzusunda Tətbiqi Tədqiqatlar Fondu və Azərbaycan Turizm İnstitutunun birgə keçirdikləri elmi praktik konfransın materialları. Bakı, 2011, 182 s.
2. Mərdənov M. Azərbaycan təhsil tarixi (IV cildlik) III cild, Bakı, Təhsil, 2011, 671 s.
3. Mükərrəmoğlu M. Təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr genişlənir. "Xalq qəzeti" 2010-12 iyun, səh.7.
4. edu.gov.az.

Məktəb direktorunun idarəetmə fəaliyyətinin keyfiyyət göstəriciləri

Əmiraslanova Səkinə Cahangir qızı
ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.M.Qurbanova

1. İnzibati – idarəetmə funksiyalarının həyata keçirilməsi: məlumatların toplanması və işlənilməsi; pedaqoji təhlil; planlaşdırma; nəzarət və nizamlaşdırma.

2. Müasir məktəbin inkişaf proqramının işlənməsi idarə mədəniyyətinin əsas amilidir.
3. İdarəetmə qərarları qəbulu.
4. İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafı və onun idarə edilməsi: yenilikləri mənimsəməyi kollektiv nə dərəcədə istəyir; yenilikləri mənimsəmək üçün pedaqoji kollektivin hansı çətinlikləri var; yenilikləri mənimsəmə prosesində müəllimlər hansı bilik və bacarığa yiyələnəcəklər.
5. Rəhbərin pedaqoji mədəniyyəti.
6. Rəhbərin sosial-psixoloji mədəniyyəti, yaradıcı pedaqoji kollektivin təşkili.
7. Kollektivi inandıra bilmək.
8. Kollektivdə əlverişli psixoloji mühitin yaradılması.
9. Rəhbərin ünsiyyət mədəniyyəti.
10. Rəhbərin öz işini təşkil etməsi.
11. Rəhbərin işgüzar keyfiyyətləri.
12. Rəhbərin şəxsi keyfiyyətləri.

Təhsil siyasətini yaradanlar və onu həyata keçirənlər tərəfindən müvəffəqiyyətli işi xarakterizə edən əsas meyarlar nəzərə alınır və öz fəaliyyətlərində əsas kimi götürülür.

Müvəffəqiyyətlə işləyən tədris müəssisəsinin əsas göstəriciləri – məhsuldarlıq, effektivlik, yüksəliş, davamiyyət, axıcılıq, razılıq, valideynlərin münasibəti, nəzərə alınma, çeviklik, planlaşdırma, hazır olmaq, ətraf mühitin qiyməti.

Məktəbdə təlim-tərbiyə işinin qiymətləndirilməsini göstərən parametrlər məktəb rəhbərlərinin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi beşballı şkaladan istifadə etməklə ekspert, müəllim, məktəb rəhbərləri və valideynlər tərəfindən aparıla bilər.

Məktəbin direktoru təhsil alanların biliyinin qiymətləndirilməsinin aşağıdakılardan ibarət olduğunu nəzərə almalıdır:

1. Keyfiyyət göstəriciləri: biliyin həcmi, sistemliliyi, davamlılığı, dinamikliyi;
2. Təhsil alanların müstəqil inkişaf və yaradıcı aktivliyini xarakterizə edən göstəriciləri təhsil alanın təhsiletmə və ümumiləşdirmə, müstəqil mühazirə yürütmə, biliyini idarə etmək, nəticə çıxarmaq bacarığıdır.

Şəxsiyyətyönümlü təlimin idarə olunmasının parametrləri

Mustafayeva Gülşən Natiq qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.M.Qurbanova

Şəxsiyyətyönümlü təlimin idarəetmə prosesi müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir. Bu xüsusiyyətləri nəzərə almadan idarəetmə işini lazımı səviyyədə qurmaq çətinidir. Bu parametrlər – xüsusiyyətlər bunlardır: idarəetmə iyerarxik, nisbi, fasiləsiz, mərhələli və dövrü xarakter daşıyır.

İdarəetmənin iyerarxik xarakteri onun subyekt və obyektlərinin müəyyən təbəçilik asılılığında olması ilə bağlıdır. İdarəetmənin müxtəlif səviyyələrində subyekt obyektiv münasibətləri daşıyır. Məktəbdaxili sisteminin strukturunda bir neçə idarəetmə səviyyəsi ayırd edilir:

1. - məktəb direktoru, məktəb şurası, pedaqoji şura, şagird komitəsi ictimai təşkilatların rəhbərləri (Bu səviyyədə məktəbin inkişafının strateji istiqamətləri müəyyən edilir);
2. - direktor müavinləri, kollegial idarəetmə orqanları, ictimai təşkilatlar, məktəb psxoloqu və sosial pedaqoqu (Bu səviyyədə təlim-tərbiyə üzrə idarəetmə funksiyaları yerinə yetirilir);
3. - müəllimlər, tərbiyəçilər, sinif rəhbərləri (Bu səviyyədə şagird birlikləri və ailəyə münasibətdə idarəetmə funksiyaları yerinə yetirilir);

4. – şagirdlər və onların özünüidarə orqanları (Burada şagird eyni zamanda öz işkışafının subyekt kimi çıxış edir).

Nəzərdən keçirilən iyerarxik sistemdə idarəetmənin aşağıdakı səviyyədəki subyektləri yuxarı səviyyədəki idarəetmə üçün obyekt rolunu oynayır. Bu da idarəetmənin nisbi səciyyəsinə göstərir. İdarəetmənin müxtəlif səviyyələri eyni zamanda idarəetmənin həm subyekt, həm də obyekt kimi çıxış edir.

İdarəetmənin bir xüsusiyyəti də onun fasiləsiz proses olmasıdır. Bu prosesdə idarə edən subyekt idarə olunan obyektin vəziyyəti haqqında ilkin informasiyalar alır; həmin informasiyalar işlənir və müvafiq qərar qəbul edilir; çıxarılan qərar birbaşa əlaqə vasitəsilə idarə edilən obyektə çatdırılır. Orada qərarla bağlı müvafiq iş aparılır; qərarın icrası və eləcə də idarəetmə obyektinin yeni vəziyyəti haqqında informasiya əks əlaqə yaratmaqla idarəetmə subyektinə daxil olur. Proses bu istiqamətdə fasiləsiz davam edir.

Həyat tərzinin formalaşmasında İslam mənəvi dəyərlərindən istifadə

Əsədova Tükəzban Səxavət qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos Həsənov Miri

Həyat tərzinin formalaşmasında mənəvi tərbiyə insan mənəviyyatının, əxlaqının saflaşmasında mühüm rol oynayır. Dünyaya adi fərd kimi gələn insan mənəvi tərbiyə sayəsində əsl mənada şəxsiyyət ola bilər. Burada təbii ki, genetik xüsusiyyətlər, sosial şərait və fitri qabliyyətlər də mühüm vasitə kimi özünü göstərə bilər. Mənəvi yetkinlik şəxsiyyətin ən mühüm göstəricilərindəndir. Bu da, genetik əxlaqi keyfiyyətlər də daxil olmaqla, şüurlu və ardıcıl mənəvi tərbiyə yolu ilə əldə edilir və həyat tərzinin formalaşmasına xidmət edir.

Dinin, o cümlədən, islam dininin meydana gəlməsi ümumbəşəri mənəvi və əxlaqi dəyərlərə öz təsirini göstərmişdir. Mənəvi dəyərlər daha da zənginləşmişdi. İslam mədəniyyəti əxlaqi dəyərlərin, habelə xalqların əxlaqi dəyərlərinin zənginləşməsində müstəsna rol oynamışdır. Müsəlman ölkələrində, o cümlədən İran İslam Respublikasında və Azərbaycan Respublikasında islam mədəniyyəti nəinki mənəvi, əxlaqi dəyərlərə, habelə onların adət-ənənə-nəsinə, varlığına çevrilmişdir. Böyüklərə hörmət, xeyriyyəçilik, ata-ananın yerini bilmək, onlara qayğı və diqqət, kimsəsizlərə və qərblərə əl tutmaq, ölümlərə hörmət bə ölü sahibinin dərdlərinə şərik çıxmaq, təmənnasız bu mərasimdə işləmək, ev sahibinə kömək etmək islam dəyərlərinin mühüm göstəricilərindəndir.

Müsəlmanların müqəddəs kitabı <<Qurani Kərim>>də göstərilmişdir ki, <<insanlar üçün yaxşı iş pis əməllərdən çəkinmək sayılır>>. İnsan öz əli ilə özünü təhlükəyə atmamalı, daim yaxşılıq etməlidir. Ən yaxşı tədarük (azuqə-T.Ə) pis əməllərdən çəkinmək sayılır. <<Ey iman gətirənlər! Hamınız bir yerdə sülhə (islama-T.Ə) gəlin. Şeytanın yolu ilə getməyin, çünki o sizin açıq düşməninizdir>>. Yoxsullara aşkarda sədəqə verməyiniz yaxşıdır, lakin onu gizləndə (gizlədib T.Ə) versəniz daha yaxşı olar. <<Hər kəs öz əhdinə vəfa etsə və pis əməllərdən çəkinsə (əmanətə xəyanət etməsə-T.Ə.) şübhəsiz ki, Allah belə müttəqilləri sevər>>. Əhdlərini və andlarını ucuz qiymətə satan şəxslərə axirət nemətindən heç bir pay yoxdur. Qurani Kərimdə iman gətirənlərə məsləhət görülür ki, günah işlədənlərdən, düşmənçilik edənlərdən, haram yeməyə tələsənlərdən uzaq qaçılsın. Hər insan bir-birini etdikləri pis əməldən çəkindirməlidir. Analarımızı qoruyun (onları yormağdan çəkinin-T.Ə.). Düz danışmağı öyrənin. Düz danışanlara düzlükləri fayda verir>>. Düzgün həyat yolu göstərir.

Bütün bu nəsihətlər düz əxlaqa çağırış formullarıdır.

İslam mənəviyyatını təbliğ edən alimlərdən Nəsirəddin Tusinin <<Əxlaqi-Nasiri>>, Məhəmməd Hadiminin <<Berika>> Əli bin Əmrullahın <<Əxlaqi-Nasiri>> kitablarında islam əxlaqına dair ibrətəməz fikirlər mövcuddur. Məhəmməd Hadimi <<Berika>> kitabında insanları pis əxlaqdan qorumağa çağırmışdır. O, pis əxlaqi qəlbin xəstəliyi adlandırmışdır. O göstərmişdir ki, pis əxlaq qəlbi və ruhu əbədi ölümə sürükləyir. Kitabda böyüklərə hörmət, uşaqlara şəfqət, Allahın, doğruların yardımçısı olmaq yüksək əxlaqi keyfiyyətlər hesab edilirdi. Hadimi bildirmişdir ki, insanlıq dərəcəsinə çatmaq, saf əxlaqlı şəxsiyyət olmaq istəyən hər bir kəs nəfsini daim zəiflətməyə çalışmalıdır. O göstərirdi ki, qəlbi islam əxlaqına yiyələnməklə təmizləmək mümkündür.

XII əsrdən başlayaraq bir sıra görkəmli şəxsiyyətlər, din adamları öz əsərlərində Allaha sığınmış, tanrıya, Qurani Kərimə bağlılıqlarını göstərmişlər. Məhəmməd Füzuli poeziyasında da Allah-Təalanın xüsusi mərhəmət və fəzilət sahibi olmasını əks etdirən nümunələrə rast gəlirik. Şeirlərinin birində oxuyuruq:

Nüqəddisü mən lovla şənətü fəzlihi,

Ləma alləmә-l-əsmә, Adәмә külləhә.

Füzuli demək istəmişdir ki, o kəsi tədris edirik ki, əgər onun şam və fəziləti olmasaydı, Adəmә bütün adları öyrətməzdi. Füzuli yaradıcılığında islam dini ilə bağlı mövzular yalnız Quran haqqında fikirlərlə, rəvayətlərlə məhdudlaşmır. Əsərləri ilə tanışlıqdan belə qənaətə gəlmək olur ki, o da Hafiz qədər Qurani-Kərimi bütün incəliklərinə qədər bilir, hadisələrlə, müxtəlif təfsirlərlə, Məhəmməd Peyğəmbərin həyatından bəhs edən əsərlərlə tanışdır.

Şah İsmayıl Xətai özünün təriqət şeirlərində Məhəmməd Peyğəmbərin, Həzrəti Əlinin şəxsiyyətlərinə hörmətlə yanaşmaqda iki cəhəti əsas götürür. Onlardan biri dinin ülviliyini, ikincisi onların böyük bir şəxsiyyət kimi

müsbət cəhətlərini, insani hisslərini, dərin zəkaya malik təfəkkürünü Xətəinin fikirlərində aydın görmək olur. Bütün bunları şərh etməklə islam mənəvi dəyərlərinin tariximizin çox-çox əvvəllərində görkəmli şəxsiyyətlərimizin, söz ustalarının daim diqqət mərkəzində olduğunu unutmamaqdır. Yeni həyat tərzini formalaşdırmaq.

İslam dəyərlərindən danışarkən insan nəfsinin, sədəqətliliyinin, təmkinliliyinin böyüyən nəslin mənəvi həyatında oynadığı rolu xüsusilə qeyd etmək olar. Pedaqoq alim A.Babayev qeyd edirdi ki, həm də qeyd etmək lazımdı ki, islam dini, onun banisi Məhəmməd Peyğəmbərin həyat və fəaliyyəti haqqında şagirdlərə müəyyən məlumat verməkdən qorxmaq lazım deyildir. Əvvəla ona görə ki, konstitusiyada vətəndaşların vicdan azadlığı haqqında xüsusi maddə (48) vardır. İkincisi, islam dəyərlərində, o cümlədən Məhəmməd Peyğəmbərin şəxsi həyatı və şəxsi keyfiyyətlərində bu günki gənclərimizin mənəvi tərbiyəsi üçün çox gözəl, ibrətamiz faktlar mövcuddur. Buna görə də müəllimlər islam dininin yaranma tarixini, Məhəmməd Peyğəmbərin həyat və fəaliyyətini, müqəddəs Qurani-Kərimi müəyyən qədər öyrənməli, şagirdlərin mənəvi tərbiyəsi ilə bağlı mövzuların tədrisi ilə əlaqələndirməyə bacarmalıdırlar. (Babayev A.M. Məktəblilərin mənəvi tərbiyəsində milli dəyərlərdən istifadə. //Azərbaycan məktəbi, 1997, 1, 22 s.)

2005-ci il 30 avqustunda prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə qəbul edilmiş <<Azərbaycan Gəncliyi Dövlət proqramının (2005-2009) 1.17 bəndində göstəriləndiyi kimi, <<Gənclərin milli-ənənəvi və dini dəyərlərə uyğun tərbiyə olunması işinin təkmilləşdirilməsi ön plana çəkilməlidir>>.

İslam mənəvi dəyərlərində şagirdlərin tərbiyəsində istifadə etmək çox əhəmiyyətlidir. Əvvəla ona görə ki, islam mənəvi dəyərləri şagirdləri düzlüyə, doğruluğa, səbrliliyə, dözümlülüyə təhrik edir, digər tərəfdən isə dinə, Allaha, onun böyüklüyünə, qüdrətinə inam hissi aşılayır.

Prof.Y.Talıbov qeyd edirdi ki, bu fikrə gəlmək olar ki, Peyğəmbərin kəlamlarında tərbiyə məsələləri haqqında nəinki, nəyi isə yazmaq, həm də gənc nəsli həmin kəlamlarda ifadə edilmiş mənəvi keyfiyyətlər əsasında, Məhəmməd Peyğəmbərin, islamın dörd xəlifəsinin həyatı və fəaliyyəti nümunəsində tərbiyə etmək lazımdır. Onların düzlüyü, doğruluğu, mərdliyi, hünəri, adamlara qayğılı münasibəti, haqqı, ədaləti qorumaları, yoxsullara, kimsəsizlərə əl tutmaları, böyüklərə, valideynlərə, qadınlara hörmət və ehtiramı, əməyə, insanlığa münasibəti və s. Düzgün fəaliyyəti sistemli həyat tərzinin formalaşmasına münbit şərait yaradır.

Ədəbiyyat:

- 1.M.Muradxanov "Məktəblilərin ailədə tərbiyəsi" Bakı-1972
2. Z.Qaralov "Tərbiyə" Bakı-2002
3. Həsənova Solmaz "Ailə tərbiyəsinin səmərəli təşkilində etnopedaqoji materiallardan istifadə imkanı və yolları" Naxçıvan-2005
- 4.Nürəddin Kazımov "Məktəb Pedaqogikası" Bakı-2005
- 5.Məcid İsmixanov "Pedaqogikanın ümumi əsasları" Bakı-2009

Şəxsiyyətyönümlü təlimin idarə olunmasının funksiyaları

Mustafayeva Gülşən Natiq qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə olunması) ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.M.Qurbanova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramında rəhbər kadrların – menecerlərin hazırlanması, yenidən hazırlanması və ixtisasının müasir tələblər səviyyəsində təşkili prioritet istiqamətlər kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Şəxsiyyətyönümlü təlim keyfiyyətinin idarə olunmasında idarəçilik əməliyyatları dedikdə, idarəetmə funksiyalarının reallaşdırılması başa düşülür. Müasir təhsil sisteminə idarəetmə funksiyaları çox müxtəlifdir və idarəetmənin hər bir səviyyənin özünəməxsus funksiyaları vardır. İdarəetmənin ümumi və spesifik olmaqla funksiyaları iki qrupa ayrılır.

İdarəetmənin ümumi funksiyaları idarəetmə prosesini bütövlükdə əks etdirir: təhsil və proqnozlaşdırma, məqsəd qoyuluşu və planlaşdırma, təşkilətmə, nəzarət, tənzimləmə və uçot funksiyaları. Bu funksiyaların nəzərdən keçirilməsi zəruridir.

1. İdarəetmə prosesinin ilkin pilləsini – təhlil və proqnozlaşdırma funksiyası təşkil edir. İlkin təhlil və proqnozlaşdırma - idarəetmə işlərinin düzgün proqnozlaşdırılması və həyata keçirilməsindən asılıdır. Pedaqoji fəaliyyətin şəraitini, pedaqoji prosesin vəziyyətini aşkara çıxarıb qiymətləndirmək, lazımi hazırlıq işlərinin həyata keçirilməsi pedaqoji təhlilin məqsədidir.

Təhlil və proqnozlaşdırma idarəetmə sistemində xeyli əməliyyatlarla həyata keçirilir: 1) idarə edilən sistemin vəziyyəti ilə bağlı informasiyaların toplanması və təsnifi; 2) informasiyaların ilkin işlənməsi və təhlili; 3) vəziyyətin diaqnostikası; 4) proqnozlaşdırma; 5) məqsədin və konkret vəzifələrin müəyyənəşdirilməsi.

Pedaqoji prosesin təhlili diaqnozlaşdırma və proqnozlaşdırmadan keçir. Pedaqoji diaqnostika təlim-tərbiyə prosesinin vəziyyətini, çətinliklərini və onların səbəblərinin məlumatlarını qeyd edir. Bunun əsasında nəticələr proqnozlaşdırılır. Proqnozlaşdırma idarəetmə fəaliyyətinin nəticələrini müəyyən etməklə qiymətləndirmə prosesidir.

2. Məqsəd qoyuluşu və proqnozlaşdırma - idarəetmənin vacib funksiyalarıdır. Məqsəd hər cür fəaliyyətin əsasını təşkil edir. Məqsədin düzgün və aydın şəkildə qoyulması

fəaliyyətin yaxşı təşkilinə imkan verir. Məqsəd qoyuluşu müəyyən əməliyyatların vasitəsilə həyata keçirilir: a) ilkin məqsədin müəyyən olunması; b) onun xülasə edilməsi; c) dəqiq məqsəd qoyuluşu.

Məqsədin düzgün qoyuluşu planlaşdırma işini asanlaşdırır. Planlaşdırma icra mərhələlərinin müəyyən edilməsinə yönələn zehni fəaliyyət növüdür.

Planlaşdırma bir sıra əməliyyatlarla həyata keçirilir: a) məqsədin əldə edilməsi üçün gələcək fəaliyyətin modeləşdirilməsi; b) idarəetmə fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsi; c) qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmağın mərhələlərinin müəyyən edilməsi; d) hər mərhələdə icra müddətinin və konkret məsul şəxslərin müəyyənəşdirilməsi; e) hazırlanmış planın razılaşdırılması və tətbiqi.

3. Təşkilətmə - idarəetmə fəaliyyətinin əsasında dayanır. İdarəetmənin təşkilatçılıq funksiyası bir sıra əməliyyatlarla reallaşdırılır: a) hazırlanmış planların icrası üzrə konkret vəzifələrin qoyulması, b) düzgün iş bölgüsünün aparılması; c) qarşılıqlı əlaqə və məktəbdəşliyin təşkili; d) iş icraçılarının hazırlanması; e) optimal metod və formaların tətbiq edilməsi; f) əməyin stimullaşdırılması və işin nəticəsi üçün məsuliyyətin artırılması.

4. Nəzarət və tənzimləmə - idarəetmənin vacib funksiyaları olmaqla idarə olunan sistemlərin fəaliyyətini qaydaya salmaqla böyük əhəmiyyət kəsb edir. Nəzarət funksiyasının məqsədi idarəetmə strukturlarına daxil olan sahələrin hər birində mövcud vəziyyəti aşkara çıxarmaq, lazımi informasiyalar əldə etmək və bu sahədə təlim-tərbiyə işinin yaxşılaşdırılmasından ibarətdir. Bu əsasda yüksək səmərə və keyfiyyətə nail olmaq üçün müvafiq tədbirlər görülür. Nəzarət, əsasən yoxlama yolu ilə həyata keçirilir.

Nəzarət bir sıra əməliyyatların vasitəsilə reallaşdırılır: a) nəzarət sahəsi (məzmunu), obyektləri və müddətləri müəyyən edilir; b) nəzarət bilavasitə həyata keçirilir; c)

nəzarət məlumatları ilə işlənir; c) həmin məlumatlar əsasında müvafiq tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilir.

Nəzarət tənzimləmə ilə sıx bağlıdır: nəzarət prosesində qəbul edilmiş qərar və sərəncamlardan, planlardan kənara çıxma halları aşkar edilir. Bu hallarda fəaliyyətin tənzimlənməsi həyata keçirilir.

Tənzimləmə əks əlaqə vasitəsilə həyata keçirilir. Bu zaman müəyyən əməliyyatlardan istifadə edilir: a) nəzarət (yoxlama) nəticələr təhlil edilir; b) kənaraçıxmalar və yol verilmiş səhvlər aşkara çıxarılır; c) tənzimləmə ilə bağlı qərar qəbul edilir və sərəncam (əmr) formasında icraçılara çatdırılır; e) tənzimləmə prosesi həyata keçirilir; f) onun nəticələri yoxlanılır.

Nəzarət uçot (hesablama) və qiymətləndirmə funksiyaları ilə bilavasitə əlaqədardır.

5. Uçot- idarəetmənin istiqamətlərini, keyfiyyətini müəyyənləşdirməyə xidmət edən mühüm funksiyadır. Uçotun məqsədi idarəolunan sistemin vəziyyəti və əldə edilən nəticələr haqqında informasiyaların toplanması, sistemləşdirilməsi və ilkin işlənməsindən ibarətdir. Bu yolla hazırlanmış planların düzgünlüyünü, onların icrası şəraitləri və nəticələrini müəyyənləşdirmək mümkündür.

İdarəetmənin spesifik funksiyaları isə məktəbi idarəetmənin müxtəlif sahələri ilə bağlıdır: təlim-tərbiyə, psixoloji, maliyyə-iqtisadi, sosial, inzibati-təsərrüfat fəaliyyətinin funksiyaları və s.

İdarəetmə fəaliyyətində göstərilən funksiyalar kompleks halda həyata keçirilməlidir: onlardan hər hansı birinə laqeydlik ümumilikdə onun səmərə və keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu, Bakı, 2009.
2. Məmmədzadə R.H. və b. Təhsilin idarəedilməsinin bəzi problemləri, Bakı, 2008.
3. Cabbarov R.N. Təhsil müəssisələrinin idarəetmə məsələləri. Bakı, 2001.
4. Rəsulov S., Əzizov R. Orta ümumtəhsil məktəbin idarə edilməsinin əsas istiqamətləri. Bakı, "Müəllim", 2010.

Ali təhsil müəssisələrinin informasiya kommunikasiya texnologiyaları

Rüstəmovə Nuranə Şakir qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: b/m K.R.Quliyeva

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün müasir texnologiyalara əsaslanan infrastruktura malik təhsil sisteminin yaradılması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müasir innovativ tədris metodlarının təcrübəyə gətirilməsi, İKT-dən təhsildə daha geniş istifadə müasir dərsi, çağdaş müəllimin fəaliyyətini şərtləndirən əsas amillərdir. İnnovativ təlim forma və üsullarını öz işində tətbiq edən, təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinə nail olan səriştəli müəllimlərin hazırlanması və innovativ idarəetmənin tətbiqi məsələləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil sisteminin inkişaf tendensiyası və pedaqoji innovasiyalar sahəsində müəllif məktəblərinin, novator müəllimlərin iş üsullarına dair toplanmış faydalı təcrübələr, pedaqoji-psixoloji tədqiqatların nəticələri daima sistemləşməni, ümumiləşməni

və təlim-tərbiyə prosesinin məzmununun yeniləşdirilməsini tələb edir. Bu problemlərin həlli təhsil sferasına, pedaqoji prosesə "texnologiya" anlayışının elmi əsaslarla gətirilməsini vacib bir problem kimi qarşıya qoyur, bütövlükdə təhsildə texnoloji yanaşmaların tətbiqini aktuallaşdırır. N.Z. Çələbiyev texnologiya anlayışının mahiyyətini belə açıqlayır: "Texnologiya yunanca "techne"-sənət, peşə, "loqos"-elm deməkdir və istehsalat proseslərinin, məsələn, metalların texnologiyası, emal texnologiyası vəs. haqqında iş üsulları və prosesləri haqqında biliklərin məcmuyunu əks etdirir. Bu anlayış texnikanın inkişafı ilə bağlı uğurların fonunda meydana gəlmişdir. Müasir pedaqogikada "pedaqoji texnologiya" anlayışının onlarla tərfi olsa da, əslində o, mahiyyət etibarını ilə "təlim-tərbiyə proseslərinin layihələşdirilməsinin sistemli metodu" kimi səciyyələndirilir. Bu anlayış prosessual kateqoriya kimi bilavasitə tədris və tərbiyə prosesi ilə müəllim və şagirdlərin (tələbələrin) fəaliyyəti, onun strukturu, vasitələri, metodları və s. bağlıdır"

Azərbaycan təhsilində müasir texnologiyaların istifadəsinin genişləndirilməsi məsələsi bu sahədə həyata keçirilən islahatların mərkəzində dayanır. Həmçinin, Koreya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyinin Azərbaycanın Təhsil Nazirliyi ilə birgə həyata keçirdiyi və 2014-2016-cı illəri əhatə edən "Azərbaycan Təhsil Nazirliyi üçün Təhsil İnformasiya Sisteminin yaradılması və müəllimlərin sərəştəsinin artırılması" layihəsini də qeyd etmək lazımdır. Layihənin məqsədləri müəllimlərin təlimi üçün onlayn "E-tədris" sisteminin yaradılması ilə müəllimlərin potensialının və təhsilin keyfiyyətinin artırılması, rəsmi sənədlərin idarə olunması strukturunun kompüterləşdirilməsi ilə idarəçiliyin səmərəliliyinin və vətəndaşların Nazirliyin administrasiyasından məmnunluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, eyni zamanda, Koreya texnologiyasının "nou-hau"su və inkişaf

təcrübəsinin bölüşdürülməsi ilə Azərbaycan müəllimləri və dövlət rəsmilərinin insan qaynaqlarına töhfə verməkdir.

Onu da qeyd etmək istəyirəmki, Prezident İlham Əliyevin də çıxışlarından birində söylədiyi kimi, təhsil sahəsində aparılan islahatlar Azərbaycanın uzunmüddətli inkişafına hesablanıb: "Bizim üstünlüyümüz ondan ibarətdir ki, təbii sərvətlərimiz də var və biz təbii sərvətlərin işlənməsindən əldə edilmiş gəlirləri insan kapitalına, o cümlədən, təhsil sahəsində aparılan islahatlara yönəldirik. Ancaq biz elə etməliyik ki, gələcəkdə ölkəmizin uğurlu və uzunmüddətli inkişafını elm, biliklər, texnologiyalar müəyyən etsin".

Azərbaycan təhsilinin beynəlxalq əlaqələrinin tənzimləmək və daha da inkişaf etdirmək üçün lazımı hüquqi baza yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikası artıq ali təhsil sahəsində təhsil sənədlərinin və elmi dərəcələrinin tanınması ilə bağlı bir sıra konvensiyalara qoşulmuşdur.

Ədəbiyyat:

- 1.Cabbarov M.Təhsil sisteminin yenidən qurulmasında və islahatlar prosesində gələcəyin tələblərini də nəzərə almalıyıq.//www.azerbaijan-news .az index. php? mod =3&id=522000)
- 2.ÇələbiyevN.Z. Ali pedaqoji təhsil sistemində elmi və texnoloji innovasiyalar sərəştəli kadr hazırlığının zəruri amili kimi.http: //az/ wikipedia. org/wiki/ T% C99 hsil Nazirliyi
- 3.Mehrabov A.O., Abbasov A.N., Mahmudov M.C.Təhsilin modernləşdirilməsinin aktual problemləri. Bakı:Mütərcim, 2013,358 s.
- 4.Ə.Paşayev, F.Rüstəmov. Pedaqogika.Yeni kurs.Bakı: Elm və təhsil, 2010, 464 s.
- 5.http://az/wikipedia.org/wiki/T%C99hsil Nazirliyi

Məktəbin idarə edilməsində motivasiyanın rolu

Əliyeva Türkan Rasim qızı

ADPU-nun Menecment (Təhsilin təşkili və idarə edilməsi) ixtisası üzrə magistri

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

İdarəçilik anlayışında məktəb rəhbərinin fəaliyyəti "öz əməkdaşlarına hörmət və etibar əsasında, işdə uğur qazanmaq üçün onlara şərait yaratmaq"(1,424) kimi başa düşülür.

Məktəb rəhbərinin vəzifəsini dəqiq və məhsuldar şəkildə yerinə yetirməsi və rəhbərlik etdiyi dövrdə müsbət nəticələr əldə edə bilməsi məktəbdə fəaliyyət göstərən insane qaynaqlarının həvəsli və rahat olmasına bağlıdır.

İdarəçilikdə motivasiya və stimullaşdırma anlayışı əmək fəaliyyətini artırmaqda funksional bir vasitə olaraq çıxış edir. Dünya praktikasında işçilərin əmək fəaliyyətini artırmaq məqsədiylə təkmilləşdirilmiş bir çox strategiyalar var. Bu strategiyaların hamısı işçinin maksimum gücünü göstərə bilməsi üçün "həvəsləndirmə" rolunu oynayır.

Məktəbdə motivasiya işçilərin vəziyyətinin yaxşılaşması və tələbatlarının yerinə yetirilməsinə istiqamətlənmiş hədəflərdir. Motivasiya pedaqoji heyəti işi görməyə sövq edən stimullaşdırıcı faktorlar, işə enerji və istiqamət verən qüvvələr, arzu, məqsəd, meyl, davranış, çıxar, seçmək haqqı, üstünlük vermə, iradə, stimula kimi bir çox anlayışı özündə birləşdirir. Motivasiya şəxsin daxili vəziyyətini ifadə edən fizioloji və psixoloji proses, davranışı hərəkətə gətirən, ona istiqamət verən daxili və xarici qüvvələrin cəmidir.

Motivasiya müəllimləri işə həvəsləndirmək və məktəbdə məhsuldar çalışmaları üçün onları ən yaxşı şəkildə səmərəli fəaliyyətə təhrik etməkdir.

Mütəxəssislərin fikrincə motivasiyaya təsir edən sahələr: şəxsi dəyərlər, keçmişdə əldə edilən uğurlar, fərdi həyatda model olaraq qəbul edilən insane və əhəmiyyətli

təcrübələr kimi real faktorlardır (2,69). Peters və Waterman motivasiya olunan şəxslərdə əsas şərt kimi şəxsin özünü müvəffəqiyyətli hiss etməli olduğunu müəyyən etmişdir (3,102). Keçmişdəki müvəffəqiyyətlə qurulan əlaqə belə, insanları daha çox səy göstərməyə, daha müvəffəqiyyətli olmağa motivasiya edir.

Motivasiyanın məqsədi işçilərin ehtiyaclarını təmin edərək gərginliyə və məyusluğa məruz qalmalarının qarşısını almaq və iş yerində insandan ən yaxşı şəkildə faydalanmaq üçün lazımı tədbirlər görməkdir. İnsan resurslarının idarə edilməsi baxımından motivasiyanın əhəmiyyəti böyükdür.

Məktəbdə pedaqoji heyətin gördükləri işi dəstəkləyən və onları motivasiya edən iki əsas faktor mövcuddur: məktəbə güvənməyi və vəzifəsinin doğrudan da dəyərləndirilməyə layiq olduğunu hiss etmək (3,120). Alimlər tələbatların insanları motivasiya etdiyini düşünürlər. İnsanlar inkişaf etdikcə, tələbatları da dəyişir. Əməkdaşları ilə maraqlanmaq idarəedənlərin əsas vəzifələrindən biri olmaqla yanaşı, işçiləri müsbət şəkildə motivasiya etməyin özü də bu günün actual mövzudur.

Məktəbi idarə etmədə motivasiya etmək- işçilərin davranışlarını yönləndirmək və məktəbin hədəflərinə çatmasında bütün qüvvələrini həmin yönə doğru istiqamətləndirməkdir.

Müəllimlərin əksəriyyəti qazanmış olduqları müvəffəqiyyətdən daha çoxunu əldə edə bilirlər. Bu, ancaq onların tutduğu vəzifədən zövq almaları ilə reallaşa bilər. Məktəb rəhbərləri bu motivasiyanın açarıdır. Məktəbi idarə edənlər əvvəlcə şagirdləri, müəllimləri və valideynləri çox yaxşı dinləməlidir. Məktəbdə işgüzar təlim-tərbiyə mühitinin formalaşdırılması pedaqoji heyət və ictimaiyyət arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq və əməkdaşlıqla, müəllimlərin özünə inamının artmasını təmin etməklə, qabiliyyətlərini

ortaya çıxarılıb inkişaf etdirməklə və onlara dəstək olmaqla mümkündür.

Məktəb rəhbərlərinin motivasiya mövzusunda müvəffəqiyyətli ola bilmələri üçün məktəbdə müsbət pedaqoji-psixoloji mühit yaradılmalıdır. Pedaqoji kollektivin bu işi dəstəkləməsi önəmli bir faktordur.

İdarəçilərin neqativ, pessimist və tənqidçi deyil, pozitiv, optimist, ədalətli və humanist olmaları şübhəsiz müəllimləri motivasiya və stimullaşdırmada təsirli rol oynayır. Məktəb rəhbərləri müəllimlərin müvəffəqiyyət qazanmalarına çalışıb, onları pedaqoji fəaliyyətdən və əldə edəcəkləri uğurlardan həzz almaları mövzusunda daim motivasiya etməlidir. Bunlar təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından və məktəbin etibarlılığı baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Xüsusilə, hər bir insanın və bütün xalqın, dövlətin taleyinin asılı olduğu müəllimlik peşəsinin nüfuzunun aşağı düşdüyü indiki dövrdə, müəllimlərin pedaqoji işdən məmnun olmaları və zövq almaları üçün motivasiya əhəmiyyətli və zəruri bir factor olaraq qarşımıza çıxır.

Məktəb rəhbərlərinin motivasiya mövzusunda nəzərə alınmalı olduqları nöqtələr bunlardır:

1. Məktəbdəki bütün müəllimlərlə əlaqədar müəyyən məlumatla sahib olmalı;
2. Müəllimlərin özünə inamını qorumalarına kömək etməli;
3. Müəllimlərə özlərini inkişaf etdirmələri üçün fürsət verməli;
4. Müəllimlərə səlahiyyət verməkdən qorxmamalı;
5. Müəllimlərin düşüncə tərzlərini, məqsədlərini anlamağa çalışmalı;
6. Müəllimlərə etdikləri işin əhəmiyyətli olduğunu hiss etdirməli;
7. Müəllimlərə qarşı dürüst və açıq olmalı;
8. Mənfəətlərdən çox müsbət motivasiyanı üstün tutmalı;

9. Problemin həlli və qərar qəbul etmək prosesində aktiv olmalı, bir məktəb lideri olaraq təşəbbüskar və çalışqan olmalı (2, 28-29).

Ümumiyyətlə, insanları iş həyatında motivasiya etmək üçün müxtəlif yolların olduğunu deyə bilərik. Özünü və qarşısındakı işçini yaxşı tanıyan idarəçi, fərqli işçilər üzərində, fərqli situasiyalarda, fərqli motivasiya texnologiyaları tətbiq edə bilər.

Keyfiyyət yönümlü, başlıca məqsədi müvəffəqiyyət qazanmaq olan məktəbdəki ən əhəmiyyətli factor motivasiya edilmiş pedaqoji heyətdir. Valideynlərin iqtisadi vəziyyəti, şagirdlərin keyfiyyəti, məktəbin maddi-texniki bazasının yararlılığı və ətraf mühitin əlverişliliyi kimi digər ünsürlərdə şübhəsiz təhsil baxımından əhəmiyyətlidir. Lakin, şagirdlərini yaradıcı düşünməyə istiqamətləndirən və müvəffəqiyyətə nail olmaq üçün motivasiya olunmuş müəllim heyəti, müvəffəqiyyətli və keyfiyyətli məktəbi adi bir məktəbdən ayıran ən əhəmiyyətli faktordur.

Təlim-tərbiyəişindən zövq alan, bunu müəllimlərə və cəmiyyətə yaymağa çalışqan, özünü inkişaf etdirən və uğur əldə etməyi fəaliyyətinin bir parçası halına gətirməyə çalışqan, yeniliklərə açıq bir məktəb rəhbəri təbii olaraq müəllimlərin motivasiyasında artırmağa müvəffəq olacaq.

Ədəbiyyat:

1. Paşayev Ə., Rüstəmov F., Pedaqogika. Yeni Kurs. Bakı: "Nurlan", 2007. 464s.
2. Dull, W. L., Supervision: School Leadership Handbook. Bell and Hawell Company, Ohio, 1981.
3. Peters, J. T., & Waterman R. H., Yönetme ve Yükseltme Sanatı. Altın Yay.2. Basım, Kasım. 1995.
4. Səmərali idarəetmədə motivasiya: nədir nəyə lazımdır? /N.Hüseynova, Yeni Azərbaycan. 2015, 28 Avqust, s.7.
5. Motivasiyanın zəruriliyi /L.Lətifova, Azərbaycan məktəbi, 2015, №1, s.60-63.

Təhsilin demokratik idarəedilməsi metodları

Salmanov Rəhman Tahir oğlu
ADPU-nun Menecment
(Təhsilin təşkili və idarə olunması)
ixtisası üzrə I kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.S.A.Orucova

Məqalədə təhsilin idarə olunmasının elmi əsaslarından biri kimi təhsilin nəzəri və praktiki metodlarının vəhdəti göstərilmişdir. Təhsil sistemində idarəetmənin icrasında bütün digər sistem və yarım sistemlərdə olduğu kimi metodlar vacib kateqoriyalardandır. Bu sferada əsas hüquqi bazaların başında gələn "Təhsil haqqında qanun" idarəetmə məsələlərini ümumi şəkildə araşdırmağa və metodlardan məqsədyönlü istifadəyə imkan verməkdədir.

Təhsil sisteminin idarə edilməsinin demokratik şəkildə həyata keçirilməsi modelinin yaradılması yönündə Ümumi təhsil sferası üzrə bəzi rəhbər kadrların (məktəb direktoru və s.) təyini, ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində strukturun müəyyən edilməsi, ümumi təhsil müəssisələrində pedaqoji resursların seçilməsi və yerləşdirilməsinin səlahiyyətləri və sair bu kimi tədbirlər əks-mərkəzləşmə prinsiplərini əsas götürməklə yerlərə verilmiş, ictimai idarəetməni gücləndirmək məqsədi ilə ümumtəhsil məktəblərində məktəb şuraları yaradılmış, təhsil müəssisələrində pedaqoji, elmi şuraların statusu artırılmış, ümumtəhsil məktəblərində valideyn komitələrinin rolu gücləndirilmiş, məktəb-valideyn əməkdaşlığının müasir versiyası əsasında "Valideyn-Müəllim Assosiasiyaları" yaradılmışdır.(2,3)

Təhsil sisteminin idarə olunmasında səlahiyyətlərin bölüşdürülməsi, idarəetmənin demokratikləşdirilməsi mexanizminin yaradılmasının hüquqi bazasına gəldikdə isə aşağıdakıları qeyd edə bilərik:

- Təhsil sahəsində qarşıya qoyulan əsas vəzifələrdən biri də onun idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi, həmin istiqamətdə məqsədyönlü tədqiqatların aparılmasıdır. Bu məqsədlə ağırlıq mərkəzinin yerlərə ötürülməsi, təhsil menecerlərinin hazırlanması, beynəlxalq təcrübə və müasir mexanizmlərin yerli şəraitə uyğunlaşdırılması, təlim-tərbiyə müəssisələrinin müstəqilliyinin təmin olunması, yerli idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, idarəetmə funksiyalarının təkmilləşdirilməsi və s. sahələr üzrə müəyyən tədbirlər görülmüş, perspektiv fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

- Təhsil sisteminin idarə olunmasında başlıca amillərdən hesab olunan kadrların seçilib yerləşdirilməsi işini yaxşılaşdırmaq üçün idarəetmənin müasir modelləri, əks mərkəzləşmə prinsipləri, yeni yanaşmalar, təhsili idarə edənlərin hazırlanmasının dövlət standartları, bələdiyyə idarəçiliyi şəraitində təlim-tərbiyə müəssisələrinin müasir idarəetmə mexanizmləri, ali təhsil müəssisəsi təmsalında marketinq xidmətlərinin fəaliyyət mexanizmi, təhsilin pillələri üzrə pedaqoji kadrların işə qəbulu qaydaları, kadr hazırlığı prosesində "Təhsil alan-təhsil verən" münasibətlərinin tənzimlənməsi qaydaları, ixtisasartırma və yenidən-hazırlanma təhsilinin təkmilləşdirilməsi strategiyası, diplomdan sonrakı təhsil konsepsiyası əks olunmuş normativ-hüquqi sənədlər paketi hazırlanmış, onlardan bir çoxu təsdiq edilmişdir.

- "Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin attestasiyası və akkreditasiyası haqqında Əsasnamə" hazırlanmış və Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmişdir. 2005-ci ildən təhsil müəssisələrinin akkreditasiyasına başlanılması nəzərdə tutulmuşdur.

- Hazırda 6 ali təhsil müəssisəsi özünidarəetmə prinsipi əsasında fəaliyyət göstərir. Elmi-pedaqoji potensialı və maddi-texniki bazası imkan verdiyi halda digər ali

məktəblərin də bu prinsip əsasında fəaliyyət göstərməsi məsələsinə baxılacaqdır.

- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərarı ilə "Azərbaycan Respublikasında işçilərin attestasiyasının keçirilməsi haqqında qaydalar"a müvafiq olaraq Təhsil Nazirliyi tərəfindən pedaqoji işçilərlə yanaşı rəhbər işçilərin də attestasiyasının mərhələlərlə aparılması nəzərdə tutulmuşdur.(2,2)

Təhsilin müasir məzmunu əksər peşələrdə şəxsiyyətin dünyagörüşünün düzgün formalaşdırılmasına maneçilik törədir, onun yüksək ixtisasa malik olan mütəxəssis olmaq imkanlarını məhdudlaşdırır. Donaraq qalmış təhsil pillələri, formaları, elmi-pedaqoji fəaliyyətdə hegemonluq edən mühafizəçilik, dərrakə ilə real həyat, diplomla və attestat ilə mövcud biliklərin vəziyyəti təzad əmələ gətirmişdir. Şagird, tələbə, müəllim, idarəetmə orqanları işçiləri, həmçinin valideynlərin pedaqoji işinin son nəticəsinə əsasən məsuliyyətin və cavabdehliyin dairəsi aydınlaşdırılmamış olaraq qalmaqdadır. Əməyin düz qiymətləndirilməsi mexanizması yaradılmamışdır. Ölkəmizdə təhsilin məzmununda lokal xassələr kifayət qədər nəzərə alınmamış, habelə işin elmi-pedaqoji və strateji gedişatıtələb olunan formada işlənməmişdir.(3,22)

SSRİ dövründə təhsilin təşkilində və idarə olunmasında inzibatçılıq metoduna üstünlük verilmiş, təhsil sahəsinin demokratikləşdirilməsi yönündə aparılan tədbirlər görüntü xarakteri daşmışdır.

Yuxarıda sadaladığımız problemləri nəzərə almaqla keçmişimizə sağlam düşüncə ilə baxsaq, görərik ki, inkişaf etmiş dövlətlərin təhsil sistemlərinin idarə olunmasını və təşkili məsələlərini öyrənməklə respublikamızda təhsilin müasirləşməsində idarəetmənin daha lazımi strukturlarını müəyyənləşdirməyə çalışmaq olduqca vacibdir. Respublikamızda təhsil sisteminin idarəsinin altstrukturları milli

şəraitə, türkçülüyn və islami əxlaqın yaratdığı mənəvi sərvətlərə və ümumbəşəri nemətlərə əsaslanmalıdır.

Təhsil müəssisələrinin tipinin dəyişdirilməsi, demokratik idarəetmədə əsas ünsürlərdən biridir. İndiyə qədər orta ümumtəhsil məktəbləri, belə demək mümkündürsə, biri-birinə bənzər eynitipli tədris planı və proqramları, hətta dərsliklər vasitəsilə işləmişlər. SSRİ-nin bütün təhsil müəssisələrində vahid təhsil sisteminin tətbiqi reallaşdırılmışdır. Müstəqillik qazanmış Azərbaycanda indiki dövrdə məktəbin tipinin dəyişdirilməsi üçün genişmiqyaslı işlər görülmüşdür. Ölkəmizin ümumtəhsil təhsil müəssisələrində peşə ixtisası üzrə siniflərin ixtisaslaşması, fənlər üzrə dərinləşdirilmiş proqramlar vasitəsilə işləyən siniflərə malik məktəblər, lisey, gimnaziya, eksperimental mərkəz, müəllif məktəbi, birliklər (bağça-məktəb, məktəb-ali məktəb) və s. yaradılmışdır. (6,76)

Ümumiyyətlə, təhsil sistemində demokratik idarəetmənin yaradılması necə həyata keçirilir və bu amilin istifadəsində nə kimi çətinliklər mövcuddur?

Fikrimizcə, demokratik idarəetmə sistemində yönəlik hər hansı bir resept vermək çox çətin məsələdir. Ammaraq raktika göstərir ki, rəhbərlik – pedaqoji kollektiv, rəhbərlik – şagirdlər, rəhbərlik – ictimai təşkilatlar, müəllimlər – şagirdlər, müəllimlər – valideynlər sistemində üstünlük verilməlidir. Təhsil müəssisələrində iqtisadi, maliyyə azadlığının və özünü maliyyələşdirmənin inkişafı, müəllim, şagird, valideyn və ictimaiyyət nümayəndələrinin idarəetmə sistemində nəzəri, psixoloji və təcrübi cəhətdən hazır formaya salınması, aşkarlıq vəziyyətində təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinin seçilməsi, qəbul edilmiş qərarların kollegial formada reallaşdırılması kimi məsələlər də demokratik idarəetmə sistemində öz əksini tapmalıdır.

Demokratik idarəetmə fəaliyyətinin optimallaşdırılması – onun əsas vasitələrindən biri sayılır. Bunun aşağıdakı

optimal variantının əsas götürülməsini məqsədəuyğun hesab edirik: təhsilin kriteriyalarının aydınlaşdırılması, konkret şəraitə nəzərə alınması, bir neçə imkanı olan optimal variantın seçilməsi (çoxvariantlılıq). Burada seçmənin məqsədi, şərtləri və mexanizmi müəyyənləşdirilməlidir. Demokratik idarəetmədə hansı komponentləri əsas götürmək fayda verə bilər? İdarəetmənin subyektini müəyyənləşdirilir, fərdi və kollektiv qərar qəbul olunur, məktəb rəhbərlərinin fəaliyyəti ilə həyata keçirilir. İdarəetmədə bir sıra funksiyalar şagird, müəllim və təşkilatçıların ixtiyarına verilir. İdarəetmədə əməyin elmi formada təşkili diqqət mərkəzində olur. İdarəetmə orqanlarının seçilməsi, yoxsa təyini sualının cavabında seçməyə daha çox üstünlük verilir. Demokratik idarəetmədə təhsil müəssisəsi şurasının fəaliyyəti işin əsasını təşkil edir. Müəssisənin təhsil şurasında məktəbdaxili qaydaların idarə olunması, şagirdlərin marağının öyrənilməsi, ictimai rəyin öyrənilməsi, kadrlarla iş və maddi bazanın möhkəmləndirilməsi və s. komissiyalar yaradılır.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı Qanun, 2009, 68 s.
2. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı, Bakı, 1999
3. Abbasov O. Təhsilin idarə olunması. Bakı "MM-S" müəssisəsi, 2016, 232 s.
4. Cabbarov M. APA - Mikayıl Cabbarov Təhsil Nazirliyində aparılan struktur ...az.apa.az/print/314055
5. İnkişafetdirici təlim-tərbiyə metodları, Bakı, 1999
6. Məmmədzadə R., Abdullayev A., Kərimova F., Cabbarov R., Rəsulov S., Quliyev Ə. Təhsilin idarə edilməsinin bəzi problemləri. Bakı Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu, 2008, 238s.

Təhsil müəssisələrinin pedaqoji rəhbərlərinin insan resurslarının idarə olunmasına təsir istiqamətləri

Əliyeva Nərmin Araz qızı

ADPU-nun Menecment

(Təhsilin təşkili və idarə olunması)

ixtisası üzrə II kurs magistri

Elmi rəhbər: dos.H.Cəfərov

Rəhbərlik və nəzarət möhkəm olduqda tədris müəssisəsində insan resurslarının idarə olunmasında və onların fəaliyyətində vahidlik, sistemlilik, yaradıcılıq, təşəbbüskarlıq özünə geniş yer tapır.

A.O.Mehrabov belə hesab edir ki, "Yaxşı rəhbər təhsil müəssisəsində çatışmazlıqları doğuran səbəbləri, onları aradan qaldırmaq yollarını, məqsəd və nəticə arasındakı ziddiyyətləri axtarır, zəif rəhbər isə tələb olunan alınmadıqda pedaqoji kollektivin üzvlərini günahlandırır. Güclü rəhbər isə özünütəhlildən, çatışmayan cəhətləri aşkara çıxarmaqdan, şəxsiyyətlərarası münasibətlər sistemində özünün mövqeyindən başlayır, imkanlarını, ehtiyaclarını təhlil edərək özünüinkişaf sahəsində həmişə qələbə qazanmaq üçün adekvat özünüqiyimətləndirmə yolunu seçir."(4, 375)

Pedaqoji kollektivin fəaliyyətinin səmərəliliyi və burada münasib psixoloji iqlimin yaranması onun düzgün idarə olunmasından, başqa sözlə rəhbərlikdən çox asılıdır. Burada isə ən mühüm cəhətlərdən biri pedaqoji kollektivə rəhbərliyin, onu idarəetmənin sosial-psixoloji funksiyalarını həyata keçirməkdən ibarətdir. Həmin funksiyalara aşağıdakıları aid etmək olar:

Kollektivin təşkili, məqsəd yönəlişliyi, fəallaşdırılması, fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, kollektivin birliyinin təmin edilməsi, kollektivdə özünüidarəetmənin inkişaf etdirilməsi.

Kollektiv təşkili - bu, hər şeydən əvvəl, pedaqoji prosesin tələblərinə uyğun olaraq müəllimlərin qarşılıqlı münasibətini, onların intizamını qaydaya salmaqdan ibarətdir. Kollektiv təşkilinin bilavasitə obyektiv nəticəsi kollektivdəki sosial rolların persənifikasiyasından (şəxsləndirilməsindən), daha doğrusu müəllimlərin seçilməsi və yerləşdirilməsi, eləcə də onların birgə fəaliyyətinin əlaqələndirilməsindən ibarətdir.

Məqsəd yönəliyi - bu, pedaqoji kollektivdə mövcud konkret fəaliyyət şəraitində məktəbin idarə olunmasının sosial funksiyasının həyata keçirilməsinə yönəldilmiş məqsədlərin təşəkkülündən ibarətdir.

Kollektivin fəallaşdırılması - kollektivin təlim-tərbiyə işində yüksək nəticələr əldə etməsinə yönəldilmiş optimal əmək gərginliyini, şəraitini yaratmaq və müdafiə etmək. Pedaqoji kollektivin fəaliyyətinin fəallaşdırılmasının mühüm şərtlərinə: yerinə yetirilən əməyin kəmiyyət və keyfiyyəti ilə onun qiymətləndirilməsi həcmi arasındakı asılılığın düzgün müəyyənəndirilməsi, müəllimə yüksək, lakin yerinə yetirilə bilən tələbin verilməsi, onlarda insani münasibət, bərc hissi tərbiyə etmək, kollektivdə işgüzar şəraitin yaradılması daxildir.

Kollektivin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi. Fasiləsiz olaraq müəllimlərin pedaqoji ustalığını artırmaq, kollektivdə hər bir müəllimi təlim-tərbiyə işinin müasir forma və metodlarını, psixologiya və pedaqogika elminin nailiyyətlərini və qabaqcıl təcrübəni mənimsəməyə, öz şəxsiyyətini hərtərəfli inkişaf etdirməyə təhrik edən yaradıcılıq atmosferinin yaradılmasından ibarətdir.

Kollektivin birliyi - müəllimlərin daxili-psixoloji eyniyyəti, birliyi olub, mürəkkəb funksiya kimi özünü göstərir və bir-biri ilə bağlı olan aşağıdakı üç cəhəti əhatə edir: 1) şəxsiyyətlərarası inteqrasiya-kollektivin sosial-psixoloji strukturunun optimallaşması, burada qarşılıqlı anlama,

qarşılıqlı hörmət, yoldaşlıq və dostluq mühitinin formalaşması; 2) funksional birlik - kollektivdə birgə fəaliyyətin məqsəd və vəzifələrinə, həmin məqsəd və vəzifələrə nail olmağın yol və üsullarına qarşı vahid müsbət münasibətlərin formalaşması, kollektiv əhəmiyyət daşıyan fakt və hadisələrin, onun üzvlərinin hərəkət və rəftarlarını qiymətləndirmək üçün vahid norma və meyarların hazırlanması; 3) təşkilati birlik A müəllimlərdə öz məktəblərində yaşamaq və işləmək ustanovkası, ona bağlılıq, ondan razılığın təşəkkülü.

M.Baharlı belə hesab edir ki, rəhbərlikdə aşağıdakı cəhətlər xüsusi nəzərə alınmalıdır:

- a) əməyin elmi təşkili;
- b) işə yaradıcı münasibət;
- c) kollektivlə, ayrı-ayrılıqda onun hər bir üzvü ilə məşğul olmaq;
- ç) özünə və başqalarına yüksək tələbkarlıq;
- d) prinsipiallıqla humanistliyi əlaqələndirmək;
- e) hadisələri və işi təhlil edib qiymətləndirə bilmək və s.(2,18)

Pedaqoji rəhbərlər, hər şeydən əvvəl, sıx ünsiyyətdə çalışmalı, kadrların yerləşdirilməsində və digər fəaliyyət sahələrində kollegial işləməli, qazanılmış təcrübəni daim zənginləşdirmək qayğısına qalmalıdır. Onlar təkbəşinə rəhbərliklə kollegial rəhbərliyi bir-birilə üzvi surətdə əlaqələndirməli, məktəb həyatında aşağıdakı məsələlərin həllində birgə fəaliyyət göstərməlidirlər:

1. Ümumi icbari təhsili dönmədən həyata keçirmək.
2. Təlim-tərbiyə işlərinin səviyyəsini daim yüksəltmək.
3. Qabaqcıl pedaqoji təcrübəni öyrənmək, ümumiləşdirmək və işdə tətbiq etmək.

Kollektivə rəhbərlikdə aşağıdakı məsələlərə də xüsusi diqqət yetirilməlidir:

1. Kollektivın hər bir üzvünün ixtisas səviyyəsinin yüksəldilməsi.
2. Müəllimlərin şəxsi təhsili və ixtisasartırmaları.
3. Təlimin təkmilləşdirilməsi.
4. Kollektivin bütün üzvlərinin təşəbbüskarlığına nail olmaq.
5. Kollektivin asudə vaxtını səmərəli təşkil etmək, müəllimlərin mədəni-məişət şəraitinə qayğı göstərmək.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov O.A. Təhsilin idarə olunması. Bakı, "MM-S" müəssisəsi, 2016, 232 s.
2. Baharlı M. Seçilmiş əsərləri. IV c, Bakı, Elm və təhsil, 2012, 120 s.
3. Məmmədzadə R. Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı, Müəllim, 2010, 170 s.
4. Mehrabov A. O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, M, 2007, s.398 a

Mündəricat

	<i>Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi ixtisası</i>	
1	G.M.Qocayeva. Mehdi Hüseyn estetik tərbiyə haqqında.....	3-7
2	G.M.Nəzərova. Təhsilin inkişafında sinergetik yanaşmanın həyata keçirilməsi imkanları...	7-10
3	G.M.Nəzərova. Müəllimin professional - pedaqoji fəaliyyətinin əsasları.....	10-12
4	B.F.Qasımlı. Ailədə əxlaq tərbiyyəsinin təşkilində bəşəri dəyərlərdən istifadə məsələləri	12-16
5	V.M.Qasıмова. Sinergetika-təhsilin modernləşmə metodologiyası kimi.....	16-20
6	A.Z.Səlimova. İnküziv kontingentli məktəblərdə fəaliyyət göstərən müəllimlərin peşəkar keyfiyyətləri.....	21-24
7	A.E.Zahidova. Müəllim-tələbə münasibətlərinin humanistləşdirilməsi.....	24-26
8	K.M.Nuriyeva. Şəxsiyyətin inkişafında və formalaşmasında iqtisadi mədəniyyətin rolu....	26-32
9	G.E.Dəmirova. Şagird təşkilatının əmək tərbiyyəsində cəzasızlıq mühitinin yaradılması.....	33-35
10	G.C.Zaxarova. Təhsilin modernləşdirilməsinin mahiyyəti.....	36-37
11	B.İ.Əmişova. Ailədə mənəvi dəyərlərin formalaşdırılması.....	37-40
12	K.Q.Musayeva. Təhsil prosesində İKT-dən istifadənin zəruriliyi.....	41-44
13	G.M.Nəzərova. Pedaqoji fəaliyyətin təşkili prosesində sistemli-sinergetik yanaşmalar.....	44-48
14	G.C.Zaxarova. Təhsildə keyfiyyətin idarə edilməsinin ümumi prinsipləri.....	48-52

15	Y.Ə.Əhmədova. Məktəblilərin milli-mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə edilməsi yolları (Humanitar fənlər üzrə).....	53-56
16	A.Z.Səlimova. İnküziv təhsil alan şagirdlərə psixoloji yardım.....	56-59
17	K.Q.Musayeva. Təhsil verənlərin İKT-dən istifadə imkanları.....	59-63
18	K.M.Nuriyeva. Şəxsiyyətin formalaşmasında biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın rolu.....	63-67
19	A.E.Zahidova. Pedaqoji ünsiyyət texnologiyası.....	67-70
20	L.Ş.Adıgözəlova. Abbasquluğa Bakıxanovun əsərlərində dini-əxlaq məsələləri.....	70-73
21	G.C.Zaxarova. Təhsilin modernləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq ümumtəhsil məktəblərində kurikulumun tətbiqi.....	73-77
22	F.H.Şeydayeva. Gender probleminin mahiyyəti	77-81
23	B.İ.Əmişova. Mənəvi mədəniyyətin və əxlaqın dialekt vəhdəti.....	81-84
24	A.F.Vəliyeva. Şagird şəxsiyyətinin inkişaf diaqnostikasının mahiyyəti, əsas istiqamətləri və əhəmiyyəti.....	84-87
25	F.S.Mehdiyeva. Məktəbin valideynlərlə əlaqəsinin mahiyyəti və müasir formaları.....	88-91
26	Y.Ə.Əhmədova. Müasir tərbiyə texnologiyaları əsasında sinif rəhbərinin işi.....	91-97
27	F.H.Şeydayeva. Gənc nəslin gender tərbiyəsində milli mentalitetin rolu.....	97-100
28	Ü.M.Səmədov. Yeni təlim texnologiyalarının yaradılması və mahiyyəti.....	101-105
29	Ç.C.Teymurova. XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda yeni maarifçilik hərəkatı (milli təhsil uğrunda mübarizə).....	105-109

30	N.İ.Gülməmmədli. Pedaqoji ünsiyyətin üslubları və formaları.....	110-113
31	Rəcəbli H.R. Ailə və məktəbin uşaqların valeoloji tərbiyəsində rolu.....	113-117
Menecment ixtisası		
32	p.ü.f.d.,b/m.K.R.Quliyeva, b./m.Z.S.Qədirova Pedaqoji sistemdə idarəetmənin mahiyyəti.....	118-121
33	b./m.P.M.Balayeva. İdarəetmədə keyfiyyət təminatı.....	122-125
34	T.S.Əsədova. Uşaqların sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması islam əxlaqının şərtidir.....	125-128
35	A.R.Zeynalova. Təhsil menecmentində keyfiyyət və onun idarə olunması.....	129-134
36	Ü.E.Bağırh. Təhsilin demokratik idarə edilməsinin əsas vasitələri.....	134-138
37	Ü.E.Bağırh. Təhsilin demokratik idarə edilməsinin mərhələləri.....	138-143
38	F.Ə.Qarayeva. Yaşlıların təhsilində ümumtəhsil məktəblərinin rolu.....	143-146
39	F.Ə.Qarayeva. Yaşlıların təhsili texnologiyalarının layihələşdirilməsinin funksiyaları...	146-149
40	L.Ə.Mollayeva. Təhsili idarəetmənin mahiyyətinin elmi əsasları.....	150-153
41	Ş.Ə.Hacıyeva. Müasir dövrdə təhsilin inkişafında təhsil islahatlarının rolu	153-156
42	Ü.E.Fətəliyeva. Ali məktəblərdə qiymətləndirmə meyarları.....	156-161
43	V.M.Mürşüdlü. Pedaqoji kollektivin və onun rəhbərinin birgə fəaliyyət funksiyaları	161-165
44	V.M.Mürşüdlü. Təhsil müəssisələrində işçi heyətinin idarə edilməsi istiqamətləri.....	165-169
45	H.Ə.Həsənov. Təhsilin ümumi problemləri.....	169-172

46	M.R.Abdullayeva. Yeniyetmələrin təlim fəaliyyətinə pedaqoji rəhbərliyin həyata keçirilməsi imkanları.....	172-175
47	A.A.Dadaşova. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sisteminin Ümumavropa strukturlarına davamlı şəkildə inteqrasiyası.....	176-180
48	M.R.Abdullayeva. Yeniyetmələrin təlim fəaliyyətinə rəhbərlik pedaqoji problem kimi...	180-184
49	T.R.Əliyeva. Məktəbi idarəetmədə iştirak edənlərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması imkanları.....	184-188
50	G.Ş.Çərkəzli. Qərbi ölkələrində İKT təcübəsi	188-193
51	Z.A.Aslanova. Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrə inteqrasiyası üzrə dövlət tədbirləri.....	194-196
52	R.T.Salmanov. Təhsilin demokratik idarə edilməsi metodları.....	196-200
53	N.A.Əliyeva. Təhsil və insan resurslarının inkişafı.....	200-204
54	G.H.Cəfərova. Azərbaycan təhsil sisteminin modernləşdirilməsində mobilliyin rolu	204-210
55	N.Ş.Rüstəмова. Ali məktəbdə təhsilin məzmunun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	210-213
56	S.A.Məmmədova. Əlavə təhsilin istiqamətləri	214-218
57	A.R.Zeynalova. İdarəetmədə menecment fəaliyyətinin əhəmiyyəti.....	218-223
58	H.Ə.Həsənov. Övlad tərbiyəsində məktəb, ailənin birgə işi və əlaqə formaları.....	223-226
59	G.A.Seyidova. Təhsildə marketing yeni fəaliyyət sahəsi kimi.....	227-231
60	S.A.Məmmədova. Yaşlıların təhsili.....	231-233
61	T.R.Əliyeva. Məktəbin idarə edilməsində motivasiyanın rolu.....	233-237

62	S.A.Məmmədova. Əlavə təhsilin normativ-hüquqi bazası.....	237-240
63	G.H.Cəfərova. Modern təhsil menecerinin xüsusiyyətləri.....	241-245
64	G.N.Mustafayeva. Şəxsiyyətyönümlü təlimin keyfiyyətinin idarə olunmasının mahiyyəti....	245-248
65	Ç.M.Bayramlı. İdarəetmə mədəniyyətinin mahiyyəti.....	248-253
66	S.C.Əmiraslanova. Məktəbdaxili idarəetmə anlayışına bir nəzər.....	253-256
67	S.C.Əmiraslanova. Məktəbdaxili idarəetmənin müasir modelləri.....	256-259
68	Z.A.Aslanova. Azərbaycan təhsil sistemində beynəlxalq əlaqələr.....	259-262
69	S.C.Əmiraslanova. Məktəb direktorunun idarəetmə fəaliyyətinin keyfiyyət göstəriciləri.....	262-264
70	G.N.Mustafayeva. Şəxsiyyətyönümlü təlimin idarə olunmasının parametrləri.....	264-265
71	T.S.Əsədova. Həyat tərzinin formalaşmasında İslam mənəvi dəyərlərindən istifadə.....	265-269
72	G.N.Mustafayeva. Şəxsiyyətyönümlü təlimin idarə olunmasının funksiyaları.....	269-273
73	N.Ş.Rüstəмова. Ali təhsil müəssisələrinin informasiya kommunikasiya texnologiyaları...	273-275
74	T.R.Əliyeva. Məktəbin idarə edilməsində motivasiyanın rolu.....	276-279
75	R.T.Salmanov. Təhsilin demokratik idarə edilməsi metodları.....	280-284
76	N.A.Əliyeva. Təhsil müəssisələrinin pedaqoji rəhbərlərinin insan resurslarının idarə olunmasına təsir istiqamətləri.....	285-288

Nəşriyyatın direktoru: *Hüseyn Hacıyev*
Texniki redaktor: *Gülbəniz Məmmədova*
Korrektor: *Sevinc Mamoyeva*
Dizayn: *Müşfiq Hacıyev*
Cildçi: *Azad Həmzəyev*
Montajçı: *Elmira İsmaylova*

Çapa imzalanmış 28.02.2017-ci il
Kağız formatı 60x84 ^{1/16}, çap vərəqi 18
Sifariş 99, sayı 200

ADPU-nun mətbəəsi
Bakı, Ü.Hacıbəyli küçəsi, 68
Tel: (+912) 493-74-10
Email: Poliqrafiya@mail.ru

114001

Ar $\frac{2017}{276}$